

Педагогічний вісник

років
Незалежності
України

3 - 2021

ІЗ ПОЧАТКОМ НОВОГО НАВЧАЛЬНОГО РОКУ І ДНЕМ ЗНАНЬ, ДОРОГІ ОСВІТЯНИ!

Цьогорічний День знань ознаменований відзначенням 30-річчя Незалежності України. Це загальнодержавне, загальнонаціональне свято і старт чергового етапу реформування освіти. І щоб здобутки реформи були вагомими, потрібна щоденна копітка праця, високий рівень професіоналізму і повна готовність до змін усіх учасників освітнього процесу. Тому бажаємо вам, шановні колеги, постійного професійного зростання, розвитку, соціальної реалізації, міцного здоров'я, сімейного благополуччя, невичерпної енергії для втілення творчих знахідок, сміливих проєктів та наполегливості у досягненні нових висот. І хай кількість творчих перемог завжди дорівнює кількості прожитих днів.

А ми, у свою чергу, зберігаючи незмінний курс на популяризацію інноваційного педагогічного досвіду, завжди підтримаємо ваш інтерес і мотивацію актуальними статтями, написаними нашими чудовими, досвідченими і високопрофесійними авторами!

Чекаємо на інформаційні, практико орієнтовані статті, розробки інтегрованих уроків, сучасні інтерактивні форми виховних заходів.

*Бажаємо миру та світлої долі,
Запалу, енергії, сили доволі,
На творчих стежках освітянської ниви
Будьте здорові і завжди щасливі!*

Головний редактор журналу,
ректор комунального навчального закладу « Черкаський обласний інститут
післядипломної освіти педагогічних працівників Черкаської обласної ради»,
доктор філософії, доцент, Заслужений працівник освіти України
Наталія ЧЕПУРНА і члени редакційної колегії

Зміст

Засновник журналу:
Черкаський обласний інститут
підсудипломної освіти педагогічних
працівників

Регістраційне свідоцтво
ЧС № 1034 ПР від 20.09.2018

Журнал видається з березня 1995 року
щоквартально

РЕДАКЦІЙНА КОЛЕГІЯ:

Н.М.Чепурна, ректор КНЗ "Черкаський
обласний інститут підсудипломної освіти
педагогічних працівників Черкаської обласної
ради", кандидат педагогічних наук, Заслужений
працівник освіти України, доцент
(головний редактор)

Г.А.Назаренко, проректор
з наукової-методичної роботи інституту,
професор, доктор педагогічних наук
(науковий редактор)

К.М.Криворот (заступник головного редактора)

Н.І.Лісова, проректор з питань зовнішнього
незалежного оцінювання та моніторингу якості
освіти інституту, кандидат педагогічних наук

Ю.І.Завалевський, заступник директора
Інституту модернізації змісту освіти МОН
України, доктор педагогічних наук, професор

Т.В.Черкашина, доктор
педагогічних наук

Т.К.Андрющенко, доктор
педагогічних наук

С.А.Гаряча, кандидат педагогічних наук

В.І.Коновальчук, доктор філософських наук,
доцент

О.В.Крутенко, кандидат
педагогічних наук

Ю.М.Зоря, кандидат
педагогічних наук

Технічна редакція та комп'ютерна верстка

В.М.Шемшур

Відповідальний за друк **В.М.Шемшур**

Думка редакції не завжди збігається з думкою
автора

Редакція рукописів не рецензує і авторам не
повертає

За достовірність фактів, цитат, власних імен,
географічних назв та інших відомостей
відповідають автори публікацій

Рекомендовано до друку
вченою радою ОІПОП
Протокол № 3 від 25.05.2021
Підписано до друку 13.08.2021

Папір друкарський №1

Умовн. друк. арк. 6

Зам.№1594

Тираж 1000 пр.

Адреса редакції:
18003, Черкаси, Бидгощська, 38/1,
КНЗ "ОІПОП ЧОР",
т. +380-472-64-21-78
e-mail: redaktor6@ukr.net

ОСВІТА ХХІ СТОЛІТТЯ

Данилевський В.В. Реалізація державної освітньої
політики на Черкащині: 30-річний поступ зміцнення
якості освіти.....2

**МЕТОДИЧНІ ОРІЄНТИРИ ОСВІТНЬОГО ПРОЦЕСУ
НА 2021-2022 НАВЧАЛЬНИЙ РІК**

Замулко О.І. Розвиток професійної компетентності
директора ЗЗСО в умовах реалізації концепції
Нової української школи.....11

Січка С.І., Архипова В.П. Текстоцентричний
підхід як засіб формування комунікативної
компетентності учнів.....13

Пахомова Т. Г. Савицька Г.І. Виклики іншомовного
спілкування.....20

Юрчак В.А. Основи педагогічної майстерності
сучасного вчителя зарубіжної літератури.....22

Леснікова Ю. В. Інтегрований курс «Культура
добросусідства» як інструмент протидії агресії.....26

Воскобойнік Н. І. Надійний шлях до активізації
пізнавальної діяльності учнів.....30

Крижанівський В.В. Упровадження stem-
елементів у шкільну географічну освіту.....34

Козлова О.М. Зміни в освіті починаємо зі зміни
самосвідомості.....36

Даниленко Л.І. Сучасні напрями в організації
освітнього процесу з біології і екології.....39

Северінова А.М. Безперервний характер
освоєння системи фізичних знань42

Северінова А.М. Принципи наступності і
неперервності під час вивчення хімії.....44

Харченко Т.М. Підприємливість і фінансова
грамотність: виклик освіти теперішнього часу чи
можливості для молоді у майбутньому?.....46

Шемшур В.М., Безпоясний Б.С. Шляхи
формування професійної компетентності учителів
інформатики.....48

Добровольська Л.Н., Андросова В.О.
Переосмислення власної педагогічної діяльності у
процесі реформування початкової освіти.....52

Кудін В.С. Самоосвітня діяльність педагогічного
працівника закладу освіти - вимога сучасності.....55

Кудін В.С. Онлайн режим долає всі бар'єри!.....58

Кондратюк С.Ю. Технологічна освіта в контексті
концептуальних засад Нової української школи.....61

Гловацький С.В. Вивчення предметів мистецької
освітньої галузі.....65

Лемешева Н.А. Провідні підходи до методики
викладання предметів мистецької освітньої
галузі.....71

Бугайчук Н.В. Організація виховної роботи в
закладах загальної середньої освіти області.....76

Дудіна Н.М., Браченко Т.В. Профілактична
робота як важлива фахова складова діяльності
працівників психологічної служби.....79

Литвин І.М., Галушко М.І., Басик В.В. Психолого-
педагогічний супровід особи з особливими
освітніми потребами під час змішаного та
дистанційного навчання.....84

Артеменко Т. Б. Нові мережеві небезпеки як
соціальні виклики сьогодення.....89

Плахута В.В. Важливі умови успішності занять з
навчального предмета «Захист України».....91

Сіренко А.Є., Ванько К.І. Виховання культури
мовленнєвого спілкування дошкільників з
допомогою кейс-ситуації.....94

В. В.Данилевський,

начальник управління освіти і науки Черкаської облдержадміністрації,
кандидат історичних наук

РЕАЛІЗАЦІЯ ДЕРЖАВНОЇ ОСВІТНЬОЇ ПОЛІТИКИ НА ЧЕРКАЩИНІ: 30-РІЧНИЙ ПОСТУП ЗМІЦНЕННЯ ЯКОСТІ ОСВІТИ

Постановка проблеми. Стале економічне зростання України у значній мірі залежить від рівня освіти громадян. При цьому важливе значення у підвищенні якості вітчизняної освіти надається регіональному освітньому менеджменту, який підвищує готовність системи освіти до кардинальних суспільних трансформацій та виконує роль інструментарію для здійснення реформ у галузі освіти.

Управління освітою на регіональному рівні базується на положенні про те, що освітня діяльність покликана формувати громадян, здатних до свідомого суспільного вибору, збагачувати на цій основі творчий, інтелектуальний, культурний потенціал народу, забезпечувати державу та регіон кваліфікованими фахівцями. Сформовані упродовж трьох десятиліть на засадах патріотизму, загальнолюдських і національних цінностей, національна та регіональні системи освіти увібрали в себе кращі надбання минулих поколінь і в той же час спрямовані у майбутнє.

Зберігаючи перспективні досягнення минулих десятиліть, регіональні системи освіти одночасно адаптуються до сучасних вимог і міжнародних стандартів. У цьому контексті набуває актуальності проблема вивчення оригінального досвіду реалізації державної освітньої політики у процесі регіонального розвитку освіти з одночасним пошуком нових форм і методів управління освітньою діяльністю на місцевому рівні.

Аналіз досліджень та публікацій з проблеми. Особливості управління освітою на регіональному рівні наразі частково розроблені у наукових доробках М.Артюхова, Л. Даниленко, М. Набока, Г. Оглобіної, С. Репіна, Б. Черник та ін. Особливо значущими в контексті досліджуваної проблеми є наукові праці з питань державно-громадського управління регіональною освітою Д. Вердієва, Л. Гаєвської, В. Грабовського, Г. Єльникової, С. Крисяка, П. Кухарчука, В. Майбороди.

Аналіз зазначених вище наукових робіт засвідчив, що основну увагу вчені акцентують, в основному, на висвітленні сутності основних понять, що стосуються стратегії розвитку регіональної системи освіти. Утім, бракує опису конкретної практики управління регіональною системою освіти, особливостей впливу органів управління освітою на розв'язання проблем, що існують в регіональному освітньому середовищі.

Метою статті є презентація досвіду реалізації державної освітньої політики у процесі розвитку освіти Черкащини, пошуку нових форм і методів управління освітньою діяльністю на регіональному рівні.

Виклад основного матеріалу. Передусім, наголосимо, що діяльність органів влади з реформування освіти України стартувала на початку 1990-х років. Так, у 1991 році прийнято Закон України „Про освіту“, де визнавалося, що метою освіти є всебічний розвиток людини як особистості та найвищої цінності суспільства, розвиток її талантів, розумових і фізичних здібностей, виховання високих моральних якостей, формування громадян, здатних до свідомого суспільного вибору, збагачення на цій основі інтелектуального, творчого, культурного потенціалу народу, підвищення його

освітнього рівня, забезпечення народного господарства кваліфікованими фахівцями [5].

У 1993 році Кабінет Міністрів України затвердив Державну національну програму „Освіта“, в якій освіта визнавалася найважливішою ланкою „виховання свідомих громадян Української держави“, а одним із її завдань – „формування національної свідомості, любові до рідної землі, свого народу, бажання працювати задля розвитку держави, готовності її захищати“ [12].

Інновацією 2000 року стало запровадження 12-бальної системи оцінювання в загальноосвітніх школах (замість 5-бальної).

У 2002 році запроваджується Національна доктрина розвитку освіти, яка визначає виховну роль освіти, зокрема „виховання особистості, яка усвідомлює свою належність до Українського народу, сучасної європейської цивілізації, орієнтується в реаліях і перспективах соціокультурної динаміки, підготовлена до життя і праці у світі, що змінюється“, а також „свідомого громадянина, патріота“ [13]. Домінує нова парадигма освіти, яка спричиняє зміну соціальних функцій освіти. Освіта з периферії суспільного життя все більше і більше переміщується у центр сучасної цивілізації. Тому, на нашу думку, реформа освіти в Україні – це не данина моді, а нагальна потреба.

За 30 років Незалежності України кілька поколінь учнів та педагогів відчували величезні зміни, пов'язані з реформуванням у всіх напрямках сфери освіти. Не є виключенням і Черкащина.

Дошкільна освіта є важливим етапом для цілісного розвитку дитини, стартовою платформою у становленні особистості. За часи незалежності в дошкільній освіті України відбулися серйозні зміни, що удосконалили її результати та процес функціонування. У 2001 році вперше прийнято Закон „Про дошкільну освіту“. Дошкільну освіту узаконено – дошкільним закладам було надано статус навчальних закладів. У законі державним стандартом дошкільної освіти України визначено Базовий компонент дошкільної освіти [3].

Кабінетом Міністрів України 2003 року було прийнято Положення про дошкільний навчальний заклад, де чітко визначено типи, види та форми надання освітніх послуг у сфері дошкільної освіти [10]. У 2003 році Міністерство освіти і науки України затвердило ліцензійні умови надання освітніх послуг у сфері дошкільної освіти, що дозволило офіційно функціонувати дошкільним навчальним закладам [8].

Для організації якісного харчування дітей дошкільного віку у 2006 році затверджено Інструкцію з організації харчування дітей у дошкільних навчальних закладах, де чітко визначено норми харчування та порядок здійснення даного процесу, що суттєво якісно впливає на фізичний розвиток дитини [11].

У 2008 році Міністерство освіти і науки України затвердило єдину Базову програму розвитку дитини дошкільного віку „Я у Світі“, визначило її основні пріоритети, якими є природовідповідність і орієнтація на розвиток особистості дитини.

Постановою Кабінету Міністрів України від 05.10.2009 № 1122 визначено Питання штатного розпису дошкільних навчальних закладів [9].

У 2012 році оновлено Базовий компонент дошкільної освіти, після цього ще одна редакція державного стандарту дошкільної освіти вийшла в світ у 2021 році. Нині її зміст органічно пов'язаний з ідеями Нової української школи: він забезпечує наступність між дошкільною та початковою освітою в умовах шкільної реформи. Існує багато комплексних та парціальних програм, за якими здійснюється освітній процес. Основними акцентами на сьогодні є педагогічний супровід дошкільника в соціальному світі, навчання дитини здобувати знання самостійно, отримувати задоволення від того, що вмієш і знаєш, та здійснювати саморефлексію [1; 2].

З метою забезпечення максимального охоплення дітей дошкільною освітою та надання їм якісних освітніх послуг, розвитку мережі закладів освіти в області протягом 30 років Незалежності побудовано або відновлено діяльність 33-ох закладів дошкільної освіти, створено 6 приватних закладів дошкільної освіти для 183 дітей.

Питання створення нових місць для дітей дошкільного віку місцевими органам самоврядування вирішується комплексно: будівництво нових закладів, реконструкція; капітальний ремонт приміщень; повернення приміщень закладів для використання за цільовим призначенням. Вжито заходів щодо недопущення переповнення чисельності вихованців у закладах шляхом створення 134 додаткових груп на 4703 місця при функціонуючих закладах освіти. Чисельність дітей у закладах дошкільної освіти з розрахунку на 100 місць, яка входить до показників оцінки соціально-економічного розвитку області, із 107 осіб у 1991 зменшилася до 90 осіб у 2021 (Черкащина посідає II рейтингове місце в Україні).

Запроваджено різні форми здобуття дітьми дошкільної освіти: сімейна (домашня), соціально-педагогічний патронаж, групи короткотривалого перебування та інші.

Для забезпечення права на якісну освіту дітей з особливими освітніми потребами функціонує 2 санаторні заклади освіти для дітей з латентною туберкульозною інфекцією, 7 закладів спеціального та 36 – комбінованого типу. На базі закладів дошкільної освіти спеціального типу працюють консультативні пункти для батьків, які виховують дітей з порушеннями мовлення, опорно-рухового апарату, інтелектуального розвитку, зору. При 66 функціонуючих закладах дошкільної освіти створено 88 інклюзивних груп, в яких навчається та виховується 170 дітей.

Загальна середня освіта. За роки Незалежності створено умови для вивчення державної мови. У 1991 році в Черкаській області діяли 694 заклади загальної середньої освіти, з них 684 - україномовні, 10 російськомовних (1,4%). У 2003 році у закладах освіти області фактично завершився перехід на українську мову (97,6% навчається українською мовою). У 2021 році усі функціонуючі заклади загальної середньої освіти здійснюють навчання українською мовою (залишилося кілька класів з навчанням російською мовою навчання).

У перші роки незалежності поряд з загальноосвітніми середніми школами були створені заклади нового типу – гімназії та ліцеї. Процес створення шкіл „нового типу” розпочався з 1991 року. Саме у 1991 році в області відкрито першу гімназію – розпочала функціонування Корсунь-Шевченківська гімназія Корсунь-Шевченківської міської ради. Найперший ліцей створено в 1993 році – це Черкаський фізико-математичний ліцей Черкаської міської ради. Найперший колегіум – „Берегиня” при Національному університеті, Києво-Могилянська Академія” Черкаської міської ради.

Розпочався процес створення шкіл приватної форми власності. У 1993 році почала функціонувати Черкаська приватна загальноосвітня школа I-III ступенів „Перлина”.

На сьогодні в області обліковується 7 приватних закладів загальної середньої освіти. За роки незалежності в області створено 15 гімназій, 14 ліцеїв, із них 1 приватної форми власності, 3 колегіуми.

Створено 28 опорних шкіл та 65 філій, в яких забезпечено рівний доступ учнів, в тому числі з особливими освітніми потребами, до здобуття якісної освіти із застосуванням новітніх інформаційно-комунікаційних засобів та технологій.

В області функціонує 29 інноваційних шкіл, які оснащено мультимедійними засобами навчання з програмним забезпеченням та придбано сучасне комп'ютерне обладнання й інтерактивні комплекси для 140-а кабінетів фізики, хімії, біології, іноземної мови, математики, географії, майже 300 комп'ютерів. 18 інноваційних шкіл забезпечені наборами ЛЕГО.

На визначення нових стратегій освіти області впливає стрімкий злет інформаційних технологій. У 2003 році у закладах освіти області було встановлено 2 712 одиниць комп'ютерної техніки, 68 закладів мали доступ до мережі Інтернет, 7 – власний сайт. Створено сайт Головного управління освіти і науки. З 2004 року почав діяти Черкаський освітнянський портал, на якому розміщено Колекцію цифрових ресурсів на допомогу педагогам області та всієї України. На сьогодні встановлено 19444 одиниці комп'ютерної техніки. Усі заклади освіти мають доступ до мережі Інтернет та свій сайт. Шкільні бібліотеки комп'ютеризовані і підключені до мережі Інтернет.

Практичним кроком реформування стала розробка зовнішнього незалежного оцінювання (далі – ЗНО), складання якого з 2008 року є обов'язковою умовою вступу до закладу вищої освіти (далі – ЗВО). Перевагою ЗНО вважається зменшення рівня корупції при вступі до ЗВО. За результатами екзаменів цього року на Черкащині найбільша кількість здобувачів повної загальної середньої освіти, **які отримали найвищий бал, – 200** (2019 рік – 8, 2020 рік – 12, **2021 рік – 15**). Вперше за багато років маємо найвищі досягнення з української мови (1 випускник) і біології (2 випускники). Щорічно збільшується кількість випускників, які отримують найвищий бал з математики, у 2021 році таких 7 осіб (у 2019 році – 3 особи, 2020 рік – 5). 4 здобувачі освіти отримали 200 балів за складання сертифікаційної роботи з англійської мови.

У 2012 році новий етап реформ у сфері освіти розпочато документом під назвою „Про Національну стратегію розвитку освіти в Україні на період до 2021 року”, у якому йдеться про „забезпечення громадянського, патріотичного, морального і трудового виховання, формування здорового способу життя, соціальної активності, відповідальності та толерантності”.

З 2017 року структура освіти в Україні регламентована Законом України „Про освіту”.

Нова українська школа – це ключова реформа Міністерства освіти і науки України з 2018 року. Головна мета – створити школу, в якій буде приємно навчатись, і яка даватиме учням не тільки знання, як це відбувається зараз, а й уміння застосовувати їх у повсякденному житті. Основні засади реформи шкільної освіти та орієнтовний графік впровадження реформи викладено в Концепції Нової української школи. У межах реформи в усіх школах області реалізувався проєкт „Новий Освітній Простір”. Формувалася матеріально-технічна база перших класів з якісним дидактичним матеріалом та сучасними меблями для дітей, які будуть навчатися за Новим державним стандартом, на що було спрямовано субвенцію державного бюджету.

За час реалізації проєкту „Нова українська школа” придбано 3384 одиниць комп'ютерної техніки та 42105 одиниць меблів. Означеним проєктом охоплено 1969 перших класів та 34,3 тис. учнів у

них. Здійснено перепідготовку 18,1 тисяч вчителів початкових класів.

У 2020 році Міністерство цифрової трансформації запустило в роботу національну онлайн-платформу з цифрової грамотності „Дія. Цифрова освіта“.

Початкова освіта і НУШ. У 90-х роках ХХ століття в Україні паралельно функціонувало два типи початкової школи – трирічна та чотирирічна. У 2001/2002 н. р. відбувся перехід до єдиної чотирирічної початкової школи та навчання за семестровою системою. У 1991/1992 н. р. для першокласників тривалість навчального року скорочено до 30 навчальних тижнів, для решти – 34 тижні.

Із 2000/2001 н. р. для усіх молодших школярів навчальний рік триває 175 днів. Тривалість канікул протягом навчального року – не менше 30 днів. Для учнів 1-го класу чотирирічної початкової школи організовувалися додаткові тижневі канікули (в основному у лютому).

Відповідно до Концепції середньої загальноосвітньої школи України (1991 р.) максимальна чисельність учнів у початкових класах та групах подовженого дня мала становити 20 осіб, проте у 1994 р. гранична наповнюваність початкових класів зросла до 25 осіб, а в 1997 р. – до 30 осіб. З 1999/2000 н. р. тривалість уроку в початкових класах була скорочена до 40-а хвилин, у перших – 35-и хвилин. Широкого застосування в роботі з першокласниками набула гра як метод навчання, проєктна діяльність. Особливої популярності серед практиків набували нестандартні уроки, інтегровані уроки. У цей час учителі почали використовувати в освітньому процесі тести.

Оскільки з 1990 року різко зменшився обсяг постачання у заклади загальної середньої освіти засобів навчання, то учителі виготовляли їх самостійно, зокрема перфокарти, сигнальні картки, кодокартки тощо. З 2000/2001 н. р. запроваджено державну підсумкову атестацію з державної мови (українська мова і читання) та математики. З 1993 року в І класі трирічної та І-ІІ класах чотирирічної початкової школи застосовувалася словесна оцінка успішності. У наступних класах вона доповнювалася оцінками за 5-бальною шкалою. З 1999 р. вербальне оцінювання здійснювалося тільки в І класі чотирирічної та першому півріччі І класу трирічної початкової школи. Знання учнів І-ІІІ класів з предметів варіативної частини оцінювалися вербально і підлягали зарахуванню у кінці семестру. Після закінчення ІІ-ІІІ(ІІІ) класів учням видавався табель успішності, в якому відображалися їхні досягнення у навчанні за семестри та навчальний рік. Учні, які не засвоїли хоча б один із предметів в обсязі державних стандартів освіти, вважалися «невстигаючими». За згодою батьків вони могли бути залишені на повторний курс або за певних умов переведені до наступного класу. З 2000/2001 н. р. усі учні незалежно від річного оцінювання переводилися до наступного класу, допускалися до державної підсумкової атестації. Доцільність виставлення оцінки за поведінку визначалися статутом закладу загальної середньої освіти.

У 2001/2002 н. р. запроваджена 12-бальна шкала оцінювання навчальних досягнень молодших школярів.

Для періоду з 1991 по 2018 роки характерна розгалуженість типів закладів для здобуття початкової освіти: загальноосвітні, авторські та школи нового типу.

2018 рік – рік старту реформи освіти в Україні відповідно до концепції «Нова українська школа». Як результат:

- нові ролі вчителя, як тьютора, фасилітатора, коуча, ментора.
- забезпечення засобами навчання та обладнанням навчальних кабінетів початкової школи, створення безпечного розвивального середовища;
- початок робочого дня – ранкова зустріч – обговорення у колі однокласників планів на день, обмін емоціями, враженнями;

• інтеграція освітніх галузей в один предмет, зокрема «Я досліджую світ»;

- активна діяльність учнів на уроці: навчальні ігри, дослідження, експерименти, проєкти та багато творчості;
- формувальне оцінювання та свідчення досягнень, у яких визначають опанування учнями компетентностями та м'якими навичками;

• активне залучення батьків як партнерів до організації освітнього процесу в початковій школі.

Із 2011 року в області розпочато організаційні заходи щодо запровадження **інклюзивної освіти**. У результаті цієї роботи вже у 2012-2013 н.р. для перших 48-и дітей з особливими освітніми потребами було організовано інклюзивне навчання (42 дитини у школах, 6 – у дитячих садках). У 2021 році інклюзивне навчання організовано для 687 дітей у 256 закладах загальної середньої та дошкільної освіти. Крім цього, на базі 4 шкіл м. Черкас функціонує 9 спеціальних класів для 113 дітей з особливими освітніми потребами (далі – ООП). Для роботи з дітьми з ООП до штату освітніх закладів введено 445 посад асистентів учителя та вихователя.

Із 2012 року Черкащина стала **однією із 6-и областей України**, які долучилися до реалізації **пілотного проєкту „Інклюзивна освіта: крок за кроком“**, ініційованого Всеукраїнським Фондом „Крок за кроком“ за підтримки Агентства США з міжнародного розвитку USAID. У результаті цієї роботи у 2015 році на Черкащині з'явився перший Інклюзивний ресурсний центр (ІРЦ). Наразі в області функціонує 25 ІРЦ, а також ресурсний центр підтримки інклюзивної освіти при КНЗ „Черкаський обласний інститут післядипломної освіти педагогічних працівників Черкаської обласної ради“.

Особлива увага приділяється розвитку та підтримці **обдарованих дітей та молоді**.

У 1994 році згідно з Положенням про всеукраїнські учнівські олімпіади з базових і спеціальних дисциплін, турніри і конкурси-захисти науково-дослідницьких робіт та конкурси фахової майстерності (наказ Міністра освіти України від 15.12.1993 № 449) почали проводитися учнівські олімпіади з 15 предметів, у яких у 1995 році взяли участь 628 учнів в обласному етапі, 80 – у Всеукраїнському, із них 37 зайняли призові місця. За роки Незалежності у IV етапі Всеукраїнських учнівських олімпіад брали участь близько 2400 учасників Черкаської області, з них 1067 стали переможцями. Три учні стали переможцями міжнародних олімпіад з фізики (2008 рік), історії і географії (2014 рік).

Міжнародний конкурс з української мови імені Петра Яцика започатковано у 2000 році. За 21 рік у конкурсі в районному/міському етапах взяли участь 564105 учнів закладів освіти області, обласному – 2100, у Всеукраїнському – 577. За усі роки у Міжнародному конкурсі з української мови імені Петра Яцика у фінальному етапі перемогу здобули 15 учасників.

У 2011 році започатковано Міжнародний мовно-літературний конкурс учнівської та студентської молоді імені Тараса Шевченка. За 11 років у конкурсі в районному/міському етапах взяли участь 76405 учнів закладів освіти області, обласному – 770 учнів у Всеукраїнському – 297 учнів. Перемогу в обласному етапі конкурсу здобули 431 учень із 5 по 11 клас, у фінальному етапі – 128.

Із 2016 до 2021 року учні і вчителі області брали участь у змаганнях з усного математичного рахунку Прангліміне в рамках міжнародного проєкту „Міксіке в Україні“. Щороку проводилися змагання на обласному рівні у 6-ти вікових категоріях, в яких брали участь 36-40 осіб. За 5 років у міжнародних змаганнях брали участь 12 учнів області, які вибороли 5 медалей (1 – золоту, 3 – срібні, 1 – бронзову).

Щороку участь у різних міжнародних і всеукраїнських конкурсах і турнірах беруть близько 150 – 160 тисяч учнів області.

Одним із найпотужніших інструментів, який забезпечує організацію і координацію науково-

дослідницької діяльності учнів, створює умови для їх інтелектуального, духовного, творчого розвитку та професійного самовизначення, сприяє нарощуванню наукового потенціалу країни, є Мала академія наук (МАН). Черкаське територіальне відділення МАН розпочало свою роботу з 1993 року на базі Черкаського обласного інституту післядипломної освіти педагогічних працівників. А з лютого 2007 року створено окремий структурний підрозділ Черкаського обласного Центру еколого-натуралістичної творчості – Мала академія наук учнівської молоді (нині – КЗ „Черкаський обласний центр роботи з обдарованими дітьми Черкаської обласної ради“). У першому обласному конкурсі-захисті брало участь 49 учнів-членів МАН, а саме відділення мало близько 10 філій та осередків. З кожним роком зростало число учасників конкурсу-захисту та розширювалася мережа філій. Наразі у складі МАН функціонує 6 відділень: фізико-математичне та економічне, хіміко-біологічне, історико-географічне, відділення філології та мистецтвознавства, науково-технічне, обчислювальної техніки та програмування. В області працює близько 60 філій МАН. За сприяння провідних науковців закладів вищої освіти області, методистів та досвідчених учителів учні поглиблюють знання з базових дисциплін, отримують кваліфіковані рекомендації з вибору теми та написання науково-дослідницької роботи. Коротка робота впродовж 28-ми років дали щедрий врожай – десятки тисяч учнів освітніх закладів області написали і захистили свої науково-дослідницькі роботи і стали дійсними членами Малої академії наук. Результатом є численні перемоги у III Всеукраїнському етапі конкурсу-захисту МАН - 831 нагорода (66 – I місце; 272 – II місце; 493 – III місце). Крім того, здобуто 119 перемог у міжнародних конкурсах (30 – I місце; 39 – II місце; 50 – III місце). Відповідно до щорічних звітів Національного центру „Мала академія наук“ Черкащина у всеукраїнському рейтингу посідає 5-7 місце.

Із 2005 року засновано стипендії учням – переможцям III етапу Всеукраїнських учнівських олімпіад з базових дисциплін та II етапу конкурсу-захисту науково-дослідницьких робіт учнів Малої академії наук. З метою матеріального стимулювання учнів до кращого навчання 825 учням, переможцям інтелектуальних турнірів, виплачено обласні стипендії. Починаючи з 1 квітня 2013 року, щомісячно надається стипендія голови обласної державної адміністрації для 5 обдарованих учнів області. У 2021 році засновано 5 стипендій голови Черкаської обласної ради обдарованим дітям області та впроваджено премії (обласної державної адміністрації та обласної ради) 10 молодим науковцям за вагомі досягнення у наукових дослідженнях.

STEM-освіта. Одним із найновіших напрямів модернізації освітнього середовища є розвиток STEM-освіти. Її розвиток був ініційований ще у 2016 році Міністерством освіти і науки України та Інститутом модернізації змісту освіти. STEM-освіта реалізовувалася шляхом впровадження в освітній процес здобувачів освіти низки послідовних курсів і програм навчання. STEM-освіта сьогодні активно застосовується у всіх школах, часто реалізовується через проєктну діяльність.

Одним із найважливіших завдань упровадження STEM в освітній процес стала підготовка вчителя. Саме тому з вересня 2017 року на базі комунального навчального закладу „Черкаський обласний інститут післядипломної освіти педагогічних працівників Черкаської обласної ради“ розпочав свою діяльність навчально-тренінговий центр STEM-освіти. У центрі функціонують 2 кабінети робототехніки: центр Lego-education та тренінговий центр, а також ресурсний центр та навчально-тренінгова аудиторія.

Серед найбільш поширених засобів навчання щодо запровадження STEM-напряму в освітній процес сьогодні є робототехнічний напрям. Тому варто відзначити, що саме Черкаська область є першою в Україні, що

має цілу мережу шкіл, які проводять навчання за програмою „LEGO Education“. Починаючи з 2015 року – це 42 заклади загальної середньої освіти області.

Починаючи з 2017 року, щорічно проводяться регіональні фестивалі з робототехніки, участь в яких брали не лише команди Черкаської області, а й Миколаївської, Київської та Полтавської областей. Команди Черкаської області протягом 3-х років входять до числа 3-х кращих команд у номінації „Гра роботів“ та 2 роки поспіль стають Чемпіонами Всеукраїнського FIRST LEGO LEAGUE. Так у 2017 році взяли участь у Відкритому Європейському чемпіонаті FIRST LEGO League в Данії і показали хороший результат в Грі роботів. У 2018 році в Угорщині увійшли в ТОП-12 (із 74 країн зайняли 42 місце), в м. Таллінн (Естонія) потрапили в ТОП-10 в номінації „Проект“.

У 2019 році в Міжнародних змаганнях FLL в Лівані отримали 2 місце та кубок, в Чехії – 3 місце, в місті Ізмір (Турція) отримали нагороду за 3 місце у номінації „Командна робота“ та здобули Кубок від мера міста за представлення та оригінальні костюми. Загалом понад 7,5 тисяч учнів взяли участь у різних змаганнях з робототехніки.

Зовнішнє незалежне оцінювання. Важливою частиною інформації про освітній процес у закладах загальної середньої освіти Черкаської області є дані про результати навчання учнів, одним із способів отримання яких є зовнішні освітні оцінювання, до яких входять національні моніторингові дослідження якості початкової освіти, міжнародні дослідження якості освіти PISA, TIMSS, а також вступні випробування, державна підсумкова атестація у формі ЗНО, пробне ЗНО.

За 15 років проведення зовнішнє незалежне оцінювання стало важливою і невід'ємною складовою освітньої політики держави й має велику підтримку громадськості та освітньої спільноти – понад 70 %.

Упродовж усіх років проведення зовнішнього оцінювання Черкаська область демонструє високі показники й входить у десятку областей України за результатами складання незалежних іспитів випускниками закладів загальної середньої освіти.

Щорічно збільшується кількість випускників, які, за результатами ЗНО, демонструють найвищі показники – 200 балів. Здебільшого такі високі бали отримують здобувачі загальної середньої освіти з предметів природничо-математичного циклу.

Предмети	2017	2018	2019	2020	2021
Математика	1	1	3	5	7
Хімія		2	3	2	
Англійська мова	1		2		4
Історія України	1			3	1
Фізика	1			2	
Біологія					2
Українська мова					1
Усього:	4	3	8	12	15

За останні п'ять років випускники закладів загальної середньої освіти області найкращі результати показали з фізики (6 місце по Україні), з математики і біології (7 місце по Україні), української мови і літератури (8 місце по Україні) та з географії (9 місце по Україні).

За роки Незалежності України зміцнюється база **закладів позашкільної освіти** області різних напрямів і профілів діяльності: художньо-естетичної, еколого-натуралістичної, туристсько-краєзнавчої, науково-технічної, військово-спортивної та соціально-реабілітаційної. На початок 1991 року в області

функціонував 61 заклад позашкільної освіти, де навчалось 44743 вихованці. У 2001 році був прийнятий **Закон „Про позашкільну освіту“**. У 2021 році мережа закладів позашкільної освіти нараховує 46 закладів, у тому числі три заклади обласного підпорядкування: КЗ „Черкаський обласний центр роботи з обдарованими дітьми Черкаської обласної ради“, КЗ „Черкаський обласний центр науково-технічної творчості Черкаської обласної ради“ та Черкаський обласний центр туризму, краєзнавства і екскурсій Черкаської обласної ради. Крім них функціонує 12 дитячо-юнацьких спортивних шкіл і клубів фізичної підготовки. У закладах діє 2004 гуртки та секції, які відвідують 35 866 дітей, що становить 30,7 % від загальної кількості школярів області. Після адміністративно-територіальної реформи заклади позашкільної освіти та дитячо-юнацькі спортивні школи системи освіти наявні у 30 громадах із 66 (45%). Існують позитивні приклади створення нових закладів позашкільної освіти в територіальних громадах (далі – ТГ): у Єрківській ТГ, Ірклівській ТГ, Балаклеївській ТГ та Степанецькій ТГ. А також практикується функціонування гуртків закладів позашкільної освіти на базі закладів загальної середньої освіти в інших ТГ на договірній основі. Наприклад, Центр дитячої та юнацької творчості Березняківської сільської ради забезпечує роботу гуртків у школах Тернівської ТГ, гуртки Центру дитячої та юнацької творчості Мошнівської сільської ради працюють на базі закладів освіти Будищенської ТГ. Ведеться робота щодо охоплення позашкільною освітою учнівської молоді Новодмитрівської ТГ за рахунок гуртків Центру технічної творчості Піщанської сільської ради.

Відновлено роботу закладу позашкільної освіти у Гельмязівській ТГ, що в ході децентралізації перейшов у власність Гельмязівської громади.

Одним із засобів розвитку соціально активної особистості, формування у дітей та молоді лідерських якостей, активної громадянської позиції є учнівське самоврядування. Орган учнівського самоврядування області – **Ліга старшокласників Черкащини** була створена у 2006 році представниками районних та міських осередків органів учнівського самоврядування закладів загальної середньої освіти області, за підтримки Головного управління освіти і науки облдержадміністрації та обласної батьківської Ради. За період існування Ліги старшокласників учнівськими лідерами області реалізовано низку проєктів екологічного, культурного, патріотичного, соціального спрямування, захисту прав та інтересів дітей, виявлення, розвитку і підтримки здібностей, талантів, лідерських якостей старшокласників тощо: „Ми – патріоти Черкащини“, „Я – свідомий громадянин України“, „Пішаюся тобою, рідний краю“, „Здоровим бути здорово“, „Випробування мужністю: освітяни Черкащини на варті миру“, „Шликувалися воїни світла“, „**Шляхом омріяної Свободи**“, „Стоп – булінг“, „За мир і єдність в Україні“, „Вчимося демократії разом“, „Книга Добра“, „Покращуємо життя своєї громади“ та багато інших. А започаткований у 2014 році на Черкащині квест „Прапор Доброчинності“ та конкурс патріотичних відеороликів до 30-річчя Незалежності України „Обличчя моєї України“ поширилися по всій Україні.

Особливого розвитку протягом років незалежності набуло **національно-патріотичне виховання** школярів.

Надзвичайно популярною серед дітей та молоді стала Всеукраїнська дитячо-юнацька військово-патріотична гра „Сокіл“ („Джур“), започаткована у 2009 році як важлива складовою системи патріотичного виховання школярів на засадах національної гідності, високої самосвідомості та активної громадянської позиції, здорового способу життя духовно багатой та фізично розвиненої особистості.

У 2009 році Черкаська область вперше взяла участь у Всеукраїнському етапі гри. Щорічно рої, які представляють Черкащину на всеукраїнських змаганнях, демонструють високі результати, посідаючи призові місця.

Щороку команда області нагороджувалась не менше, ніж трьома кубками і медалями за перемогу у різних етапах гри (визначення загальнокомандного місця у фінальних змаганнях не передбачене Положенням про гру).

Наразі в області нараховується 1820 дитячо-юнацьких об'єднань „Джур“, якими охоплено понад 22,3 тис. дітей та молоді. В обласних змаганнях гри „Джур“ щорічно беруть участь понад 200 учасників.

Із 2015 року проводиться щорічний обласний військово-патріотичний конкурс учнівської молоді „Герої не вмирають“, присвячений подвигу воїнів-захисників територіальної цілісності та незалежності України, а також волонтерів. За підсумками конкурсу проводиться щорічна однойменна обласна учнівська конференція, у якій беруть участь юні дослідники-пошукивці, волонтери, учасники АТО, ООС. За матеріалами конкурсу та конференцій упорядковано збірки досліджень, три з яких видано та розповсюджено серед закладів освіти області.

У 2014 році відкрито перший козацький клас на базі Черкаської ЗОШ І-ІІІ ступенів №6 Черкаської міської ради. На виконання рішення колегії Черкаської обласної державної адміністрації у 2015 році такі класи було відкрито в кожному районі області. Наразі мережа козацьких класів нараховує 88 козацьких класів у 42 закладах загальної середньої освіти. В них навчається близько 1,6 тис. учнів. Козачата навчаються та виховуються за програмами виховної роботи, спрямованими на формування кращих рис громадянина-патріота своєї держави у дусі традицій козацької педагогіки та виховання. Учні відвідують гуртки, факультативні курси та курси за вибором за програмами: „Котигорошко“, „Юні краєзнавці“, „Влучний стрілець“, „Історія рідного краю“, „Черкащина козацька“, „Бойовий гопак“ та багато інших.

Крім цього, з метою популяризації професії військовослужбовця, щорічно з 2015 року проводиться нагородження кращих учнів обласною почесною відзнакою „Відмінник Захисту України“ за вивчення предмета „Захист України“. Урочисте нагородження школярів проводиться на базі Головного центру підготовки особового складу Державної прикордонної служби України ім. генерал-майора Ігоря Момота за участі воїнів АТО, ООС. Загалом за 5 років відзначено 748 учнів.

Спільно з Головним центром підготовки особового складу Державної прикордонної служби України ім. генерал-майора І.Момота та громадською організацією ветеранів-прикордонників з 2013 року у закладах загальної середньої освіти області організовано діяльність загонів Юних Друзів Прикордонників. Наразі в області нараховується 38 таких загонів, в яких налічується 353 учасники. **Щорічно серед них проводяться обласні змагання, до яких залучається близько 200 учнів.**

Підвищення кваліфікації педагогічних працівників. Створення життєдайної системи безперервної післядипломної освіти для досягнення високого професійного рівня, розвиток і удосконалення професійних компетентностей, забезпечення можливостей постійного духовного самовдосконалення особистості, формування її культурного й інтелектуального потенціалу – питання, над якими сьогодні працює науково-педагогічний загаль комуніального навчального закладу „Черкаський обласний інститут післядипломної освіти педагогічних працівників Черкаської обласної ради“. Кожного року на базі інституту близько 4 тисяч педагогічних працівників підвищують фаховий рівень під час теоретичних і практичних занять, тренінгів, творчих майстерень, майстер-класів, вебінарів, круглих столів, воркшопів, конференцій із застосуванням сучасних методик.

Відповідно до ліцензійних умов та порядку підвищення кваліфікації за роки Незалежності України в інституті пройшли підвищення кваліфікації понад 100000 педагогічних працівників. Оволоділи сучасними

інформаційними технологіями 96,7% педагогічних працівників.

Для професійного розвитку педагогів області у міжкурсовий період за часи Незалежності проведено понад 17000 заходів (семінарські заняття, засідання творчих груп, тренінги, майстер-класи, практикуми, творчі майстерні та інші форми науково-методичної діяльності) майже для 500000 педагогічних працівників.

У рамках програми підготовки освітян області до роботи в умовах Нової української школи з 2019 до 2021 року через семінари-тренінги та тренінгові заняття підготовлено майже 20,5 тисяч педагогічних працівників області з актуальних проблем освітньої діяльності.

З метою розвитку професіоналізму педагогічних працівників області, удосконалення регіональної системи освіти, популяризації кращого педагогічного досвіду та впровадження новітніх технологій у педагогічну практику з 1995 року проводиться обласна виставка „Інноваційний пошук освітян Черкащини“ на базі комунального навчального закладу „Черкаський обласний інститут післядипломної освіти педагогічних працівників Черкаської обласної ради“. З кожним роком зростає кількість учасників і переможців виставки, що свідчить про підвищення професіоналізму наших педагогів.

Із 2007 року освітяни області беруть участь у всеукраїнських та міжнародних виставках „Сучасні заклади освіти“ і „Інноватика в освіті України“, де є постійними призерами. За 15 років проведення виставок заклади освіти Черкащини здобули 75 золотих, 47 срібних та 19 бронзових медалей. КНЗ „ЧОІПОПП ЧОР“ неодноразово отримував гран-прі виставки з різних номінацій.

Дослідно-експериментальна діяльність. За останнє десятиліття значно активізувалась інноваційна діяльність освітян Черкащини. На сьогодні організаційно-методичний супровід дослідно-експериментальної роботи всеукраїнського та регіонального рівнів здійснюється з **21** теми на базі **83 закладів освіти**. Крім цього, в області реалізується **35 інноваційних проєктів та програм**.

Експериментально-дослідна діяльність спрямовує творчий пошук освітян Черкащини на розробку нових концептуальних підходів, освітніх технологій та ефективних методик навчання, виховання та розвитку дітей та учнівської молоді.

Міжнародна діяльність. КНЗ „Черкаський обласний інститут післядипломної освіти педагогічних працівників Черкаської обласної ради“ забезпечив участь педагогічних працівників у Міжнародних проєктах, а саме: „Програма рівних можливостей та прав жінок в Україні“, „Сучасні тенденції гендерної освіти в Україні“, „За зміцнення і утвердження прав жінок і дітей в Україні (TRES)“, „Новачі у світ дитинства“, „Рівний доступ до якісної освіти“, „Освіта для демократичного громадянства“, „Впровадження гендерної освіти у навчально-виховний процес“, „Лідери освітніх ініціатив“, „Освіта для сталого розвитку в дії“ та ін.

Упродовж одинадцяти років поспіль, починаючи з 2009 року, на славетній Черкаській землі за науково-методичного сприяння ДНУ „Інститут модернізації змісту освіти“ МОН України та Інституту проблем виховання НАПН України проводиться Міжнародний фестиваль педагогічних інновацій як форум кращих освітян-інноваторів, у якому, крім України, брали участь педагоги та вчені Польщі, Сполучених Штатів Америки, Болгарії, Грузії, Латвії, Литви, Республіки Кореї, Республіки Білорусь, Казахстану, Республіки Молдова та інших країн.

Понад три тисячі вітчизняних і зарубіжних педагогів та вчених презентували на фестивалі авторські наукові ідеї, методики, технології, інноваційні методи та форми роботи.

Понад 900 авторів конкурсних робіт визнано переможцями та нагороджено Дипломами Міжнародного фестивалю.

У 2020 році започатковано **ВСЕУКРАЇНСЬКИЙ ОСВІТНІЙ ХАБ ПЕДАГОГІЧНИХ ІННОВАЦІЙ НОВОЇ УКРАЇНСЬКОЇ ШКОЛИ** – базовий центр накопичення та розповсюдження авторських методик, технологій, моделей освітнього процесу та управлінської діяльності, інноваційних методів та форм роботи, які підвищують якість освіти.

Всеукраїнський конкурс «Учитель року». Згідно з Указом Президента України від 29.06.1995 за № 489/95 щорічно проводиться всеукраїнський конкурс „Учитель року“. За час Незалежності учасниками обласного конкурсу стали 3753 учителі, з них 138 учителів є переможцями. Переможцями заключного етапу всеукраїнського конкурсу стали 7 учителів у номінаціях: англійська мова – 2, українська мова і література – 2, музика, біологія, історія – по одному. Лауреатами стали 19 педагогів.

У 2007 році, з метою піднесення ролі та авторитету педагога в суспільстві, запроваджено щорічну обласну премію імені О.А.Захаренка для 10 педагогічних працівників. Крім того, запроваджено премії педагогам, які стали переможцями і лауреатами заключного туру Всеукраїнського конкурсу «Учитель року».

З метою розвитку та підтримки галузі освіти, матеріально-технічного забезпечення закладів освіти й соціального захисту учасників освітнього процесу за період незалежності України в області реалізовано **13 обласних програм**, прийнятих рішенням обласної ради. 6 із них наразі продовжують реалізовуватися. У рамках їх виконання для закладів загальної середньої освіти поставлено 42 навчальних набори робототехніки **LEGO**, сучасне обладнання для 233 навчальних кабінетів та облаштовано 4 **СТЕМ-центри**. Стовідсотково комп'ютеризовано та підключено до інтернету заклади загальної середньої освіти.

Забезпечено 100-відсоткове безкоштовне підвезення 11,6 тис учнів та 1,7 тис. педагогічних працівників. З цієї мети придбано 238 шкільних автобусів.

У рамках реалізації концепції НУШ завершується оновлення матеріально-технічної бази та змісту початкової школи.

Із 1991 по 2021 рік виконано капітальне будівництво 43 закладів загальної середньої освіти на 15299 учнівських місць, 10 закладів дошкільної освіти на 2330 місць, 1 гуртожитку на 100 місць. Збудовано (реконструйовано) 574 автономних котельні, що обслуговують заклади освіти (у тому числі 382 – на природному газі, або 67% від загальної кількості нових котельень).

В області немає закладів освіти, що розміщуються в аварійних приміщеннях, а кількість шкіл з незадовільним технічним станом будівель після капітальних ремонтно-відновлювальних робіт скоротилася з 26 до 4.

Капітальний ремонт основних конструкцій будівель виконувався у 507 освітніх закладах. Зокрема, дахів – у 412 закладах, у тому числі реконструкція покрівель на шатрові відбулася у 31 закладі, повну або часткову заміну віконних блоків проведено у 86 відсотках закладів, інженерних комунікаційних мереж – у 44 відсотках. Утеплено фасади 122 будівель освітніх закладів.

За період 2010-2014 років активно виконувалися роботи з облаштування внутрішніх санітарних вузлів. Загалом у 304 закладах загальної середньої освіти (або 39 відсотках від їхньої загальної кількості) виконано добудову, реконструкцію, капітальні ремонти внутрішніх туалетів та інженерних мереж (водогону, каналізації). На цей час вони функціонують у 99,4% закладів.

Особлива увага зосереджувалася на забезпеченні функціонування об'єктів теплового господарства в опалювальний період. Вчасно здійснювалися профілактичні та капітальні ремонти котельень, відремонтовано системи опалення у 76% закладів, 143 заклади переведено з газового на альтернативні види опалення.

Професійно-технічна освіта. У 1991 році на Черкащині працювало 36 професійно-технічних училищ, з них – три вищого ступеня. В училищах нараховувалося 17590 учнів. Щорічний випуск становив майже 8 тисяч фахівців. Навчання та виховання учнів здійснювали понад 650 викладачів та 910 майстрів виробничого навчання.

Із 1991 до 1996 року проведено оптимізацію мережі професійно-технічних навчальних закладів. Мережа скоротилася до 27 професійно-технічних навчальних закладів (2 вищих училища, 1 навчальний центр підготовки і перепідготовки робітничих кадрів, 2 училища на базі повної середньої освіти, 22 професійно-технічних училища). За галузями професійно-технічні навчальні заклади поділялися на будівельні – 3, машинобудівні – 4, хімічного виробництва – 1, сфери побуту і торгівлі – 2, переробної промисловості – 3, сільськогосподарські – 14. У професійно-технічних навчальних закладах навчалось близько 11000 учнів з 119 професій, з яких 65 % інтегровані. Працювало 510 викладачів та 650 майстрів виробничого навчання.

Сьогодні підготовку робітничих кадрів в області забезпечують 17 державних закладів професійної (професійно-технічної) освіти (далі – ЗП(ПТ)О), серед яких: 3 вищі професійні училища, 3 центри професійно-технічної освіти, 11 професійних ліцеїв, 1 навчальний центр при установі виконання покарань. Підготовка кадрів у ЗП(ПТ)О здійснюється за 109 професіями для таких галузей економіки: промисловість, сільське господарство, транспорт, зв'язок, будівництво, торгівля і громадське харчування, житлово-комунальне господарство і невикористані види побутового обслуговування населення. Крім первинної професійної підготовки кваліфікованих робітників з числа випускників закладів загальної середньої освіти проводиться підготовка, перепідготовка, підвищення кваліфікації дорослого населення. ЗП(ПТ)О області створюють необхідні умови для отримання професійної освіти дітьми з особливими освітніми потребами. Робітничі професії „Швачка“, „Оператор швацького устаткування“, „Штукатур“, „Плодоовочівник“, „Квітникар“ в окремо сформованих групах щорічно здобувають близько 100 учнів з порушеннями психофізичного розвитку.

Загальний контингент ЗП(ПТ)О становить близько 7000 осіб. У 2020 році диплом кваліфікованого робітника отримали 2701 випускник, з них працевлаштовано за професією 97,63 %, призвано на військову службу – 1,26 %, продовжили навчання у закладах вищої освіти – 0,96 %. Навчально-виробничий процес у ЗП(ПТ)О забезпечують 308 викладачів, 368 майстрів виробничого навчання.

З метою створення позитивного іміджу професійної освіти, модернізації підготовки кваліфікованих робітників, відповідного рівня стажування робітників підприємств із використанням технологічних інновацій, стажування майстрів виробничого навчання та викладачів професійно-технічної підготовки з 2008 року на базі ЗП(ПТ)О розпочалося створення навчально-практичних центрів галузевого спрямування (далі – НПЦ). До 2016 року в області діяло 3 НПЦ. Починаючи з 2017 року, їх кількість щорічно збільшується та поповнюється матеріально-технічне забезпечення. Станом на червень 2021 року на базі 14-ти ЗП(ПТ)О функціонує 24 НПЦ: 5 – енергетичного; 1 – дорожньо-будівельного; 3 – сільськогосподарського; 9 – будівельного, 1 – швейного, 1 – харчового напрямів, 2 – металообробки та машинобудування, 1 – хімічного виробництва, 1 – перукарської справи.

У 2018 році на Черкащині, вперше в Україні, вжито рішучих кроків щодо впровадження STEM-освіти у 100% ЗП(ПТ)О, що фінансуються з обласного бюджету: кабінети фізики, хімії/біології 12-ти закладів поповнено новітніми цифровими вимірювальними комплексами, придбано інтерактивні мультимедійні комплекси, 3D-принтери, інтерактивні стрілецькі стимулятори „Шкільний тир“. Для

відпрацювання окремих тем з предметів професійно-теоретичної підготовки придбано STEM-лабораторію для Багатопрофільного регіонального центру професійної освіти у Черкаській області.

З метою приведення стандартів професійної освіти до сучасних ринкових вимог, що можуть використовуватися для якісної підготовки кваліфікованих робітників, в роки незалежності педагогічні колективи ЗП(ПТ)О області разом з роботодавцями долучилися до розроблення нових стандартів за професіями: „Сировар“, „Лицювальник-плиточник“, „Сировар-майстер“, „Маслороб“, „Слюсар-складальник радіоелектронної апаратури та приладів“, „Оператор лінії у виробництві харчової продукції (перероблення фруктів, овочів, олієнасиння та горіхів)“, „Слюсар з паливної апаратури“, „Токар-револьверник“, „Виробник художніх виробів з кераміки“, „Паспортист“, „Водій навантажувача“, „Машиніст дорожньо-будівельних машин“, „Майстер з діагностики та налагодження електронного устаткування автомобільних засобів“, „Налагоджувальник технологічного устаткування (електронна техніка)“, які були затверджені Міністерством освіти і науки України.

Враховуючи потребу регіонального ринку праці, відповідно до запитів роботодавців, ЗП(ПТ)О розширюють спектр надання освітніх послуг та запроваджують підготовку кваліфікованих робітників за новими професіями, серед яких: „Верстатник широкого профілю“, „Майстер з діагностики та налагодження електронного устаткування автомобільних засобів“, „Майстер ресторанного обслуговування“, „Монтажник гіпсокартонних конструкцій“, „Монтажник систем утеплень будівель“, „Лаборант хіміко-бактеріологічного аналізу“, „Монтажник санітарно-технічних систем і устаткування“, „Оператор верстатів з програмним керуванням“, „Оператор з обробки інформації та програмного забезпечення“.

Показником успішної освітньої діяльності у сфері професійно-технічної освіти є участь у всеукраїнських та міжнародних заходах. Так, за роки незалежності учні ЗП(ПТ)О здобули 11 перемог у Всеукраїнських конкурсах фахової майстерності з професій „Монтажник санітарно-технічних систем і устаткування“, „Електромонтер з ремонту та обслуговування електроустаткування“, „Тракторист-машиніст сільськогосподарського виробництва“, „Лицювальник-плиточник“, „Верстатник широкого профілю“, „Електрогазозварник“, „Кравець“; 3 перемоги у Всеукраїнському конкурсі професійної майстерності „WORLD SKILLS UKRAINE“ у компетенціях „Ресторанний сервіс“, „Зварювальні роботи“, „Токарні роботи“; близько півсотні перемог у різноманітних професійних конкурсах, чемпіонатах, виставках.

Колективи ЗП(ПТ)О брали участь у Міжнародній виставці „Сучасні заклади освіти“, де отримали 8 золотих та 2 срібні медалі, та у Міжнародній виставці „Інноватика в сучасній освіті“, де здобули 5 золотих та 2 срібні медалі.

Вища освіта Черкащини у перші роки Незалежності була представлена 27 закладами освіти, з яких: 22 – заклади фахової передвищої освіти (далі – ЗФПО) та 5 – закладів вищої освіти (далі – ЗВО). Контингент студентів ЗФПО становив понад 17,5 тис. осіб, у той час як у ЗВО навчалось понад 17,7 тис. осіб.

З часом у ході реалізації міністерської доктрини щодо всеукраїнської модернізації структури вищої школи мережа ЗФПО та ЗВО Черкаської області представлена 29 закладами освіти, в яких навчається майже 36,5 тис. осіб. У їх числі: 21 – ЗФПО з контингентом студентів більше 27,0 тис. осіб та 8 – ЗВО, де вищу освіту здобуває близько 9,5 тис. студентів.

Враховуючи загальнодержавне і міжнародне визнання результатів діяльності та вагомий внесок у розвиток освіти і науки незалежної України, у 2003 році Черкаському державному університету імені Богдана Хмельницького, та у 2009 році Уманському державному аграрному університету надано статуси національних

з їх подальшим перейменуванням: „Черкаський національний університет імені Богдана Хмельницького“ та „Уманський національний університет садівництва“.

Підтримуючи лінію Міністерства освіти і науки України щодо оптимізації мережі закладів вищої освіти, у 2005 році Міністерством агропромислового розвитку України приєднано до Уманського державного аграрного університету (нині – Уманський національний університет садівництва) шість вищих навчальних закладів I-II рівнів акредитації (нині – ЗФПО) агропромислового спрямування на правах відокремленого структурного підрозділу з окремими правами юридичної особи.

Починаючи з 2015 року, відбулися певні трансформації в системі підпорядкування закладів освіти. Зокрема, Уманський національний університет садівництва і всі його відокремлені структурні підрозділи та Золотоніський технікум ветеринарної медицини Білоцерківського державного аграрного університету (нині – Золотоніський ветеринарний фаховий коледж Білоцерківського національного аграрного університету) перейшли у підпорядкування Міністерства освіти і науки України.

Черкаський інститут пожежної безпеки імені Героїв Чорнобиля Національного університету цивільного захисту України переведено у підпорядкування Міністерства внутрішніх справ України.

Приватний вищий навчальний заклад „Черкаський кооперативний економіко-правовий коледж“ став філією ВНЗ Укоопспілки „Полтавський університет економіки і торгівлі“.

Черкаський інститут банківської справи Університету банківської справи Національного банку України (м. Київ) виїшов з підпорядкування НБУ.

У 2016 році рішенням сесії Черкаської обласної ради Черкаський медичний коледж було перейменовано на „Черкаську медичну академію“, тим самим означений заклад освіти набув статусу закладу вищої освіти.

У цьому ж році на базі Черкаського національного університету імені Богдана Хмельницького створено першу у регіоні військову кафедру. Здійснено набір абітурієнтів за програмою підготовки офіцерів запасу за 3 військово-обліковими спеціальностями: „Бойове застосування механізованих з'єднань, військових частин і підрозділів“, „Бойове застосування з'єднань, військових частин і підрозділів спеціального призначення (крім морських)“, „Психологія“.

З метою покращення матеріально-технічної бази закладів вищої та фахової передвищої освіти Черкащини в області функціонує обласна програма підтримки закладів вищої освіти Черкаської області на 2015-2024 роки, затверджена рішенням Черкаської обласної ради від 25.06.2015 № 41-4/VI.

Задля підтримки молодих вчених, які отримали вагомі наукові здобутки при проведенні фундаментальних і прикладних наукових досліджень, здійснюють актуальні науково-технічні розробки, примножують здобутки для Черкаської області завдяки академічній активності, в області засновано обласну премію молодим науковцям Черкащини (рішення Черкаської обласної ради від 23.04.2021 № 6-23/VIII).

Розбудова освітньої галузі триває. Нинішнім педагогам випала честь стояти біля витоків національної освіти першої чверті XXI століття. Їх самовідданою працею створюється не тільки сучасна вітчизняна педагогічна наука, але й формується нова особистість громадянина України – свідомого, суспільно активного громадянина нашої держави, який через реалізацію власного творчого потенціалу, удосконалення фахової майстерності забезпечуватиме становлення України як держави демократичної, інтегрованої у європейське світове співтовариство, з високим рівнем культури, національної самоідентифікації, толерантності та розвиненою економікою. І вже незабаром Україну у

світовій співдружності представлятиме молодь, яка ще сьогодні долає сходинки шкільної науки та вищої освіти.

Тож з надією та сподіваннями на краще прийде спільнота Черкащини продовжує торувати шляхи у розбудові освітньої галузі, долаючи нові вершини та наближаючи нові горизонти у плеканні майбутнього нашої держави України.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ

1. Базовий компонент дошкільної освіти / Науковий керівник: А. М. Богуш, дійсний член НАПН України, проф. д-р пед. наук; Авт. кол-в: Богуш А. М., Бельська Г. В., Богінч О. Л., Гавриш Н. В., Долинна О. П., Ільченко Т. С., Коваленко О. В., Лисенко Г. М., Машовець М. А., Низковська О. В., Панасюк Т. В., Піроженко Т. О., Поніманська Т. І., Сідельнікова О. Д., Шевчук А. С., Якименко Л. Ю. Київ.: Видавництво МЦФЕР, 2012. 26 с.

2. Базовий компонент дошкільної освіти. (Державний стандарт дошкільної освіти), Затверджено наказом Міністерства освіти і науки. України від 12.01.2021 № 33. URL: https://mon.gov.ua/storage/app/media/rizne/2021/12.01/Pro_novu_redaktsiyu%20Bazovoho%20komponenta%20doshkilnoyi%20osvity.pdf

3. Закон України „Про дошкільну освіту“ (Відомості Верховної Ради України (ВВР), 2001, № 49, ст.259). URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2628-14#Text>

4. Законом України „Про освіту“. *Відомості Верховної Ради (ВВР)*, 2017. № 38-39. С.380. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2145-19#Text>

5. Закон України „Про освіту“ (Відомості Верховної Ради УРСР (ВВР), 1991, № 34, ст. 451). URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/1060-12#Text>

6. Закон „Про позашкільну освіту. *Відомості Верховної Ради України (ВВР)*, 2000. № 46. С.393. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/1841-14#Text>

7. Концепції Нової української школи. URL: <https://mon.gov.ua/storage/app/media/zagalna%20serednya/nova-ukrainska-shkola-compressed.pdf>

8. Ліцензійні умови надання освітніх послуг у сфері дошкільної освіти, затверджені наказом МОН № 847 від 24.12.03 року URL: <https://osvita.ua/legislation/doshkilna-osvita/2987/>

9. Питання штатного розпису дошкільних навчальних закладів Постанова КМУ від 5 жовтня 2009 р. N 1122. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/1122-2009-%D0%BF#Text>

10. Положення про дошкільний навчальний заклад Затверджено постановою Кабінету Міністрів України від 12 березня 2003 р. № 305. URL: <https://www.kmu.gov.ua/npas/190982>

11. Про затвердження Інструкції з організації харчування дітей у дошкільних навчальних закладах Наказ МОНУ та МОЗУ від 17.04.2006 N 298/227. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/z0523-06#Text>

12. Постанова КМУ «Про Державну національну програму „Освіта“. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/896-93-%D0%BF#Text>

13. Указ Президента України «Про Національну доктрину розвитку освіти». URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/347/2002#Text>

14. Указ Президента України «Про Національну стратегію розвитку освіти в Україні на період до 2021 року». URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/344/2013#Text>

ВІТАЄМО ПЕДАГОГІВ ОБЛАСТІ ЗА ВИСОКІ ДОСЯГНЕННЯ У ТРЕТЬОМУ ТУРІ ВСЕУКРАЇНСЬКОГО КОНКУРСУ «УЧИТЕЛЬ РОКУ – 2021» :

Катерину Юріївну МОЛОДИК,
учителя української мови та літератури
Черкаського гуманітарно-правового ліцею
Черкаської міської ради Черкаської області,
з абсолютною перемогою (1 місце) у
номінації «Українська мова та література»;

Аллу Василівну ЛЕВЧЕНКО, учителя
математики Тальнівської загальноосвітньої
школи I-III ступенів №2 Тальнівської
міської ради Тальнівського району
Черкаської області, яка ввійшла **у п'ятірку**
кращих учителів математики України (IV
рейтингове місце);

Миколу Петровича ЦИМБАЛА,
учителя трудового навчання Черкаської
гімназії № 9 імені О.М. Луценка Черкаської
міської ради Черкаської області, **з**
відзнакою «Вчитель-інноватор» за
інтеграцію у трудовому навчанні.

Вчитель – це більше, ніж професія. Це
горде звання, яке несуть найпочесніші. До
них належите й ви. Нехай і надалі вчительські будні дарують
вам силу-силенну приємних миттєвостей, а всі труднощі
розчиняються у веселому вихорі ентузіазму та цілющого
оптимізму.

Зичимо вам подальшої продуктивної праці, невичерпної
енергії, бадьорості духу та нових звершень.

О.І. Замулко,

завідувач координаційного центру професійного розвитку особистості комунального навчального закладу «Черкаський обласний інститут післядипломної освіти педагогічних працівників Черкаської обласної ради»

РОЗВИТОК ПРОФЕСІЙНОЇ КОМПЕТЕНТНОСТІ ДИРЕКТОРА ЗЗСО В УМОВАХ РЕАЛІЗАЦІЇ КОНЦЕПЦІЇ НОВОЇ УКРАЇНСЬКОЇ ШКОЛИ

Сучасний розвиток людського суспільства характеризується прискоренням політичних, соціально-економічних, соціокультурних процесів. У світі відбувається швидкий науково-технічний прогрес, інформатизація, комп'ютеризація та демократизація суспільного життя. Такі зміни неможливі без якісної освіти, оскільки вона зумовлює становлення особистості (громадянина, фахівця) та сприяє розвитку суспільства в цілому.

У Концепції Нової української школи пояснено ідеологію змін в освіті нашої країни, що були закладені в основу базового закону «Про освіту». Фундаментом Концепції Нової української школи є компетентнісний підхід, реалізація якого сприяє появі для учасників **освітнього процесу великої кількості можливостей:**

- зацікавленість учнів у навчанні, вчителів - в учінні;
- розуміння прикладного значення знань;
- самостійність учнів, відповідальність за свої дії;
- розвиток творчих здібностей, особистісних якостей;
- позитивний досвід вирішення життєвих ситуацій та виконання певної соціальної ролі;
- творча практична реалізація власного досвіду;
- формування потреби навчатись протягом життя;
- пошук, аналіз та використання інформації для розв'язання життєвих завдань;
- дослідницька діяльність, самоосвіта, саморозвиток, власна позитивна мотивація;
- взаємодія, співпраця, взаємонавчання, співнавчання, навчання у дії;
- інтеграція знань та вмінь для формування цілісної системи сприйняття навколишнього світу.

Компетентнісний підхід до навчання зумовлює також зміну ролі педагогічного працівника, який стає організатором освітньої діяльності. Це відкриває шлях до реалізації безліч можливостей набуття учнями компетентностей, необхідних впродовж життя, але і потребує змін в освітньому середовищі закладу освіти.

В умовах реформування освіти в Україні особливої уваги набуває питання розвитку професійної компетентності керівників закладів загальної середньої освіти, які відповідали б викликам сучасності. Тому компетентність можна розглядати як засіб успішної професійної діяльності директора та інструмент організації оптимальної взаємодії учасників освітнього процесу для досягнення ефективного управління якістю освіти школи.

Компетентність – динамічна комбінація знань, умінь, навичок, способів мислення, поглядів, цінностей, інших особистих якостей, що визначає здатність особи успішно соціалізуватися, провадити професійну та/або подальшу навчальну діяльність.

Компетентність керівника закладу освіти об'єднує професійні знання, інтелектуальні навички, вміння і способи діяльності. Важливими є вміння директора як особистості самостійно й ефективно реалізувати

цілі освітнього процесу, спираючись на знання теорії педагогіки, менеджменту, і застосовувати в практичній діяльності. Тобто, рівень професіоналізму керівника визначається компетентністю та досягається внаслідок здобуття ним необхідних компетенцій.

Компетенція (від. лат. *competencia* - коло питань, з якими людина добре обізнана, володіє знаннями і досвідом) - це інтегрований результат опанування змістом професійної діяльності, який виражається в готовності особистості використовувати засвоєні знання, уміння, навички, а також способи діяльності у конкретних життєвих ситуаціях для розв'язання практичних і теоретичних задач.

Компетенції складаються з взаємозалежних якостей особистості директора (знання, уміння, навички, способи діяльності), необхідних для якісної продуктивної діяльності.

Компетенція керівника закладу освіти є результатом взаємодії таких компонентів:

- **мотиваційного** (зацікавленість у даному виді діяльності, прояв особистісних смислів для розв'язання конкретного завдання);
- **цільового** (вміння визначати особисті цілі, які співвідносяться з власними смислами; складання проєктів та планів; усвідомлення конструювання конкретних дій, вчинків, що забезпечуватимуть досягнення бажаного результату діяльності);
- **орієнтаційного** (врахування зовнішніх умов діяльності (розуміння загальної основи діяльності; знання про реальні об'єкти та взаємодію з ними) та внутрішніх (суб'єктний досвід, наявні знання, предметні і міжпредметні вміння, навички, способи діяльності, психологічні особливості тощо); обізнаність щодо власних сильних і слабких сторін);
- **функціонального** (здатність використовувати знання, уміння, способи діяльності та інформаційно-цифрову грамотність як базис для формування власних можливих варіантів дії, прийняття рішень, застосування нових форм взаємодії тощо);
- **контрольного** (наявність чітких критеріїв вимірювання процесу і результатів діяльності, закріплення алгоритмів, інструкцій, дій відповідно до визначеної та прийнятої цілі);
- **оцінного** (здатність до самоаналізу; адекватного самооцінювання своєї позиції, конкретного знання, необхідності його для своєї діяльності, а також методу його отримання та використання).

Професійна компетентність директора закладу загальної середньої освіти є сукупністю компетенцій, які дають можливість керівнику професійно здійснювати управлінську діяльність у сучасних соціально-економічних умовах з урахуванням особливостей свого закладу, пов'язаних із вирішенням педагогічних завдань (із навчанням, вихованням і розвитком особистості учнів).

Керівник закладу освіти має спрямовувати свої компетентності на розвиток закладу освіти. Важливою є здатність директора до пошуку нових ідей, використання ресурсів закладу для реалізації завдань щодо розвитку

педагогічного, учнівського колективу та громади населеного пункту.

Компетентності керівників ЗЗСО (загальні програмні та фахові) визначені у Типовій освітній програмі організації та проведення підвищення кваліфікації керівних кадрів закладів загальної середньої освіти відповідно до вимог Концепції «Нова українська школа» (наказ МОН від 13.12.2018 № 1392) та у проєкті професійного стандарту «Керівник закладу загальної середньої освіти» (оприлюднено 11.08.2020 року у підрозділі «Громадське обговорення» розділу «Консультації з громадськістю» офіційного веб-сайту МОН).

Професійний стандарт втілює сучасний підхід до визначення переліку та опису загальних і професійних компетентностей керівника закладу освіти. Згідно з ним директор має володіти такими **загальними компетентностями**:

- **громадянська** - здатність діяти соціально відповідально та свідомо; реалізувати свої права й обов'язки як члена суспільства і громадянина держави, усвідомлювати свої обов'язки й відповідальність перед суспільством / громадою за результати професійної діяльності, усвідомлювати цінності громадянського (вільного демократичного) суспільства та необхідність його сталого розвитку, верховенства права, прав і свобод людини і громадянина в Україні;
- **соціальна** - здатність до ефективної комунікації і міжособистісної взаємодії, роботи в команді, спілкування з представниками інших професійних груп різного рівня;
- **культура самовираження** - здатність до усвідомлення, цінування й поваги багатоманітності та мультикультурності у суспільстві, творчого самовираження;
- **цифрова компетентність** - здатність до впевненого і критичного використання цифрових технологій і ресурсів, цифрового освітнього середовища в професійній діяльності, повсякденному житті, комунікації;
- **підприємницька компетентність** - здатність до генерування нових ідей, виявлення ініціативи та підприємливості.

Професійні компетентності директора ЗЗСО за трудовою дією або групою трудових дій, що входять до них, **об'єднані у трудові функції**:

Стратегічний розвиток закладу загальної середньої освіти, що включає такі компетентності:

- нормативно-правову;
- стратегічного управління закладом загальної середньої освіти;
- стратегічного управління персоналом.

Керівництво та моніторинг освітнього процесу. Компетентності:

- забезпечення освітнього процесу;
 - моніторингу діяльності закладу загальної середньої освіти;
 - забезпечення внутрішньої системи якості освіти.
- Лідерство і партнерська взаємодія.* Компетентності:
- лідерська;
 - емоційно-етична;
 - педагогічного і соціального партнерства.

Організація здорового, безпечного, розвивального, інклюзивного освітнього середовища. Компетентності:

- здоров'язбережувальна;
- інклюзивна;
- проєктувальна.

Безперервний професійний розвиток керівника.

- Компетентності:
- інноваційна;
 - здатність до навчання впродовж життя;
 - рефлексивна.

Зростання професійної компетентності директора закладу освіти передбачає кілька етапів: входження в роль директора; оволодіння нормами та способами управлінської діяльності й спілкування; відпрацювання технологічних складових управлінської діяльності

директора; вдосконалення управлінської компетентності; творчий підхід до управлінського досвіду; формування мотиваційної сфери подальшої діяльності керівника та колективу закладу освіти.

Важливою складовою професійної компетентності директора є здатність працювати з нормативно-правовими актами та керуватися ними в управлінській діяльності. Спираючись на офіційні документи, директор повинен вміти створювати умови для:

- розвитку закладу загальної середньої освіти;
- розбудови внутрішньої системи якості в школі;
- здійснення освітнього процесу відповідно до нормативних документів та цілей діяльності закладу освіти;
- сприятливого психологічного клімату в освітньому просторі;
- розвитку інтересів, нахилів, творчих здібностей учнів та педагогічних працівників;
- комунікації з учнями, педагогічними працівниками, батьками, технічним персоналом, засновниками, громадськістю, спонсорами та ін.

Процес децентралізації влади та реформування освітньої галузі пов'язані з розширенням автономії закладів (академічної, організаційної, кадрової, фінансової) та зростанням відповідальності директора школи за процеси у закладі освіти. Тому **ЗАБЕЗПЕЧЕННЯ РОЗВИТКУ ЗАКЛАДУ ЗАГАЛЬНОЇ СЕРЕДньої ОСВІТИ Є ОСНОВНОЮ ХАРАКТЕРИСТИКОЮ КОМПЕТЕНТІСНОГО УПРАВЛІННЯ ДИРЕКТОРА ШКОЛИ.**

Відповідно до статті 41 Закону України «Про освіту» у закладах освіти має функціонувати внутрішня система забезпечення якості освіти. Процес її розбудови є могутнім імпульсом як для сталого розвитку закладу освіти так і професійної компетентності директора школи.

Процес розбудови внутрішньої системи забезпечення якості освіти зумовлює вдосконалення управлінських компетенцій керівника закладу освіти для:

- створення управлінської команди та розвитку організаційної культури школи;
- організації колективної роботи щодо розроблення стратегії забезпечення якості освіти, механізмів забезпечення академічної доброчесності та протидії булінгу;
- запровадження сучасної інформаційної системи управління школою; пошуку необхідних ресурсів для організації навчання; створення інклюзивного освітнього середовища;
- формування прозорої системи оцінювання учнів, педагогічних працівників, управлінських процесів та середовища.

Уміння директора школи використовувати інформаційно-цифрові технології в управлінській діяльності сприяє налагодженню ефективної взаємодії з учнівським, батьківським та педагогічним колективом; можливості проведення рефлексії процесів у закладі та налагодження комунікації з «зовнішнім світом» на основі прозорості та інформаційної відкритості закладу освіти (стаття 30 Закону України «Про освіту»). Професійна компетентність директора проявляється в організації колегіального управління школою; використання методів прийняття рішень через узгодженість спільних дій, співпрацю, співвзаємодію та співвідповідальність усіх учасників освітнього процесу; співвідношення цінностей закладу, місії, стратегії, цілей, засобів управлінської діяльності з цінностями суспільства.

Директор школи відіграє ключову роль у реалізації принципів педагогіки партнерства в освітньому просторі школи, створенні умов для реалізації індивідуальних освітніх траєкторій учнів, та професійного зростання працівників закладу освіти.

Практика свідчить, що професійна компетентність директора є важливою передумовою ефективних змін у закладах загальної середньої освіти. Тільки керівник, який прагне професійно зростати, є професійно мобільним, самовдосконалюється, організовує взаємонавчання та навчання своїх колег здатний забезпечити позитивні зміни в закладі освіти та освітній системі громади. Тобто керівник школи, який постійно навчається є чудовим прикладом для учнів, батьків, педагогів. За умов швидких змін навколо нас, важливим стає вже не поточне оволодіння спеціальними знаннями та навичками, а здатність усвідомлювати потребу в них, швидко набувати їх та застосовувати в практичній діяльності.

Отже, професійний розвиток директора закладу загальної середньої освіти в умовах реалізації Концепції Нової української школи є комплексною характеристикою здатності директора розв'язувати професійно-педагогічні та управлінські задачі, пов'язані з розвитком закладу освіти та особистісним розвитком.

Ефективний керівник здатний поставити цілі та вмотивувати учасників освітнього процесу до спільної участі у розвитку закладу освіти, створенні освітнього середовища з використанням інноваційних технологій навчання та управління.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ

1. Закон України «Про освіту» № 2145-VIII від 05.09.17 р. URL: <http://zakon5.rada.gov.ua/laws/show/2145-19> (дата звернення 03.06.2021).
2. Закон України «Про повну загальну середню освіту» від 16.01.20 р. № 463-IX. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/463-20> (дата звернення 03.06.2021).

3. Нова українська школа: концептуальні засади реформування середньої школи. URL: <http://bit.ly/2R5Qg93> (дата звернення 03.06.2021).

4. Внутрішня система забезпечення якості освіти: Абетка для директора. URL: <https://bit.ly/2YDTDXJ> (дата звернення 03.06.2021).

5. Коберник І., Краснова К. Ефективні комунікації для освітніх управлінців : посіб. URL: <https://bit.ly/37kGdnf> (дата звернення 03.06.2021).

6. Компетентнісний підхід: ідеї для реалізації на уроках. URL: <https://bit.ly/3iujpsL> (дата звернення 03.06.2021).

7. Котова Н.В. Сутність і структура педагогічної компетентності майбутнього вчителя початкової школи. URL: <https://bit.ly/3gj5vqV> (дата звернення 03.06.2021).

8. Мойсеюк Неля. Педагогіка. URL: <https://bit.ly/3z9M8cc> (дата звернення 03.06.2021).

9. Ощепко Т.В. Професійна компетентність керівника загальноосвітнього навчального закладу. URL: <https://bit.ly/3vbyTQA> (дата звернення 03.06.2021).

10. Про затвердження Методики розроблення професійних стандартів. Наказ Міністерства соціальної політики України №74 від 22.01.2018. URL: <https://bit.ly/3vby4L4> (дата звернення 03.06.2021).

11. Типова освітня програма організації та проведення підвищення кваліфікації керівних кадрів закладів загальної середньої освіти відповідно до вимог Концепції «Нова українська школа». Наказ МОН від 13.12.2018 № 1392. URL: <https://bit.ly/34Xcwbn> (дата звернення 03.06.2021).

12. Щодо нагальних питань впровадження Закону України «Про повну загальну середню освіту». Лист МОН №1/9-201 від 08.04.20 року. URL: <https://bit.ly/3wIUDiR> (дата звернення 03.06.2021).

С.І.Січкарь,

завідувач лабораторії гуманітарних дисциплін комунального навчального закладу «Черкаський обласний інститут післядипломної освіти педагогічних працівників Черкаської обласної ради»;

В.П.Архипова,

методист лабораторії гуманітарних дисциплін комунального навчального закладу «Черкаський обласний інститут післядипломної освіти педагогічних працівників Черкаської обласної ради»

ТЕКСТОЦЕНТРИЧНИЙ ПІДХІД ЯК ЗАСІБ ФОРМУВАННЯ КОМУНІКАТИВНОЇ КОМПЕТЕНТНОСТІ УЧНІВ

Компетентнісний підхід, що є рушійною силою змін в освітньому середовищі, переорієнтовує освітню парадигму із накопичення знань, умінь, навичок на формування й розвиток в особистості здатності використовувати їх у швидко змінюваному інформаційному суспільстві, бути соціально адаптованою до майбутньої професійної діяльності. З огляду на це реформування шкільної мовної освіти окреслює нові вимоги до фахової підготовки вчителя-словесника. Він повинен не лише досконало володіти знаннями з фаху, а й творчо реалізовувати їх на практиці, шукати нові методи організації освітнього процесу. Особливої значущості набуває робота з навчальним текстом, що формує та розвиває комунікативну компетентність. Як відомо,

розвиток особистості залежить від багатьох зовнішніх і внутрішніх факторів, серед яких значущим є навколишнє мовне середовище, а це світ текстів, які ми чуємо й читаємо. Тож необхідною умовою досягнення нової якості освіти є текстоцентричний підхід у методиці викладання української мови.

Текстоцентричний підхід – це комунікативно-функціональний метод організації навчання рідної мови, який формує вміння й навички мовленнєвої діяльності, сприяє оволодіння мовою на всіх рівнях, дозволяє реалізувати функціональний підхід до опанування мовної теорії. Безперечні переваги такого підходу в тому, що мовні одиниці розглядаються не абстраговано чи ізольовано, а в їх природному мовному оточенні, безпосередньому функціональному

мовленні. Текст слугує відправним мотиваційним моментом для аналітичної роботи над знаходженням виучуваних мовних одиниць і явищ, з'ясуванням їх взаємозв'язків з іншими елементами мовної системи, спостереженням за функціонуванням у мовленні та подальшої конструктивної і творчої роботи з відпрацювання відповідних мовних і мовленнєвих умінь і навичок. У тексті функціонують одиниці всіх мовних рівнів, об'єднані відповідно до законів текстотворення, що передбачають збереження логіко-змістової єдності висловлювання з урахуванням жанрово-стильових особливостей. Тому граматично правильне мовлення учнів може розвиватися на підґрунті тексту, адже граматичні форми набувають своєрідних функціонально-стилістичних, комунікативних значень тільки в тексті.

Таким чином, вивчення тексту на сучасному уроці української мови відкриває нові перспективи для вчителя й учнів, створює передумови для розуміння тексту як результату будь-якого виду мовленнєвої діяльності. З огляду на це учитель-словесник повинен володіти текстологічними знаннями (наукові підходи до вивчення тексту, ознаки тексту, його структурні компоненти, особливості членування текстових величин, типи текстів за їх жанровою належністю, стильовою співвіднесеністю, формою репрезентації тощо), які стануть підґрунтям для формування в учнів текстотворчих умінь і навичок, необхідних для самореалізації та міжособистісної взаємодії. Це, передусім, такі вміння: аналізувати текст як комунікативну систему, його психологічні, ментальні, соціокультурні особливості; визначати тему, основну думку, тип мовлення, стильові і жанрові особливості тексту, характеризувати його основні категорії.

З огляду на зазначене вище, нагадаємо основні характеристики тексту.

Текст – це організована цілісна і зв'язна послідовність висловлювань, що характеризується інформативністю, членованістю, певною модальністю й відносною завершеністю.

З-поміж основних ознак тексту виділяють такі: цілісність, членованість, зв'язність, інформаційність, адресованість, модальність.

Кожен текст містить певну кількість інформації. Якщо інформації немає, набір слів чи речень не можна вважати текстом. Крім кількості, важливе значення має якість інформації, її поділ на фактологічну (повідомлення про певні події, явища, предмети), концептуальну (умовиводи, міркування, судження), методичну (висвітлює способи і прийоми засвоєння інформації), естетичну (емоційно-оцінні компоненти висловлювання), інструктивну (плани виконання певних дій). Отже, інформативність тексту визначає ступінь його насиченості певним змістом.

Іншою невід'ємною текстовою ознакою є адресованість, спрямованість тексту на адресата повідомлення. Будь-яке висловлювання в монолозі чи діалозі будується з огляду на того, кому воно призначене. Наприклад, текст підручника завжди зорієнтований на рівень сприймання і запити учнів певного віку. Так само, будь-який художній твір пишеться автором для того, щоб його прочитали. І, звісно ж, наукова література створюється для своєї цільової аудиторії. Відповідно до потреб, зацікавлень, мовленнєвого рівня адресата, автор тексту використовує в ньому певні мовні засоби, вибудовує найоптимальнішу структуру висловлювання.

Текст відрізняється від групи речень зокрема й тим, що має певну тему. Зосередженість тексту довкола окремого питання, проблеми, предмета, тобто єдність теми й мети висловлювання визначає його цілісність. Також, говорячи про цілісність змісту, не слід забувати про цілісність форми. Належність тексту до певного стилю, типу й жанру мовлення,

тобто його формальна організованість – теж важливий чинник його цілісності.

Мабуть, не існує такого багатокомпонентного утворення, яке не можна було б поділити на складники. Текст так само піддається членуванню. Залежно від мети й методу аналізу тексту виділяють різні види членування. Отже, текст можна ділити на розділи, глави, параграфи, строфи, абзаци, окремі фрази, а також на типи мовлення, які поєднані в межах одного висловлювання. Ця ознака тексту називається членованістю.

Якщо єдність теми й основної думки дають текстові змогу триматися купи, то мовні засоби, які використовують для поєднання його складників, забезпечують зв'язність тексту. Виділяють такі основні рівні текстового вираження зв'язності: 1) *семантичний*; 2) *лексико-граматичний*. На семантичному рівні зв'язність реалізується за допомогою цілісності тексту, бо семантичний зв'язок є центральним стрижнем тексту. Він визначає його цілісність і єдність. На лексико-граматичному рівні зв'язність тексту забезпечується різними видами текстотвірних зв'язків; *логіко-семантичні зв'язки*: повний тотожний повтор; частковий лексико-семантичний повтор; тематичний повтор; сполучники; *граматичні зв'язки*: узгодження дієслівних форм; використання дієприслівникових зворотів; синтаксичний паралелізм; фігури неповноти речень.

Отже, **текст** – це зв'язне повідомлення, що характеризується змістовою і структурною цілісністю й завершеністю, орієнтацією автора на певного адресата. Текст складається з речень, пов'язаних за допомогою спеціальних засобів зв'язку або метатекстових одиниць. **Метатекстові одиниці** – це слова або сполучення слів, за допомогою яких автор не просто формально пов'язує частини висловленого між собою у ланцюг думок, а визначає місце кожного висловлювання у змісті цілого тексту, дає оцінку цьому змісту, допомагає читачеві зорієнтуватися в ньому. Ці засоби зв'язності виконують додаткову функцію. Вони дають адресатові змогу усвідомити комунікативний намір автора тексту. До метатекстових одиниць належать лексичні повтори, займенники – прислівники (автор – він, давно – тоді), синоніми – перифрази (Шевченко – великий Кобзар), контекстуальні синоніми (Коцюбинський – сонцепоклонник), родові та видові назви (Черкаси – місто), метафори (сонце – небесне світило), метонімія (Київ – столиця), вставні слова (до речі, звичайно, безперечно, таким чином), сполучники (але, адже).

Текст поділяється на **абзаци**, містить **тему** та **мікротеми**. Абзац – це кілька речень, які конкретизують думку, розкривають, розширюють її, це відносно закінчена й пов'язана єдністю змісту частина тексту від одного абзацного відступу до іншого.

Тема тексту – коло предметів чи явищ, розглянутих у тексті, це те, про що розповідає текст. Інформація в межах одного абзацу реалізує певну мікротему – частину загальної теми. Усі складники тексту підпорядковані висвітленню **основної думки**.

Смислова і структурна цілісність абзацу забезпечується такими чинниками:

єдність мікротеми, зміст певного абзацу становить собою міні-текст зі своєю темою та ідеєю; закономірності в актуальному членуванні речень; у межах абзацу додержують відповідного типу мовлення, тому порядок слів і речень має відповідати принципам побудови цього типу тексту;

однакові або подібні початки речень, використання анафор, займенників;

використання повторів, сполучників для зміцнення смислового зв'язку між реченнями в межах абзацу;

однакові граматичні форми слів (час і вид дієслів, число іменників тощо).

Крім цих чинників, в усному мовленні інформація, що на письмі позначається абзацом, виділяється інтонаційно. Між суміжними абзацами витримують довшу паузу, ніж між реченнями в межах абзацу.

Текст не може існувати безвідносно до дійсності, яку він презентує. Залежно від того, в який спосіб і за допомогою яких мовних засобів текст відображає дійсність, виділяють типи мовлення: різні види описів, розповідей, роздумів. Ознака модальності тексту виявляється у типах мовлення, які поєднані в ньому. За змістом і будовою текст та його частини діляться на три смислові типи: **розповідь, опис, роздум** (міркування). Як відомо, процес творення мови проходить в єдності з формою зображення дійсності, тому такі мовленнєві способи відображення світу сформувалися історично. Опис – це тип мовлення, який використовується мовцем тоді, коли потрібно змалювати певний предмет, особу, стан природи, пейзаж, інтер'єр, схарактеризувати людину чи наукове поняття у просторі в сукупності його якостей і властивостей. Розповідь як тип мовлення використовується тоді, коли йдеться про певні події. Усе в світі рухається в часі, події змінюють одна одну, процеси тривають, а зобразити все це допоможе розповідь. Роздум є найскладнішим типом мовлення, до нього почали вдаватися тоді, коли людина замислилася над взаємозв'язками між предметами та їхніми ознаками, між подіями й наслідками. Це дало людині можливість поміркувати над цим і викласти свої думки у певній мовленнєвій формі.

Як відомо, усі типи мовлення визначають водночас зміст і форму викладу інформації. Потреба оволодіння навичками роботи з інформацією, представленою в різній формі, якраз і вимагає оперування текстами різних типів і стилів мовлення. Тому учитель має добирати тексти різноманітної та цікавої тематики відповідно до вікових особливостей учнів, текст має бути насиченим виучуваними мовними фактами та явищами і спрямованим на активізацію мисленнєвої діяльності, розвиток різних видів пам'яті та навичок самостійної роботи.

Основні критерії відбору текстів для роботи на уроках української мови:

- соціокультурний (текст повинен формувати знання про загальнолюдські, національні, регіональні, сімейні, особистісні цінності, уміння реалізувати себе в соціокультурному середовищі);
- лінгвістичний (текст повинен бути насиченим мовними одиницями, мовними явищами, відображати їх текстотвірні функції);
- дидактичний (найкращі зразки текстів різних стилів повинні мати освітній і виховний потенціал);
- сенситивний (відповідність змісту тексту і його мовного оформлення віковим особливостям);
- комунікативно-когнітивний (текст повинен формувати комунікативні вміння у різних видах мовленнєвої діяльності, відповідати пізнавальним потребам учнів, формувати світоглядно-ціннісні орієнтири).

Крім того, діти мають працювати із текстами проблемного характеру, щоб вчитися мислити, аргументовано доводити свою точку зору.

Зауважимо й те, що робота з текстом на уроці української мови має багато переваг, зокрема:

- сприяє залученню учнів до духовно-культурного багатства нашого народу;
- формує внутрішню потребу читати й збагачувати власний світогляд;
- підвищує пізнавальний інтерес, розвиває уяву, мотивує учня;
- демонструє багатство української мови;

- розвиває творчий потенціал, сприяє збагаченню активного словника;
- поліпшує якісні характеристики мовлення, розвиває навички естетичного
- сприйняття мови, сприяє формуванню мовного чуття;
- розвиває навички осмисленого читання,
- створює умови для пошуку й осмислення проблеми;
- створює умови для організації групової роботи; розвиває діяльнісні навички;
- формує навички дбайливого ставлення до мови і свого мовлення;
- впливає емоційно на учня, розвиває і збагачує його емоційну сферу.

Отже, робота з текстом дає можливість глибше розв'язувати проблеми внутрішньопредметних зв'язків, показувати функціонування у мовленні мовних одиниць усіх рівнів, проводити спостереження за відповідними мовними явищами, реалізовувати мовний, мовленнєвий, соціокультурний та діяльнісний компоненти нового змісту навчання української мови.

У роботі над текстом застосовують найрізноманітніші **методи й прийоми навчання**:

- аналітичні;
- синтетичні;
- репродуктивні;
- продуктивні;
- творчі;
- частково-пошукові;
- пояснювально-ілюстративні;
- конструктивні тощо.

Водночас важливу роль у реалізації методів навчання відіграють конкретні **види роботи над текстом**, тому доцільно розглянути саме такі, які залучають до активної роботи учасників освітнього процесу, стимулюють інтерес до предмета, розвивають творчу активність.

Це можуть бути *аналітичні вправи*, що формують уміння розуміти текст, усвідомлювати його комунікативне завдання, з'ясовувати залежність використаних автором мовних одиниць від змісту тексту, типу і стилю мовлення. Також учитель може використовувати *конструктивні вправи*, що передбачають роботу з різними типами текстів на перебудову, розширення, редагування інформації в тексті. Не менш важливими є й *творчі вправи*, які містять завдання на висловлення оцінних суджень, побудову тексту на запропоновану тему тощо.

Поза увагою, на жаль, нерідко перебувають такі можливості тексту, як естетика мови, визначення головної й другорядної інформації, фіксування інформації різними способами, виконання таких дій, як аналіз, синтез, порівняння, класифікування, узагальнення, виявлення тези й доказів, добір власних аргументів, формулювання висновків, «переведення» тексту з одного стилю в інший, переведення тексту в інший формат – таблицю, схему, малюнок та ін. Безсумнівно, текст – універсальний засіб і може бути застосований на різних уроках, аби сприяти реалізації багатьох методів навчання, усіх передбачених завдань уроку. Для роботи на уроках української мови учитель може використати різні **формати текстів**: одиничні та множинні, динамічні й статичні, цілісні й перервані, змішані, з об'єктами нетекстового формату, деформовані та базові тексти. Різними можуть бути й **формати завдань до текстів**: тести з вибором однієї відповіді, з множинним вибором, тести на встановлення відповідності, завдання з короткою чи розгорнутою відповідями. Не менш ефективними є **комплексні багатокомпонентні завдання-сценарії** на вміння працювати з кількома текстами, де потрібно знаходити потрібні документи з кількох наданих, знаходити спільне та відмінне між ними, аналізувати

результати вебпошуку, доводити думку, спираючись на факти з кількох текстів, давати відповідь на питання на основі інформації в текстах. визначати, чи збігається точка зору автора в одному з текстів з точкою зору автора в інших текстах і т. ін.

Учителі можуть скористатися розгорнутим алгоритмом роботи з текстом на уроках вивчення синтаксису й пунктуації, який пропонує Ніна Голуб, доктор педагогічних наук, професор. Послідовність роботи над текстом передбачає такі види діяльності:

- читання, створення інтонаційної карти тексту;
- переказування тексту;
- словникова робота (з'ясування лексичного значення слова, тематичне групування лексики, активізування у мовленні; виховання уваги до незнайомих слів; сполучуваність слів тощо);
- визначення й осмислення теми, головної думки;
- визначення ознак і композиційних елементів тексту;
- визначення стильових рис, мети висловлення;
- співвіднесення мовних засоби із задумом, типом, жанром і стилем мовлення;
- визначення й обґрунтування типу мовлення;
- організація групового чи індивідуального лінгвістичного дослідження;
- організація самостійної роботи;
- визначення емоційного впливу тексту на читачів, слухачів;
- виявлення й маркування певного мовного явища;
- узагальнення певного мовного матеріалу (групування, класифікація, структурування й систематизування);
- формулювання тези, гіпотези, добір аргументів;
- проведення аналогії з відомими фактами, прикладами з життя людей, історичними подіями, прислів'ями й афоризмами, творами, цитатами з творів, епіграфами;
- пояснення написання й вимови;
- організація супутнього повторення;
- привертання уваги до тропів задля формування відчуття естетичної насолоди;
- удосконалення тексту;
- добір слів і виразів, що сприяють налагодженню психологічного комфорту, унеможливають конфлікт;
- видозміна тексту (розширення, скорочення, збагачення певними одиницями (влучними словами і виразами, синонімами, епітетами, фразеологізмами, тропами), заміна одних одиниць іншими, логічне розташування змістових елементів структури тексту);
- виявлення проблеми;
- виконання логічних операцій (аналіз, синтез, порівняння, зіставлення, висновки);
- осмислення поведінкових зразків героїв тексту й зіставлення їх з поведінковими нормами нашого суспільства;
- прогнозування психологічного впливу тексту на співрозмовника;
- виявлення прийомів гармонійного спілкування;
- висловлення власного ставлення до змісту тексту;
- добір коментарів;
- «переведення» тексту з одного стилю в інший;
- переведення тексту в інший формат: схему, малюнок, таблицю тощо);
- виявлення слів і виразів-конфліктогенів;
- створення власного висловлення тощо.

Отже, досвід практичної діяльності педагогів дозволяє зробити висновок про те, що використання різних напрямів роботи з текстом сприяє формуванню

навичок не лише розуміння, критичного аналізу інформації, а й грамотного письма та вміння створювати власний текст.

І нарешті пропонуємо **приклад роботи з текстом**, аби продемонструвати різні підходи із застосуванням текстоцентричної технології.

Варіант І

Чому калину вважають символом України?

(1) Калину в Україні споконвіку цінували як символ миру, добра, сім'ї та благополуччя і з часом почали сприймати як національне надбання.

(2) Ставлення до калини споконвіку в Україні було особливим.

(3) Давні слов'яни вважали калину символом відродження життя, його безперервності. Сама назва «калина» пов'язана з назвою сонця – Коло, її ягоди і кісточки такі самі круглі, як небесне світило.

(4) У давнину люди жили за сонцем: зустрічали світанок і проводжали захід, а сонце у цей час було червоним. Звідси й асоціації з калиновими плодами.

(5) Колір ягід також асоціювався із кров'ю. А тому дерева, висаджені біля будинку, були символом родини, її згуртованості.

(6) Традицією було й те, що дівчата вплітали грона калини у волосся і вінки, соком її ягід фарбували губи і підрум'янювали щічки.

(7) Калину сприймали як дерево, що росте там, де панують мир, спокій, щастя і радість. Тому знаком тривоги і біди була зламана, зів'яла калина.

(8) На полотні вишиванок і рушників часто зображували грона калини або саме дерево із пташками на верхівці – посланцями миру щастя і добрих вістей. Ці птахи, за стародавніми віруваннями, пов'язували світи мертвих і живих.

(9) Калину сприймали і як дерево роду, воно було символом зв'язку поколінь і гордості за своїх предків.

Текст Б

Цілющі властивості калини

(10) Калина здавна вважалася символом родинного затишку. Її соковиті грона привертають увагу не лише красою, а й цілющими властивостями.

(11) Калина – це природне джерело корисних речовин. Уже багато років люди використовують заморожені або свіжі ягоди калини для приготування смачного лікувального чаю. У ньому міститься велика кількість аскорбінової кислоти, що підвищує важливість його ролі для природного зміцнення організму при захворюваннях.

(12) Користь калинового чаю:

1. Зміцнює імунітет.
2. Має профілактичну дію.
3. Допомагає знизити температуру без порушення захисних функцій організму.
4. Виводить мокротиння з легень.
5. Нормалізує роботу травлення.
6. Допомагає організму краще засвоювати корисні поживні елементи з інших продуктів.
7. М'яко знижує тиск, якщо він підвищився вище норми.
8. Очищує судини, відновлює кровообіг і нормалізує серцевий пульс.
9. Допомагає знизити роздратування і рівень стресу.

(13) Корисні властивості калинового чаю розглянули. Тепер залишилося тільки правильно його приготувати. Від цього залежить смак і насиченість напою.

(14) Правила приготування лікувального калинового чаю:

- заливайте калину водою з температурою до 70 градусів (гаряча рідина зруйнує потрібні корисні властивості калини);
- дайте настоятися напою 25-30 хвилин;

• випийте напій максимум за 2 дні, бо більш тривале зберігання призводить до втрати корисних властивостей.

(15) Окремо варто нагадати про відвар з калинових квітів і листя. Він допомагає полегшити стан при болях в горлі і зміцнити голосові зв'язки.

Завдання

1. Спільною для текстів А і Б є тема

А Ставлення до калини споконвіку в Україні було особливим (абзац 2).

Б Калину сприймали як дерево, що росте там, де панують мир, спокій, щастя і радість (абзац 7).

В Користь калинового чаю (абзац 12)

Г Правила приготування лікувального калинового чаю(абзац 14)

2. Текст А є підстави розглядати як підтвердження думки автора тексту Б, зазначеної в рядку

А Калина здавна вважалася символом родинного затишку(абзац 10)

Б Уже багато років люди використовують заморожені або свіжі ягоди калини для приготування смачного лікувального чаю (абзац 11)

В Від цього залежить смак і насиченість напою (абзац 13)

Г Окремо варто нагадати про відвар з калинових квітів і листя(абзац 15)

3. У тексті А можна знайти підтвердження усіх аргументів, ОКРІМ

А Калина – символ краси та дівочої вроди.

Б Зламаєш калину – чекай біди.

В Калина є символом благополуччя родини.

Г Пам'ятай про цілющі властивості калини.

4. У тексті Б названо усі корисні властивості калини, ОКРІМ

А зміцнює імунітет

Б відновлює кровообіг

В рятує від безсоння

Г покращує роботу травлення

5. Текстам А і Б притаманні ознаки стилів

А публіцистичного й розмовного

Б наукового й художнього

В наукового й публіцистичного

Г офіційно-ділового й художнього

6. Запишіть 3-5 порад однокласників/однокласниці, які відчули у себе ознаки застуди.

7. Чи можна використовувати калину як рослинний фарбник?

Обґрунтуйте свою відповідь .(4-5 речень)

Варіант II

Два коштовні камені – діамант і смарагд

(1) Високої якості Смарагд, що жив у славі при королівському дворі, пише своєму приятелю Діамантію таке:

(2) «Люб'язний друже!

(3) Шкодную, що ти не дбаєш за свою честь і живеш схований у попилі. (4)Твоя вартість мені відома. (5)Ти гідний чесного і видного місця, але нині ти схожий на свічник, що світить соковеним світлом але схоронений під спудом. 6)Нічого не варте світло, що не дивує і не звеселяє людське око. 7)Сього тобі й бажаю, з пошаною – твій друг Смарагд».

8) «Дорогий мій друже! – відповів Діамант. – Наше світло живить лише людське марнославство. 9)Хай вони дивляться краще на сяюче небо, ніж на нас. 10)Ми лише кволий його відблиск. 11)А ціна наша й честь завжди лишається в самих нас. 12) Шліфувальники не надають її нам, а відкривають. 13)Від того, що люди похвалять нас, цінність наша не збільшиться, а зневага, забуття і хула від того не зменшаться. 14)Лишаюся з такими ось думками – твій друг Діамантій».

Завдання

1. З огляду на зміст тексту, автор

А обстоює повагу до людських чеснот – великодушності, справедливості, освіченості

Б прагне встановити причини людської заздрості

В доводить, що людина має жити гідно й бути на видноті

Г виявляє співчуття до людей скромних і непомітних

2. Змістові тексту відповідають усі наведені речення, ОКРІМ

А Дурень шукає видного місця, а розумного і в кутку видно.

Б Пустоцвіт часто набуває блискучого вигляду.

В Ціна і честь людини – це її освіченість, милосердя, цнотливість.

Г Від того, що люди хвалять один одного, збільшується їхня цінність.

3. Пунктуаційну помилку допущено в реченні

А першому

Б третьому

В п'ятому

Г сьомому

4. Орфографічну помилку допущено в реченні

А першому

Б третьому

В п'ятому

Г сьомому

5. Складне речення з різними видами зв'язку

А перше

Б п'яте

В шосте

Г сьоме

6. Чому, на вашу думку, Діамант сказав, що наше світло живить лише людське марнославство? (2-3 речення)

7. Ось частина розмови, що відбулася між двома співрозмовниками, які прочитали байку «Два коштовні камені – діамант і смарагд»:

I: Насправді людина прагне стати відомою, успішною.

II: Погоджуюсь із Діамантом, треба в собі самому шукати справжні блага.

Що ще міг би сказати другий учасник діалогу для підтвердження своєї думки? (3-4 речення)

8. Чому, на вашу думку, міркування Смарагда є хибними? Що ви порадили б йому для з'ясування істини? (2-3 речення)

9. Визначте ключову ідею байки. Обґрунтуйте свої міркування, використовуючи прості ускладнені речення.(4-5 речень)

Варіант III

Втеча

Валентина Коваленко

(1) Ось уже півдня, добираючись попутками в місто до гуртожитку, Валя відчувала якусь тривогу. Звідки те почуття, дівчина здогадувалась: вперше за півроку навчання вона після вихідних поверталася сюди не з дому. Та й в кінці кінців! Їй уже шістнадцятий рік, і може вона, хоч раз, дозволити собі подібну подорож?! І не сама ж, а з Олею!

(2) Дівчина рішуче прочинила двері, боляче грудьми настрикнувшись на гостру смужку світла, що насторожено видовжувала зсутулені тіні всіх однокласниць у напрямку прибулих.

– Що за асамблея? Доброго вечора! – бадьоро з-за Валиної спини вигукнула Оля.

– Ночі, – підправила одна з дівчат.

– Здрастуйте, – посміхнулась і Валя та враз посмішка її переправилася в подив: з-за дверей

постала мати. Тривожне безсоння під очима в жінки наплатало синюваті кляпті.

(3) Валя густо почервоніла. Навіть тональний крем не допоміг сховати оцієї ненависної вади. А потратила ж аж три карбованці на нього!

– Мамо, чого ти приїхала? Все ж добре ... – зніяковіло промовила Валя. В її погляді дочка вловила щось таке, що віщувало неприємність. Дівчата, як Валі здалося, осудливо дивилися на неї.

– Ну... вибач, – розгубилася дівчина.

– Де ти брала гроші? – сумно спитала мати.

– В Олі позичила, – опустила голову дочка.

(4) Їй стало не по собі, що матері доведеться зараз віддати Олі гірко зароблений на фермі «тижневий пайок», що привезла для неї.

(5) Дівчата підозріло мовчали. Мовчала і Оля, очікуючи неприємностей.

– Досить акторку розігрувати! – сердито обізвалася чорнявенька Люда Жила. – А там... у залі?..

Валю аж занудило. «Так ось у чім справа?» Вражена почутим, вона тривожно глянула на подругу:

– Олю, чого ти мовчиш? Ми ж були разом! – Та і не ворухнулася.

(6) Нарешті Валя зрозуміла всю серйозність ситуації. ... А сталося ось що. Позавчора, після уроку фізкультури, першокурсники, як і завжди, стовпились у роздягальні. Раптом владний голос повновидої студентки з паралельного курсу примусив усіх залишитися на місці: в когось із «їхніх» пропали гроші. Дівчата охоче підставляли для перевірки сумки. Але Олі зненацька захотілося попити газованої води. Вона з реготом потягла подругу за руку. Валя опиралася.

– Гайда! Ми швиденько! – вигукнула Оля.

(7) ... Потім були термінові збори обох курсів, куди дівчата запізнилися. А коли недбало перекинули речі в їхніх сумках, Валя відчула, що необдуманно влізла в халепу, як сліпе теля в яму, послуховавши Олі. А вже ввечері згодилася на вмовляння подруги поїхати до її батьків на Миколаївщину, де та не була вже півроку.

(8) Валя зупинила погляд на матері, що схилила голову на бильце ліжка. В її очах застигла задума. Тільки засмаглі руки з буграми жил, нагорнутими важкою утомою, пучками перебирали вологу від сліз хустину.

(9) Валі наче щось розірвалося в душі і хлинуло через вінця очей повинню болю.

– Та що ж це таке, га? – тихо прошепотіла дівчина, – як же так? Зіпхнули на мене без доказів?

– Зіпхнули? Доказів хочеш? – нестерпно вигукнула широколиця Таня Гуманенко. Тільки ви з Олею першими вибігли з роздягальні, і тільки ти забігала по дорозі до кабінету. Так, Олю?

(10) Валя зміряла поглядом подругу.

– Так... – не піднімаючи голови відповіла та, і Валина мати насторожено звела очі на Олю.

– Оце і все? – з гіркою посміхнулася Валя і скрушно хитнула головою,

– Олю, так ти теж ...

– Що, Олю? Ну що? – боячись, щоб подруга зайвого нічого не наплела, вибухнула Оля. – Однак... довгенько тебе довелося чекати, доки ти там ...

(11) Дівчина якось дивно накопилила губи.

– Як ти можеш? – жахливий подив широко розкрив Валині очі. – Я ж тільки зошит під партою взяла.

Смагляве веснянкувате обличчя подруги враз стало невпізнаним.

– Та хтозна! Чи брала чи клала?

(12) Валя відчула, як починає задихатися, провалюватися в якусь страшну прірву. Затремтіли вуста, вхопившись за слово:

– Мамо, це неправда!

Важкий погляд Марії Михайлівни зіперся на невеличку постать дочки:

– Хіба ж я знаю? Кажуть так...

Була година ночі.

(13) Валя чула, як часто зітхала стомлена мати. Через прочинену квартиру, наче через решето, просвердлював цвіркун Валин сон, пересіваючи болючі думки. Дівчина думала про Олю. Перебирала в пам'яті їхню дружбу, яка так швидко, в один вечір, розсіялась, як ранкова поволока туману. Не стало отих задушевних вечорів, що підслуховували таємничі дівочі розмови. Як вітром розвіяло цю першу в житті Валину подорож. Не стало нічого. Тільки присмак гіркої кіптяви в душі залишився...

(14) Дівчина не раз прокручувала в пам'яті поведінку подруги після фізкультури, але наче нічого підозрілого не помічала. Та одного разу, перебираючи речі в сумці, натрапила на рожевий тюбик тонального крему. Якийсь жаль ворухнувся до подруги. Валя згадала, як Оля в дорозі щедро ділилася бутербродами з ковбасою, смачною «Крем-содою»... І тут колюча думка пронизала свідомість дівчини: «За що вона все те купляла?» Ще зранку, того чорного дня, Оля на обід позичала гроші. От тільки в кого?

(15) Боляче занило в грудях: «Що робити? Доказувати свою невинність? Виправдовуватись? А якщо то не Олина робота? Та й врешті решт, ніхто не сумнівався, що гроші взяла не Ольга, а вона»,

(16) Безпросвітно занегодила душа дівчини. Сірі будні тримали її на прив'язі під градопеком болючих поглядів, реплік. Чи для того, щоб побачити реакцію її, чи зайвий раз посмакувати необгризеною кісточкою новини, при Валиній появі заколючувалися дівчачі пересуди і кожне слово вигострювалося так, аби дошкульніше ним шпигнути свою жертву.

(17) Валя не знала, як і собі включитися до таких розмов, аби хоч трохи остудити напечену болем душу. Не знала і мовчала. Дівчина вже страшенно жалкувала з того, що поступила до цього технікуму. Лікуючись в райцентрі, Марія Михайлівна познайомилася з однією його викладачкою. Грошей не було де взяти, а сумка-друга не завадила міській жительці, і після восьмого класу Валя стала студенткою харчового. Модно ж було! Звучало! Тільки сама дівчина довго не могла второпати, що з неї вийде, бо ж, скільки пам'ятає себе, мріяла з дитинства стати казкарем, як Андерсен, або вчителькою. Валині думки обірвалися.

– Іди, тебе кличуть, – злегка штовхнула чиясь рука. Дівчина мовчки обвела сумним поглядом цікаві обличчя і, підвівшись, рушила.

– О, черговий судовий допит! – наздогнали Людині слова і боляче виштовхнули дівчину з аудиторії.

(18) Біля кабінету електротехніки Валя зупинилася, почувши за дверима голос матері.

– Та це ж моя зарплата, – схлипувала вона, – а їх у мене – трійко. Кінці з кінцями не зведу.

– Вірю, – вистукувала каблуками класна керівника, – але чим я допоможу?

Затихли на мить і слова, і кроки. Здалось: і в Валі всередині щось зупинилось.

– Ну не могла вона! Не могла, Людмило Панасівно, – не вгавала мати. А тоді, наче щось згадавши, додала:

– А ви б Галинки, Валиної однокласниці запитали.

Вчителька розвела співчутливо руками:

– Питали ...

– Ну? – благально глянула мати.

– Сказала, що не помічала такого за нею, а от батьки... – Людмила Панасівна замовкла.

Мати жадібно схопила повітря. В оцей час заскреготали двері і, ледве стримуючи сльози, зайшла Валя.

– Мамо! – затремтіли вуста. Марія Михайлівна глянула на помітно схудлу постать дочки, а потім байдуже звернулася до вчительки:

– Куди нам іти?

(19) Виплакавшись, Валя вже порожньо, безнадійно дивилася на світ. Зайшовши в просторий світлий кабінет, мати з дочкою зразу опинилися перед дерев'яною лакованою перегородкою, що розділяла їх і повного лисуватого в темних окулярах чоловіка – директора технікуму.

– Ми... – спіткнулась на слові мати, – ми про ті гроші прийшли розібратися.

– Гроші? А що тут розібратися? Платить. Дитині така ж мати, як ви, дала на чоботи, – обвислі щокі директора нетерпляче затрусилися.

(20) Мати непомітно штовхнула Валю, мовляв: не мовчи. Та дівчина як задерев'яніла. Тоді Марія Михайлівна з внутрішньої кишені жакета дістала носову хустину, звернуту в качалочку; тремтячими обвітряними руками розмотала дбайливо складені карбованці і простягнула їх туди, де виднілася в горах паперу ота лисувата кругла голова, що навіть не звела очей на них! В хустині щось брязнуло. Чи то мідяки, чи, може, сльози матеріні. Валя як зайшла мовчки, так і вийшла. Не бачила нічого. Тільки важкі матеріні руки та ще дзенькіт якийсь у вухах ...

(21) .. Минали дні. Оля наче й не помічала подруги. Відвертатися стала і Галинка, сільська Валина однокласниця. Дівчина не раз дошукувалась отієї нитки ненависті, що тяглася від Галини до неї. Чи тій дошукують, крім її, й Валине лідерство в класі, чи може ота зверхність Галининих більш заможних батьків над її простими різноробочими.

(22) Після страшної сплати чужих гріхів мати сказала:

– Бог їм, дитино, суддя. Якщо ми і взяли яку ряднину бур'яну чи бутиль молока з колгоспу, то товчемось біля нього, як прокляті, без вихідних.

(23) Дівчині здавалося, що від неї відвернувся увесь світ, якому вона раділа, а вийшло, що він її не прийняв. Не прижилася до нього, як прищепи груші до верби. Вітчимом був він для неї, бо ж батьківський тягнув зараз Валю до себе, як ніколи: на диво жаданими стали оті набридливі пасовища, їй хотілося зараз відчувати пучками, як тужавіють дійки маминих корів теплим молоком, як ним захлинаються блискучі дійниці. Вона зараз би ухопила сапу і радісно слухала невдоволене її хрипіння на цупких берізках, чи побігла б по дорозі в пошуках кінських кізків, щоб мати замісила на них глину і примазала біля печі до празника. Валя вже відчувала поволі, що ось-ось відокремиться від цієї задушливої шкаралупи міста ...

(24) У широко розчинене вікно густо хлюпнула свіжа травнева повінь вишневого цвіту до засиджених аудиторій. Декілька білих пелюсточок глумливо гойдалися перед очима. Валя якось полегшено зітхнула. Наче розвиднювалось їй.

(25) «Все! Що буде, те й буде!» – скрипнули двері автобуса і повільно випустили дівчину на нерівну бруківку.

(26) Підпертий пружними високими мальвами тин ховав за собою біляву хату з жовтогарячими віконницями. З двору почувся брязкіт відер: мати поралася. А коли глухо гупнула хвіртка – оглянулася:

– Ой, донечка! На канікули вже?

Валя глибоко вдихнула свіжість рідного двору:

– Я... покинула технікум...

Материна усмішка згіркла. Наче полину торкнулася.

Завдання

1. Якою є ситуація, у якій Валя знаходилася на початку розповіді

А Дівчина зрозуміла, що однокласниця їй заздрить

Б Вона була здивована поведінкою своїх подруг

В Валя відчувала тривогу, побачивши матір

Г Дівчина пошкодувала, що купила тональний крем

2. Коли мати говорить «Де ти брала гроші?», вона

А зрозуміла, що донька втрапила в халепу

Б вирішила перевірити, чи донька скаже правду

В намагається заспокоїти доньку

Г збирається налякати доньку

3. «Нарешті Валя зрозуміла всю серйозність ситуації» (абзац 6). Що сталося з дівчиною у цій частині історії?

А Вона потрапила в неприємну ситуацію

Б Вона вкрала гроші в однокласниці

В Вона зрозуміла, що Оля вкрала гроші

Г Вона відчувала, що у крадіжці звинуватять її

4. У наведених нижче художніх засобах замініть виділені слова синонімом

А *тривожне безсоння* під очима – ...

Б безпросвітно *занегодила душу* – ...

В під *градом* болючих *поглядів* – ...

Г посмакувати *необгризеною кісточкою* новини – ...

5. Ось деякі приклади того, як автор описує почуття матері

«В її очах застигла задума. Тільки засмаглі руки з буграми жил, нагорнутими важкою утомою, пучками перебирали вологу від сліз хустину» (абзац 8)

«Важкий погляд Марії Михайлівни зіперся на невеличку постать дочки» (абзац 12)

«Валя чула, як часто зітхала стомлена мати» (абзац 13)

Чому автор обирає саме такі описи для зображення відчуттів жінки? Поясніть це, спираючись на події тексту. (4-5 речень).....

6. Грунтуючись на змісті розповіді, поясніть, чому Валя покинула технікум. (3-4 речень).....

7. Чи є, на вашу думку, два останні речення тексту «Втеча» доречною для нього кінцівкою. Обґрунтуйте відповідь, висловивши своє розуміння того, який стосунок мають останні речення до змісту тексту загалом. (4-5 речень).....

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ

1. Бондарчук Л. І. Методику підказує текст : навчальний посібник. Тернопіль : Мальва. ОО. 2001. 160 с.

2. Візінська М. Робота з текстом на уроках української мови як засіб активізації когнітивно-дослідницької діяльності учнів: дидактичний матеріал. Ч. І. Синтаксис і пунктуація. Івано-Франківськ: Нова Зоря. 2016. 376 с.

2. Голуб Н.Б. Робота з текстами на уроках української мови у процесі вивчення синтаксису й пунктуації у 8-9 класах. *Українська мова і література в школі*. 2017. №1. С.2-8.

3. Новосолова В. І. Комунікативно-діяльнісний підхід до вивчення синтаксису на уроках української мови у 8 класі. *Українська мова і література в школі*. 2015. № 2. С. 15-19.

4. Пліско К.М. Технологія уроку української мови з опорою на зв'язний текст та її теоретичне обґрунтування. *Вивчаємо українську мову та літературу*. №11(15). 2006. С. 2-4.

5. Пентиліук М.І. Аналіз тексту на уроках мови. *Дивослово*. 1999. №3. С.30-32.

6. Усатенко Т. П. Текст і навчання зв'язного мовлення. *Українська мова і література в школі*. 1980. № 2. 258 с.

Т.Г. Пахомова,

кандидат педагогічних наук, методист лабораторії гуманітарних дисциплін комунального навчального закладу «Черкаський обласний інститут післядипломної освіти педагогічних працівників Черкаської обласної ради»;

Г.І. Савицька,

методист лабораторії гуманітарних дисциплін комунального навчального закладу «Черкаський обласний інститут післядипломної освіти педагогічних працівників Черкаської обласної ради»

ВИКЛИКИ ІНШОМОВНОГО СПІЛКУВАННЯ

У 2020-2021 навчальному році для спільноти вчителів іноземних мов області пріоритетними стали такі напрямки діяльності як набуття умінь діагностувати освітній процес і складати індивідуальні навчальні маршрути, розробляти навчальні курси, враховуючи довгострокові потреби учнів та цілі навчання, планувати альтернативні види діяльності на уроці. Під час змішаного навчання вчителі здійснювали пошук нових ідей та навчальних матеріалів задля удосконалення спілкування з учнями в дистанційному режимі, що стало предметом обговорень під час професійних дискусій, вебінарів, зустрічей з експертами, ініційованих КНЗ «Черкаський обласний інститут післядипломної освіти педагогічних працівників Черкаської обласної ради».

Навчання професійній рефлексії, зворотньому зв'язку та готовності педагогів застосовувати компетентнісний, діяльнісний, особистісно орієнтований підходи до навчання учнів, а також оцінювати, аналізувати та конструктивно коментувати результати виконаних учнями завдань постійно здійснювалось під час курсів підвищення кваліфікації вчителів іноземних мов.

За результатами евалюації ефективності досягнутих результатів співпраці визначаємо основні **завдання методичних служб та предметних спільнот вчителів іноземних мов на 2021/2022 навчальний рік:**

- вдосконалення освітнього процесу з навчального предмета «Іноземна мова» в закладах загальної середньої освіти відповідно до вимог стратегічних документів Міністерства освіти і науки України;
- подальша співпраця щодо опанування та демонстрація учнями умінь XXI століття, освоєння вчителями способів організації навчання учнів з широким використанням сучасних засобів комунікації, онлайн взаємодії, дистанційного та змішаного навчання та освітніх Інтернет ресурсів;
- методичний супровід зростання професійної компетентності вчителів;
- системне використання професійної рефлексії, планування та реалізація індивідуальних планів професійного розвитку;
- вдосконалення здатності творчо переосмислювати набуті знання, адаптація їх до сучасних соціальних потреб та потреб регіону.

Рівень сформованості іншомовної комунікативної компетенції будь-якого фахівця визначається сьогодні не тільки вмінням спілкування

іноземною мовою при особистій присутності учасників комунікації, а й умінням спілкуватися за допомогою всіляких сервісів і служб мережі Інтернет. Особливо це вміння стало в нагоді учасникам освітнього процесу під час пандемії.

Для дистанційного навчання вчителями іноземних мов Черкаської області успішно використовувалися платформи Zoom, Google Classroom, Moodle, Jitsi meet, [24 Easy Steps](#), [ClassDojo](#), [Islcollective](#) та інші.

В освітньому процесі добре себе зарекомендували такі сервіси: Crello, Voki, Quiznetic, Flippity, Online test pad, Baamboozle, Blendspace, Learningapps, Teste dich, Wordle, Wizer.me, Wordwall.

На особливу увагу заслуговують сервіси Wizer.me і Coreapp.ai. На даних платформах створювалися інтерактивні завдання, виконання яких учитель міг відстежити в режимі реального часу, залишити коментарі, в тому числі і у вигляді голосового повідомлення, сконструювати цілі уроки, отримавши зворотний зв'язок з учнем.

Makebeliecomix (<http://www.makebeliefscomix.com/>) - безкоштовний сервіс зі створення навчальних коміксів активно використовувався вчителями для урізноманітнення уроків як альтернатива, де учні могли відпрацьовувати мовленнєві зразки в такому жанрі.

Технологія розпізнавання QR-кодів соціального сервісу Plickers з метою фронтального опитування та актуалізації матеріалу попередніх уроків довела свою ефективність. Кожен учень отримував паперову картку з QR-кодом, повертаючи яку, вибирав свій варіант відповіді (A, B, C, D). Сервіс оптимізував час на опитування і дав можливість технологічного підходу в класі, де не у всіх є смартфони. Для використання Plickers учням вони не потрібні, вчителю достатньо повільно провести панорамну зйомку, щоб отримати результати. Результати зберігаються в базі даних і доступні як безпосередньо в мобільному додатку, так і на сайті для миттєвого або відкладеного зворотнього зв'язку. Додаток забезпечує і навчальний ефект: на екрані смартфона вчителя в режимі онлайн над кожним учнем загоряється червона або зелена лампочка-маркер в залежності від правильності відповіді.

Ще один популярний ресурс на уроках іноземної мови - Kahoot! додав інтерактивну взаємодію з учнями через смартфон, який має доступ в інтернет. На екрані висвічується питання, учень вибирає на своєму пристрої варіант, представлений геометричною фігурою. Крім цього, Kahoot! систематизує рейтинг

виконання завдань, а робота в малих групах дозволяє відійти від індивідуального змагання до командної взаємодії в групах. Альтернативою Kahoot є Quizizz.

Віртуальна дошка - це цифровий інструмент для збору, зберігання, систематизації, колективної роботи, спілкування та обміну даними між учасниками освітнього процесу об'єднав в собі можливості збереження різноманітних типів інформації, таких як текст, малюнки, фотографії, графіки, аудіо- і відеозаписи і став помічником сучасного вчителя іноземної мови. Вони знайшли застосування не тільки під час дистанційного навчання.

За підсумками опитування найбільш продуктивними стосовно використання в 2020/2021 навчальному році визначені такі інструменти дистанційного навчання:

Padlet

Дуже зручний інструмент, визнаний лідер серед своїх «побратимів» за оцінками вчителів. Простий і зрозумілий інтерфейс дозволяє швидко пройти реєстрацію і легко використовувати цю дошку в своїй роботі на будь-якому пристрої: комп'ютері, планшеті або смартфоні, розміщуючи тексти, ілюстрації, документи і т.д.

Popplet

Можна розміщувати в цьому сервісі відео, текст, фото, графіку, будь-які замітки, ментальні карти, ділитися ними з учнями і колегами, а потім і в соціальних мережах, на сайтах і в блогах.

Educreations

Безкоштовний додаток для IOS. Він дозволяє розміщувати тексти і зображення, залишати до них коментарі, записувати голос та ін..

Explain Everything

Навчати, робити спільні проекти, створювати відео (особливо зручно, якщо ви працюєте в моделі перевернутого класу!) на будь-якому пристрої дозволяє ця дошка.

Linoit

Це хороший Інтернет - майданчик для організації спільної роботи на уроці в проектній діяльності, також служить для обміну інформацією, розміщення фотографій і малюнків

Conceptboard

Віртуальна дошка для запису коментарів, заміток. Можливо використовувати будь-які графічні інструменти. Як і інші інструменти, підходить для дистанційного навчання.

Питання підготовки учнів до ДПА/ЗНО постійно перебуває у фокусі професійної уваги вчителів іноземних мов.

Для ефективної підготовки до ДПА та ЗНО важливо приділяти більше увагу:

- розвитку таких загально навчальних умінь, як уміння вдумливо прочитати інструкцію до завдання і точно виконати її; вилучити необхідну інформацію, зробити на її основі висновки і аргументувати їх; логічно побудувати усний чи письмовий текст;
- комунікативним завданням, що виконуються у різних видах мовленнєвої діяльності, в тому числі рецептивних (читання, аудіювання), і використання різних стратегій в залежності від поставленого комунікативного завдання з подальшим аналізом і самоаналізом;
- використанню в процесі навчання текстів різних типів і жанрів, в тому числі матеріалів мережі Інтернет;

- вміню аналізувати використання граматичних конструкцій і відбір лексичних одиниць відповідно до комунікативних завдань, вдосконалення умінь вживання лексико-граматичного матеріалу в комунікативно-орієнтованому контексті;

- розвитку інформаційно-комунікаційної компетентності учнів в частині аналізу інформації, відбору змістовних елементів і їх логічної організації; аргументації своєї думки, висловлюваних пропозицій та прийнятих рішень, вміння логічно організувати створюваний письмовий текст, чітко слідувати інструкціям до завдання, в тому числі дотримуватися встановленого обсягу письмового висловлювання

- тренуванню використання в письмовій мові синонімічних засобів і синтаксичного перифраза.

В процесі навчання іноземним мовам важливо приділяти більше часу і уваги невідготуваному мовленню. Необхідно створювати на уроках комунікативні ситуації, в ході яких учні природно здійснюють запит інформації і обмінюються нею. Слід формувати вміння невідготуваного мовлення на основі плану та інших вербальних опор: ключових слів і виразів, ширше використовувати візуальні опори. Рекомендується також час від часу робити аудіозапис відповідей учнів, а потім обговорювати їхні переваги і недоліки, труднощі та шляхи вдосконалення невідготуваного мовлення.

Слід організовувати регулярну практику у виконанні письмових завдань різного об'єму, щоб розвинути готовність написати роботу відповідно до об'єму, зазначеному в екзаменаційному завданні. Необхідно навчити школярів відбирати матеріал, необхідний для повного і точного виконання завдання відповідно до поставлених комунікативних цілей, а після написання роботи перевіряти її як з точки зору змісту, так і з точки зору форми. Важливо навчити учнів умінню аналізувати і редагувати власні письмові роботи. Важливо звернути увагу учнів на необхідність уважного прочитання інструкцій до виконання завдання і навчити їх отримувати з інструкцій максимум інформації. Інструкція до виконання завдання орієнтує на виконання певного комунікативно-рецептивного завдання.

Слід звертати особливу увагу учнів на необхідність чіткого перенесення відповідей до бланку відповідно до інструкції, орієнтуючись на зразок написання букв і цифр.

Підготовка учнів до ДПА та ЗНО не є самоціллю, це один з аспектів формування іншомовної комунікативної компетенції учнів. Завдання ЗНО з іноземних мов будуються на автентичних текстах і мають комунікативний характер. Механічне виконання завдань в форматі ЗНО без аналізу і обговорення не принесе бажаних результатів.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ

1. Cadre européen commun de référence pour les langues : apprendre, enseigner, évaluer. Volume complémentaire avec de nouveaux descripteurs. URL: www.coe.int/lang-cecr
2. Common european framework of reference for languages: learning, teaching, assessment. Companion volume with new descriptors. URL: www.coe.int/lang-cefr
3. Європейське мовне портфоліо (методичний посібник) URL: https://www.libra-terra.com.ua/userfiles/pdf/metod/movne_portfolio_7_11.pdf
4. Borich, GD & Tombari, ML (1997) Educational psychology. C.232-241.- URL : <http://ows.edb.utexas.edu/site/dr-gary-d-borich/educational-psychology-contemporary-Approach#0>

В.А. Юрчак,

методист комунального навчального закладу «Черкаський обласний інститут післядипломної освіти педагогічних працівників Черкаської обласної ради»

ОСНОВИ ПЕДАГОГІЧНОЇ МАЙСТЕРНОСТІ СУЧАСНОГО ВЧИТЕЛЯ ЗАРУБІЖНОЇ ЛІТЕРАТУРИ

Досягнення нових цілей української школи потребує постійного пошуку шляхів модернізації змісту освіти. Це вимагає реалізації принципово нових педагогічних, методичних інструментів, що мають ґрунтуватися на особистісно орієнтованому та компетентнісному підходах до навчання.

«У вересні 2020 року затверджено Державний стандарт базової середньої освіти, на основі якого розроблено та затверджено Типову освітню програму, розпочато новий етап підвищення кваліфікації керівників та вчителів, завершується експертиза модельних навчальних програм та здійснюється підготовка відповідних навчально-методичних матеріалів. І вже з 1 вересня 2021 року 136 шкіл розпочнуть пілотування державного стандарту базової середньої освіти у 5 класі...», – зазначив Міністр освіти і науки Сергій Шкарлет

Перехід основної школи до НУШ у 5-х пілотних класах розпочнеться у вересні 2021 року. Усі інші учні 5-х класів почнуть навчання за новим Державним стандартом базової середньої освіти з вересня 2022 року. Нова школа спонукає плекати українську ідентичність, орієнтує в освітньому процесі враховувати потреби учня, на практиці реалізувати принцип дитиноцентризму, вчить поважати права людини, демократичні інститути України. Наскрізний процес виховання, який формує цінності, ключові компетентності й наскрізні вміння створюють «канву», яка є основою для успішної самореалізації учня як особистості, громадянина і фахівця.

Нова структура школи надає змогу добре засвоїти новий зміст і набути компетентності для життя. Упровадження нових підходів потребує формування якісно нового освітнього середовища для дитини. Це стосується не тільки зміни формату стосунків між учнем, батьками та вчителем, а й «організації простору та класу. Крім класичних варіантів буде використано новітні, наприклад, мобільні робочі місця, які легко переорієнтовувати для групової роботи. Планування і дизайн освітнього простору школи спрямовуються на розвиток дитини та мотивації її до навчання. Освітній простір Нової української школи не обмежується питаннями ергономіки. Організація освітнього простору навчального кабінету потребує широкого використання нових ІТ-технологій, нових мультимедійних засобів навчання, оновлення навчального обладнання». Серед першочергових завдань, що вирішує Нова українська школа, – це не тільки створення школи, у якій буде приємно навчатись і яка даватиме учням не тільки основи знань, а й вміння застосовувати їх у власному житті. В школі майбутнього прислухатимуться до думки дітей, вчитимуть критично мислити, не боятись висловлювати власну думку та бути відповідальними громадянами. Замість запам'ятовування фактів та визначень понять, учні набуватимуть компетентностей. Це – динамічна комбінація

знань, умінь, навичок, способів мислення, поглядів, цінностей, що визначає здатність здобувача освіти успішно соціалізуватися, провадити професійну чи подальшу навчальну діяльність. Тобто, формується ядро знань, на яке будуть накладатись уміння цими знаннями користуватися, цінності та навички, що знадобляться випускникам української школи в професійному та особистому житті.

Список компетентностей, яких набуватимуть учні, уже закріплено законом «Про освіту», перелік яких складався з урахуванням [«Рекомендації Європейського Парламенту та Ради Європи щодо формування ключових компетентностей освіти впродовж життя»](#). Виділено 11 ключових компетентностей для Нової української школи. Спільними для всіх компетентностей є так звані наскрізні вміння: читання з розумінням, уміння висловлювати власну думку усно і письмово, критичне та системне мислення, здатність логічно обґрунтовувати позицію, творчість, ініціативність, вміння конструктивно керувати емоціями, оцінювати ризики, приймати рішення, розв'язувати проблеми, здатність співпрацювати з іншими людьми.

Щоб набувати компетентностей, школярі повинні навчатися за діяльнісним підходом, а це залежить від педагогічного колективу, тому суттєвих змін зазнає процес і зміст підготовки вчителя. Яким повинен бути новий український учитель? Педагог – це людина, дякуючи якій здійснюється реформа, тому один з головних принципів НУШ – є умотивований учитель, а це значить, що основною метою змін є сприяння професійному та особистісному зростанню викладача, підвищенню його соціального статусу. Щоб навчати повному, вчитель має отримати свободу дій – обирати навчальні матеріали, імпровізувати та експериментувати. Цю можливість дає закон «Про освіту». Компетентнісне навчання потребує зміни ролі вчителя. Він має залучати школярів до активної роботи, використовувати групові завдання і [бути партнером та тренером](#) – тобто не давати учням лише готові рішення, а сприяти тому, щоб вони шукали відповіді самостійно, і спрямовувати їх в процесі пошуку.

Метою сучасного уроку є не нагромадження знань, а пошукова діяльність, спрямована на формування умінь і навичок щодо орієнтації в інформаційному просторі. А відтак нового акценту набуває співпраця на уроці вчителя і учня, які будують навчально-пізнавальну роботу навколо художнього твору, інформації про нього, його творця і т.д. Саме тому в полі зору педагога-словесника є вирішення проблеми: як допомогти дитині осягнути власну сутність, відчуття радості осягання й відкриття, зрозуміти свої емоції та неповторність, а відтак і зрозуміти художній текст при спілкуванні зі світовими шедеврами. Такі завдання вдається реалізувати лише на уроках співтворчості, побудованих на абсолютній

паритетних умовах, де вчитель та учень разом намагаються досягнути вершини прекрасного, і головне місце в роботі надається школяреві, який знаходиться під враженнями від спілкування з учителем і текстом.

На педагога покладаються організаційські функції: керування роботою, уміння направляти думки й розуміння того, які міркування неможливо пропустити. Для цього учитель повинен володіти такими особистісними якостями, як гострота розуму, креативність, інформованість, харизматичність, вимогливість, в першу чергу до себе, а також йому повинні бути притаманні любов до дітей, енергійність і досвід. Успішне вирішення завдань національного виховання безпосередньо пов'язане з удосконаленням підготовки педагогів, їх професійної майстерності, ерудиції і культури. Жодна інша професія не ставить таких вимог до людини, як професія педагога, вчителя, вихователя. Педагог зобов'язаний бути яскравою, неповторною особистістю, носієм загальнолюдських цінностей, глибоких і різноманітних знань, високої культури; прагнути до втілення в собі людського ідеалу.

Практична педагогічна діяльність лише наполовину побудована на раціональних технологіях, друга її половина - мистецтво. Тому перша вимога до професійного педагога – наявність педагогічних здібностей. При цьому виникає питання: чи існують спеціальні педагогічні здібності? Відомі знавці педагогічної праці дають позитивну відповідь. О.В. Матласевич у статті «Компонентний склад та структура педагогічних здібностей», присвяченій теоретичному аналізу основних підходів до розуміння компонентного складу та структури педагогічних здібностей, узагальнює існуючі підходи і приходить до висновку, що спільним у них є виокремлення у структурі педагогічних здібностей дидактичних, комунікативних, організаційних, перцептивних, експресивних компонентів. Особлива роль при цьому відводиться особистісно-ціннісним чинникам, аналіз яких визначено перспективою подальших наукових досліджень. Це підтверджується і прийнятим на Міжнародному форумі у Грузії «Кодексом честі і служіння учителя», в якому зазначено, що «...вчитель в еволюційному русі людства несе, береже та розвиває завоювання духу і розуму: бачить у собі та дітях незвичайні можливості та здібності, розкриває в них і в собі образ Творця, тим самим, змінюючи простір і світ... Учитель відкрито і мужньо відповідає на виклики часу, головний із яких – бути Духовно-моральною Людиною і виховувати Духовно-моральну Людину».

Наукові дослідження останніх років виявили «провідні» й «допоміжні» здібності. До провідних належать: педагогічна пильність (спостережливість), дидактичні, організаційські, експресивні здібності, решта може бути віднесена до допоміжних.

Особистість сучасного вчителя в значній мірі визначається його ерудицією, високим рівнем культури. Той, хто хоче вільно орієнтуватися в сучасному світі, повинен багато знати. Ерудований педагог має бути і носієм високої індивідуальної культури, наочним зразком для учнів, своєрідним еталоном вчинків і поведінки.

Як стати справжнім вчителем, харизматичною особистістю? Багато людей відчайдушно заявляють: «Я – не долар, щоб всім подобатись!» Звичайно, всім не догодиш. Але бути харизматичним для вчителя літератури дуже важливо! Люди з харизмою легко досягають поставлених цілей, вони зацікавлюють оточуючих, довіра людей і безумовна віра в необмежені можливості дивує. Раніше вважалося,

що харизма – вроджена якість, і якщо тобі не дано так впливати на людей, то на жаль, це назавжди.

Наполеон Хілл, автор книги «Думай і багатій» розвіяв цей міф. Він запевняє, що стати приємною, милою у спілкуванні особистістю не так і важко. Зібрані ним ознаки «особистості на мільйон доларів» допоможуть будь-якому наблизитися до ідеалу харизматичної людини. Така заява дуже інтригує. Що ж треба, щоб мати харизму? **Ось його рекомендації, які досить легко застосувати на практиці:**

Думай позитивно. Позитивне мислення притягує людей, в той час, як цинізм – відштовхує. Репутація позитивно налаштованої людини піде тобі на користь. Говори впевнено. Інтонація голосу успішних людей завжди доброзичлива, вони кажуть свідомо і чітко. Комунікативний зв'язок дуже важливий в людських відносинах.

Даруй свою увагу. Слухай уважно співрозмовника, і ти завоюєш його. Діє безвідмовно.

Будь холоднокровним. Зберігай рівновагу в будь-якій ситуації. Надмірна емоційність, чи то позитивна чи негативна емоція, відштовхує людей.

Терпіння і ще раз терпіння. Терплячі люди досягають набагато кращих результатів.

Ніяких забобонів. Не будуй собі клітку з обмежень і стереотипів – це заважає особистісному зростанню, обмежує кар'єрне зростання і не сприяє близькому контакту з навколишніми. Будь відкритий до усього нового

Посміхайся. Посмішка нічого не коштує, а робить дуже багато для налагодження контакту і взаєморозуміння. Президент Рузвельт славився своєю усмішкою, яка володіла такою силою, що змушувала його співрозмовників відмовлятися від особистої охорони.

Будь коректним. Не всі думки потрібно вимовляти вголос. Іноді варто промовчати про те, що може якимось чином зачепити співрозмовника і зробити йому неприємно.

Не зволікай. Запорука ефективності – кожен день робити маленькі кроки на шляху до своєї мети.

Роби добро. Одну добру справу в день робити не так вже й складно. Але, повір, результати цих справ повернуться до тебе подвійним добром. Люди вміють бути вдячними.

Поразка – це життєвий урок. І не інакше. Не роздумуй над тим, чому в тебе не вийшло, а винось корисний урок з будь-якої неприємності.

Дай відчуті співрозмовникові його важливість. Нехай ця людина думає, що вона важлива для тебе. Це автоматично означає, що і ти станеш для неї важливий. Хвали і заохочуй щиро. Похвала дорожча ніж золото, але вона повинна бути правдивою і відповідати заслугі людини. Ніякого лицемірства. Продовжуй розвиватися. Приємні, виняткові люди – теж люди. У всіх є свої недоліки. Завжди май поруч людину, якій довіряєш і яка зможе чесно сказати тобі про твої недоліки і промахи. Так ти будеш ставати тільки кращим!

Психологічна аксіома стверджує: «Неможливо насильно привести до щастя, неможливо здійснювати особистісний розвиток із зовні щодо особистості». Тому бажано, щоб учитель мав такі особистісні якості, які дозволили б йому піклуватися про створення максимально сприятливих умов для самопізнання та розвитку учнів, що і забезпечує ефективність вчительської роботи, яка багато в чому залежить від особистості педагога, від його уміння створити в групі атмосферу емпатії, щирості, саморозкриття.

Удосконалення уроків зарубіжної літератури – завжди актуальна проблема. Саме словесність виконує головну роль

у формуванні світогляду, характеру й особистісних якостей, моральності, естетичних смаків дітей, також чільне місце займатиме в плеканні всебічного розвитку особистості школяра.

Яким повинен бути сучасний урок зарубіжної літератури? Форми проведення занять можуть бути різними, але головне, що повинно стати основою успіху, - це організація самостійної роботи учнів і створення умов для прояву їхніх творчих здібностей.

Багатьох учених, методистів та сучасних педагогів зацікавлює ідея проведення досліджень на уроках зарубіжної літератури. Завданням використання дослідницької технології в процесі вивчення предмета є пробудження в учнів інтересу до пошукової роботи, створення таких психологічних та дидактичних умов для цього, які б сприяли б розвитку широкої читацької компетентності учнів. Організуючи дослідницьку діяльність, треба насамперед зважати на те, що пошукова робота учнів на уроках літератури має свою специфіку. Її головна мета – розвинути певні вміння та навички, потрібні для вирішення нестандартних завдань, навчити самостійному дослідженню конкретної наукової проблеми, у результаті чого учень має отримати нову інформацію. Найважливішими вимогами, які можна висунути до організації навчального процесу засобами дослідницької технології, є:

- спонукати учнів формулювати наявні в них ідеї й уявлення;
- стимулювати до висунування альтернативних припущень та здогадів;
- давати можливість досліджувати свої припущення у процесі дискусійного обговорення.

Безперечно, що така робота потребує серйозної підготовки з боку вчителя й учнів. Серед важливих психолого-педагогічних умов, потрібних для створення навчального дослідження на уроках зарубіжної літератури, доцільно виділити такі: сприятливий психологічний фон, на якому здійснюється навчальна діяльність; емоційний характер навчання та високий ступінь його індивідуалізації.

Питання про організацію діяльності учнів вимагає спеціальної уваги. Складний і цікавий матеріал про життя і творчість письменника або поета неможливо освоїти без проведення учителем спеціальної лекції-огляду. Але найчастіше в шкільній практиці за лекцією йде бесіда: питально-відповідна система організації уроку. Від в якій систему питань можна вкласти вибух почуттів, складні переживання, духовне осяяння, властиве, наприклад, для ліричних віршів?

Характер сприйняття матеріалу учнями також неоднаковий: комусь треба прочитати текст одноразово, а іншому кілька разів, вдумуючись і вслухаючись у звучання кожного слова, щоб зрозуміти виражені в ньому думки і почуття. Можливий вихід в такій ситуації – в організації різноманітної діяльності за умови права вибору її видів учнями, в організації самостійної роботи учнів.

Діяльнісний принцип – найважливіша педагогічна умова ефективності навчального процесу на уроці зарубіжної літератури, оскільки він передбачає не тільки засвоєння знань, а й оволодіння способами засвоєння навичок, розвиток пізнавальних і творчих здібностей учнів.

Які види діяльності учнів можуть бути використані? Методично виправданими стануть різні форми індивідуальної роботи: повідомлення учнів про поета або письменника, виразне читання вірша або уривка з прозового твору, письмова робота тощо. Не менш ефективними

представляються різноманітні види групової діяльності, нерідко визначають вибір особливої форми уроку: обговорення змісту та оформлення передбачуваного поетичної збірки з обґрунтуванням вибору віршів, урок-композиція або концерт за творчістю одного або декількох поетів, урок-вистава поетів – тип поетичного вечора, коли групи учнів знайомлять аудиторію з життям кожного поета, читають вірші або уривки з них, що дають уявлення про особливості творчої манери авторів. Великий інтерес, активність в підготовці і проведенні викликають у підлітків нетрадиційні, незвичайні, театралізовані форми роботи, коли урок є колективною дією, що дає можливість відтворити атмосферу якогось явища чи події минулого, уявити собі його учасників.

Особливістю проведення уроку з літератури є його емоційна забарвленість, настрої, що розташовує до знайомства, вивчення, розгляду твори мистецтва.

Безсумнівно, в створенні такого настрою провідна роль належить вчителю. Саме від слова вчителя, від його здібностей залежить виникнення інтересу до літератури як до предмета так і до мистецтва.

Розвиваючи навички творчого читання, можливі порівняння різного типу: це можуть бути варіанти одного твору (особливо стосується поезії), а також порівняння різних перекладів одного твору. Який переклад вам видається більш вдалим? Як відбилася в різних перекладах індивідуальність перекладачів? Чиї трактування твору видаються більш переконливими? Який переклад вдаліше і чому? Порівняння різних рецензій на один твір. Підбір рецензій на один твір в газетах і журналах. Обговорення рецензії. Яка рецензія представляється найбільш переконливою і глибокою? Які рецензії і з яких причин викликають заперечення? Що нового дали рецензії в порівнянні з вашим першим враженням від твору?

Порівняння різних трактувань одного твору (наприклад, «Євгеній Онегін» в трактуванні Белінського й Писарева; Набокова й Дунаєва; Лотмана, Виготського, Ужанкова). Привести приклади різних трактувань класичних творів. Як змінювалося розуміння твору з плином часу? Як відбивалася на трактуванні творчості письменника громадська позиція читача? Яка трактування твору представляється вам найбільш глибокої і переконливою? Порівняння різних ілюстрацій до одного твору. Художник-ілюстратор як читач твору. Які якості твору підкреслюються різними художниками? Як відбивається особистість ілюстратора? Чиї ілюстрації, на вашу думку, ближче духу твору?

Порівняння різних романсів або пісень на одні і ті ж вірші. Як відбилася на музичному трактуванні віршів епоха, в яку написана музика? Чим відрізняється трактування віршів в музиці різних композиторів? Чия музична інтерпретація твору вам ближче і чому? Порівняння різних постановок однієї п'єси. У яких деталях втілюється різне прочитання різними режисерами однієї п'єси? Чие режисерське прочитання п'єси видається більш вражаючим і відповідним задумом драматурга? Зіставлення прозового твору з інсценуванням або екранізацією. У чому проявилася специфіка театру або кіно при інсценуванні або екранізації? Які втрати і надбання у вистави чи фільму в порівнянні з літературним першоджерелом? Якими засобами намагалися заповнити автори вистави або фільму? Порівняння різних акторів в одній ролі. Привести приклади (з мистецтвознавчих праць) різних трактувань різними акторами однієї класичної ролі. Привести приклади різних акторів в

одній ролі з сучасного репертуару. Який з двох або декількох акторів, які виконують одну й ту ж роль, вам подобається більше і чому?

Порівняння читання одного тексту різними виконавцями. Які нюанси тексту по-різному виглядають у виконанні різних майстрів художнього слова? Чиє прочитання, на вашу думку, більше відповідає авторському задуму і чому? Порівняння одних і тих же прийомів (розповідь від героя, сон героя і т. П.) В різних творах.

Порівняння художніх тропів, рим, ритму у різних авторів. Порівняння різних рішень однієї проблеми різними авторами. Розвиток почуття стилю. Підібрати стилістично характерні для даного автора або для даної літературної школи уривки. Пояснити, в чому характерність підібраних уривків. Дізнатися автора за уривком. Усно чи письмово пояснити, чому, на ваш погляд, цей уривок повинен належати тому чи іншому автору. Які стилістичні особливості прочитаного уривка свідчать на користь вашого припущення? Які стилістичні особливості прочитаного уривка, на вашу думку, збігаються зі стилістичними особливостями тієї чи іншої літературної школи? Дізнатися автора по пародії на нього. Дізнатися літературну школу по пародії на неї. Які особливості літературної школи відображені в пародії? У прозовому чи віршованому тексті, де пропущені викладачем окремі слова, відтворити пропущене і аргументувати вибір того чи іншого слова. Порівняти і обговорити варіанти слів, пропонувані різними учнями. Порівняти з авторським текстом і пояснити, чому автор віддав перевагу саме цьому слову.

Дописати вірш на підставі заданого початку, прочитаних перших двох рядків наступної строфи і останніх (римуються) слів останніх двох рядків. Порівняти і обговорити варіанти. Порівняти з авторським текстом і пояснити, в чому його перевага. Відтворити уривок із поезії (дати рядки із вірша не в авторському порядку, а розташованими безсистемно).

Працюючи над стилістикою твору, можна запропонувати написання твору в заданому стилі (стилізація або пародія) на задану або вільну тему. Уявний експеримент з художнім образом можливий під час обговорення варіантів розповіді «...чому той чи інший переказ більше відповідає індивідуальній мовній характеристиці героя і його світовідчуттям», переказу фрагменту художнього твору зі зміною авторської позиції, перенесення героя в іншу ситуацію або в іншу епоху тощо.

В останні десятиліття помітно посилюється тенденція комплексного використання різноманітних форм позаурочної та позашкільної діяльності, яка проявилася, зокрема, в організації постійно діючих колективів: літературних гуртків, клубів, музеїв, товариств любителів словесності, віртуальних спільнот. Цей досвід значно збільшує можливості вчителя при підготовці літературно обдарованих, талановитих школярів.

У кожному регіоні Черкащини є свої «літературні гнізда», свої музеї, які покликані виховувати любов до Батьківщини, відчувати причетність до створення культури своєї малої батьківщини і своєї країни. Спецкурс з літератури рідного краю в різних формах його прояву (відвідування музеїв, виставок, створення літературного музею, клубу постанівки вистав тощо). Сприяє формуванню патріотичних переконань учнів, допомагаючи в знайомому і близькому бачити прикмети Батьківщини. Учні зможуть переконатися, що література постійно збагачувалася і збагачується іменами письменників і поетів, пов'язаних з різними регіонами Черкащини

(О.С.Пушкін, К.Г.Паустовський, О.М.Вертинський, І.С.Фефер, М.Ф.Фролова, І.Я.Золотаревський, Л.А.Завальнюк та інші). Участь в факультативних літературно-краєзнавчих заняттях розвиває думку учнів, формує навички самостійного аналізу художніх творів, привчає до досліджень літературознавчого характеру. Знайомство з творами невідомих раніше письменників і поетів заглиблює інтерес до особистості і творчості, викликає учнів на відвертий обмін думками про прочитані книги, побачені експонати, виховує самостійність суджень і оцінок.

Як і раніше, в 2021-2022 навчальному році головним завданням учителів зарубіжної літератури залишається робота з відеоконтентом та з художнім текстом, що передбачає наступні навчальні види діяльності: дослідницька діяльність (аналіз тексту, зіставлення творів художньої літератури і виявлення в них загальних і своєрідних рис); пошукова діяльність (самостійний пошук відповіді на проблемні питання, коментування художнього твору, встановлення асоціативних зв'язків з творами інших видів мистецтва); продуктивна творча діяльність (усне словесне малювання, вигадкування різних жанрів, виразне читання художніх текстів, інсценування твору, складання кіносценарію); рецептивна діяльність (читання і повноцінне сприйняття художнього тексту, заучування напам'ять – важлива на всіх етапах вивчення літератури); репродуктивна діяльність (осмислення сюжету твору, змальованих в ньому подій, характерів, реалій (здійснюється у вигляді різного типу переказів – близьких до тексту, коротких, вибіркового, з відповідними лексико-стилістичними завданнями; відповідей на питання репродуктивного характеру).

Аналізуючи шляхи виконання поставлених завдань, можна виділити спільні, які ведуть до гармонійного розвитку особистості дитини: формування в учнів позитивної мотивації навчання, комунікативних умінь, вміння вчитися, оволодіння учнями способами самостійної діяльності, соціально-культурний розвиток особистості. Детальний аналіз програм і підручників, навчально-методичних комплексів розміщено в «Методичних рекомендаціях із зарубіжної літератури МОН України». Виходячи з названих загальних завдань та орієнтуючись на методичну проблему району (міста, ОТГ), методичні центри покликані спонукати вчителів ставити відповідні проблеми і перед собою та знаходити їхнє вирішення.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ

1. Бібік Н. М. Нова українська школа: посібник для вчителя / за заг. ред. Н. М. Бібік. Київ: Літера ЛТД, 2018. 160 с.
2. Нова українська школа: посібник для вчителя / за заг. Ред. URL: <https://mon.gov.ua/storage/app/media/news/%D0%9D%D0%BE%D0%B2%D0%B8%D0%BD%D0%B8/2018/12/12/11/20-11-2018rekviz.pdf>.
3. Кононенко Ю.Г. Методичні рекомендації щодо організації освітнього простору Нової української школи. – Додаток до наказу МОН 23.03.2018 № 283
4. Нова українська школа. Концептуальні засади реформування середньої освіти / Міністерство освіти і науки України. – 2016. – URL: <https://www.kmu.gov.ua/storage/app/media/reforms/ukrainska-shkola-compressed.pdf>.
5. Тодоров Л.В., Белоусова Є.І. Всеросійські олімпіади з літератури. – URL: https://www.sinykova.ru/biblioteka/todorov_literat_olimpiad/5.html#A
6. Сучасний урок зарубіжної літератури: пошуки і рішення – URL: <http://194.44.152.155/elib/local/148.pdf>

Ю.В. Леснікова,

завідувач відділу координації дистанційної освіти, стажування та пролонгованого підвищення кваліфікації комунального навчального закладу «Черкаський обласний інститут післядипломної освіти педагогічних працівників Черкаської обласної ради»

ІНТЕГРОВАНІЙ КУРС «КУЛЬТУРА ДОБРОСУСІДСТВА» ЯК ІНСТРУМЕНТ ПРОТИДІЇ АГРЕСІЇ

З метою розвитку громадянської і миротворчої освіти, формування толерантності, навичок успішної міжкультурної комунікації, зниження конфліктного потенціалу у закладах освіти Міністерством освіти і науки України впроваджується інтегрований курс «Культура добросусідства». Програма наскрізного курсу розроблена в межах системної трансформації освітньої сфери для забезпечення її нової якості на всіх рівнях: від дошкільної до вищої освіти та освіти дорослих. Підґрунтям програми стали Загальна декларація прав людини, Конвенція ООН про права дитини, Хартія Ради Європи з освіти для демократичного громадянства й освіти з прав людини, Рамка компетентностей для культури демократії Ради Європи, Рамка підприємницької компетентності, Концепція «Нова українська школа», Концепція розвитку громадянської освіти в Україні, Закони України «Про освіту», «Про повну загальну середню освіту», а також освітня програма «Я. Ми. Країна» інтегрованого наскрізного курсу «Культура добросусідства», яку схвалено науково-методичною радою з питань освіти Міністерства освіти і науки України (лист ДНУ «Інститут модернізації змісту освіти» Міністерства освіти і науки України № 22.1/12-Г-366 від 15.06.2018 р.).

Аналітичні матеріали багатьох сучасних досліджень показують, що в наш час у країні склалася така ситуація, що культурне розмаїття, яке реально існує, недооцінюється, а іноді навіть сприймається як гальмо на шляху національної консолідації. Незважаючи на фактичне культурне, етнічне та конфесійне розмаїття в країні, більшість населення не бажає приймати світ у всьому його різноманітті. Протягом багатьох десятиліть формувалися забобони і стереотипи щодо різних груп населення. Чимала кількість внутрішньо переміщених осіб стали ще одним викликом, що спонукає шукати дієві інструменти для адаптації та соціалізації в регіонах України людей, відмінних своїми мовними, релігійними, культурними та іншими характеристиками. Також надзвичайно актуальними є розвиток громадянської освіти й системна цілеспрямована робота з об'єднання країни, розвитку міжрегіональних зв'язків, інтеграційних процесів і співпраці. Відповіддю на ці виклики можуть бути увага до регіональних особливостей та їхнє широке представлення в загальноукраїнському контексті, а також системний інтегрований підхід до знайомства з довкіллям. Формування громадянської, міжкультурної та соціальної компетентностей дітей є важливим компонентом розвитку особистості й підготовки її до реалій життя у світі, що швидко змінюється.

Мета курсу здійснюється через реалізацію таких ключових завдань:

Запровадження системного підходу до проведення цілеспрямованої роботи з формування соціальної й громадянської компетентності та однієї

з її складових – толерантності (у широкому сенсі, тобто етнічної, релігійної, мовної, гендерної, вікової, соціальної та ін.) не тільки в дітей, а й у їхніх батьків.

- Формування бачення свого місця в сьогоденні і в майбутньому рідного краю, відповідального і поважного ставлення до рідного краю як основоположного елемента виховання патріота України.

- Формування вміння вести діалог і переговорний процес, розв'язувати проблемні і конфліктні питання відповідно до демократичних принципів і принципів «культури миру».

- Сприяння розвитку інтеграційних процесів у суспільстві й підвищенню рівня громадянської ідентичності; сприяння набуттю досвіду активних соціальних дій.

- Протидія розвитку негативних культурних стереотипів, зниження відчуття приниженості, дискримінації, підвищення політкоректності.

- Зниження агресивності дітей, прищеплення навички мирного розв'язання конфліктних ситуацій, ознайомлення з елементами шкільної медіації (посередництва в розв'язанні конфліктів) і переговорним процесом.

- Розвиток навички успішної міжкультурної комунікації в дітей та їхніх батьків.

- Просвітництво батьків через батьківські збори, сприяння інтеграції родин мігрантів, біженців, ВПО у місцеву спільноту, громаду.

- Формування високого рівня адаптаційних можливостей дитини.

- Популяризація історії та культури різних етносів, представників яких мешкають на теренах України, а також сучасної культури регіону.

- Сприяння формуванню екологічної свідомості й природоохоронної поведінки.

- Прищеплювання інтересу до рідної і державної мови, вивчення мов своїх сусідів, розвивати мовну толерантність і мотивацію до оволодіння іноземними мовами.

- Формування уявлення про різноманітні релігії та конфесії, ментальні особливості сусідів, їхнє світосприйняття й цінності.

Зміст курсу є інтегрованим, тобто у ньому подані відомості з аксіології, ботаніки, географії, екології, етики, етнології, зоології, історії, конфліктології, культурології, медіа-освіти, мистецтвознавства, мовознавства, основ здоров'я, підприємництва, політології, релігієзнавства, тайм-менеджменту, технологій, фольклористики тощо. Це дає змогу здобувачеві/здобувачці освіти побачити явища навколишнього життя в їхньому взаємозв'язку і взаємовпливі. А пріоритетність виконання виховних і розвивальних завдань через активну практичну діяльність сприятиме формуванню певних навичок і моделей поведінки, насамперед спрямованих на розвиток особистості, її соціальної компетентності, прищеплення громадянської відповідальності й поваги до різноманітності.

КОМПЕТЕНТІСНИЙ ПОТЕНЦІАЛ КУРСУ

Ключові компетентності	Компоненти
1. Спілкування державною і рідною (в разі відмінності) мовами	Уміння: доступно і переконливо висловити думку щодо подій минулого і сьогодення, використовувати виражальні можливості для опису цих подій і сучасного ставлення до них, реагувати мовними засобами на інформацію; розпізнавати мовні засоби впливу, розрізняти техніки переконування та маніпуляції; вести аргументовану дискусію з відповідної тематики; читати та розуміти перекладені міжнародні нормативно-правові акти, перекладені та адаптовані українською літературною мовою писемні джерела, авторські й соціально-політичні публікації з тематики курсу; створювати українською мовою (усно і письмово) різноманітні есе, розповіді, рекламні оголошення тощо. Ставлення: цінування української мови як державної, усвідомлення її як державотворчого чинника та чинника національної ідентичності; повага до державної/рідної (у разі відмінності) мови, зацікавлення в її розвитку, розуміння цінності кожної мови; толерантне ставлення до мов національних меншин і корінних народів України; критичне сприймання інформації; толерантне ставлення до альтернативних висловлювань інших людей; розуміння впливу й важливості невербальної комунікації між людьми. Навчальні ресурси: розроблені навчально-методичні матеріали, доповідь, виступ, дискусія, творчі завдання, інтерактивні вправи.
2. Здатність спілкуватися рідною (у разі відмінності від державної) та іноземними мовами	Уміння: розуміти базову етикетну лексику мовами своїх сусідів, спілкуватися з однолітками, які представляють різні країни, для взаємообміну знаннями, розуміти сигнали невербальної комунікації, заведені в різних культурах. Ставлення: готовність до міжкультурного діалогу, відкритість до пізнання різних культур, розуміння ролі іншої мови як засобу пізнання іншого світу та збагачення власного культурного досвіду, мотивація до вивчення мов своїх сусідів та іноземних мов. Навчальні ресурси: адаптовані художні твори іноземною мовою та в перекладі на українську, фольклор, «словничок дружби» тощо.
3. Математична компетентність	Уміння: оперувати цифровими даними, математичними поняттями для пізнання і пояснення подій, явищ та процесів, пов'язаних із природним, культурним, соціальним та економічним потенціалом регіону і країни; перетворювати джерельну інформацію з однієї форми в іншу (текст, графік, таблиця, схема тощо); будувати логічні ланцюжки подій, вчинків; використовувати статистичні матеріали в роботі над темами курсу; розуміти історичну хронологію та мати уявлення про літочислення в різних культурах. Ставлення: усвідомлення варіативності та значущості математичних методів, прагнення обирати раціональні способи пояснення подій минулого та сьогодення, причин і можливих шляхів розв'язання сучасних соціальних, політичних, економічних проблем. Навчальні ресурси: запропоновані в посібниках життєві ситуації з цифровим компонентом; творчі завдання, джерела зі статистичними даними у формі діаграм, таблиць, графіків тощо.
4. Компетентності в галузі природничих наук, техніки і технологій	Уміння: пояснювати та оцінювати вплив природного середовища на життя людини в минулому й сучасності; розкривати зміст і значення господарських, промислових, наукових і науково-технічних впливів на життя людини і соціуму. Характеризувати природні ресурси та людський капітал регіону й можливості їхнього використання з мінімальною шкодою природі; адекватно реагувати на ризики екологічних загроз, долучаючись до громадських акцій на захист природи; елементарні техніки побудови житла; виготовляти іграшки та сувеніри, посильно допомагати під час приготування їжі, прибирання, ремонту одягу, виготовлення подарунків, толоки, розчистки джерела чи кринички тощо. Ставлення: визнання цінності природних ресурсів і важливості їхнього раціонального використання; сприйняття екологічних загроз як особистісно значущих; відповідальне ставлення до хатніх обов'язків, без розподілу їх на «чоловічі» та «жіночі».

	Навчальні ресурси: матеріал про природні ресурси в регіонах України та країн світу, про заощадження природних ресурсів, про захист довкілля, відповідні творчі і практичні завдання щодо технології побудови житла, виготовлення іграшок і сувенірів, приготування страв тощо.
5. Інформаційно-комунікаційна компетентність	Уміння: працювати з різними джерелами інформації, критично їх оцінювати й диференціювати; використовувати цифрові технології для пошуку потрібної інформації, її перевірки і впорядкування; створювати вербальні й візуальні (графіки, діаграми, фільми, мультфільми) тексти, мультимедійні презентації та поширювати їх; виявляти маніпуляції інформацією в процесі аналізу повідомлень електронних медіа; виявляти джерела та авторів інформації, робити коректні посилання, користуватися електронними інструментами для планування й організації свого часу, для онлайн-навчання; безпечно та екологічно спілкуватися в соцмережах і вміти захищати особисту інформацію. Ставлення: дотримуватися визначених норм поведінки і моральних правил у роботі з інформацією за проблематикою курсу, зокрема дотримуватись авторського права; відповідальне ставлення до поведінки в соціальних мережах і в Інтернеті. Навчальні ресурси: електронні цифрові ресурси, цифрові бібліотеки, розроблені вправи та творчі завдання.
6. Навчання впродовж життя	Уміння: визначати власні навчальні цілі; аналізувати процес власного навчання, відстежувати зміни у сприйнятті інформації; критично аналізувати й узагальнювати здобуті відомості й досвід; формувати мотивацію до навчання, набувати навичок самостійного навчання; здобування знань упродовж життя. Ставлення: ціннісне ставлення до освіти, відкритість до сталого самонавчання, бажання ділитися знаннями з іншим. Навчальні ресурси: спеціально розроблені завдання для виявлення й формування мотивації до навчання, організації свого навчального часу.
7. Інноваційність. Ініціативність і підприємливість.	Уміння: брати на себе відповідальність, ініціювати зміни, проекти; зважено підходити до ухвалення рішень; розуміти різноманітність й актуальність професій та спеціалізацій, використовувати власний досвід і досвід дорослих для вибору життєвих стратегій; виявляти можливості й загрози для майбутньої професійної та підприємницької діяльності у своєму регіоні; поширювати знання про них у власній громаді; генерувати нові ідеї, оцінювати переваги й ризики, вести перемовини, працювати самостійно і в групі; планувати, організовувати, реалізовувати індивідуальні чи командні проекти (в т. ч. дослідницько-пошукового характеру), представляти їхні результати; вміти організовувати свою діяльність для досягнення цілей, усвідомлювати етичні цінності ефективної співпраці, важливість дотримання етичних норм у практичній діяльності. Ставлення: ініціативність, готовність брати відповідальність за власні рішення, готовність до втілення в життя ініційованих ідей, власних рішень; повага до будь-якої праці, гнучкість і відкритість до нового; мотивація до оволодіння 2–3 різними професіями, у т. ч. робочими; готовність використовувати досвід, набутий під час вивчення курсу, для самопізнання й досягнення добробуту; відповідальне ставлення до власного добробуту у майбутньому. Навчальні ресурси: особисті історії людей, творчі завдання та інтерактивні вправи, пов'язані із профорієнтацією, підприємливістю та командоутворенням.
8. Громадянські та соціальні компетентності, пов'язані з ідеями демократії, справедливості, рівності, прав людини, добробуту та здорового способу життя, з усвідомленням рівних прав і можливостей.	Уміння: толерантно ставитися до довколишнього різноманіття; критично аналізувати джерела масової інформації для протистояння деструктивним і маніпулятивним технікам впливу; знаходити переконливі приклади розв'язання конфліктів; працювати в групі, досягати взаєморозуміння та налагоджувати співпрацю, використовуючи власний і чужий досвід; бути активним і відповідальним членом громади, який знає права людини та громадянина і вміє їх реалізовувати; займатися волонтерською діяльністю; ухвалювати зважені рішення, спрямовані на розвиток місцевої громади і суспільства; ефективно співпрацювати з іншими, ініціювати та реалізовувати проекти.

	Ставлення: ідентифікація себе як особистості й громадянина/громадянки України; усвідомлення цінності людини (її життя, здоров'я, честі й гідності, недоторканності й безпеки); співпереживання за долю рідних і близьких, інших осіб, що потребують допомоги і підтримки; повага до досвіду й цінностей власного й інших народів, держав, релігій і культур; толерантне сприйняття і ставлення до життєвої позиції іншого, волонтерство. Підтримка громадських проектів та ініціатив. Навчальні ресурси: розроблені матеріали в НМК, участь у шкільних заходах і акціях, робота в малих групах, проектна діяльність, інтерактивні вправи, кейси, рольові та симуляційні ігри.
9. Культурна компетентність. Обізнаність та самовираження у сфері культури.	Уміння: образно мислити та уявляти; інтерпретувати твори мистецтва; розвивати власну національно-культурну ідентичність у сучасному багатокультурному світі; окреслювати основні тенденції розвитку теми миру та злагоди в культурі минулого та сьогодення; осмислювати твори мистецтва в історичному контексті, виявляти вплив культури на особу; свідомо зберігати і розвивати власну національну культуру, поважати культури інших народів; відповідально поводитися та піклуватися про святі та пам'ятні місця представників різних культур; охороняти пам'ятки культури й мистецтва; дотримуватися правил поведінки при відвідуванні пам'яток і музеїв, норм етнічного та сучасного європейського етикету при відвідуванні сусідів чи прийомі гостей, під час участі в етнічному чи релігійному святах, відвідуванні культових споруд тощо. Ставлення: відкритість до міжкультурного діалогу, шанобливе ставлення до власної культури й місцевих традицій і культур. Навчальні ресурси: твори мистецтва, творчі проекти, інтерактивні заняття, екскурсійні маршрути, зустрічі з представниками різних культур у форматі «живої бібліотеки» тощо.
10. Екологічна компетентність.	Уміння: усвідомлювати особистісне й соціальне значення здоров'я; надавати допомогу собі й тим, хто її потребує; ухвалювати рішення, обмірковуючи альтернативи і прогнозуючи наслідки для здоров'я, добробуту й безпеки людини, дотримуватися морально-етичних і правових норм; організовувати свій режим роботи і відпочинку; піклуватися про екологічність інтер'єру помешкання, де живе й навчається, про здорове харчування, заняття спортом, активний відпочинок тощо. Ставлення: відповідальне ставлення до свого здоров'я та здоров'я інших людей; ціннісне ставлення до навколишнього середовища як до потенційного джерела здоров'я, добробуту та безпеки людини і спільноти, усвідомлення важливості бережливого природокористування, відповідальність за власну діяльність у природі. Навчальні ресурси: природоохоронні, соціальні та економічні проекти, інтерактивні заняття, моделювання ситуацій, відповідні творчі завдання в посібниках.

Структура програм інтегрованого курсу «Культура добросусідства».

Наскрізний інтегрований курс «Культура добросусідства» складається з програми для закладів дошкільної освіти «Український віночок. Ретіон», яка розрахована на 2 роки роботи в середній і старшій групах. Освітня і модельні програми «Культура добросусідства: я досліджую світ» для 1-4 класів НУШ. Програми «КД» як спецкурсу за вибором для ЗЗСО: 12 взаємопов'язаних і структурно одноманітних програм – частин (по 35 годин кожна) кожна з яких є самодостатньою й має свою назву, що відображає провідну ідею змістової складової курсу. Програма для виховних годин «Я. Ми. Країна» може бути використана класними керівниками/класоводами/кураторами груп у середній і старшій школі (з 5-го по 12-й клас), у коледжах, професійно-технічних училищах та для розвитку громадянської освіти дорослих. Програма для вишів «Основи добросусідства».

Програма курсу є циклічною: низка інтегрованих тем у програмах школи першого ступеня перегукуються з темами програми для дошкільників «Український віночок». Деякі з тем програм початкової школи мають продовження у програмах середньої школи й потім поглиблюються і резюмуються у програмах для старшої школи. Програми для ЗДО і ЗЗСО побудовані з урахуванням регіональної специфіки, що особливо помітно у відповідних посібниках. Лише програми і посібники «Я. Ми. Країна» та «Основи добросусідства» створені як універсальні для будь-якого регіону нашої країни. Навчальний курс «Культура добросусідства» може бути введений, починаючи з будь-якого класу, як спецкурс за рахунок годин варіативної частини навчальних планів (35 годин на рік). Викладання курсу може здійснюватися вихователями, методистами і психологами закладів дошкільної освіти, вчителями початкових класів і вчителями-предметниками, шкільними психологами, соціальними працівниками, класними керівниками,

кураторами груп, викладачами ВНЗ будь-якої спеціальності за умови проходження ними відповідної методичної підготовки. Наразі наскрізний інтегрований курс «Культура добросусідства» запроваджено у 23 регіонах України. З 17 по 22 серпня 2020 року в рамках реалізації проекту «Сприяння розвитку активного громадянства, толерантності та порозуміння в освітніх закладах і громадах України» за підтримки Посольства Королівства Норвегія в Україні і розвитку співробітництва між громадською організацією «Інформаційно-дослідний центр «Інтеграція та розвиток»» на базі комунального навчального закладу «Черкаський обласний інститут післядипломної освіти педагогічних працівників Черкаської обласної ради» відбувся семінар-тренінг за освітньою програмою наскрізного інтегрованого курсу «Культура Добросусідства». У семінарі-тренінгу взяли участь 29 осіб з числа педагогів закладів загальної середньої освіти та 17 осіб з числа педагогів дошкільних закладів освіти. Згідно з наказом МОН України від 19.02.2021 р. №235 «Про затвердження типової освітньої програми для 5-9 класів ЗЗСО» інтегрований курс «Культура добросусідства» за вибором закладу освіти з 2022 р. може бути включений до інваріантного складника за освітньою галуззю «Соціальна і здоров'язбережувальна». Запрошуємо до співпраці педагогів Черкащини, яким близька провідна ідея курсу - акцент на загальнолюдських цінностях, на тому, що об'єднує, на особливостях, якими ми цікаві одне одному.

СПИСОК РЕКОМЕНДОВАНИХ ДЖЕРЕЛ

1. Від співпраці до примирення : посібник для лідерів громадянського суспільства / за заг. ред. О. Смірнова; автори-упорядники: М. Араджионі, І. Брунова-Калісецька, А. Гусєв, І. Терещенко. Київ: Золоті ворота, 2015. 207 с.
2. Інформаційно-дослідний центр «Інтеграція та розвиток» URL: www.idcir.com.ua
3. Культура добросусідства : програми інтегрованого курсу і методичні рекомендації для навчальних закладів Автономної Республіки Крим / [за ред. М. А. Араджионі]. 2-е вид., випр., доповн. Київ: ПП «Золоті Ворота», 2011. 142+184 с. Укр.,рос.
4. Культура добросусідства. Батьківські збори по-новому : Методичні матеріали та практичний досвід / [автори-укладачі: М. А. Араджионі, А. І. Гусєв, Г. А. Коломоєць, В. І. Потапова]. Київ: ТОВ «Прометей», 2017. 328 с. : іл. Англ.,рос., укр.
5. Медіаграмотність та критичне мислення на уроках суспільствознавства : посібник для вчителя / Т. Бака, О. Бурім, О. Волошенюк, Р. Євтушенко, Т. Мелещенко, О. Мокрогуз; За ред. В. Іванова, О. Волошенюк. Київ: ЦВП, АУП, 2016. 243 с.
6. «Я, Ти, Він, Вона...»: посібник для вчителів з антидискримінаційної освіти / О. Войтенко, Ю. Комаров, І. Костюк. Київ: Видавнича фірма «Відродження», 2009. 122 с.

Н. І. Воскобойнік,

завідувачка відділу координації професійного розвитку працівників закладів професійно-технічної та фахової передвищої освіти комунального навчального закладу «Черкаський обласний інститут післядипломної освіти педагогічних працівників Черкаської обласної ради»

НАДІЙНИЙ ШЛЯХ ДО АКТИВІЗАЦІЇ ПІЗНАВАЛЬНОЇ ДІЯЛЬНОСТІ УЧНІВ

*Є дві речі, на які потрібно націлитись у житті:
спочатку отримати те, що ти хочеш, а після цього насолодитися цим.*

Лише наймудріші людства досягли другого.

Логан Пірссолл Сміт

На сьогоднішній день багато підлітків категорично заявляють, що не бажають вчитися зовсім, їм не подобається заклад освіти - чи то школа, чи то коледж. І це не тільки в нашій країні! Хто винен? Родина? Заклад освіти? Суспільство? Держава? З'ясуємо це на прикладі сучасної системи професійної освіти.

Контингент учнів закладів професійної освіти своєрідний, він відрізняється від контингенту учнів закладів загальної середньої освіти. Тому і формування мотивації до навчання мають свої особливості. Учні закладів професійної освіти - це та частина дітей закладів загальної середньої освіти, яка, як правило, мала низький рівень знань і проблемну поведінку. У таких учнів майже відсутня мотивація до навчання.

Основні причини небажання навчатися такі:

- зовнішні (зниження цінності освіти в суспільстві, відсутність прикладу для наслідування

в сім'ї, нестабільність існуючої освітньої системи, недосконалість організації освітнього процесу, негативний вплив навколишнього середовища);

- внутрішні (ослаблення здоров'я учнів, низький розвиток інтелекту, відсутність мотивації до навчання, слабкий розвиток волевої сфери молоді).

Типи невстигаючих учнів:

1. Учні з хорошим розвитком розумової діяльності, але з негативним ставленням до навчання.
2. Учні з хорошим розвитком розумової діяльності, поєднуються з позитивним ставленням до навчання.
3. Учні з низьким розвитком розумової діяльності і негативним ставленням до навчання.

Найскладніша група - учні третього типу. І саме їх стає все більше. У таких учнів формується демонстративність - особливість, пов'язана з необхідністю досягти успіху і прагненням привернути увагу оточуючих. Не маючи

можливості самореалізуватися, самоствердитися в навчанні, вони прагнуть проявити себе неадекватною поведінкою, незвичним зовнішнім виглядом, хуліганськими вчинками. Не визнаючи навчальні завдання і «випадаючи» з освітнього процесу, така дитина не може успішно навчатися.

Якщо учень не встигає в навчанні, викладачу чи майстру виробничого навчання необхідно спробувати встановити причину цього і для себе вирішити: що він хоче сформувати в даному учневі (кінцева мета), і який його учень на даний час (вихідні дані). У діаді «педагог-учень» обидва суб'єкти взаємовпливають один на одного. Результат можна очікувати в тому випадку, якщо вони будуть спрямовувати свої зусилля на взаємодію. Тому варто підібрати ефективні мотивуючі стимули (зовнішні збудники) певної діяльності учня, щоб викликати корисні бажання і мотиви. Педагогічним працівникам необхідно широко застосовувати впровадження емоційних, пізнавальних, вольових і соціальних методів мотивації під час проведення навчальних занять та виховних заходів, гуртків і секцій.

Для визначення рівня знань першокурсників у закладах професійної освіти у вересні проводять перевірочні контрольні роботи за повний курс загальної середньої освіти. Це потрібно для того, щоб реально оцінити рівень знань і вмінь учнів, виявити прогалини в знаннях. Завдання для контрольних - це базовий матеріал кожного навчального предмета. Вони розглядаються методичною комісією в серпні і затверджуються нею. Кожен викладач, проаналізувавши роботи учнів, розробляє заходи для вирівнювання знань учнів. У заклади професійної освіти приходять учні з однаково низьким рівнем знань. Даний факт є позитивним для кожного учня, адже всі вони опиняються в однакових умовах: «незнання» і небажання навчатися. Викладачеві також простіше реалізовувати ліквідації прогалин в знаннях.

Проблема низького рівня знань учнів - це одна з головних проблем, що постала перед сучасною професійною освітою і щодня набуває актуальності з такою групою учнів.

Виникнення цієї проблеми обумовлене відсутністю пізнавальних інтересів, психологічну неготовність до навчання, негативне ставлення в деяких сім'ях до освіти в цілому та педагогів.

Жорсткі відносини в суспільстві зробили підлітків агресивнішими і жорстокішими. Іноді вони дозволяють собі панібратське ставлення до педагогів. Чітко проявляється неприйняття оцінок дорослих, незалежно від їх правильності. Існують відволікаючі фактори. Навколо кипить життя, існує безліч спокус (гаджети, комп'ютер), а тому, коли молода людина стоїть перед вибором між необхідністю виконувати необхідні, але не завжди захоплюючі домашні завдання, і можливістю «позалипати» в соціальних мережах, то перевага віддається останньому. Чому? Частина освітнього процесу і виховних функцій передана засобам масової інформації, де як новий ідеал пропонують молоді цінності відкритого демократичного суспільства.

Підвищення мотивації до навчання учнів закладів професійної освіти, створення простору, в якому учень просто не зміг би не навчатися - це ті завдання, які повинен виконати кожен педагог. Тому дуже важливо на початку будь-якого заняття чи просто на початку вивчення будь-якого предмета створити позитивну психологічну атмосферу, яка сприятиме розвитку особистості. Потрібно використовувати знання учнів, їхній досвід, роздуми, які є базою для вивчення нового матеріалу. Ввести методику вирівнювання. На кожному уроці викладач зосереджує увагу учнів на навчальному матеріалі, який вони раніше "вивчали в школі". Особливо, якщо це знання, на яких базується вивчення нових тем. Будь-яке завдання умовно розбивається на блоки, які учень в змозі виконати. Так будується

учнівський «храм» знань. І яким він буде, залежить в першу чергу від викладача.

Підлітки не можуть уявити життя без смартфона в кишені, нашпигованого різними додатками. Вони стали залежні. Готуються до занять? Ні! «Грашки»? Хто їм не дає вчитися? Батьки? Вчителі? Соціум? Ні, телефон! Потім скаржаться, що завдання або навчальний матеріал були складні. Для сучасної молоді вже настільки звичною справою «залипати» до ночі в телефонах, чого ж дивуватися, що немає часу на навчання. Але телефон - це також і хороша річ, якщо мудро його застосовувати: або сфотографувати сторінки підручника, або закачати якісь формули, таблицю хімічних елементів. Телефон може бути і одним із засобів підготовки до ЗНО.

Проблема формування мотивації до знань знаходиться на стику навчання і виховання. Увага педагогів і психологів повинна бути спрямована на здійснення учнем не тільки навчання, але і на те, як і що відбувається в розвитку особистості учня в процесі освітньої діяльності. Формування мотивації - це виховання в учнівської молоді ідеалів, створення системи цінностей, пріоритетів, соціально прийнятних в українському суспільстві, в поєднанні з активною поведінкою учня. Це означає взаємозв'язок між усвідомленими і реально діючими мотивами, єдність слова, справи і активної життєвої позиції учня. На сучасному рівні психологічної науки педагогу, щоб сформувати в учня мотивацію до освітньої діяльності, необхідно з'ясувати причину небажання учня вчитися, визначити аспекти мотиваційної сфери, які у нього не сформовані, і психолого-педагогічні засоби впливу на нього.

Формування мотивації навчання неможливо здійснити без урахування вікових особливостей учнів та їх індивідуальних психологічних характеристик. Це означає, що педагог повинен організувати освітній процес таким чином, щоб вирішувалися завдання розвитку мотиваційної сфери на певному віковому етапі і підготовки учнів до наступного етапу розвитку особистості.

По-перше, дітям повинно бути цікаво, і ключовим фактором у цьому процесі якість підготовки педагогів. Безумовно, сім'я також є рушійним у неї може скластися уявлення, що це не важливо. Зазвичай кількість розваг поза закладом освіти, яких немає в ньому, так само може впливати на бажання або небажання вчитися. Що потрібно робити для того, щоб змінити цю ситуацію? Викладач повинен бути носієм цієї цікавості для учня. У хлопчика або дівчинки нестійкий тип характеру. Такі підлітки залежні, йдуть за оточенням. Інтересів, крім таких як «потусуватися», у них немає. До того ж вони точно переживають кризу мотивації - стан, який у підлітків відзначається часто, але, на жаль, мало вивчений. Дитина зазвичай хоче того, чого хочуть і чекають від неї батьки. Їй важливо отримати схвалення батьків. У підлітковому віці ця мотивація замінюється власною. Тепер вона повинна реалізувати те, що хоче сама. Але якщо батьківська мотивація вже відкинута, а власна ще не дозріла, підлітку нічого не хочеться, він робить те, що робить його найближче оточення - компанія підлітків.

Друга і основна причина - це те, що зміст навчання, таким яким воно зараз є, не потрібне дітям. Те, що діти вивчають в ЗЗСО або ЗП(ПТ)О, немає ніякого відношення до їх реального життя. Тут варто розглянути кілька аспектів.

Перший - чи є для них актуальним те, що ми їм пропонуємо? Чи підходить це їхнім інтересам, схильностям, потребам? Чи говорить педагог про те, що є реально актуальним в світі, актуальним для учнів? Чи має сам педагог для себе відповідь на питання - навіщо він взагалі навчає тих чи інших речей?

Отже, молодому поколінню не підходить зміст навчання. Очевидно, тому як всі адекватні особистості,

вони чинять опір освітньої діяльності, який немає для них ніякого сенсу.

Третя причина - їм так само не підходить форма роботи - урочна система і фіксований розклад з 6-8 уроків по 45 хвилин. Весь підлітковий організм пручається проти даного формату роботи. Якщо їм щось цікаве, то вони не мають можливості займатися цим довше. А якщо їм нецікаво, то вони знову ж таки не мають можливості займатися цим менше. Напевно, методологічною основою повинен стати метод навчання через досвід. Плюс право на помилку. Говорять, в Едісона до того, як він винайшов діючу лампочку, була величезна кількість невдалих спроб. Але він йшов до своєї мети. Йому було цікаво.

Ще важливий аспект - 15-16-ти річні діти не будуть хотіти вчитися, якщо головне, що вони отримують - це чергова порція стресу. Одна з причин цього стресу - сама модель відносин у дріаді «учень-педагог», яка є авторитарною. Є викладач - дорослий, і майже підлеглий - дитина. А діти зараз живуть вже в новому соціокультурному середовищі, де авторитарні відносини в цілому не дуже прийнятні. Коли діти раптом потрапляють в таке авторитарне середовище, вони його заперечують набагато сильніше, ніж це було років 30 або 50 років тому. Модель суспільних відносин змінилася. Головний фактор стресу - система оцінювання. Один з найбільш деструктивних чинників для мотивації учня - загроза стереотипного мислення. За цим стоїть страх неправильного відповіді. Стереотипне мислення - це уявлення, ніби є одна правильна відповідь, і учень повинен назвати саме її. Так відбувається тому, що приймаються тільки правильні відповіді. Не будь-які відповіді, а тільки правильні.

У складному інформаційно насиченому світі завдання педагога - навчити дитину відсіювати, фільтрувати інформацію, відрізнити брехню від правди, аналізувати, систематизувати, шукати, направляти увагу в потрібному напрямку. Перенасичена інформаційним потоком дитина пізнавати нове не захоче. І це ще одна причина браку мотивації до навчання. Критика з боку дорослих - ще одна причина падіння мотивації. Зазвичай вона супроводжується ще й бажанням дорослих зробити все не разом з учнем, а замість нього. Для дитини це сигнал: ти сам не справишся. Тому треба заохочувати в дитині самостійність, допомагати тільки тоді, коли вона сама про це попросить, хвалити за успіхи. Хвалити теж треба вміти правильно. Недостатньо просто сказати: "Молодець!". Учень повинен відчути, що не просто дивляться на нього, а й бачать те, що зображено. Важливо відзначити деталі, які розгледів педагог, тоді учневі буде очевидна зацікавленість ним, і він захоче повторити цей приємний досвід. Ще одна улюблена фішка батьків - це бажання «клонувати» себе в дитині, нав'язуючи чаду свої уявлення про його майбутнє, часто реалізуючи свої нездійсненні мрії і надії. Дитина не копія, а окрема особистість з іншими потребами, талантами і бажаннями. Ніщо так не демотивує людину, як виконання чужої мрії. В ситуації пошуку покликання важливо надати свободу, дозволяючи їй змінювати свої пріоритети, шукати себе в різних формах і різновидах діяльності, не забороняючи змінювати свої захоплення, довіряючи її вибору. Саме так простіше визначитися з професією. Часто батьки в останній відчайдушній спробі мотивувати дитину вчитися вдаються до грошової винагороди. Всі такі випадки закінчуються повним провалом. Гроші - дійсно сильний і потужний мотиватор, але тільки тоді, коли людина вміє ними розпоряджатися. До того ж критерії плати за оцінки вельми сумнівні. Важливо знати, що порівняння дитини з іншими дітьми, висміювання, некоректні висловлювання на її адресу і на адресу її діяльності, придушення особистості, звинувачення, погрози, побої - погані помічники в мотивації дитини вчитися. Отже, що ж мотивує дитину до навчання?

Мотивація займає провідне місце в розвитку особистості і є одним з основних понять, які використовуються для пояснення поведінки і діяльності людини взагалі.

Зовнішня мотивація заснована на заохочення, покарання та інших видах стимуляції, які або направляють, або гальмують поведінку людини. У разі зовнішньої мотивації це чинники, що регулюють поведінку, що не залежать від внутрішнього «я» особистості. Внутрішня мотивація сприяє отриманню задоволення від роботи, викликає інтерес, радісне збудження, підвищує самоповагу особистості. Зовнішня мотивація виникає під впливом та тиском зовнішніх імпульсів - вимог, наказів, примусів, викликає зовнішній дискомфорт (людина зобов'язана виконувати чиясь волю). До зовнішньої мотивації відносяться мотиви: соціальні, оціночні, на результат.

Внутрішня мотивація виникає під впливом внутрішнього дискомфорту (людина діє, щоб отримати внутрішнє задоволення, отримати позитивний психічний стан). Викладач закладу професійної (професійно-технічної) освіти переважно використовує зовнішню мотивацію і основне його завдання, щоб через деякий час вона перетворилася у внутрішню мотивацію. Потрібно підбирати навчальні завдання з елементами новизни, десь непередбачувані, що сприяють формуванню внутрішнього інтересу під час їх виконання і не допустити щоб інші стимули, які натомість не відносяться до навчальних, ставали основними. Головними прийомами мотивації в процесі викладу нового матеріалу є орієнтація навчального матеріалу на конкретну професійну діяльність.

Тому таке важливе значення має роль викладача щодо мотивації учнів закладів професійної освіти.

Конспекти уроків складаються таким чином, щоб матеріал, який використовує викладач, був обов'язково повторений. Особливо, якщо це знання, на яких базується вивчення нових тем. Методика проведення уроків повинна враховувати ці факти. Без базових знань неможливо опанувати нові знання. Коли учень здобуває нові знання, вміння він стає активним учасником освітнього процесу. З'являється внутрішня мотивація.

Викладачеві потрібно знайти такі форми і методи, щоб залучити учня до навчальної діяльності. Без добровільної, продуктивної праці з боку учня в освітньому процесі високих результатів не буде. Результат прямого тиску на учнів, вмовлення, покарання, як показує практика, - це агресивна поведінка з їх боку і виникнення конфліктних ситуацій.

Дієвим є використання «методу прихованого примусу». Викладач розробляє завдання таким чином, щоб учень не міг їх уникнути, створює ситуацію, де він не міг би не вчитися. У закладі освіти це легко реалізувати за допомогою професійної підготовки. Математика тісно пов'язана з професіями «Електрозварник ручного зварювання», «Кухар», «Кондитер», «Штукатур», «Маляр», «Лицювальник - плиточник» та іншими. На вимогу часу кондитерів неможливо обійтися без знань хімії, біології, математики. Знання весь час змінюються, стають застарілими, не використовуються, а вміння вчитися залишається назавжди. Впровадження інтерактивних технологій, створення такої атмосфери в групі, при якій кожен учень відчуває себе вільним, упевненим, дозволяє реалізувати його здібності. Чим активніші методи навчання, тим легше зацікавити ними учнів. Поведінка учнів чітко визначає рівень розуміння навчального матеріалу на уроці. Якщо учні сидять тихо, це не завжди добре, а навпаки свідчить про те, що учні просто не розуміють, про що йде мова. Коли матеріал стає зрозумілим, активізуються і учні під час уроку. Більш нетерплячі вигукують відповіді з місць, або свої роздуми з того чи іншого приводу, немов боячись, що, якщо не піднімуть руку, то не встигнуть висловити свою думку. Висловити власну думку виявляється дуже

важливим для учнів. Учні дуже хочуть бути почутими. Завдання викладача - вселити в учнів упевненість у своїх силах, у своїй здатності. Не можна відразу учнів розділити на розумних і «дурних». Об'єктивно треба оцінити можливості учнів, знайти в них той позитив, який налаштує на продуктивну працю. Один сумлінний, інший має логічне мислення, інший впевнено може виступати публічно. Завдання викладача - налаштувати учнів на позитивне сприйняття ситуації.

Система мотивів, в тому числі і мотивів професійного самовизначення динамічна і змінюється протягом усього життя: від дитячих нерозвинених мотивів, фантазій і мрій підліткового віку до мотивів сталого вибору з точки зору здібностей, інтересів і цінностей. Мотиваційна сфера особистості є не тільки відображенням її власних індивідуальних потреб. Об'єктивною основою є реальні суперечності життя, що виникають в суспільстві. Поряд з економічними (гідна заробітна плата, наявність гілль) велике значення мають психологічні мотиви: самоповага, визнання оточуючими людьми, моральне задоволення роботою. Всі інші мотиви виражені менш значуще. З цих даних можна зробити висновок, що ставлення молоді до здобуття освіти і вибору майбутньої спеціальності в сучасних умовах стає більш прагматичним, істотно змінюється структура мотивів і починають перевищувати економічні мотиви, а професія часто стає лише інструментом для досягнення цих цілей.

Мотивація учнів у великій мірі залежить від відданості своїй професії самого викладача установи професійної освіти.

Ілюстрації, емоційна розповідь викладача - це прийоми реалізації методу створення емоційних переживань в навчанні. Одним із прийомів емоційної мотивації навчання є створення ситуації захопленості, тобто введення в освітній процес захоплюючих прикладів, дослідів, фактів. Для створення емоційних ситуацій під час проведення уроків велике значення мають художність і емоційність мови викладача. Без емоційності його мова є тільки інформативно корисною, але, на жаль, вона не стає позитивним методом активізації навчально-пізнавальної діяльності учнів.

Для формування навчальних мотивів велике значення має використання ситуацій пізнавальної новизни, пізнавальних ігор, навчальних дискусій, пізнавальних протиріч, використання різних аналогій тощо. Залучення учнів до ситуацій навчальних дискусій поглиблює їх знання з окремих питань і на цьому ґрунті викликає нову хвилю інтересу до навчання. Як метод мотивації педагогам потрібно використовувати аналіз життєвих ситуацій. Цей метод безпосередньо мотивує навчання за рахунок максимальної конкретизації знань, тісного зв'язку з особистісною значущістю для учня і його оточення.

Одним з найдієвіших методів мотивації навчання для учнів з низьким рівнем навчальних досягнень має бути створення на уроці ситуації успіху. Тому педагогу потрібно підбирати для учнів посильні завдання, оцінювати їх виконання, під час цього слід забезпечувати належний мікроклімат, в якому учень позбувся б почуття невпевненості і страху. Часто оцінка відіграє роль вольового мотиву, однак про її стимулююче значення можна говорити тільки тоді, коли вона викликає в учня бажання поглибити знання, формує у нього вольові риси характеру. Дієвість оцінки в значній мірі залежить від коментування її педагогом, тому гуманізація освіти вимагає, щоб навчання було вільним від тиску на учнів, психологічного дискомфорту, породженого необ'єктивним оцінюванням.

Серед оптимальних методів і прийомів створення позитивного настрою учнів на уроці відзначають наступні:

- створення ігрових ситуацій;
- нестандартний початок уроку;
- створення проблемних ситуацій;

- застосування цікавих розвиваючих завдань. Оптимальними методами і прийомами мотивації навчальної діяльності педагога вважають:

- проблемно-пошукові, практичні, інтерактивні, особистісно-орієнтовані методи і принципи роботи;
- індивідуальні, групові форми роботи, співпраця педагога і учнів на уроці;
- бесіда, змагання, гра та ін.

При підготовці до уроку, вибираючи методи і прийоми мотивації, педагога повинні враховувати специфіку навчальної групи та індивідуальні можливості учнів.

Важливу роль в мотивації учнів до навчання відводять стилю спілкування педагога з учнями під час уроку і в позаурочний час. Пріоритетним визначено демократичний стиль спілкування.

Педагог повинен не тільки повідомляти учням певні знання, а й служити для них зразком. Бути безпосереднім уособленням педагогічного процесу, людиною, на яку рівняються і з якою порівнюють себе учні. Тобто бути авторитетом для учнів.

Кожен вид діяльності можна розкласти на складові: хочу, можу, навіщо це робити. І коли учень хоче, може, адже кожна людина народжена бути активною (дієвою), але не розуміє, для чого ходити на уроки, виконувати завдання, тобто коли немає позитивної діяльності, на її місце приходить інша - негативна, або, як її називають, саморуйнівна.

Тому поліпшення якості викладання, майстерності педагога, вдосконалення методів і прийомів роботи, спрямованих на підвищення інтересу до предмета, розвиток мотиваційної сфери, стимулювання пізнавальної активності учнів, уміння практично застосовувати набуті знання - ось надійний шлях активізації пізнавальної діяльності учнів.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ

1. Бойченко В. Шляхи підвищення ефективності навчальної діяльності студентів педагогічного університету. Вісник львівського університету, 2009. №25. С.4-8.
2. Орбан-Лембрик Л.Е. Соціальна психологія: Навчальний посібник. Київ: Академвидавництво, 2005. 128 с.
3. Стойчик Т. І. Конкурентоздатність фахівців: результати експериментальної роботи. Професійно-технічна освіта. 2017. № 1. С.4-6.
4. Коваленко О.Е. Методика професійного навчання. Підручник для студентів вищих навчальних закладів. Нар. укр. акад. Харків: Видавництво НУА, 2005. 360 с.
5. Педагогічна майстерність: Хрестоматія: Навчальний посібник. Упорядник: І.А Зязюн, Н.Г. Базидевич, Т.Г. Дмитренко та ін. Київ: СПД Богданова А.М., 2008. 462с.
6. OSVITA.UA URL: <http://osvita.ua/school/method/technol/6618/>.
7. Дичківська І. М. Інноваційні педагогічні технології. Київ.: Академвидавництво, 2004. 179 с.
8. Зарочкіна Т. Взаємозв'язок компонентів навчального процесу підготовки студентів до професійної діяльності. Матеріали ІІІ Всеукраїнської. науково-практичної інтернет-конференції. [«Сучасні проблеми професійної підготовки майбутнього фахівця: інноваційний досвід і перспективи»] (Київ, 13- 14 травня. 2010 р.). ДВНЗ Переяслав-Хмельницький. ДПУ ім. Г. Сковороди, 2010. 240 с.
9. Левітан К. М. Особистість педагога: становлення і розвиток. Хрестоматія: педагогічна творчість і майстерність. Київ: ВІПОЛ, 2000. 128 с.
10. Лосева Н.М. Саморозвиток викладача вищої школи: навчальний посібник. Донецьк: ДонНУ, 2003. 336 с.
11. Курлянд З. Н., Осипова Т. Ю., Гурін Р. С., Бартенева І. О., Богданова І. М. Теорія і методика професійної освіти: навчальний посібник. Київ: Знання, 2012. 390 с.

В. В. Крижанівський,

завідувач лабораторії природничо-математичних дисциплін комунального навчального закладу «Черкаський обласний інститут післядипломної освіти педагогічних працівників Черкаської обласної ради»

УПРОВАДЖЕННЯ STEM-ЕЛЕМЕНТІВ У ШКІЛЬНУ ГЕОГРАФІЧНУ ОСВІТУ

Згідно з Концепцією реалізації державної політики у сфері реформування загальної середньої освіти на період до 2029 року «Нова українська школа», схваленою розпорядженням Кабінету Міністрів України від 14 грудня 2016 року № 988-р., природничо-математична освіта (STEM-освіта) має стати ключовим напрямом розвитку освітньої галузі, складовою державної політики щодо зміцнення конкурентоздатності економіки та розвитку людського капіталу, одним з головних чинників інноваційного розвитку освіти, що відповідає запитам сучасної економіки та потребам суспільства.

Тому наразі постало питання глибокого занурення стемівських елементів у навчальний процес. І це стосується не лише географічної освіти, а й усього комплексу природничих наук, додаючи до нього ще й математику. На сьогодні існує **два шляхи** впровадження новітніх стемівських технологій – всебічна інтеграція природничої науки, враховуючи й математику, та набагато ширше застосування діяльнісного підходу до навчання. Не слід забувати також і про те, що не за горами перехід початкової нушівської ланки до середньої школи. І це також відбиває свій слід на використанні стемівських елементів під час викладання шкільних предметів, зокрема географії. Ці три шляхи потрібно розглядати окремо і більш детально.

Інтеграція у природничій науці – сьогодні це вже не щось нове, адже усі усвідомлюють, що природу потрібно вивчати всебічно, розглядаючи усі явища та процеси, що в ній відбуваються, з різних аспектів, використовуючи без обмежень усі надбання географії, біології, фізики та хімії. Вивчати окремі теми з географії і при цьому звертатись до суміжних природничих наук на сьогодні є викликом сучасності, а не елементом впровадження новітніх технологій педагогами навчальних закладів. Не можна вивчати, наприклад, атмосферу, як одну з географічних сфер нашої планети Земля, не розглядаючи при цьому хімічний склад повітря, суміші газів, яка і формує планетарний повітряний океан, не вивчаючи вітер як суто фізичне явище, коли повітря, все та ж суміш газів, переміщується із зони високого тиску до зони низького, не звертатись до наземно-повітряного середовища існування живих організмів, як одного із можливих середовищ поширення біоугруповань навколишнього середовища, в якому до речі живуть безпосередньо і люди.

Під час викладання географічного матеріалу педагоги повинні розуміти, що інтеграція – це не лише поєднання матеріалу двох суміжних чи близьких наук, а це глибоке взаємопроникнення, при якому учні повинні в результаті навчання отримати цілісну картину того чи іншого явища, або навіть усього навколишнього середовища, що нас оточує. При свідомій та правильній інтеграції матеріал, що вивчається, повинен розглядатися як результат досягнень науковців з різних наук, в більшості своїй, природничих. Здобувачі освіти повинні чітко усвідомлювати, що для вирішення різних життєвих ситуацій потрібні знання з усіх навчальних предметів, які вивчаються, а при виконанні завдань, які стосуються географічної оболонки нашої планети,

– не лише географічний матеріал і не лише зі шкільного курсу.

Окрім того, такий інтегративний підхід до викладання матеріалу повинен мати неодноразове виявлення, – він повинен перетворюватись в досить велику та потужну систему, яка логічно дасть змогу дітям зрозуміти усю наукову картину світу. Кожен наступний урок повинен лише доповнювати існуючі прогалини у розумінні основних взаємозв'язків та закономірностей у природному середовищі і по завершенню усього курсу у дітей не повинно залишитись білих плям, які б перешкоджали проясненню окремих аспектів загального розуміння довкілля. Педагог повинен формувати свої уроки таким чином, щоб вони дали змогу слухачам поступово нагромаджувати певні знання, якими вони у майбутньому будуть орудувати під час вирішення різноманітних життєвих проблем чи ситуацій, які виникнуть.

Що стосується математики, то на сьогодні не існує жодної науки, яка б тим чи іншим чином не була дотична до різноманітних математичних розрахунків. Географічна освіта передбачає глибоке використання окремих математичних прийомів, без яких вирішення певних проблем чи завдань буде значно ускладненим, а іноді й неможливим взагалі. Наприклад, без математики не можна зрозуміти такого поняття як ресурсозабезпеченість держави окремими корисними копалинами чи іншими життєво необхідними ресурсами, без математичного уявлення не можна зрозуміти, де найкраще будувати гідроелектростанцію і чи є взагалі сенс її будувати в окремих місцях, без розрахунків ми не можемо зрозуміти, як саме проходять демографічні процеси в окремо взятій державі чи країні. Варто згадати також і прогнози та моделювання, які виконуються лише після отримання та аналізу результатів, даних досліджень, спостережень та експериментів.

Що стосується діяльнісного підходу до навчання, то усі знання, які дитина отримує у навчальному закладі, повинні мати практичне підґрунтя, щоб учень зрозумів, що все, що він вчить, повинно йому знадобитись у його житті, воно дасть змогу вирішити проблемні ситуації, які можуть виникнути. Весь географічний матеріал повинен мати не лише можливість практичного застосування, а й розуміння того, що воно потрібне, і без нього важко буде вирішувати поставлені завдання. Наприклад, вивчаючи азимут, учні повинні розуміти, що усі люди навколо них не ходять за азимутами, ніхто не використовує ці кути аби спланувати свій шлях на роботу чи навчання. Однак використання азимутів має свою професійну особливість, є професією, де вони є обов'язковим елементом окремих аспектів, і без них важко здійснити виконання певних задач. Так, азимут потрібні військовим, які здійснюють рух на місцевості при відсутності сучасних приладів GPS-навігації. Такі знання допоможуть їм, коли постане проблема швидкої мобільності групи чи самостійно, пошук потрібних географічних об'єктів тощо.

Розуміння географічного положення окремих населених пунктів дає змогу, наприклад, підприємцям або ж інвесторам вибудувати стратегію започаткування

нового підприємства. Адже для того, щоб відкрити нове виробництво, потрібно вивчити потребу в ресурсах, як далеко вони знаходяться і скільки потрібно буде часу й інших ресурсів на їхню доставку. Потім потрібно вивчити проблему попиту на продукцію, яку буде випускати підприємство, можливість доставки до споживачів – напругу та індивідуально чи до точок продажу, наприклад, магазинів. Після врахування цих та ще декількох аспектів, потрібно також розрахувати приблизну собівартість нової продукції та вивчити питання конкуренції. Адже може бути так, що продукція матиме завищену ціну і стане неконкурентоспроможною, тоді відкриття цього виробництва буде нерентабельним. Вивчення соціальної та економічної географії з допомогою вирішення таких проблем повинно розвивати у дітей підприємницьку компетенцію, навчати їх планувати свою роботу та допоможе у майбутній професійній діяльності.

Навчання за програмами Нової української школи дасть змогу дітям за допомогою діяльнісного компоненту отримати лише потрібні для життя знання, розвинути в собі навички та уміння, які допоможуть їм вирішувати проблемні ситуації географічного характеру, виконувати поставлені перед ними завдання та задачі застосовуючи при цьому розвинуті у них компетенції та компетентності. Педагог повинен перелаштувати свій навчальний процес таким чином, щоб дитина мала повну мотивацію навчатись, бажання отримувати нові знання, розвивати в собі потрібні для життя компетентності. З допомогою стемівських елементів це буде зробити легше, адже використання надбання сучасної науки вкаже на потребу навчатись, допоможе зрозуміти інтеграцію сучасного життя з технологіями, які є результатом наукових досліджень людства. Учителю в свою чергу з допомогою стемівських технологій повинен показати дітям, що сьогодення освіта побудована саме на сучасних наукових знаннях і вона готує майбутніх науковців та інженерів, які й далі будуть розвивати людське суспільство, створюючи комфортні умови проживання на планеті та поза її межами. Діти повинні розуміти, що за ними майбутнє нашої держави та планети в цілому, що саме вони будуть розвивати науку та технології, а їхній професійний та інтелектуальний розвиток напругу залежить лише від знань, умінь та навичок, які вони отримали під час навчання.

ПРОГРАМИ

У **2020-2021** навчальному році учні **6-9 класів** продовжать вивчення географії за навчальною програмою, затвердженою наказом МОН України від 07.06.2017 № 804. Учні **10-11 класів** продовжать вивчати географію за новою навчальною програмою, затвердженою наказом МОН України від 23.10.2017 № 1407. За роки існування цієї нової програми для старшокласників педагоги області підхопили новітні технології навчання та розробили низку дидактичних і методичних матеріалів, які були представлені на конкурсі цифрових ресурсів. **Дистанційне навчання також зробило свій значний відбиток на освітньому процесі і педагоги активно включились до створення цифрового контенту, який використовують при навчанні через інтернет-платформи.**

Під час дистанційного навчання учитель повинен взяти на озброєння різноманітні ресурси, які отримали значного розвитку. Для спілкування з учнями можна користуватись електронною поштою, різними чат-програмами (Viber, Skype, WhatsApp, Telegram тощо). Для відеозв'язку можна застосовувати метод відеоконференцій на платформах Zoom, Adobe, Skype, GoogleMeet тощо. Досить ефективним засобом для дистанційного навчання є використання власного сайту чи блогу, де педагог може розміщувати завдання,

рекомендації до виконання практичних робіт чи досліджень, посилання на тести, які були створені заздалегідь на відповідних платформах (Kahoot, Quizizz, LearningApps тощо) для діагностики отриманих учнями знань.

Програма курсу «**Природознавство**» (затверджена наказом МОН України від 07.06.2017 №804), за якою будуть навчатись учні 5 класів і цей навчальний рік стане для неї останнім, передусім покликана розвивати у дітей допитливість, пізнавальний інтерес до вивчення предмета, виховувати позитивне ставлення до природи, розвивати прагнення діяти в навколишньому середовищі відповідно до екологічних норм поведінки, формувати природничі компетентності та цілісну природничо-наукову картину світу, засвоїти та поглибити знання про природні явища. Основною метою такого курсу є навчити учнів застосовувати отримані знання про природу у повсякденному житті, уміти адаптуватись до умов проживання на певній території, самостійно оцінювати рівень безпеки навколишнього середовища.

Окрім того, деякі навчальні заклади Черкаської області є пілотними з впровадження проекту Нової української школи у середній школі і учні 5 класів почнуть вивчення природознавства за новими модельними програмами, авторами яких є педагоги, методисти та науковці з усіх куточків України. Учителю разом з адміністрацією навчального закладу потрібно буде самостійно обрати ту модельну програму, яка найбільше підійде для їхнього освітнього розвитку зумовить збільшення потенціал розвитку умінь та навичок дітей, яка в повній мірі допоможе розкрити усі компоненти діяльнісного підходу до навчання та міститиме стемівські елементи у своїй структурі.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ

1. Вішнікіна Л. П. Компетентнісне навчання географії в основній школі: монографія. Полтава : ТОВ «АСМІ», 2017. 407 с.
2. Вішнікіна Л. П. Психодидактичні засади формування предметної географічної компетентності учнів. *Український педагогічний журнал*. 2016. № 2. С. 65–74.
3. Вішнікіна Л. П. Компетентнісно-формувальний урок географії. *Науковий вісник Херсонського державного університету. Серія «Географічні науки»*. 2016. № 5. С. 83–88.
4. Вішнікіна Л. П. Компетентнісно-орієнтовані завдання з географії. *Science and Education a New Dimension. Pedagogy and Psychology*. 2015. № 3 (32). С. 63.
5. Гільберг Т. Г. Реалізація компетентнісного підходу до навчання на уроках географії. *Географія та основи економіки в школі*. 2009. №4. С.13-14.
6. Овсюк Н. В. Формування основ економічної компетентності старшокласників у процесі навчання географії та економіки. : автореф. Київ, 2011. 257 с.
7. Пометун О.І. Теорія і практика послідовної реалізації компетентнісного підходу в досвіді зарубіжних країн. *Компетентнісний підхід у сучасній освіті: світовий досвід та українські перспективи* : збірник праць / за заг. ред. О.В. Овчарук. Київ, 2004. С. 16-25.
8. Самойленко В. М. Створення та застосування тестів у навчанні географії. *Педагогіка вищої та середньої школи*. Кривий Ріг, 2011. Вип. 32. С. 15–29.
9. Топузов О. М. Педагогічні технології як основа творчої діяльності вчителя географії *Педагогічний альманах* : зб. наук. пр. / упоряд. та відп. ред. В. В. Кузьменко. Херсон, 2011. С. 52–57.
10. Інформаційний ресурс Міністерства освіти і науки України про особливості дистанційного навчання під час карантину. URL: <http://mon-covid19.info/schools>

О. М. Козлова,

методист лабораторії природничо-математичних дисциплін комунального навчального закладу «Черкаський обласний інститут післядипломної освіти педагогічних працівників Черкаської обласної ради»

ЗМІНИ В ОСВІТІ ПОЧИНАЄМО ЗІ ЗМІНИ САМОСВІДОМОСТІ

Хто хоче зрушити світ, нехай зрушить себе!

Сократ

Одним з головних пріоритетів Міністерства освіти і науки України щодо впровадження реформи «Нова українська школа» у базовій освіті сьогодні є розроблення навчально-методичного та організаційно-методичного забезпечення для педагогів базової школи на засадах концепції НУШ. Зокрема, проєкт передбачає **розроблення:**

- навчально-методичного забезпечення для реалізації нового Державного стандарту базової середньої освіти;
- організаційно-методичного інструментарію для педагогів базової школи на засадах концепції Нової української школи;

Типової програми підвищення кваліфікації педагогічних працівників, дистанційних курсів підготовки педагогічних працівників;

- системи оцінювання освітніх досягнень здобувачів загальної середньої освіти, а також її експериментальну апробацію;
- виховної складової освітнього процесу, актуалізованої концепцією НУШ, та її експериментальну перевірку.

В межах проєкту також заплановано формування та навчання регіональних тренерських груп з усіх освітніх галузей і, в першу чергу, вчителів пілотних закладів освіти, які вже з вересня 2021 року розпочнуть навчання за новими програмами, втілюючи основні ідеї НУШ. Крім того, заплановано постійний моніторинг ефективності впровадження Держстандарту, моніторингові дослідження за напрямками проєкту, а також апробацію варіантів типового навчального плану відповідно до освітніх потреб учнів та можливостей учителів вносити доцільні зміни.

Наразі відпрацьовуються всі складові такого навчального курикулуму для педагогічних працівників з прогнозованим результатом – від створення рамкової програми підготовки педагогічних працівників до впровадження у повному обсязі концепції, змісту і методів НУШ у 5-9 класах. Проєкт розраховано провести протягом 2021-2027 років у три етапи. Під час першого – організаційно-підготовчого (квітень-жовтень 2021 року) – заплановано створити робочу групу, яка здійснюватиме науково-методичний супровід експерименту, розробити необхідні навчальні та методичні матеріали, провести тренінги для регіональних тренерів і адміністрацій шкіл у регіонах та підготовку для вчителів-учасників проєкту. Під час наступного етапу, формуального (листопад 2021 – червень 2026), відбуватиметься, зокрема, розробка, апробація та коригування навчально-методичного забезпечення, наставницька підтримка

вчителів, розроблення відповідних інструктивно-методичних матеріалів щодо системи оцінювання і нових вимог до проведення ДПА, а також моніторинг досягнення очікуваних результатів навчання учнів. Узагальнюючий етап триватиме з липня 2026 року до грудня 2027-го. Під час нього планується провести узагальнення результатів проєкту та формування висновків, коригування навчальних матеріалів, моніторингове дослідження досягнення очікуваних результатів навчання учнів 9-х класів, а також підготовку та видання навчальних і методичних матеріалів за результатами проєкту.

Якими ж подіями і заходами був відзначений 2020/2021 навчальний рік, проголошений в Україні Роком математичної освіти? У Всеукраїнському конкурсі «Вчитель року», який відбувається щороку для стимулювання активної участі вчителів у становленні та розвитку національної системи освіти, популяризації кращих педагогічних здобутків і професійної майстерності, учасниками були вчителі математики. Особливістю останнього конкурсу було те, що, враховуючи епідеміологічну ситуацію в країні, всі тури проводилися в дистанційному режимі, що було додатковим викликом для учасників змагань. Для участі у конкурсі подали заяву 59 вчителів математики області, з них 8 взяли участь у відбірковому етапі II туру, а у фінальному етапі II (обласного) туру - 3 вчителі:

1. Антонюк Ірина Миколаївна, учитель математики Кам'янської загальноосвітньої спеціалізованої школи I-III ступенів №2 з поглибленим вивченням окремих предметів Кам'янської міської ради Черкаської області;

2. Задорожня Анастасія Вікторівна, учитель математики Золотоніської спеціалізованої школи №1 Золотоніської міської ради Черкаської області;

3. Левченко Алла Василівна, учитель математики Тальнівської загальноосвітньої школи I-III ступенів № 2 Тальнівської районної ради Черкаської області.

Відбірковий і фінальний етапи конкурсних змагань Всеукраїнського конкурсу з честю витримала **Алла Василівна Левченко**, зайнявши почесне четверте рейтингове місце у списку учасників змагань. Учасникам конкурсу у номінації «Математика» були запропоновані такі конкурсні випробування, як контрольна робота з фаху, розробка і проведення дистанційного уроку, методичний практикум, майстер-клас. То ж, ми вітаємо Аллу Василівну з успішним проходженням всіх цих етапів і бажаємо подальших творчих успіхів!

В області було проведено серію великих масових заходів, присвячених **Року математичної освіти:**

для учнів - фестиваль математичних ідей з 08 до 12 лютого, а для вчителів - математичний марафон з 29 березня до 02 квітня 2021 року. Комплекс заходів для учнів включав веб-квест «Подорож по країні Математики» (5-6 класи), математичний веб-квест «Любов на п'яти континентах» (7-9 класи), конкурс есе на тему «Математика і моя майбутня професія» і конкурс архітекторів для учнів 10-11 класів. Учні, які показали кращі результати у своїй віковій категорії, були відзначені дипломами I ступеня. Слід зазначити, що учні з різних куточків області виявили неабиякий інтерес до цих форм позакласної роботи, тож радимо вчителям частіше проводити різноманітні математичні змагання, які пітримують інтерес до предмету і сприяють розвитку творчих здібностей учнів.

З 29 березня до 02 квітня 2021 року в онлайн режимі для вчителів проведено марафон «Математика – велична і захоплююча», у рамках якого було заплановано комплекс заходів:

- математичний драйв, присвячений видатним українським вченим-математикам, а також 6 майстер-класів, проведених вчителями черкаських шкіл.

Щорічно поспіль шести років наші учні і вчителі брали активну участь у змаганнях з усного математичного рахунку Прангліміне, що проводяться у декілька етапів на платформі Міксіке в Україні. І цього року завдяки постійним тренуванням і наполегливості у досягненні поставленої мети 4 учні та одна вчителька, **Ольга Усата** з міста Умані, у складі української збірної команди брали участь у міжнародних змаганнях. Ми пишаємося ними і вітаємо **Юлію Бондар**, ученицю 6 класу Черкаського колегіуму «Берегиня», з срібною медаллю (це вже її третя медаль з міжнародних змагань!), а також **Сашка Сівкіна**, учня 1 класу Синицької загальноосвітньої школи I-III ступенів Христинівської районної ради, який отримав медаль як наймолодший учасник. На жаль лише, що даний проєкт завершився в Україні, але платформа Міксіке залишається доступною для безкоштовного використання.

Слід зазначити, що в цьому навчальному році значно знизилась кількість учасників популярного математичного конкурсу «Кенгуру». На це вплинуло кілька причин: створення територіальних громад й утворення нових методичних служб, карантинні обмеження. Сподіваємося, що шкільні координатори активізують роботу по популяризації даного конкурсу, новостворені центри професійного розвитку визначать регіональних координаторів або візьмуть на себе ініціативу щодо забезпечення реклами конкурсу, адже метою конкурсу є популяризація математичних ідей та підтримка талановитих школярів, розвиток їх інтелектуальних здібностей, активізація творчої діяльності вчителів.

Новим напрямом діяльності вчителів математики стало створення відеоуроків на допомогу учням у вивченні нового матеріалу для організації дистанційного навчання. Так, на Черкаському освітньому порталі створено контент «Дистанційна школа для учнів», в якому розміщені відеоматеріали по всіх основних предметах, у тому числі і з математики <https://sites.google.com/view/matem-ck-oiporpp>. Для зручності

використання матеріал систематизовано по класах і темах. Оскільки дистанційна форма навчання передбачає доступ до інтернету, технічне забезпечення (комп'ютер, планшет, смартфон тощо) в усіх учасників освітнього процесу, що на даний час не завжди є в наявності для проведення синхронного онлайн навчання, то саме дані матеріали допомагають вчителям для організації навчання в асинхронному режимі, а учні можуть навчатися в зручний для них час у власному темпі.

Взагалі, Положення про дистанційне навчання було затверджено наказом МОН України від 25 квітня 2013 року № 466, але з 2020 року, у зв'язку з пандемією, у закладах освіти періодично вводилися карантинні обмеження, тому Міністерством освіти і науки України було видано наказ від 08 вересня 2020 року № 1115 «Деякі питання організації дистанційного навчання», в якому визначено механізм забезпечення здобуття повної загальної середньої освіти за дистанційною формою, а також використання технологій дистанційного навчання під час здобуття повної загальної освіти. Вийшов методичний посібник «**Організація дистанційного навчання в школі. Методичні рекомендації**» (авт. А. Лотоцька, О. Пасічник), розроблений у співпраці з Міністерством освіти і науки України, в якому даються поради:

- перехід на дистанційне навчання – з чого почати;
- як обрати платформи та створити комунікативний простір;
- як скласти розклад;
- як налаштувати режим роботи вчителів;
- як налагодити зворотний зв'язок з учнями;
- як оцінювати учнів під час карантину;
- академічна доброчесність та запобігання списуванню в дистанційному навчанні.

Методичка розділена на **дві частини**:

- Загальні принципи та інструменти дистанційного навчання (взаємодія між учителями, учнями і батьками, академічна доброчесність, огляд веб-ресурсів і рекомендації для роботи з ними);
- Методи дистанційного навчання школярів різного віку (режими дистанційного навчання і розклад уроків, мотивація учнів, оцінювання та контроль, зворотний зв'язок, дистанційне навчання дітей з ООП і т.д.).

У посібнику узагальнено кращі практики, які можуть стати корисними для педагогів.

Активне використання інтернет-ресурсів, створення власних освітніх інтернет-продуктів вимагає постійного підвищення і розвитку медіаграмотності сучасного вчителя. Нові реалії створюють попит на конкретного вчителя – він має бути інформаційно грамотним, володіти іноземними мовами, вміти швидко пристосовуватись. Процес трансформації освіти триватиме довго – це буде свого роду еволюція вчителів.

Про те, що потрібно змінювати технології та інструментарій навчання, підтверджують висновки, які можна зробити після оприлюднення дослідження якості освіти PISA, проведеного у 2018 році у 79 країнах світу: українські школярі погано рахують і мають проблеми з читанням. Наступного року Україна вдруге візьме участь у міжнародному дослідженні PISA, яке оцінює три компетентності:

читацьку, математичну і природничо-наукову. У 2018-му зосереджувалися на читанні, а тепер у фокусі буде математика.

Математичний складник дослідження PISA має на меті визначити, наскільки в 15-річних підлітків розвинена здатність використовувати знання й уміння з математики задля розв'язання різноманітних життєвих проблем, для чого необхідна математика. Тобто, знання та вміння мусять мати прикладний характер. Якщо учень може дати означення відсотка, але не може обчислити, скільки має заплатити за товар із 15% знижкою, то, мабуть, здатність використовувати знання й уміння з математики задля розв'язання життєвих проблем у нього сформована недостатньо.

Водночас, неможливо формувати цю здатність, фактично математичну компетентність, якщо не відпрацьовані на достатньому рівні навички виконання арифметичних дій із дробами, раціональними числами, вміння будувати математичну модель проблемної ситуації або скласти схему за умовою математичної задачі. Тож учитель насамперед має мати за мету не підготувати учнів до розв'язування завдань PISA, а підготувати учнів до використання набутих у школі знань у реальному житті, працювати на формування в учнів математичної компетентності взагалі. Тоді й завдання PISA вони будуть успішно розв'язувати.

На що варто особливо звертати увагу:

На форми й методи роботи з учнями.

Не заучувати матеріал, а прагнути розуміння, усвідомлення; не змушувати до розв'язування задач, а зацікавити, переконати у важливості вивчення матеріалу, у необхідності відпрацьовування, можливо, рутинних вправ, які “накачують математичні м'язи”.

На формулювання завдань – одна справа, якщо учню сказано: “Знайдіть об'єм прямокутного паралелепіпеда зі сторонами a , b , c ”, й інша – якщо: “Скільки радіаторів потрібно для обігріву кімнати, площа якої 18 м^2 , а висота стелі – $2,5\text{ м}$, якщо 1 радіатор призначений для обігріву 4 м^2 ?”

Математична підготовка не має обмежуватися підготовкою до розв'язання певних типів завдань, а важливо формувати математичну компетентність учнів загалом. Завдання з математики, використані в PISA-2018, можна групувати з різних позицій: за процесами; за змістовими категоріями; за контекстами. Якщо ж групувати завдання за математичним змістом, то можна побачити такі категорії:

- завдання на перевірку вмінь та навичок працювати з даними, поданими у вигляді діаграм (перевіряють уміння “зчитати” інформацію з діаграми, правильно її інтерпретувати, зробити на її основі потрібні обчислення або обмірковувати та зробити висновки);
- завдання на перевірку вмінь та навичок працювати з функціями (переважно лінійними). Використовуються різні способи задавання функцій: словесний, символічний, табличний і графічний (перевіряють уміння “зняти” / “зчитати” певну інформацію або побудувати аналогічну функціональну залежність для змінених вихідних даних);
- завдання на перевірку вмінь та навичок інтерпретувати та перетворювати алгебраїчні

вирази (формули), що містять числа, символи, арифметичні операції, степені й корені (виконати обчислення за готовою формулою, виразити й обчислити потрібну величину з формули чи алгебраїчного виразу, виконати описаний словесно алгоритм для обчислення певної величини);

- завдання на перевірку вмінь та навичок працювати з геометричними фігурами (плоскими та просторовими), бачити залежності між фігурами та їхніми елементами, враховувати взаємне розташування фігур, використовувати подібність фігур (важливо вміти побачити геометричні фігури та впізнати їхні властивості в реальних об'єктах);
 - завдання, у яких потрібно виконати наближені оцінювання кількостей та значень числових виразів, включно зі значущими цифрами та округленнями;
 - завдання на перевірку вмінь та навичок працювати з одиницями вимірювання (вимірювання часу, вартості, маси, температури, відстані, площі й об'єму; одиниці вимірювання цих величин, перехід та зв'язок між ними);
 - завдання на обчислення відсотків, відношення та пропорцій (числовий опис величини за допомогою порівняльної мірки; застосування пропорцій і пропорційних міркувань для розв'язування задач).
- Найбільш проблемними виявилися завдання, які перевіряють вміння аналізувати різні типи даних:
- їхній характер і походження, збір і різні способи представлення, їхня інтерпретація та прогнозування на їхній основі подальших дій чи висновків.
 - користування картами / схемами, масштабом, і вміння розв'язувати рівняння та нерівності.

Якщо проаналізувати завдання, що пропонувалися на основній сесії ЗНО-2021, то можна побачити, що кількість прикладних завдань, спрямованих на перевірку вмінь використати набуті знання, збільшилась до восьми з 34-х загальної кількості і за змістом їх можна розподілити за вищезгаданими категоріями.

Отже, час вимагає великих змін в освіті, а зміни можуть здійснити безпосередні учасники освітнього процесу, тобто вчителі, роль яких змінюється докорінно, і від яких чекають реалізації усіх нововведень, задекларованих в основних документах Нової української школи.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ

1. Нова українська школа. Сайт Міністерства освіти і науки України. URL: <https://mon.gov.ua/ua/tag/nova-ukrainska-shkola>.
2. Організація дистанційки в школах – пояснюємо основне з рекомендацій МОН. URL: <https://nus.org.ua/questions/organizatsiya-dystantsijky-v-shkolah-poyasnyuyemo-osnovne-z-rekomendatsij-mon/>
3. Пік в онлайн: як змінилася шкільна освіта в Україні. URL: <https://mind.ua/openmind/20224266-rik-v-onlajni-yak-zminilasya-shkilna-osvita-v-ukrayini>
4. PISA-2022: поради, як вчителям математики підготувати учнів до тестування. URL: <https://nus.org.ua/articles/pisa-2022-porady-vchytelyam-matematyky/>

Л.І. Даниленко,

методист лабораторії природничо-математичних дисциплін комунального навчального закладу «Черкаський обласний інститут післядипломної освіти педагогічних працівників Черкаської обласної ради»

СУЧАСНІ НАПРЯМИ В ОРГАНІЗАЦІЇ ОСВІТНЬОГО ПРОЦЕСУ З БІОЛОГІЇ І ЕКОЛОГІЇ

Сучасне інформаційне суспільство наразі більше орієнтується на веб-технології, хмарні обчислення, смартфони, інтернет «розумних речей», штучний інтелект та інші гаджети. На взаємодію з різноманітними медіа: преса, телебачення, радіо, кіно, інтернет припадає дедалі вагоміша частка в бюджеті вільного часу учнівської молоді.

Інформаційний потік у наш час настільки значний, що невідготуваному учневі в морі інформації, без перебільшення, можна потонути. До цього ж додається ще й загроза повірити недостовірній інформації. Тож виникають питання: як нести учневі такий непомірний інформаційний багаж на собі? Як учням XXI століття осмислити все побачене, почуте, прочитане, обрати з усього інформаційного здобутку найцікавіше і потрібне їм і, нарешті, як не загубити себе серед знаків, звуків, малюнків, кадрів?

Тотальна доступність інформації будь-якої якості, зокрема низькопробної та шкідливої, визначає гостру необхідність впровадження в освітній процес медіаосвіти як важливого чинника формування стійких моральних цінностей, уміння критично мислити, аналізувати зміст засобів масової комунікації, протистояти потенційно шкідливим впливам медіа.

Отже, медіаосвіта є на цей час важливим напрямом в освітянській галузі і, зокрема в організації освітнього процесу з біології і екології.

Зазначимо, що переломним моментом у сфері практичного впровадження медіаосвіти в нашої країні стало затвердження у 2010 році Національною академією педагогічних наук України Концепції впровадження медіаосвіти в Україні.

Перші досягнення в експериментальному впровадженні медіаосвіти в країні підтвердили необхідність інтеграції ініціатив учасників освітнього процесу і широкої громадськості в ефективну національну медіаосвіту.

Саме тому 21 квітня 2016 року було схвалено нову редакцію Концепції впровадження медіаосвіти в Україні. Ця Концепція ґрунтується на вивченні стану медіакультури населення України та міжнародному досвіді її організації.

Згідно з наказом Міністерства освіти і науки України з 2017 року розпочався новий етап дослідно-експериментальної роботи «Стандартизація моделі масового впровадження наскрізної медіаосвіти у вітчизняну педагогічну практику на 2017-2027 роки». Тож учителю біології і екології, впроваджуючи медіаосвіту в освітній процес, потрібно керуватися зазначеними нормативними документами, у яких визначені мета, завдання й основні принципи і форми медіаосвіти.

Головною метою медіаосвіти є формування медіакультури особистості в середовищі значущих для неї спільнот (малих груп, родин, навчальних колективів тощо).

Головними завданнями медіаосвіти є сприяння формуванню:

- **медіаінформаційної грамотності** як комплексу умінь, знань, розуміння і відносин, які дають споживачам можливість: ефективно і безпечно

користуватися медіа, усвідомлено обирати, розуміти характер контенту і послуг, приймати рішення та користуватися повним спектром можливостей, які пропонують нові комунікаційні технології та медіаінформаційні системи, а також захистити себе і свою сім'ю від шкідливого або вразливого інформаційного матеріалу;

- **медіаімунітету особистості**, який робить її здатною протистояти агресивному медіасередовищу і деструктивним медіаінформаційним впливам, забезпечує психологічне благополуччя при споживанні медіапродукції, що передбачає медіаобізнаність, уміння обирати потрібну інформацію, оминати інформаційне «сміття», захищатися від потенційно шкідливої інформації з урахуванням прямих і прихованих впливів;

- **рефлексії і критичного мислення** як психологічних механізмів, які забезпечують свідоме споживання медіапродукції і саморегуляцію взаємодії з медіа на основі ефективного орієнтування в медіапросторі та осмислення власних медіапотреб, адекватного та різнобічного оцінювання змісту, джерела, форми і якості надання інформації, її повноцінного і критичного тлумачення з урахуванням особливостей сприймання мови різних медіа, розвивають здатність протистояти зовнішній інформаційній агресії і пропаганді деструктивним медіаінформаційним впливам;

- **здатності до медіаворчості** для компетентного і здорового самовираження особистості та реалізації її життєвих завдань, розвитку патріотизму, української ідентичності, згуртованості, солідарності, зокрема для подолання соціальних наслідків воєнних дій на Донбасі та окупації Криму, покращення якості міжособової комунікації і приязності соціального середовища, доброзичливості в мережі стосунків, а також якості життя в значущих для особистості спільнотах;

- **спеціалізованих аспектів медіакультури:** візуальної медіакультури (сприймання кіно, телебачення), аудіальної і музичної медіакультури, розвинених естетичних смаків щодо форм мистецтва, опосередкованих мас-медіа, сучасних напрямів медіа-арту тощо [3, с.62]

Також учителю біології і екології варто звернути особливу увагу на форми медіаосвіти (під формами медіаосвіти розуміють впровадження в усі складові частини системи неперервної освіти в Україні). Так шкільна медіаосвіта охоплює інтегровану медіаосвіту (використання медіадидактики в межах навчальних предметів), спеціальні навчальні курси, факультети, гурткову, студійну та інші форми позакласної роботи. Ця форма медіаосвіти спрямована переважно на формування критичного мислення, комунікаційної медіакомпетентності. Важливу роль відіграють і шкільні бібліотеки як сучасні комп'ютеризовані центри, в яких концентрується інформаційно-пошукова діяльність учнів.

Досить важливою є і медіаосвіта засобами медіа (неформальна медіаосвіта) – провідна форма стихійної медіаосвіти дітей і дорослих, яка, однак, за відповідних зусиль може набувати ознак цілеспрямованості та конструктивності. Цілеспрямована медіаосвіта засобами медіа забезпечується навчальними, інформаційно-

розважальними програмами та медіапроектами, потребує наразі значного підвищення якості освітньої медіапродукції, залучення до виробництва та експертизи якості медіапродукту фахових медіапедагогів і медіапсихологів [3, с.64].

Таким чином, впровадження медіаосвіти в освітній процес сприяє:

- запобіганню маніпулюванню інформацією;
- запобіганню кіберзлочинності;
- умінню шукати й працювати з інформацією;
- умінню розрізняти види і способи подачі інформації;
- умінню спілкуватися, дискутувати, висловлювати й аргументувати власні думки;
- стимулюванню для створення чогось нового, творчого, власного;
- отримання нового знання завдяки освоєнню комп'ютерних програм для оброблення інформації;
- формуванню критичного підходу до аналізу інформації та критичного мислення.

Зауважимо, що у викладанні біології і екології дещо зменшилось фактологічне навантаження, що дало змогу посилити практичність знань шляхом збільшення їх дотичності до реального життя (питання щодо охорони природи, боротьби з інвазійними видами, профілактики і лікування вірусних хвороб тощо). І у цьому контексті вкрай необхідним є включення матеріалів різних масмедіа в навчання біології і екології. Окрім основної мети – наближення навчального матеріалу до реалій повсякдення, таке включення сприятиме освіті учнів в питаннях медіаграмотності. Зокрема, новинні сайти, соціальні мережі інтернет – Facebook, YouTube, Twitter є досить впливовими засобами у формуванні компетентностей медіаграмотності та інформаційної грамотності учня.

Так, медіаграмотність включає такі компетентності:

- розуміння, як працюють медіа (власники, журналістські стандарти, редакційна політика);
- вміння визначати та аналізувати жанри журналістських повідомлень;
- розуміння понять цензури, самоцензури;
- вміння аналізувати твори кіномистецтва;
- вміння аналізувати рекламу, розрізняти її типи (соціальна, комерційна, піар, контекстна реклама), вміння бачити приховану політичну чи комерційну рекламу.

З метою формування означених вище компетентностей рекомендуємо вчителю на уроках біології і екології застосовувати такіправили:

«Аналіз медіаповідомлень».

Завдання:

- ознайомитись із реальним медіаповідомленням (стаття, замітка, відеорепортаж) про подію, постать, процес – історичні чи теперішні);
- проаналізувати характер висвітлення, співставити з іншими джерелами (простежити, чи змінилось щось із часом, якщо це різні епохи).

2. «Створення власних медіаповідомлень або медіапродуктів» (як правило, це наступний етап після вправ на аналіз медіаповідомлень, оскільки створення потребує певних знань про медіапроцеси). При цьому медіапродукти вчитель має трактувати широко: блог, стаття, фотографія, пост у соціальних мережах, відео, подкаст тощо). Також учитель має довести до відома учнів таке правило: створення власного медіапродукту обов'язково має супроводжуватись аналізом та підсумками того, як влаштований інформаційний простір (в рамках заданої теми).

Виконуючи таку вправу, в учнів формуються: навички етичного спілкування; навички особистої кібербезпеки; вміння визначати та аналізувати жанри журналістських повідомлень; вміння ідентифікувати вплив медіа на емоції; розуміння авторського права.

Інформаційна грамотність включає:

- вміння ефективно шукати інформацію;
- вміння шукати та працювати з джерелами та першоджерелами;
- розуміння авторського права, вміння вирізняти плагіат;
- вміння відрізняти факти від суджень;
- вміння систематизувати інформацію, висувати гіпотези та оцінювати альтернативи.

3. З метою формування інформаційної грамотності рекомендуємо використати у навчанні біології і екології вправу «Пошук і перевірка інформації».

Алгоритм виконання:

- пошук учнями інформації про ту чи іншу постать, явище, процес – як один із етапів у багатьох завданнях;
- порівняння знайденої інформації та визначення маркерів достовірності певного джерела (здебільшого сайту);
- розширення меж власного інформаційного поля – мислення out of the box;
- робота з онлайн-інструментами для перевірки фото або відео.

Виконуючи таку вправу, в учнів формуються знання алгоритмів пошуку у соцмережах; вміння систематизувати інформацію; вміння фактчекінгу: перевірка тексту, перевірка фото, перевірка відео.

Для більш детального ознайомлення з питань медіаграмотності на уроках біології рекомендуємо звернутись до навчального видання «Медіаграмотність на заняттях з біології. Методичний посібник для вчителя / М.С. Каліберда, Р.В. Шаламов. – Київ: АУП, ЦВП, 2020. – 60 с.

Саме в цьому посібнику ви знайдете короткі теоретичні відомості про різні аспекти медіаграмотності, питання методики впровадження навчання з медіаграмотності, а також ідеї завдань, які можна ефективно використати під час уроків біології.

Таким чином, сучасний підхід до навчання медіаграмотності та наявна організація освітньої системи України роблять найперспективнішим інтегрування елементів навчання медіаграмотності в щоденний навчальний процес.

Наступним важливим напрямом в організації освітнього процесу з біології і екології у 2021-2022 н. р. є активне використання дистанційного навчання. Дистанційне навчання – нова форма організації освітнього процесу, що ґрунтується на використанні традиційних методів навчання, нових інформаційних методів навчання, а також на принципах самостійного навчання. Процес дистанційного навчання орієнтує учнів, насамперед, на творчий пошук інформації, вміння самостійно набувати необхідні знання і застосовувати їх у вирішенні практичних завдань із використанням сучасних технологій.

Нагадаємо необхідні умови для організації дистанційного навчання, зокрема це: доступ до комп'ютера, телефона; вихід до мережі інтернет; бажання навчатися і вміння працювати самостійно.

У системі дистанційного навчання наявні й вимоги до вчителя, а саме: а) встановити графік спілкування з учнями в режимі онлайн і чітко його дотримуватися; б) швидко реагувати на листи; в) хвалити учнів за оперативність виконання завдань; г) створювати атмосферу психологічного комфорту.

Пропонуємо вчителям біології і екології скористатися методичними порадами щодо організації учнів під час дистанційного навчання, зокрема: а) плануйте навчальний день та слідкуйте за дотриманням режиму дня; б) зверніть увагу на одяг, так званий дрес-код допоможе дитині «увійти в роль учня» та зосередитися на навчальній роботі; в) організуйте робоче місце. Воно має бути гарно освітленим, зручним та обладнаним необхідною технікою; г) чергуйте періоди навчання

та відпочинку (руханки, танці, прогулянки на свіжому повітрі); д) розробити систему заохочень; е) пам'ятайте, що важливою формою підтримки мотивації учнів до навчання є постійна фіксація успіхів у навчанні.

Як свідчить минулорічна практика, найпростішою формою організації онлайн навчання виявилась організація за допомогою Google Classroom (безкоштовна платформа для організації роботи з групами). Досить мати поштову скриньку на Google. Інтерфейс платформи досить простий і зручний. Знайомство з цією платформою можна розпочати з відео-інструкції про те, як створити Клас в Google Classroom.

Детальніше: <https://buki.com.ua/news/5-platform-dlya-orhanizatsiyi-dystantsiynoho-navchannya/>

Перелічимо переваги Google Classroom:

- легко завантажувати матеріали для своїх учнів (дидактичний, практичний, підручники, завдання, фото і відео-матеріали);
- є можливість надавати завдання учням; у вкладці «Завдання» вчитель може групувати свої нотатки (документи і підручники за темами, а також розташовувати їх у зручному порядку);
- учні зможуть виконувати ці завдання, а в учителя з'явиться можливість контролювати виконані завдання і оцінювати їх;
- учитель може залишити коментарі щодо виконаного домашнього завдання;
- в учителя є можливість спілкуватися з усім класом.

Також в організації дистанційного навчання з біології і екології досить ефективною виявилась і платформа Google Meet.

Можливості цієї платформи досить широкі, а саме:

- Це безкоштовні відеоконференції.
- Запрошення за посиланням або номером конференції.
- До 100 учасників в дзвінках до однієї години.
- До 16 учасників на одному екрані.
- Гарячі клавіші.
- Запис відеозустрічі.
- Демонстрація екрану: презентація, відео.

З метою підвищення ефективності дистанційного навчання лабораторією природничо-математичних дисциплін організовано роботу тимчасових творчих колективів учителів біології і екології по створенню відеоуроків для учнів 6-11-х класів. Матеріали відеоуроків розміщені на Черкаському освітянському порталі (Дистанційна школа для учнів: <https://cutt.ly/ZnfYpuT>).

Треба зазначити, що у Всесвітній мережі інтернет можна натрапити на багато корисних онлайн-сервісів, що стануть у пригоді вчителям під час підготовки до уроків, так і учням для урізноманітнення способів навчання.

Наприклад, **Mozaik Education** (www.mozaweb.com) – освітній ресурс, що створений угорськими розробниками з метою забезпечення освіти гірськими продуктами, інтерактивним обладнанням, електронними підручниками тощо. Сайт перекладається 30 мовами, крім того, компанія надає безкоштовно 10 елементів інтерактивного змісту на тиждень; можна придбати розширений пакет сервісів Moza Web PREMIUM [2, с.37].

Основними продуктами компанії розробника є інтерактивне програмове забезпечення для шкіл, учителів та учнів. Зокрема для вчителя біології буде цікавим розділ «Медіабібліотека», у якому містяться 3D-анімації, відео біологічних експериментів, інтерактивні ігри з предмета тощо.

На уроці вчитель може використати фрагменти 3D-анімації, а також запропонувати учням подивитися відеоматеріал цікавих дослідів удома, що буде стимулом до глибшого вивчення предмета.

Отже, наголосимо, що одним із пріоритетних завдань учителя біології є доцільне і ефективне використання інтернет-сервісів в освітньому процесі в

поєднанні із сучасними інформаційно-комунікаційними технологіями, яке також має позитивний вплив на формування особистості учня.

Важливим напрямом в організації освітнього процесу з біології і екології у 2021-2022 н.р. залишається здійснення компетентнісного підходу у навчанні учнів. Зокрема щодо питань створення та застосування компетентнісно орієнтованих завдань у навчанні біології, спрямованих на розвиток природничо-математичної грамотності учнів, враховуючи при цьому результати участі українських школярів у Міжнародному дослідженні «PISA-2018». Зауважимо, що у зазначеному дослідженні результати вимірюються за трьома показниками (математична грамотність, читацька грамотність та природничо-наукова грамотність) і в цілому вони корелюють один з одним. Це не має дивувати: три форми грамотності не вимірюються окремо одна від одної, вони тісно взаємопов'язані, тож наявність успіхів або, навпаки, виразних проблем в одній з галузей може приводити до відповідно кращих/гірших результатів у інших.

Так, відкриті завдання дослідження «PISA-2018» показали, що українські школярі найчастіше замість роботи з фактами з наведеного тексту-стимулу або займаються інтерпретацією наведеного тексту з додаванням власних моралізаторських сентенцій, або зосереджуються на власних емоціях і переживаннях за фрагментом, що привернув увагу, або просто переказують його сюжет. Якщо додати до цього проблеми з читання (як вказували фахівці, котрі перевіряли завдання, учні/учениці часто пропускали завдання з довгими текстами, а також схильні до некритичного ставлення до «друкованого слова»), то можна побачити, що це також одна з найслабкіших ланок нашої природничої освіти: вміння чітко формулювати стислу відповідь на запитання за конкретним текстом (які можуть містити й діаграми, графіки тощо, так звані змішані тексти) [1, с.10].

Негативним в українській освіті є те, що наші учні настільки звикли до предметної структури знань, що перенесення набутих вмінь навіть з одного предмета до іншого (наприклад, з фізики до біології) є доволі складним. Саме це є одним з найголовніших викликів у підготовці до наступного вимірювання PISA: показати, що не тільки предмети одного циклу є предметами про те саме: про світ, що оточує людину, а й зазначити, що для опису і тлумачення природничих явищ застосовуються як тексти різних типів, так і математичний інструментарій. Для природничих дисциплін, особливо для біології, що у підручнику залишається надто описовою читацька грамотність теж є важливим вмінням, і саме неготовність учнів працювати з текстовою інформацією призвела до зниження результатів. У математичній грамотності велике значення має робота з інтерпретації даних: уміння аналізувати математичні розв'язки або висновки, інтерпретувати їх у контексті проблеми з реального життя, визначати обґрунтованість результатів або висновків. Усе це цілком вкладається в те, що ми вважаємо одним із складників природничо-наукової грамотності.

Тож дотично для вчителів біології і екології є така рекомендація: задля підвищення рівня з природничо-наукових дисциплін доцільно формувати в учнів здатності критично мислити, розробляти, проводити експерименти, обґрунтовувати висновки, застосовувати теоретичні знання у різних життєвих ситуаціях, працювати з новими даними.

Вважаємо доцільним впровадження окремих елементів компетентнісно орієнтованих завдань на поточних уроках, а також підготовка блоків таких завдань для проміжного контролю як самостійної роботи на уроках застосування знань або як самостійної роботи наприкінці навчального року. Зазначимо, що компетентнісно орієнтовані завдання є досить складними в написанні й потребують багато часу на виконання учнями.

Виникає питання, якими ж мають бути компетентнісно орієнтовані завдання?

1. Завдання мають містити як текстову так і інформацію у вигляді таблиць, діаграм, графіків, малюнків, схем.

2. Завдання мають бути засновані на матеріалі з різних предметних галузей (для відповіді треба інтегрувати різні знання й використовувати загальнонавчальні вміння).

3. Завдання мають бути таким, у яких не було б ясно, до якої теми або навіть галузі знань треба звернутися, щоб визначити спосіб для постановки і розв'язання проблеми.

4. Завдання мають бути з надлишковою інформацією, або потребувати залучення додаткової інформації.

5. Завдання мають бути кластерними: складатися з великого блоку теорії та декількох взаємопов'язаних запитань у різній формі.

6. Завдання на вміння працювати з комп'ютерними симуляціями та імітаційними параметризованими моделями.

Наступна PISA для українських школярів буде «електронною», а не «паперовою», тож треба готувати дітей і до роботи з такими завданнями.

І, насамкінець, радимо вчителям біології, біології і екології скористатися методичними рекомендаціями щодо викладання біології в 6-9 класах, біології і екології в 10-11 класах, що містяться в інструктивно-методичних листах Міністерства освіти і науки України, підготовлених до використання у 2014/2015, 2015/2016, 2016/2017, 2017/2018, 2018/2019 та 2019-2020 навчальних роках.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ

1. Козленко О. Уроки PISA-2018: природничо-наукова грамотність і як її розвивати. *Біологія і хімія в рідній школі*. 2020. №1. С. 2-11
2. Нетрибійчук О. Використання інформаційно-комунікаційних технологій у навчанні хімії. *Біологія і хімія в рідній школі*. 2018. №3. С. 30-38.
3. Остапенко Г., Рябікіна А. Медіакультура в освітньому процесі: від теорії до практики. *Методист*. 2018. №9 (81). С. 36-64.

А.М.Северинова,

методист лабораторії природничо-математичних дисциплін комунального навчального закладу «Черкаський обласний інститут післядипломної освіти педагогічних працівників Черкаської обласної ради»

БЕЗПЕРЕРВНИЙ ХАРАКТЕР ОСВОЄННЯ СИСТЕМИ ФІЗИЧНИХ ЗНАНЬ

*Всередині нас криються потенційні творчі можливості,
й ми повинні працювати щосили, щоб розкрити цей потенціал.*

Мартін Лютер Кін

Під час вивчення такої дисципліни як фізика, деяким учням здається, що предмет важкий. Проте, якщо вивчати науку фізику систематично, у безпосередньому зв'язку з оточуючим світом, поєднанні з практикою – вона перед кожним відкриває широкі двері у захоплюючий невидимий світ елементарних частинок, що входять до складу ядра атома, допоможе зрозуміти закономірності, що відбуваються усередині системи мікросвіту. І зрозуміти найголовніше – це важливе джерело знань про навколишній **світ** є основою науково-технічного прогресу і розвитку особистості. На розвитку **компетентностей в природничих науках і технологіях** наголошено у концепції Нової української школи. Уміння застосовувати науковий метод, спостерігати, аналізувати, формулювати гіпотези, збирати дані, проводити експерименти, аналізувати результати – це основне завдання, яке повинні наразі виконувати учителі закладів загальної середньої освіти. І робити це потрібно в системі, поетапно.

Особливості викладання фізики

Важливим етапом при вивченні фізики є формування природничої грамотності та інтересу до науки в основної маси учнів, які в подальшому будуть працювати у найрізноманітніших сферах діяльності. **Найважливішою вимогою є послідовний і безперервний характер освоєння системи фізичних знань і способів діяльності** протягом усього періоду навчання. Завдання викладання фізики варіюються в залежності від етапу навчання, але протягом всього періоду навчання для навчального

предмета «Фізика», як і для інших природничих предметів, незмінними залишаються цілі формування позитивного ставлення до науки, природничої грамотності, включаючи її фізичну складову, формування матеріальної єдності світу, розвитку базових компетентностей, особистісних якостей та індивідуальних здібностей.

Цілі навчання фізики:

- формування інтересу і прагнення учнів до наукового вивчення природи, розвитку їх інтелектуальних і творчих здібностей;
- розвиток уявлень про науковий метод пізнання і формування дослідницького відношення до навколишніх явищ;
- формування наукового світогляду як результат вивчення основ
- будови матерії і фундаментальних законів фізики;
- формування умінь пояснювати явища з використанням фізичних
- знань і наукових доказів;
- формування уявлень про роль фізики для розвитку інших природничих наук, техніки і технологій;
- розвиток уявлень про можливі сфери майбутньої професійної діяльності, пов'язаної з фізикою, підготовка до подальшого навчання в цьому напрямку

Досягнення цих цілей забезпечується вирішенням наступних завдань в процесі вивчення навчального предмета «Фізика».

1. На рівні основної загальної освіти:

- придбання знань про будову речовини, механічних, теплових, електромагнітних і квантових явищах, первинних відомостей про будову Всесвіту;
- опис і пояснення явищ з використанням отриманих знань;
- освоєння рішення найпростіших розрахункових завдань, що вимагають створення і використання фізичних моделей, творчих і практико-орієнтованих завдань;
- набуття вмінь спостерігати природні явища і виконувати досліди, лабораторні роботи і експериментальні дослідження з використанням вимірювальних приладів, широко застосовуваних у практичному житті;
- освоєння прийомів роботи з інформацією фізичного змісту, включаючи інформацію про сучасні досягнення фізики; аналіз і критичне оцінювання інформації;
- знайомство зі сферами професійної діяльності, пов'язаними з фізикою, і сучасними технологіями, заснованими на досягненнях фізичної науки.

2. На рівні середньої загальної освіти:

- придбання системи знань про загальні фізичних закономірностях, законах, теоріях, включаючи знання основ механіки, молекулярної фізики, електродинаміки і квантової фізики;
- формування умінь застосовувати теоретичні знання для пояснення фізичних явищ в природі і для прийняття практичних рішень в повсякденному житті;
- освоєння способів вирішення різних завдань з явно заданою фізичною моделлю, завдань, які передбачають самостійне створення фізичної моделі, адекватної умовам завдання, в тому числі завдань інженерного характеру;
- розуміння фізичних основ і принципів дії технічних пристроїв і технологічних процесів, їх впливу на навколишнє середовище;
- оволодіння методами самостійного планування і проведення фізичних експериментів, аналізу та інтерпретації інформації, визначення достовірності отриманого результату;
- створення умов для розвитку умінь проектно-дослідницької, творчої діяльності; розвиток інтересу до сфер професійної діяльності, пов'язаної з фізикою.

Вивчення елементів фізики на рівні початкової загальної освіти має бути частиною предметної області «Природознавство» (навчальний предмет «Я досліджую світ»). У 5-6 класах елементи фізики доцільно включати в інтегровані природничі курси, пропонувані в рамках частини навчального плану, що формується учасниками освітніх відносин. Таким чином зберігається наступність у викладанні природничих дисциплін й учні «приходять» підготовленими до більш ґрунтовного вивчення фізики.

У 7-9 класах вивчення здійснюється в рамках навчального предмета «Фізика». На рівні загальної середньої освіти передбачається рівневий підхід до вивчення фізики. Для учнів класів гуманітарної спрямованості вивчення фізики передбачено в рамках інтегрованого предмета «Природничі науки». У класах, де навчальний предмет «Фізика» не вибирається в якості одного з профільних предметів, але є необхідною умовою при отриманні майбутньої професії (наприклад, в хіміко-біологічних, медичних, спортивних класах), фізика вивчається на базовому рівні. У профільних класах, де фізика вибирається учнями як предмет, необхідний для отримання подальшої професії, вивчається навчальний предмет «Фізика» на поглибленому рівні.

Викладання фізики у 2021-2022 навчальному році

У 2021-2022 навчальному році викладання фізики буде здійснюватися таким чином: у 7-9 класах за Програмою для загальноосвітніх навчальних закладів «Фізика. 7-9 класи», затвердженою Наказом Міністерства освіти і науки України від 07.06.2017 № 804, розміщена на офіційному сайті МОН України URL: <http://mon.gov.ua/>

activity/education/zagalna-serednya/navchalni-programi-5-9-klas-2017.html.

У 8-9 класах з поглибленим вивченням фізики – навчальною програмою з фізики для 8-9 класів загальноосвітніх навчальних закладів з поглибленим вивченням фізики, затверджена наказом Міністерства освіти і науки України від 17.07.2013 № 983. Програму розміщено на офіційному веб-сайті Міністерства URL: <https://mon.gov.ua/storage/app/media/zagalna%20serednya/programy-5-9-klas/fizika1.pdf>;

Навчання фізики і астрономії у 10-11 класах у закладах загальної середньої освіти здійснюватиметься за такими навчальними програмами:

- «Фізика і Астрономія. 10-11» (рівень стандарту та профільний рівень), авторського колективу під керівництвом Ляшенка О.І. URL: [<https://mon.gov.ua/ua/osvita/zagalna-serednya-osvita/navchalni-programi/navchalni-programi-dlya-10-11-klasiv>];

- «Фізика 10-11» (рівень стандарту та профільний рівень) авторського колективу під керівництвом Локтева В. М. має рівень стандарту та профільний рівень URL: [<https://mon.gov.ua/storage/app/media/zagalna%20serednya/programy-10-11-klas/2018-2019/fizika-10-11-avtorskij-kolektiv-pid-kerivnicztvom-lokteva-vm.pdf>]

«Астрономія» (рівень стандарту та профільний рівень) авторського колективу під керівництвом Яцківа Я.Я. URL:

[<https://mon.gov.ua/storage/app/media/zagalna%20serednya/programy-10-11-klas/2018-2019/astromiya-avtorskij-kolektiv-pid-kerivnicztvom-yaczkiva-yaya.pdf>]

Вибір навчальних програм з фізики та астрономії з двох запропонованих варіантів здійснюється вчителем та затверджується рішенням педагогічної ради навчального закладу.

При вивченні фізики в основній школі незалежно від вибору підручників обов'язковим залишаються вимоги до виконання практичної частини програми. **Лабораторні роботи** (незалежно від тематичної приналежності) діляться на наступні типи:

1. Проведення прямих вимірювань фізичних величин
2. Розрахунок за отриманими результатами прямих вимірювань залежного від них параметра (непрямі вимірювання).
3. Спостереження явищ і постановка дослідів (на якісному рівні) по виявленню факторів, що впливають на перебіг даних явищ.
4. Дослідження залежності однієї фізичної величини від іншої з представленням результатів у вигляді графіка або таблиці.
5. Перевірка заданих припущень (прямі вимірювання фізичних величин і порівняння заданих співвідношень між ними).
6. Знайомство з технічними пристроями і їх конструювання.

Учитель може самостійно визначати порядок вивчення тем та місце проведення лабораторних робіт. Навчальними програмами з фізики визначено перелік демонстраційних експериментів та лабораторних робіт, необхідних для забезпечення реалізації Державного стандарту базової і повної загальної середньої освіти. Разом з цим учитель, відповідно до наявної матеріальної бази фізичного кабінету закладу освіти, може замінювати окремі роботи рівноцінними, використовувати різні варіанти їх проведення. Окремі лабораторні роботи можуть виконуватись учнями або як домашні завдання або як учнівські навчальні проекти, а також виконуватись з використанням цифрових лабораторій (цифрових вимірювальних комплексів), комп'ютерних моделей, віртуальних симуляцій і віртуальної фізичної лабораторії.

В умовах дистанційного або змішаного навчання, для виконання практичної частини програми, учитель може використовувати матеріали

веб-ресурсів або створювати власні на зазначених платформах:

- <https://prirodnichi-nauki.webnode.com.ua> – відеоуроки й лабораторні роботи;
- <https://phet.colorado.edu/> – інтерактивні симуляції, онлайн лабораторні роботи ;
- лабораторія МАНЛаб пропонує дистанційну й очну фахову методичну і технологічну допомогу у виконанні лабораторних робіт й в організації STEM-навчання - <https://stemua.science/>,
- <http://www.virtulab.net/> - освітні інтерактивні роботи дозволяють учням проводити віртуальні експерименти з фізики, як у тривимірному просторі, так і у двовимірному -
- <https://www.myphysicslab.com/>, симуляції з фізики які анімуються у режимі реального часу й доступні до взаємодії;
- <https://www.vlab.co.in/>, забезпечує віддалений доступ до лабораторій з різних дисциплін науки й техніки;
- <https://www.youtube.com/channel/UCT4Q6OtA5R0glOR1KgZxcww> - цифрова лабораторія «В-Pro – Все для освіти!»,
- <https://www.golabz.eu/> - портал містить найбільшу колекцію онлайн-лабораторій та випробувальних інтерактивних додатків.

Для викладання астрономії вчителям доступні такі ресурси:

- для ведення спостереження з реальних телескопів: <https://www.slooh.com/>,
- для демонстрації зоряного неба у режимі реального часу: <https://stellarium.org/uk/>,

- сервіс <https://worldwidetelescope.org/> містить реальні знімки космічних об'єктів.

З метою розвитку інтересу учнів до фізики як експериментальної науки розроблений навчально-методичний комплекс Северинова А.М., Якуша Ю.Г. «Фізика на кухні. Експеримент в домашніх умовах» (програма спецкурсу, календарно-тематичне планування, посібник для вчителя, зошит для лабораторних робіт). В даному посібнику подані цікаві досліди (з елементами STEM), які діти можуть виконувати і в класі, і самостійно як домашні лабораторні роботи, використовуючи підручні матеріали.

Навчальна та методична література для вивчення предметів «Фізика», «астрономія», «Фізика і астрономія» наведена у Переліку навчальних програм, підручників та навчально-методичних посібників, рекомендованих МОН України, що розміщені на веб-сайтах МОН України, ДНУ «Інститут модернізації змісту освіти».

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ

1. Навчальна програма для загальноосвітніх навчальних закладів з фізики 7–9 класи: URL: <https://mon.gov.ua/storage/app/media/zagalna%20serednya/programy-5-9-klas/onovlennya-12-2017/7-fizika.doc>
2. Організація дистанційного навчання в школі методичні рекомендації. URL: <https://mon.gov.ua/storage/app/media/zagalna%20serednya/metodichni%20recomendazii/2020/metodichni%20recomendazii-dustanciyna%20osvita-2020.pdf>.
3. <https://buki.com.ua/news/yak-vyvchyty-fizyku/>

А.М.Северинова,

методист лабораторії природничо-математичних дисциплін комунального навчального закладу «Черкаський обласний інститут післядипломної освіти педагогічних працівників Черкаської обласної ради»

ПРИНЦИПИ НАСТУПНОСТІ І НЕПЕРЕРВНОСТІ ПІД ЧАС ВИВЧЕННЯ ХІМІЇ

Учень – це не посудина, яку потрібно наповнити, а факел, який треба запалити.

К.Ушинський

В сучасних умовах реформування системи освіти навчальний процес із усіх предметів вимагає постійного вдосконалення. Хімія – не виключення. Це обумовлено, перш за все, зміною пріоритетів та соціальних цінностей: рівень освіти в найбільшій мірі повинен задовольняти потреби людини та бути основою для розвитку її духовності. На що ж потрібно звертати увагу під час викладання хімії у 2021-2022 навчальному році.

Згідно з методичними рекомендаціями Міністерства освіти і науки бажано використовувати в освітньому процесі закладів загальної середньої освіти змішане навчання й такі освітні технології як проблемне навчання, проектна і дослідницька діяльність, ІКТ, ігрові технології, модульне навчання, діалогова взаємодія, групове навчання, кейс-технології та ін.

Вибір тієї чи іншої технології вчитель визначає сам, керуючись психолого-педагогічними, віковими та іншими особливостями здобувачів освіти. Ефективність навчання знаходиться в прямій залежності від рівня активності учнів, тому одна з основних задач

УЧИТЕЛЯ - «від трансляції готових знань учителю має перейти до методик, які дозволять учням самостійно добувати знання у ході навчальної діяльності; формувати уміння їх застосовувати у різних ситуаціях, генерувати і продукувати ідеї або нові знання; висловлювати власну точку зору щодо певних процесів чи явищ тощо». Зміст навчання хімії ґрунтується на принципах наступності і неперервності.

У процесі вивчення хімії в системі загальної середньої освіти можна виділити **три етапи**, підпорядкованих принципу наступності.

Перший етап - пропедевтичний. На даному етапі (1-6 класи) отримання елементів хімічних знань здійснюється на рівні початкової загальної освіти в рамках вивчення предметної області «Природознавство», а також на рівні основної загальної освіти в процесі вивчення суміжних навчальних предметів і пропедевтичного курсу хімії. Основне завдання цього етапу - формування інтересу до пізнання світу речовин і хімічних перетворень.

Другий етап – предпрофільний. На даному етапі (7-9 класи) вивчається навчальний предмет «Хімія», метою якого є формування бази знань про речовини і хімічних явищах, необхідних для безпечної життєдіяльності, а також продовження хімічної освіти на рівні середньої загальної освіти.

Третій етап – профільний. У рамках цього етапу (10-11 класи) отримання хімічної освіти повинно здійснюватися в залежності від вибору здобувачів освіти одного з навчальних предметів, а саме: «Хімія» (базовий рівень), «Хімія» (Поглиблений рівень). Метою даного етапу є розвиток системи хімічних знань і умінь, необхідних для продовження хімічної освіти в освітніх організаціях вищої освіти, а також підвищення рівня хімічної грамотності учнів непрофільних класів.

Програму з хімії для 7-9 класів розміщено на офіційному веб-сайті Міністерства. URL: <https://mon.gov.ua/ua/osvita/zagalna-serednya-osvita/navchalni-programi/navchalni-programi-5-9-klas>

У класах з поглибленим вивченням окремих предметів навчання відбувається за Навчальними програмами для 8-9 класів з поглибленим вивченням окремих предметів за новим стандартом базової і повної загальної середньої освіти, яку можна знайти за посиланням: <https://mon.gov.ua/storage/app/media/zagalna%20serednya/programy-5-9-klas/ximiya1.pdf>

Вивчення хімії у 10-11 класах буде відбуватися за типовими освітніми програмами (наказ МОН від 20.04.2018 № 408) та програмою з хімії, затвердженою Міністерством освіти і науки України (наказ № 1407 від 23.10.2017 р.). Програму розміщено на офіційному веб-сайті Міністерства. URL: <https://mon.gov.ua/ua/osvita/zagalna-serednya-osvita/navchalni-programi/navchalni-programi-dlya-10-11-klasiv>

Хімічна освіта на всіх етапах базується на основних дидактичних принципах навчання (науковості, системності, систематичності, доступності, зв'язку теорії з практикою, наочності та інших) з використанням таких ефективних підходів до навчання: системно-діяльнісний, особистісно-орієнтований, компетентнісний, соціально-орієнтований.

Орієнтуючись на матеріально-технічне забезпечення кабінету хімії, учитель має забезпечити відповідність змісту навчання навчального предмета «Хімія» сучасним цілям природничо-наукової освіти, цілям і задачам хімічної освіти; формам роботи, що сприяють розумінню ролі та задач хімії як науки, освоєння наукового методу пізнання, теорії і закономірностей хімічної науки, формуванню уявлень про використанні сучасних матеріалів в різних сферах життя людини, в тому числі в побуті, усвідомлення ролі хімічної науки в економічному розвитку країни. Формуючи ключові компетентності при викладанні хімії, особливу увагу приділяти їх практичній спрямованості.

У навчальних програмах не зазначено розподіл годин за темами. Учитель самостійно визначає час для вивчення теми, щоб отримати якісні результати навчальної діяльності учнів. Учитель має право обґрунтовано змінювати порядок вивчення тем і окремих питань у межах одного класу. Переносити вивчення тем до іншого класу не дозволяється.

У 7-9 класах закладається наукове пізнання світу: пізнання законів природи, формування наукової картини світу, створення основи хімічних знань, необхідних для повсякденного життя, навичок здорового і безпечного для людини і навколишнього його середовища способу життя, а також у виховання екологічної культури. Рекомендується інтегрувати відповідні теми з іншими науками (фізика, біологія, географія), формуючи в учнів поняття про єдину картину світу з точки зору природничих наук.

Хімічний експеримент

У вивченні курсу значна роль відводиться хімічному експерименту, опису отриманих результатів. Під час

проведення практичних і лабораторних робіт необхідно звертати увагу на дотримання норм і правил безпечної роботи в хімічній лабораторії.

Під час виконання практичної складової програми учитель має право коригувати зміст хімічного експерименту, варіювати лабораторні дослідження і практичні роботи, не змінюючи їх хімічного сенсу і суті в контексті досліджуваного матеріалу відповідно до поставлених цілей. Виходячи з можливостей матеріальної бази кабінетів хімії, має право збільшувати обсяг шкільного експерименту. Під час проведення лабораторних і практичних робіт, проектно-дослідницької й позаурочної діяльності та демонстраційного експерименту активно використовувати сучасне лабораторне обладнання (цифрова лабораторія, датчики температури, тиску, електропровідності, оптичної щільності, pH т.п.), формувати навичку дотримання норм і правил безпечної роботи.

Виконуючи практичну складову при змішаному або дистанційному навчанні, рекомендується використовувати такі освітні платформи й сервіси:

- <https://prirodnichi-nauki-khimiya.webnode.com.ua> - відеоуроки й лабораторні роботи;
 - <http://chemcollective.org/> - віртуальні лабораторні роботи
 - <https://phet.colorado.edu/> - інтерактивні симуляції, онлайн лабораторні роботи ;
 - лабораторія МАНЛаб пропонує дистанційну й очну фахову методичну і технологічну допомогу у виконанні лабораторних робіт й в організації STEM-навчання - <https://stemua.science/>,
 - <http://www.virtulab.net/> - освітні інтерактивні роботи дозволять учням проводити віртуальні експерименти з фізики, як у тривимірному просторі, так і у двовимірному -
 - <https://www.mypysicslab.com/>, симуляції з фізики які анімуються у режимі реального часу й доступні до взаємодії;
 - <https://www.vlab.co.in/>, забезпечує віддалений доступ до лабораторій з різних дисциплін науки й техніки.
- Для формування активного пізнавального ставлення учнів до оточуючої дійсності та інтересу до вивчення хімії з метою розвитку стійких пізнавальних інтересів та здібностей дітей через пошуково-дослідницьку діяльність для педагогів області розроблено навчально-методичний комплекс (автори: Северинова А.М., Морозова Т.П., Олійник Т.М.) «Королівство Чарівниці Хемі. Захоплюючі експерименти». Комплекс містить Програму факультативу з хімії для закладів загальної середньої освіти (STEM-освіта в лабораторії), посібник для вчителя, нотатник експериментатора (зошит для учня).

Формуючи в учнів хімічну компетентність, учитель формує усвідомлення необхідності засвоїти основні закони і найважливіші хімічні поняття, а також навчитися застосовувати ці знання в найрізноманітніших життєвих ситуаціях.

Грамотне використання **хімічних** знань дозволяє людуству вирішувати найважливіші проблеми сучасності: продовольчу, енергетичну, екологічну.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ

1. Навчальна програма для загальноосвітніх навчальних закладів з фізики 7–9 класи: URL: <https://mon.gov.ua/storage/app/media/zagalna%20serednya/programy-5-9-klas/onovlennya-12-2017/7-fizika.doc>
2. Організація дистанційного навчання в школі методичні рекомендації. URL: <https://mon.gov.ua/storage/app/media/zagalna%20serednya/metodichni%20recomendazii/2020/metodichni%20recomendazii-dustanciynaya%20osvita-2020.pdf>
3. Мій клас: URL: <https://miyklas.com.ua/p/himija/7-klas/vstup-39119/predmet-khimiya-39120/re-f67b05af-f58d-4e27-93ee-c44bfb30e00>
4. Методичні рекомендації щодо викладання хімії. URL: <https://osvitoria.media/metodychni-rekomendatsiyi-shhodo-vykladannya-himiyi-u-2019-2020-navchalnomu-rotisi/>

А.М. Харченко,

кандидат економічних наук, доцент, методист лабораторії природничо-математичних дисциплін комунального навчального закладу «Черкаський обласний інститут післядипломної освіти педагогічних працівників Черкаської обласної ради»

ПІДПРИЄМЛИВІСТЬ І ФІНАНСОВА ГРАМОТНІСТЬ: ВИКЛИК ОСВІТИ ТЕПЕРІШНЬОГО ЧАСУ ЧИ МОЖЛИВОСТІ ДЛЯ МОЛОДІ У МАЙБУТНЬОМУ?

В умовах швидко змінюваного економічного середовища виникає необхідність постійного пошуку ефективних шляхів економічного розвитку України через поєднання дієвих механізмів функціонування ринкових відносин і державного регулювання. Фундаментом для ефективного розвитку економіки, соціального та культурного життя суспільства є безперечно якість освітньої підготовки здобувачів освіти.

Сучасна молодь виявляє зацікавленість до виявлення підприємницьких ініціатив, формування і реалізації інноваційної концепції власної справи. Відтак у молоді виникає потреба в розвитку підприємливості і здатності визначати своє майбутнє в реальних умовах сьогодення. Особлива роль у формуванні таких якостей особистості належить загальноосвітнім навчальним закладам. Практика життя показує, що, чим раніше дитина долучається до сучасних фінансових відносин, тим легше їй в майбутньому адаптуватися до реалій сучасного фінансового життя. Тому підходи, задекларовані Державним стандартом базової середньої освіти, повністю відображають потребу сьогодення та запити на ті компетентності, які потрібні людині упродовж всього життя.

Наявні освітні програми, методи та інструментарій, який використовується у межах реалізації концепції НУШ для формування у майбутньому суспільстві фінансово грамотних споживачів фінансових послуг дають поштовх для розвитку підприємництва, малого та середнього бізнесу, вміння інвестувати та працювати у межах проектів різного рівня для власного достатку і збагачення країни в цілому.

Проаналізувавши стан готовності педагогічних колективів до здійснення фінансового виховання молоді у навчальних закладах загальної середньої освіти, виявлено, що рівень фінансової грамотності педагогів не дозволяє вирішувати завдання, пов'язані з підготовкою здобувачів освіти до життя в динамічних фінансово-економічних умовах. Оскільки множина фінансових відносин пов'язана з використанням різного роду фінансових інструментів та проведенням різного роду розрахунків і здатності прийняття виважених ефективних рішень учителі повинні мати глибокі фахові знання з фінансової грамотності. Виникає цілком природна потреба у постійній підготовці майбутніх педагогів до розробки і впровадження у постійно змінюваному та динамічному середовищі ефективних форм, методів і технологій навчання здобувачів освіти, спроможних підвищити ефективність фінансового і економічного виховання молодих громадян України. Окрім постійного, систематичного підвищення рівня фінансової грамотності педагогів важливим є реалізація у педагогічній діяльності ініціативності, практичної кмітливості, організаційних вмінь і лідерських якостей у прийнятті рішень, активно діяти, і тим самим в застосуванні такої моделі поведінки втілювати успішно

власні задуми та бути прикладом, ініціювати виховання підприємливості у здобувачів освіти.

Нині соціально-економічне середовище вимагає компетентних фахівців, які мають ряд сформованих та розвинених компетентностей, що закладаються ще зі школи, і педагог є основним джерелом їх надбання. Тому, однією з педагогічних умов формування підприємницької компетентності є використання інноваційних методів навчання, серед яких особливе місце належить інтерактивним. Інтерактивні технології навчання класифікуються науковцями в основні чотири групи.

По-перше, кооперативне навчання. Найпоширенішими методами цієї групи є робота в парах під час проведення письмових опитувань, тестування, виконання завдань; синтез думок для вирішення складних проблем під час практичних занять; коло ідей при вирішенні суперечливих питань. Такі методи співпраці дають можливості здобувачам виконувати завдання, що сприяють розвитку навичок спілкування в групі, критично мислити, аналізувати, формувати власну аргументовану думку та переконувати.

По-друге, колективно-групове навчання, при якому використовуються такі методи як «коло ідей», «мікрофон»; мозкова атака при вирішенні проблемних завдань, наприклад: дерево рішень при аналізі конфліктних ситуацій. Ці методи допомагають учням висловити свою думку.

По-третє, ситуативне моделювання, до цієї групи можна віднести імітаційні ігри-тренінги ігри-тренажери та рольові ігри.

Четверта група – це опрацювання дискусійних питань. При цьому застосовуються такі методи: «займи позицію» (власна думка) та дискусія. Вони допомагають здобувачам відстоювати власну думку, вести дискусію, стимулюють до розвитку критичного мислення, інформедійної грамотності, поглиблюють знання з обговорюваної теми.

Окрім інтерактивних методів, які можуть використовуватися на заняттях, доцільно розглядати і **творчо-пошукову (дослідницьку) діяльність**. Дослідження у межах конкретної теми чи проблеми, реалізація проекту і сама проектна діяльність здобувачів може бути додатковою, або вдало застосовуватися у межах вивчення конкретних тем курсів «Фінансова грамотність», «Економіка» чи інтегрованою навчальною програмою «Громадська освіта». Участь здобувачів у проєктах, які проводяться за межами школи, дають можливість більше отримати актуальної та практичної інформації, оволодіти інноваційними підходами і методами дослідження з використання інноваційної техніки та інформаційних технологій, нові знайомства для подальшої співпраці, проявити свої знання і якості. Серед проєктів (заходів), у яких щороку беруть участь здобувачі області, бажано відмітити **заходи:**

- у рамках святкування всесвітнього дня зоощаджень;
- щорічної глобальної ініціативи Всесвітній тиждень грошей (Global Money Week);
- Всеукраїнського учнівського турніру юних економістів;
- Всеукраїнського учнівського турніру юних знавців курсу «Фінансова грамотність»;
- Регіонального турніру з фінансової грамотності, Дня науки та ін.

Методи активізації навчально-пізнавальної діяльності здобувачів, при формуванні підприємницької компетентності, ефективно поєднуються з іншими загальними дидактичними методами (пояснювально-ілюстративним, репродуктивним, проблемного викладу, частково-пошуковим, дослідницьким), доповнюють й урізноманітнюють їх, а також органічно вписуються в педагогічний процес і відповідають умовам педагогічного середовища школи із сталими гуманістично-демократичними засадами. Весь процес навчальної діяльності проходить на позитивному емоційному тлі, що забезпечує підвищення ефективності співробітництва вчителя і учня. При цьому вчитель, що проводить урок, виступає не стільки джерелом інформації, скільки організатором усієї роботи, спрямовуючи її у потрібне русло, створюючи сприятливий психологічний клімат у групі, коригуючи помилки. Роль вчителя особливо зростає, коли здобувачі працюють в умовах ігрових моделей навчання. Це допомагає творчо підходити до процесу навчання взагалі, сприяє розвитку вміння зважувати альтернативні рішення, бачити неординарні шляхи розв'язання проблем.

Критично важливу роль у підвищенні фахової обізнаності відіграють хмарні технології. Основні компанії: Google, Microsoft, IBM, удосконалюють хмарні технології та впроваджують додаткові сервіси для інтеграції їх у освітній процес.

Сучасні веб-сервіси у хмарі є важливою системою, завдяки якій створюються певні навчальні середовища для підвищення кваліфікації педагогів та розвитку їх професіоналізму та надається можливість залучити до освітнього процесу учнів та їх батьків через використання досягнень Інтернет-технологій, електронних додатків для освіти. Окрім того, розпочато широкомасштабне функціонування платформи «Всеукраїнська школа онлайн», яка слугує гарною допомогою для педагогів у процесі підготовки до занять. А дистанційна школа для учнів сформована КНЗ «Черкаським обласним інститутом педагогічних працівників ЧОР» дозволяє мати здобувачам додаткову дистанційну підготовку.

На сьогодні в освітньому процесі започатковано ринок виробництва українських електронних освітніх продуктів і сервісів, що сприяє формуванню і цифрової компетентності учасників освітнього процесу в Україні. Підсилити компетентність підприємливості та фінансової грамотності можна використанням і реалізацією завдань курсів за вибором, перелік яких розміщено на офіційному сайті ДНУ «Інститут модернізації змісту освіти» за покликанням <https://imzo.gov.ua/pidruchniki/pereliki/>

До 2025 р. забезпечується вивченням економіки на профільному рівні, а фінансова грамотність, як вибірково-обов'язковим предметом, що може вивчатись у закладі освіти за наявності належних умов у старшій школі (наказ МОН від 28.11.2019 № 1493 «Про внесення змін до типової освітньої програми закладів загальної середньої освіти III ступеня») (<https://mon.gov.ua/ua/npa/pro-vnesennya-zmin-do-tipovoyi-osvitnoyi-programi-zakladiv-zagalnoyi-serednoyi-osviti-iii-stupenya>). У 2025-2026 н.р. відповідно до Концепції НУШ та Державного стандарту базової середньої освіти у 8-9 класах впроваджуватиметься курс «Підприємництво і фінансова грамотність», який комплексно формуватиме компетентність здобувача відповідно до вимог стандарту.

Новий курс «Підприємництво і фінансова грамотність» замінить існуючі курси з економіки та фінансової грамотності. Здобувачам буде запропоновано оволодіти прикладними і родинними фінансами, розібратися у тонкощах підприємливості та підприємництва, зрозуміти соціальну відповідальність бізнесу та відносин з державою. Під час вивчення курсу здобувачі розвинути:

Уміння: проектувати власну професійну діяльність відповідно до своїх здібностей, переваг і недоліків творчо мислити, генерувати нові ідеї та ініціативи, втілювати їх у життя для поліпшення власного добробуту, розвитку суспільства і держави формувати цілі та завдання, розробляти плани для їх досягнення, прогнозувати і мінімізувати ризики, приймати рішення та оцінювати їх ефективність розраховувати і раціонально використовувати ресурси застосовувати економічні знання в повсякденному житті, розраховувати самостійно або з допомогою інших осіб вартість матеріалів, необхідних для виготовлення спроектованого виробу, оперувати грошима під час створення продукту (виробу чи послуги), розраховувати та оцінювати (з допомогою інших осіб у разі потреби) вартість ідеї, що передбачає проектування і виготовлення виробу чи надання послуги;

Ставлення: виявлення ініціативності, відкритості до нових ідей, впевненості і рішучості під час реалізації власних ідей; визнання своїх талантів, здібностей, вмінь і демонстрація їх у праці і творчості відповідальність за кінцевий результат власної і групової діяльності усвідомлення ролі фінансів як одного з ресурсів у роботі над проектом, потреби ощадливого та ефективного використання грошей у побуті та під час організації проектної діяльності (власної чи групової).

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ

1. Постанова КМУ «Про деякі питання державних стандартів повної загальної середньої освіти» від 30.09.2020р. URL: http://search.ligazakon.ua/l_doc2.nsf/link1/KP200898.html
2. Пронікова І. В. Базові поняття економічної освіти школярів в Україні (кінець XX – початок XXI століття). *Вісник Чернігівського національного педагогічного університету*. Серія : Педагогічні науки. 2018. Вип. 151 (1). С. 218-221.
3. Шпак О., Булаченко С., Примаченко Н. Економічна освіта як засіб формування соціальної активності учнів. *Молодь і ринок*. № 2 (169), 2019.
4. Програмне забезпечення у основній і початковій школі. URL: <https://imzo.gov.ua/kurs-finanova-gramotnist/programne-zabezpechennya-u-osnovniy-i-pochatkovi-shkoli/>
5. Програмне та навчально-методичне забезпечення курсу у старшій школі. URL: <https://imzo.gov.ua/kurs-finanova-gramotnist/programne-ta-navchalno-metodichne-zabezpechennya-kursu/>
6. Овчарук О. В. Інтеграція підприємницької компетентності до змісту навчальних програм середньої освіти: концептуальні підходи. *Економіка в школах України*. 2018 р. № 1 (158). С. 4-18.
7. Про Global money week. URL: <https://globalmoneyweek.bank.gov.ua/>
8. Фінансова грамотність. URL: <https://cibs.ubs.edu.ua/financial-literacy/>
9. Кінах Н. В. Структура економічної компетентності педагога нової української школи. *Science Review*. 2017. №. 7(7). Vol. 4. December 2017. P. 52–54.
10. Лодатко Є. Формування економічної компетентності майбутнього вчителя у контексті викликів нової української школи / *Гуманізація навчально-виховного процесу*. 2018, № 1 (87).

В.М. Шемшур,

завідувач лабораторії-центру інформаційних технологій КНЗ «Черкаський обласний інститут післядипломної освіти педагогічних працівників Черкаської обласної ради»;

Б.С. Безпоясний,

методист лабораторії-центру інформаційних технологій КНЗ «Черкаський обласний інститут післядипломної освіти педагогічних працівників Черкаської обласної ради»

ШЛЯХИ ФОРМУВАННЯ ПРОФЕСІЙНОЇ КОМПЕТЕНТНОСТІ УЧИТЕЛІВ ІНФОРМАТИКИ

Інформаційне суспільство вимагає від кожної особистості набуття здатності та вмінь самостійно опановувати знання. Тому інформаційні технології наразі стають органічною потребою кожної людини. У зв'язку з цим у кожному закладі освіти повинні бути створені найсприятливіші умови для використання новітніх онлайн-ресурсів на уроках, розвитку пізнавальних і комунікативних здібностей, уміння оперативно приймати рішення в складних ситуаціях. Зазначені чинники зумовлюють необхідність вдосконалення змісту навчання вчителів інформатики в контексті неперервної професійної освіти на сучасному етапі.

Лабораторія-центр інформаційних технологій докладає багато зусиль на розробку та запровадження дистанційних форм і методів навчання з метою забезпечення неперервності в навчанні вчителів інформатики в, до і післякурсний період, підтримки педагогічних кадрів та науково-методичний супровід упровадження в 2-4 класах в інваріантній складовій пропедевтичного курсу "Інформатика 2-4 клас", організацію та проведення масових заходів з вчителями та учнями.

Для поглиблення знань у галузі інформаційних технологій та з метою якісної підготовки учнів області до олімпіади з ІТ функціонує «Ліга юного інформатика». Учасники спільноти мають доступ до відеоуроків, майстер-класів та корисних джерел для підготовки до олімпіад та конкурсів з ІТ. Активні учасники Ліги показують якісний рівень підготовки на всіх етапах Всеукраїнської олімпіади. Адреса спільноти: <https://goo.gl/zGf4mk>. Зауважимо, що цього року, відповідно до листа МОН від 15.12.2020 № 1/9-694 «Щодо проведення Всеукраїнських учнівських олімпіад з навчальних предметів у 2020/2021 навчальному році», другий, третій та четвертий етапи олімпіади з інформатики та інформаційних технологій не проводились.

З метою підготовки учнів загальноосвітніх навчальних закладів до олімпіади з інформатики створено та підтримується сервер автоматизованої системи перевірки ejudge: <https://ejudge.ckipo.edu.ua/>. Також радимо використовувати аналогічні платформи з базою задач та автоматичною перевіркою: <http://dn.hoippo.km.ua:8889/>, <https://www.e-olymp.com/uk/>.

Корисними для використання на уроках та в дистанційному навчанні є сервіси «хмарних технологій» Google: обліковий запис Google, Google

Chrome, Google Фото, Google Таблиці, Google Форми, Google Документи, Google Календар, Google Малюнки, Google Keep: спільноти, колекції, події, G Suit for Education, віртуальний клас Classroom, Google Sites, Google Карти. Під час проведення практичних робіт доцільно розглядати планування роботи з використанням Google календарів, організацію Контактів Google для оптимізації роботи, можливості використання перегляду вулиць та створення фотосфер, геолокаційні інструменти, програму «Місцеві експерти», культуру спілкування у соціальних мережах, організацію взаємодії у віртуальному класі Classroom, безпеку в Google Chrome, середовище оновлених Сайдів Google (додавання та редагування сторінки сайту, створення сторінки-лендінгу, налаштування макету сайту та його зовнішнього вигляду). З хмарними технологіями та технологіями дистанційного навчання більш детально можна ознайомитися за посиланнями: <https://sites.google.com/view/ckipo/тренінг>.

Використовуючи соціальні сервіси WEB 2.0, здійснюється в післякурсний період консультування вчителів початкових класів, які викладають предмет "Інформатика" в 2-4 класах, забезпечується самоосвіта педагогічних кадрів шляхом використання хмарних технологій (служби Google, WindowsLive, Padlet тощо).

Під час проходження атестаційних курсів основна увага у фаховому компоненті приділяється програмуванню та новим сучасним мережевим технологіям. Так, вчителі інформатики розробляють дидактичні матеріали, інтерактивні вправи, мережеві дистанційні уроки з окремих тем програми, використовуючи так звані "Хмарні технології". Їх використання зумовлює наповнення мережевої бібліотеки дистанційних уроків з інформатики для учнів ЗНЗ. Ознайомитись з ними та використати їх можна за таким посиланням: <https://sites.google.com/site/posvck/> та <https://sites.google.com/view/ckipo/курси>.

Протягом року систематизовано та поповнено банк ліцензійних та вільних програмних засобів навчального призначення для їх використання в навчальних закладах області під час викладання предмета "Інформатика. 2-4 класи".

Організовано та проведено курсову підготовку 250 вчителів початкових класів для впровадження Державного стандарту початкової школи (курс "Інформатика. 2-4 класи"), 120 вчителів інформатики старшої школи пройшли курси в рамках підготовки

до викладання інформатики в 5-11 класі за новою програмою. Список запланованих курсів знаходиться за посиланням: <http://oipopp.ed-sp.net/?q=taxonomy/term/5402> (в датах можливі зміни). Широкою популярністю серед вчителів області користуються спецкурси «Хмарні технології ті інтерактивні вправи» та «Створення сайту, квесту, дистанційного курсу». Такі 30-годинні курси проводяться в очно-дистанційному (16 очних+14 офлайн годин) або дистанційному режимі (8 онлайн+22 офлайн години). Для вчителів інформатики в початковій школі/інформатики впроваджуються курси «Навчальні проекти Scratch», «Основи програмування та алгоритмізації Python» та «Підготовка до викладання інформатики в 10-11 класі». За замовленням працівників закладів освіти методисти інституту можуть розробити програму та провести тренінги, вебіари, спецкурси за бажанням вчителя. Список спецкурсів інституту розміщено за посиланням: <https://cutt.ly/Ub8ChzN>

У рамках формування єдиного освітнього простору регіону на сайті лабораторії в розділі вебіари: <https://sites.google.com/view/ckipo/webinars> постійно проводяться вебіари та веб-конференції з інформатики. Матеріали конференції, відеозаписи та сертифікати учасників постійно розміщуються на відповідній сторінці.

З метою організації дистанційної інформаційної, консультативної та навчально-методичної роботи з вчителями, проведення олімпіад, конкурсів серед учнівської молоді активно використовується можливість мережевого засобу - форуму <https://cit.ckipo.edu.ua/index.php/forum/index>

Цього року в Міжнародному конкурсі з інформатики та комп'ютерної вправності "Бобер" взяли участь 756 учнів 2-11 класів загальноосвітніх навчальних закладів області.

На базі КНЗ «ЧОІПОПП ЧОР» активно діє регіональна академія CISCO, в рамках якої вчителі та учні області можуть безкоштовно навчатися на більше 40 всесвітньо відомих курсах; повний перелік курсів: <http://bit.ly/2D2VScX>. Реєстрація на курси здійснюється на сайті «Ліга юного інформатика. Тренінг». У школах області діє всеукраїнський проект «Впровадження ІТ-курсів для викладання в навчальних закладах», спільно з міжнародною академією «CISCO» відкрито 17 академій «CISCO» в області (<https://www.kpi.kharkov.ua/ukr/informatsijni-tehnologiyi/akademiya-cisco/>). Широко впроваджується Всеукраїнський проект «CODE CLUB UA», який забезпечує методичну підтримку викладання предмета «Інформатика» (https://codeclub.com.ua/teacher_registration/).

Впровадження курсу «Інтернет речей» у навчальних закладах області (міжнародний) відбувається у співпраці з академією «CISCO». Працівниками лабораторії розроблено ряд тренінгів та спецкурсів для педагогічних працівників області, які можуть бути відвідані за кошти освітньої субвенції МОН/за власним бажанням, зокрема «Використання інтерактивних вправ та ІКТ в освітній діяльності», «Основи інформаційної безпеки», «Інформаційна безпека. Кібербезпека», «Створення сайту, квесту, блогу», «Електронні таблиці», «Бази даних», «Веб-технології», «Основи програмування Python» і т.д.

Пріоритетними напрямками навчання в інформатиці сьогодні є проектна діяльність та компетентісно-орієнтований підхід. Компетентнісні завдання та проектна діяльність мають застосовуватися наскрізно через увесь навчальний

курс (компетентнісні задачі з інформатики можна розглядати як тип технологічних задач, для яких обов'язковим є застосування ІТ, як засобу їх розв'язування).

Учителі також можуть вибудовувати найбільш прийнятний для конкретного навчального закладу або класу підхід до навчання. В оновленій навчальній програмі для 5-9 класів відсутня запропонована кількість часу на вивчення кожної теми, тому учитель має створити умови для забезпечення рівня навчальних досягнень учнів, зазначеного у програмі, з кожної теми.

У 2021/2022 навчальному році вивчення інформатики в основній та старшій школі закладів загальної середньої освіти здійснюватиметься за навчальними програмами, які розміщено на офіційному веб-сайті Міністерства освіти і науки України.

Під час викладання інформатики в усіх класах вчитель самостійно добирає засоби та методи подання навчального матеріалу, визначає форму проведення практичних робіт (робота з елементами досліджень, спільна робота в Інтернеті, проектні роботи, практикуми тощо). Використовувати в процесі навчання інформатики можна тільки те програмне забезпечення і навчально-методичну літературу, яку рекомендовано або схвалено МОН України.

Щодо викладання інформатики у 5-9 класах залишаються чинними методичні рекомендації, зокрема тематичне оцінювання рекомендується здійснювати в кінці кожної теми навчальної програми, об'єднуючи роботи з невеликих тем (до 5 годин) із наступними підсумковими роботами на кожному 8-10 уроці, а **кількість практичних робіт з обов'язковим оцінюванням рекомендуємо встановлювати на рівні 25%** від загального обсягу навчального часу, який відводиться на вивчення предмету (якщо в тексті навчальної програми відсутній перелік практичних робіт з обов'язковим оцінюванням). Оцінки за обов'язкові роботи мають бути занесені вчителем до класного журналу. Інші види практичної діяльності учнів (демонстраційні, тренувальні роботи, практикуми) оцінюються в разі потреби.

Звертаємо вашу увагу, що продовжує діяти **навчальна програма з інформатики для 10-11 класу**. Програма розрахована на вивчення інформатики в 10–11 класах загальноосвітніх навчальних закладів як вибірково-обов'язкового предмету навчального плану в обсязі до 105 годин, з яких 35 годин складає інваріантний базовий модуль. Реалізація змісту освіти, визначеного Державним стандартом, забезпечується вибірково-обов'язковими предметами: «Інформатика», «Технології» та «Мистецтво». Із запропонованого переліку адміністрація та учитель на основі бажання учнів/батьків та матеріального наповнення навчального закладу мають обрати два предмети: один — у 10-му класі, інший — в 11-му класі або одночасно два предмети в 10–11-х класах (у такому разі години, передбачені на вибірково-обов'язкові предмети діляться між двома обраними предметами).

Відповідно до Державного стандарту базової і повної загальної середньої освіти, вибірково-обов'язковий курс «Інформатика» вибудовується за такими предметними змістовими лініями:

- інформаційні технології в суспільстві;

- моделі і моделювання, аналіз та візуалізація даних;
- системи керування базами даних;
- технології опрацювання мультимедійних даних;
- сервіси інформаційно-комунікаційних мереж.

Зміст навчання має чітко виражену прикладну спрямованість і реалізується переважно шляхом застосування практичних методів і форм організації занять.

Також, на уроках інформатики рекомендуємо обов'язково ознайомлювати учнів із ресурсами для самоосвіти (враховуючи вікові особливості). Перелік деяких електронних ресурсів для самоосвіти учнів:

- <https://scratch.mit.edu/>
- <http://itknyga.com.ua>
- <http://www.ed-era.com>
- <http://universinet.org/games>
- <https://www.playcodemonkey.com/>
- <http://www.lingva.ua>
- <http://disted.edu.vn.ua/>
- <http://e-pidruchnyky.net/>
- <https://blockly-games.appspot.com/>
- <http://codeclubua.org/>

З метою реалізації практичної спрямованості курсу інформатики, незалежно від профілю навчання, віку учнів комп'ютерна техніка повинна використовуватися на кожному уроці інформатики. При проведенні всіх навчальних занять з інформатики здійснюється поділ класів на дві групи, за наявності в кожній групі не менше 8 учнів (наказ МОНУ № 128 від 20.02. 2002 «Про затвердження Нормативів наповнюваності груп дошкільних навчальних закладів (ясел-садків) компенсуючого типу, класів спеціальних загальноосвітніх шкіл (шкіл-інтернатів), груп подовженого дня і виховних груп загальноосвітніх навчальних закладів усіх типів та Порядку поділу класів на групи при вивченні окремих предметів у загальноосвітніх навчальних закладах»).

При організації навчально-виховного процесу і оснащенні навчального середовища в кабінеті інформатики слід користуватись Листом МОН України № 1/9-497 від 17.07.2013 «Про використання Інструктивно-методичних матеріалів з питань створення безпечних умов для роботи у кабінетах інформатики та інформаційно-комунікаційних технологій загальноосвітніх навчальних закладів».

Рекомендуємо у 2021-2022 н.р орієнтувати роботу методичних об'єднань вчителів інформатики на:

- системну та цілеспрямовану роботу щодо розвитку фахової компетентності вчителів інформатики;
- щорічне навчання вчителів інформатики на різноманітних тренінгах, майстер-класах, практикумах з метою систематичного оновлення фахових знань;
- роботу щодо запровадження електронного портфоліо вчителів інформатики, створення авторських та тематичних блогів вчителів;
- розбудову районних та міських освітніх он-лайн ресурсів з метою розвитку віртуальних педагогічних спільнот;
- залучення вчителів інформатики до участі в конкурсах, фестивалях, виставках;
- щорічне підвищення рівня фахової підготовки вчителів інформатики, використовуючи для цього різні форми навчання;

- забезпечення проведення тренінгів з методичних питань викладання інформатики в початковій школі;
- проведення майстер-класів, тренінгів та практикумів для вдосконалення навиків алгоритмізації та програмування як учнів, так і вчителів;
- розвиток дистанційної форми навчання для вчителів інформатики;
- продовження роботи віртуальних методичних об'єднань вчителів інформатики, подальшу розбудову веб-ресурсів, створених на підтримку їх діяльності
- продовження роботи творчих майстерень вчителів інформатики, започаткування роботи авторських майстерень в он-лайн форматі;
- узагальнення передового педагогічного досвіду роботи кращих вчителів інформатики;
- направлення діяльності учнів у позаурочний час для розвитку їх творчого потенціалу, креативного мислення, використовуючи для цього гурткову роботу, участь у різноманітних конкурсах, турнірах, олімпіадах з інформатики та ІКТ.

Організація сучасного уроку інформатики

Методика проведення кожного уроку з інформатики визначається вчителем з урахуванням того, що обов'язковою передумовою успішного виконання вимог програми є практична діяльність учнів з індивідуальним доступом кожного учня до роботи з персональним комп'ютером.

При плануванні та підготовці до уроків вчителю варто зважати на основні принципи шкільної інформатики:

1. застосування на практиці отриманих знань та навичок, розвиток предметних та ключових компетентностей учнів;
2. спрямованість на реальне життя та інтеграцію з іншими предметами;
3. активне навчання та творчість;
4. інновації як в освіті, так і в технологіях;
5. спільна навчальна діяльність через роботу в парах та малих групах;
6. створення нових інформаційних продуктів та пошук нових знань;
7. вільний вибір програмних засобів та онлайн-сервісів для навчальної та практичної діяльності, у тому числі можливість використання вільно поширюваного програмного забезпечення як альтернативи пропріетарним програмним продуктам;
8. використання безпечних веб-середовищ та дотримання конфіденційності мережевої особистості учнів;
9. дотримання авторських прав розробників програм, доброспорядне використання контенту.

Важливим чинником розвитку ключових компетентностей є інтегрованість змісту уроку інформатики, яка передбачає:

- проблемну орієнтованість пропонованих на уроках завдань, що стимулює дискусію, обговорення, пошук різних джерел інформації, зіткнення думок і переконань;
- пов'язаність змісту уроку з реальним життям;
- практичну значущість інформації, що має знаходити підтвердження через реальні факти та в змодельованих на уроці ситуаціях.

Ключові компетентності можна розвивати через відповідні форми роботи, які відображають комунікативно-діяльнісний підхід до навчального процесу.

Для цього потрібно використовувати:

- інтерактивні форми та методи роботи, які забезпечують активну діяльність учнів у процесі опанування навчального матеріалу;
- кооперативне навчання, під час якого формуються соціальні вміння, лідерські якості;
- рольові та ділові ігри, які допомагають побачити світ і себе в ньому, підвищують самооцінку та попит на інновації;
- проектні технології, завдяки яким в учнів формується проектне мислення, почуття відповідальності та досвід цілеспрямованої співпраці, вони вчаться застосовувати знання на практиці, працювати в команді над конкретним завданням, презентувати свої результати;
- методи змішаного навчання, які поєднують у собі традиційне й дистанційне навчання та найбільш відповідають інтересам і уподобанням учнів, які живуть у період стрімкого інформаційно-технологічного розвитку суспільства;
- звернення до досвіду учнів, що гарантує перетворення кожного учня на справжнього учасника освітнього процесу, співтворця й конструктора нових знань;
- відповідні форми оцінювання, а саме: самооцінювання, яке формує здатність до самоаналізу, спостережливості за собою, вміння бачити та визнавати перед собою власні помилки; взаємооцінювання, що виховує відкритість до критики з боку інших, здатність відокремлювати об'єкт від суб'єкта оцінювання, вміння слухати, аналізувати й порівнювати.

Планування та організація навчальної діяльності проводиться на основі базових цінностей, загальних компетенцій, з урахуванням цілей, змісту та очікуваних результатів навчання, які зазначені в навчальних програмах, підтримки інтеграції з іншими предметами та суб'єктами навчальної діяльності, змістовими лініями курсу інформатики. Очікувані результати навчання вчитель визначає відповідно до складових компетентностей, зазначених у програмі з інформатики.

Навчальна програма з інформатики, зокрема в 5-9 класах, не обмежує самостійність та творчу ініціативу вчителя, передбачаючи гнучкість вибору та розподілу навчального матеріалу відповідно до потреб учнів та обраних засобів навчання. Вона не встановлює кількість годин та порядок вивчення тем у рамках навчального року, а лише вказує на очікувані результати навчання та зміст навчального матеріалу, вивчення якого є об'єктом тематичного оцінювання. Вчитель може розподіляти навчальний час на власний розсуд, враховуючи особливості наявного матеріально-технічного забезпечення, попередній досвід, рівень знань учнів та інші фактори. За необхідності вчитель може змінювати порядок вивчення тем, не порушуючи змістових та логічних зв'язків між ними та враховуючи, що **на вивчення змістової лінії «Алгоритми та програми» має приділятися не менше 40% загального навчального часу в 5-8 класах та 30% в 9 класі.**

Звертаємо увагу на те, що хоча з програми вилучені розділи узагальнення та повторення матеріалу, а також резервні години, учитель може передбачити необхідний, на його думку, час для повторення як на початку, так і наприкінці навчального року або семестра (триместра).

У практичних завданнях слід передбачати використання актуального для учнів змістового матеріалу й завдань з інших предметних областей.

Проектну діяльність та розв'язування компетентнісних задач у програмі інформатики можна застосовувати під час вивчення різних тем. Виконання навчальних проектів дозволяє вчителю розширити рамки теми, а учневі – проявити свої творчі здібності. Проектні завдання в курсі інформатики виконуються в невеликих групах, а компетентнісні завдання — індивідуально. У такий спосіб учням надається можливість практичного використання отриманих у межах теми (курсу) умінь. Результати такої діяльності мають бути представлені у вигляді закінченого інформаційного продукту для того, щоб учні могли порівнювати свої роботи і навчатись один в одного під час публічної презентації виконаних робіт перед класом. Під час представлення проекту оцінюється:

- планування дослідження, творчість і раціональність запропонованого розв'язання;
- досягнення результатів навчання та компетенцій;
- технічні характеристики, естетика і оригінальність розроблених матеріалів;
- розвиток та самонавчання учня.

Компетентнісно-орієнтовані завдання у своєму змісті містять:

- мотивацію (стимул), що є введенням у проблему (практично-орієнтовану) і відповідає на запитання «з якою метою треба це робити?».
- Формулювання завдання – відповідає на запитання «що саме треба зробити?». Учень має чітко визначити для себе суть завдання: відповісти на запитання, систематизувати початкові дані, підібрати необхідні інформаційні ресурси та програмні засоби, оцінити доцільність їх використання тощо.
- Інформацію (додаткову), необхідну для розв'язання задачі. Ця частина відповідає на запитання «чому?».
- Перевірку (критерії) – результат виконання – відповідає на запитання «що, в якій формі треба зазначити?».

З 10 по 13 серпня 2021 року у рамках підвищення кваліфікації вчителів закладів загальної середньої освіти на базі комунального навчального закладу «Черкаський обласний інститут післядипломної освіти педагогічних працівників Черкаської обласної ради» пройшло навчання педагогів, які будуть підготовлені як тренери-педагоги НУШ та забезпечуватимуть реалізацію нового Державного стандарту базової середньої освіти в галузі інформатичної освіти. Під час навчання тренери-педагоги розглянули модельні навчальні програми з інформатики, діяльнісний та алгоритмічний підходи для досягнення очікуваних результатів навчання. Також засобами інтерактивних форм роботи вчителі опрацювали шляхи реалізації вищевказаних програм. Під час навчання, педагоги зробили висновки, що модельні навчальні програми зосереджені на формуванні в учнів 5–6 класів основних навиків використання ІКТ, які будуть підтримувати вивчення інших предметів і будуть корисними в їх особистому житті. Ці навички також складають основу для продовження вивчення інформатики в 7–9 класах.

Л.Н. Добровольська,

завідувач відділу початкової освіти комунального навчального закладу
«Черкаський обласний інститут післядипломної освіти педагогічних
працівників Черкаської обласної ради»;

В.О. Андросова,

методист відділу початкової освіти комунального навчального закладу
«Черкаський обласний інститут післядипломної освіти педагогічних
працівників Черкаської обласної ради»

ПЕРЕОСМИСЛЕННЯ ВЛАСНОЇ ПЕДАГОГІЧНОЇ ДІЯЛЬНОСТІ У ПРОЦЕСІ РЕФОРМУВАННЯ ПОЧАТКОВОЇ ОСВІТИ

Сьогодення – це час кардинальних змін у освітньому просторі суспільства. Нашій державі потрібні громадяни, які вмють творчо працювати, у яких добре розвинене критичне мислення, які зможуть самостійно приймати нестандартні рішення та розв'язувати різноманітні проблеми.

Звичайно, наша сучасна початкова школа не може залишатися осторонь від процесів модернізації освіти, які відбуваються в Україні. Результати навчання учня Нової української школи визначають на основі компетентнісного підходу до навчання, тобто базуються на основних ключових компетентностях нового Державного стандарту початкової освіти. За роки навчання у початковій школі разом із предметною підготовкою учні мають оволодіти ключовими компетентностями, які передбачають їх особистісно-соціальний розвиток і формуються на міжпредметній основі.

2021-2022 навчальний рік – завершальний рік I етапу реформування освіти в Україні, рік підбиття перших підсумків, аналізу результатів, роздумів про покращення освітнього процесу у початковій школі.

Яким же має бути освітній процес в початковій школі? Кожен педагог має усвідомлювати, що в основі освітнього процесу в початковій школі лежить особистісно орієнтований, діяльнісний та компетентнісний підходи.

Відповідно до Державного стандарту початкової освіти, затвердженого постановою Кабінету Міністрів України 21.02.2018 № 87 (у редакції постанови Кабінету Міністрів України від 24.07.2019 № 688) метою початкової освіти є «всебічний розвиток дитини, її талантів, здібностей, компетентностей та наскрізних умінь відповідно до вікових та індивідуальних психофізіологічних особливостей і потреб, формування цінностей, розвиток самостійності, творчості та допитливості». Щоб досягти поставленої мети, необхідно в освітньому процесі забезпечити формування і розвиток компетентностей молодших школярів. Однією з ключових компетентностей є «вільне володіння державною мовою, що передбачає уміння усно і письмово висловлювати свої думки, почуття, чітко та аргументовано пояснювати факти, а також любов до читання, відчуття краси слова, усвідомлення ролі мови для ефективного спілкування та культурного самовираження, готовність вживати українську мову як рідну в різних життєвих ситуаціях».

Оскільки кожен урок (не тільки урок української мови) має стати ареною вільного спілкування, розмірковування, висловлювання власних ідей, то

першочергове завдання педагогів початкової школи – **створити належні умови для активного залучення учнів до процесу навчання.** Кожен школяр чи школярка мають стати не пасивними спостерігачами та виконавцями, а активними творцями уроку, які отримують задоволення від навчальної праці, прагнуть діяти, мислити, творити.

Важливо не давати учням готові знання, а вчити самостійно здобувати їх, розв'язувати проблемні ситуації, включатися в активний пошук варіантів вирішення завдання. Запропонована на уроці ситуація, яка потребує вирішення, створює умови для розвитку в учнів різних видів мислення.

Наприклад, перед знайомством дітей із правописом слів з апострофом, можна об'єднати їх у групи та запропонувати дітям скласти слова з букв (кожен набір букв в окремому конверті або написані на цеглинках ЛЕГО). З даних наборів учні можуть утворити слова: «сімя, ве, бють, здоровя, пють, торфяний, бурян». Далі пропонуємо проаналізувати утворені слова і пояснити, що, на їхню думку, не так із ними і якою насправді має бути їх вимова. Доповідачі повідомляють ідеї, висловлені учасниками групи. Учні спільно приходять до висновку, що у зазначених словах букви я, ю, є мають позначати два звуки відповідно [йа], [йу], [йе], які не зливаються з приголосними [б], [п], [в], [м], [ф], [р]. На письмі роздільну вимову у таких випадках позначають апострофом. Наступний крок – «мозковий штурм». Запитуємо в учнів, що вони знають про апостроф. Висловлювання учнів не критикуємо і не виправляємо, коротко фіксуємо на дошці чи ватмані паперу. Далі пропонуємо учням виправити помилки, прочитати слова правильно, зробити висновки: як вимовляються слова з апострофом, після яких букв на позначення приголосних та перед якими буквами пишеться апостроф. На етапі закріплення чи узагальнення знань про правопис слів з апострофом можна провести вправу-змагання «Хто більше?». Для цього об'єднуємо учнів у групи, готуємо цеглинки ЛЕГО, аркуш паперу, ручку, пісочний годинник на 2 чи 3 хвилини. За командою вчителя учні мають згадати слова, які пишуться з апострофом. При цьому секретар ці слова записує, експерт будує вежу із з'єднаних цеглинок ЛЕГО, де кожна цеглинка – це окреме слово, секундант слідкує за часом. Всі учасники групи намагаються записати якомога більше слів. Група експертів (по одному представнику від команди) перевіряє правильність виконання завдання. Перемагає команда, у якій побудована найвища вежа.

Для знайомства учнів з правописом слів, у яких апостроф пишеться після префіксів можна скористатися таким варіантом створення проблемної ситуації. Спочатку учні пишуть словниковий диктант: *м'ята, сім'я, полум'яний, в'юн, солов'иний, п'є, б'ють*.

Далі учитель/вчителька запитує:

- Що об'єднує ці слова?
- Пригадайте правило правопису слів з апострофом.

Далі можна записати озвучене у першу колонку таблиці ЗХД. Наприклад

Знаю	Хочу знати	Дізнався
Апостроф – це значок, який ставиться на письмі. Пишеться після букв б, п, в, м, ф, р перед я, ю, є, ї, коли вони позначають 2 звуки	Чи є ще випадки написання слів з апострофом	

Наступний крок. Об'єднуємо дітей у пари чи групи і пропонуємо проаналізувати та подумати, що їх об'єднує такі слова: *з'їхати, під'їхати, виїхати, об'ява, з'являтися, поєднати, об'єднати, з'їсти, поїсти*.

Звертаємо увагу учнів на слова з апострофом. Пропонуємо спробувати зробити висновок про правопис цих слів.

Якщо дітям важко побачити закономірність, надаємо допомогу:

- Виділіть у словах префікс.
- Підкресліть букву, на яку він закінчується.
- Після яких букв стоїть апостроф? Перед якими?

Формулюємо правило. Зв'яжемо його з правилом, записаним на сторінці підручника. В кінці уроку заповнюємо 3-тю колонку таблиці ЗХД.

Для того, щоб учні могли вільно висловлювати свої думки, важливо, щоб їхній активний словник постійно поповнювався новими словами. Для цього потрібно пропонувати школярам вправи на знаходження тематичних слів в тексті, запису слів у тому порядку, у якому вони були вжиті в творі.

Цікавою є вправа «Кола на воді», коли учням пропонується записати обране слово по вертикалі. Потім на кожну букву дописати інше слово. Із нових слів скласти речення, текст. «Кола на воді» можна провести таким чином. Об'єднуємо учнів у групи. Кожна група обирає собі слово, яке має складатися із стількох букв, скільки є учасників групи. Записують це слово по вертикалі, кожен учасник по черзі записує нове на одну із букв.

Наприклад, для групи з 4-х осіб:

- Л - літак
- І - ірис
- Т - тигр
- О – окуляри.

Далі кожен учасник протягом 2-3-х хвилин будує з LEGO System за власним задумом об'єкт, який має відповідати придуманому слову. Наступний крок: учасники складають спільну історію з придуманими словами і оживляють її за допомогою створених об'єктів.

Важливим аспектом діяльності педагога є формування математичної компетентності молодших школярів, яка «передбачає виявлення простих математичних залежностей в навколишньому світі, моделювання процесів та ситуацій із застосуванням математичних відношень та вимірювань, усвідомлення ролі математичних знань та вмінь в особистому і суспільному житті людини». Рушійною силою та

мотивацією для вивчення математики є цікавість. Учні, захоплені цікавою для них справою, проявляють силу волі для опанування новими знаннями й уміннями. Як зацікавити кожного учня?

Довести, що математика – це не абстрактні формули, графіки, задачі, вирази, а це – принципи та закономірності, що оточують нас на кожному кроці.

Організовувати математичні походи (у ліс, парк, зоопарк, магазин), квести, змагання.

При вивченні рахунку, формуванні обчислювальних навичок опиратися на реальний лічильний матеріал: мушлі, гудзики, камінці, жолуді, шишки, каштани тощо, особливо під час першого циклу навчання.

Використовувати LEGO, рахункові палички Кюізенера, логічні блоки Дьєнеша.

LEGO варто застосовувати для виконання завдань на кількісну та порядкову лічбу, склад числа, порівняння, додавання і віднімання чисел, збільшення і зменшення на кілька одиниць, площинне та просторове розміщення предметів, 3 D-модель цифр, створення моделей та складання на їх основі задач, ціле та частини.

Палички Кюізенера для лічби є багатофункціональним математичним посібником, за допомогою якого педагог наочно і практично може формувати поняття числової послідовності, складу числа, відношень «більше – менше», «верх – низ», «право – ліво», «між», «довше – коротше», «вище – нижче» тощо. При цьому в учнів розвивається дрібна моторика, орієнтування в просторі.

Логічні блоки Золтана Дьєнеша, угорського математика і психолога, допомагають познайомити першокласників з кольором, формою та розміром, розвивати логічне та аналітичне мислення, пам'ять та увагу.

Більше приділяти увагу математичним іграм, наприклад «Магазин», «Знайди предмет такої ж висоти», «Знайди пару за формою», «Що змінилося», «Яке число пропущено», «Обчисли приклади та розфарбуй відповідним кольором» тощо.

Розказувати математичні казки, історії про життя видатних математиків.

Створювати з учнями цікаві STEM – проекти.

Подавати матеріал в незвичній формі та з гумором.

У структурі компетентностей учнів початкових класів важливе місце займає громадянська та соціальна компетентності. Саме вони, як ключові, мають міждисциплінарний характер і спрямовані на соціалізацію особистості, набуття навичок співжиття і співпраці в суспільстві, дотримання соціальних норм і правил. Кожна людина (і дитина зокрема) живе серед людей, причетна до творення історичної спадщини, є часткою громади, усвідомлює власну ідентичність, із згодом набуває розуміння себе як громадянина України.

Формування громадянської та соціальної компетентностей є невід'ємною складовою освітнього процесу у початковій школі та орієнтується на духовні та загальнолюдські цінності українського народу, зокрема, такі як: національна самосвідомість, ідентичність, самобутність, гідність, соборність, свобода, чесність, справедливість, демократія, культурне різноманіття, повага до рідної мови та культури, патріотизм тощо.

Завданнями громадянської освіти у початковій школі є:

- формування громадянської (державної), національної та культурної ідентичності; сприяння розвитку української мови, підвищення духовного рівня українського народу та усвідомлення його моральних норм;
- формування поваги до честі та гідності, прав та свободи людини;

- розвиток критичного мислення та медіаграмотності;

- формування активної життєвої позиції.

Громадянське виховання в початковій школі має на меті формувати у дітей знання і уявлення про рідний край, розкрити на доступному рівні особливості взаємодії людей у родині, в колективі, суспільстві, виховати в них позитивне ставлення до цінностей держави. Саме у початковій школі закладається фундамент, на якому базується вся система громадянського виховання школярів, формування у них любові до України, що в подальшому визначає успіх процесу формування світогляду особистості.

Формування громадянської компетентності молодших школярів забезпечується як змістом навчальних дисциплін початкової школи, так і шляхом застосування різноманітних навчальних технологій. Особлива увага – **використання проєктної технології**.

Широкі можливості для формування громадянської компетентності містить освітня діяльність з використанням різних видів діяльності:

- ігрова діяльність;
- пізнавальна діяльність;
- проблемно-ціннісне спілкування;
- художня творчість;
- спортивно-оздоровча діяльність;
- туристично-краєзнавча діяльність;
- розважальна діяльність.

Фондом «Крок за кроком» відповідно до структури Модельних навчальних програм Нової української школи підготовлено навчально-методичні матеріали, які допоможуть сформувати громадянську компетентність учнів початкової школи:

1. Навчально-методичні матеріали «Розвиваємо громадянські компетентності з 1 класу» - <http://www.ussf.kiev.ua/ccdeditions/324>

2. Навчально-методичні матеріали «Розвиваємо громадянські компетентності з 2 класу» - http://www.ussf.kiev.ua/images/project-50/%D0%A2%D0%B5%D0%BC%D0%B0_4-Spilnota_3.pdf

Оскільки епідеміологічна ситуація залишається напруженою, то у новому навчальному році в кожному із адміністративних регіонів учні можуть повернутися за парти чи залишатися на дистанційному навчанні.

Дистанційне навчання – форма організації освітнього процесу, учасники якого віддалені один від одного і взаємодіють за допомогою сучасних цифрових технологій.

За поєднанням очної форми і технологій дистанційного навчання закріпився термін «змішане навчання» (blended learning).

Змішане навчання – це організація освітнього процесу, що поєднує застосування технологій дистанційного навчання на очній формі.

Основні компоненти змішаного навчання

1. Живі події.

По суті живе спілкування передбачає частину звичної роботи в аудиторії з педагогами.

2. Онлайн контент або самостійне навчання.

Під час такого типу роботи здобувачі освіти самостійно опрацьовують матеріал в звичному для них темпі та місці. Важливу роль тут відіграють конкретні інструкції від педагогів.

3. Співпраця. Об'єднує два ключові компоненти: роботу з однокласниками і роботу з педагогом. Завдяки цьому здобувачі освіти можуть знаходити нові рішення і ділитися здобутим досвідом та знаннями. Під час особистої роботи з педагогом учні можуть отримати відповіді на індивідуальні запитання та уточнювати незрозумілі моменти. Така модель допомагає реалізовувати індивідуальне навчання. Важливо, що така співпраця може відбуватися, як в

аудиторії під час виконання групових завдань, так і через електронну пошту та соціальні мережі.

4. Оцінка.

Цей компонент важливий як для тих, хто навчається, так і для тих, хто викладає. Здобувачі освіти можуть стежити за своїм прогресом, а педагоги оцінювати їхні знання та корегувати процес навчання через індивідуальне інструктування. Щоб зрозуміти, як здобувачі освіти сприймають матеріал та як покращити цей процес, педагоги можуть використовувати і тестування.

5. Додаткові матеріали. Вони можуть охоплювати роздруковані матеріали, схеми чи корисні ресурси.

З чого ж почати впровадження змішаного навчання у початковій школі?

Кожен урок або цілий предмет із застосуванням технології змішаного навчання можна порівняти із подорожжю кораблем, де є:

- пункт призначення;
- підготовка спорядження;
- збори найпотрібнішого;
- сам маршрут
- аналіз подорожі.

На початку впровадження змішаного навчання важливо спиратися на:

1) очікувані навчальні результати (пункт призначення – важливо зрозуміти, де ви зараз знаходитесь і куди плануєте прибути). Цей перший етап може охоплювати діагностичне тестування, розроблення інструкцій чи пам'яток.

2) наступний крок – підготовка спорядження. В освітньому процесі – це вибір зрозумілих електронних ресурсів.

3) підбір відповідних матеріалів і видів роботи.

Важливо обирати ті види навчальної діяльності та матеріали, які допоможуть якнайкраще досягнути навчальних результатів. Частину цих матеріалів можна подати онлайн, а частину – офлайн. Звісно, що взяти з собою залежить від обраної моделі змішаного навчання. Під час самої подорожі на вас чекають такі проміжні острівці: подання нової інформації, самостійне опрацювання матеріалів, та виконання практичних завдань.

1. Подання нової інформації може відбуватися дедуктивно чи індуктивно. Дедуктивно – коли учні спочатку отримують знання про теорію і правила, а потім шукають зв'язки з практикою.

Індуктивно – учні самі помічають правила та закономірності через роботу з прикладами, кейсами чи дослідами.

2. Самостійне опрацювання матеріалів передбачає виконання вправ, тестів, надання розгорнутої відповіді чи заповнення таблиці за шаблоном.

3. Практичні завдання можуть бути як індивідуальними, так і груповими. Їх можна виконувати і синхронно, і асинхронно.

На що ж потрібно звертати увагу при організації дистанційного та змішаного навчання у школі?

При організації уроків за допомогою відеозв'язку намагатися обмежити тривалість такого зв'язку. Таке спілкування повинно займати лише третину навчального часу. Домашні завдання не повинні перевантажувати учнів, тому потрібно враховувати орієнтовний час на їх виконання та індивідуальні особливості учнів початкової школи.

Дуже важливо адаптувати вимоги до оцінювання учнів, які не можуть із об'єктивних причин відвідувати заняття. Продовжте для них терміни виконання завдань, оберіть зручні форми електронної взаємодії. Пам'ятайте, що в початковій школі здійснюється формувальне оцінювання.

Відповідальність учнів полягає у тому, щоб опрацювати навчальні матеріали, дотримуючись принципу академічної доброчесності, оволодіти відповідними компетентностями та досягти очікуваних результатів навчання.

Батьки зі свого боку повинні забезпечити дітям умови для навчання, сприяти тому, щоб дитина самостійно виконувала завдання. Перед початком роботи необхідно провести онлайн конференцію з учнями та батьками, під час якої обговорити форми співпраці, організаційні питання, скоординувати роботу всіх у зручному форматі. Головне, щоб учні і батьки знали, де розміщена важлива для них інформація. Проте педагоги повинні усвідомлювати, що на батьків не слід покладати всю відповідальність за навчання дітей у період дистанційного навчання, адже їхнє завдання – створити дітям належні умови, а завдання вчителів – навчати учнів і давати зворотній зв'язок.

Розуміємо, що реформування освіти вимагає від учителів переосмислення власної педагогічної діяльності, пошук і втілення в практику нових підходів, ідей до організації освітнього процесу. Тому першочерговим завданням відділу початкової освіти комунального

навчального закладу «Черкаський обласний інститут післядипломної освіти педагогічних працівників Черкаської обласної ради» вбачаємо у наданні допомоги педагогам початкової ланки щодо впровадження нового Державного стандарту початкової освіти, створення розвивального освітнього середовища, оволодіння сучасними, зокрема, ігровими та діяльнісними формами і методами навчання учнів.

Найважливіше розуміння трьох років реформування освіти – ми на правильному шляху. Небайдужість, творчий потенціал та креативність переважної більшості сучасних учителів початкових класів області допоможуть учням стати активними здобувачами якісної освіти.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ

1. Державний стандарт початкової освіти. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/688-2019-%D0%BF>
2. Концепція Нової української школи URL: <https://imzo.gov.ua/osvita/zagalno-serednya-osvita-2/nova-ukrajinska-shkola/>
3. Матеріали онлайн-курсу «Про дистанційний та змішаний формати навчання». URL: <https://courses.ed-era.com/courses/course-v1:MON-DECIDE+1+2020/about>

В. С. Кудін,

завідувач лабораторії виховної роботи комунального навчального закладу «Черкаський обласний інститут післядипломної освіти педагогічних працівників Черкаської обласної ради»

САМООСВІТНЯ ДІЯЛЬНІСТЬ ПЕДАГОГІЧНОГО ПРАЦІВНИКА ЗАКЛАДУ ОСВІТИ - ВИМОГА СУЧАСНОСТІ

Швидкий розвиток сучасної науки, постійне нарощування інформації, підвищення вимог до будь-якого спеціаліста щодо розвитку його професійної компетентності потребують від кожної особистості прагнення й уміння систематично й наполегливо займатися самоосвітою. Саме вона стає домінуючим видом діяльності людини у світі цифрових технологій, яка прагне досягти успіху в житті.

Епідемія коронавірусу змусила усе людство перейти на новий формат життя, а особливо опановування знань. Освітній і виховний процес перейшов у світ цифрової комунікації з використанням своїх гаджетів та техніки. І швидкими темпами перейшли на дистанційне навчання ті педагогічні працівники, які і до цього були в авангарді усіх інновацій. Адже якісне навчання в дистанційній формі передбачало наявність доступу до швидкісного інтернету, технічного забезпечення (комп'ютер, планшет, смартфон тощо) у усіх учасників освітнього процесу, а також те, що педагоги володіють технологіями та методологією навчання за допомогою дистанційних технологій. Не достатньо перенести традиційні заняття онлайн, застосовувати такі ж методи та підходи, як при очному навчанні. Для організації навчання за допомогою дистанційних технологій потрібні електронні ресурси, спеціальним чином організована самостійна робота здобувачів освіти, система контролю виконання завдань та

результатів навчання. Педагоги мають володіти методами і методиками, які допоможуть організувати групу або клас, мотивувати здобувачів освіти, налагодити зворотній зв'язок. Сьогодні диктує свої вимоги до знань, умінь і навичок сучасного педагогічного працівника. Адже, щоб проводити дистанційне навчання вихованцям керівнику гуртка необхідно самому розібратися в усіх запропонованих інструментах та обрати для себе найефективнішу методику. Тож самоосвітня діяльність педагогічного працівника виходить на перше місце і стає тією мотивацією до роботи та виховання учнівської молоді через різноманітні офлайн та онлайн освітні платформи.

Педагоги часто цікавляться, які кваліфікації – а особливо, який рівень технічних комп'ютерних навичок, – необхідний для викладання онлайн. Чи потрібно бути знавцем комп'ютерних технологій або досвідченим користувачем?

Початкових знань комп'ютера та Інтернету буде більше, ніж достатньо. Якщо вам бракує деяких із цих навичок, ви можете отримати їх за допомогою онлайн навчання.

Google запустив українську версію ресурсу для допомоги педагогам та здобувачам освіти у навчанні за допомогою дистанційних технологій «Навчайся з дому». Це головний центр інформації, підказок, тренінгів та інструментів з ресурсу Google for

Education, який допоможе педагогам продовжувати викладати, навіть якщо вони фізично не перебувають у закладі освіти. **На сайті пропонують поради, як почати дистанційні заняття, зокрема:**

- як навчати з дому за допомогою відео зустрічей;
- як викладати дистанційно без відеоконференцій;
- як зробити заняття доступними для всіх здобувачів освіти;
- як залучити батьків та здобувачів освіти до активної співпраці під час навчання за допомогою дистанційних технологій;
- як співпрацювати з іншими педагогами.

Режим доступу URL: <https://teachfromhome.google/intl/uk/>

Крім того, варто зазначити, що відповідно до постанови КМУ від 21.08.2019 № 800 «Деякі питання підвищення кваліфікації педагогічних і науково-педагогічних працівників» педагогічні та науково-педагогічні працівники самостійно обирають конкретні форми, види, напрями та суб'єктів надання освітніх послуг з підвищення кваліфікації (URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/800-2019-%D0%BF#n114>). Тож, якщо ви потребуєте підвищення кваліфікації саме з цифрової грамотності або організації навчання за допомогою дистанційних технологій, то можете самостійно обирати ці напрями.

Вибір форми організації навчання за допомогою дистанційних технологій в позашкільній освіті здійснює педагог відповідно до визначеної мети заняття та бажаного результату, а також від напрямку позашкільної освіти та навчальної програми.

Основними формами онлайн комунікації є:

Відеоконференція – це конференція в режимі реального часу онлайн. Вона проводиться у визначений день і час.

Форум – найпоширеніша форма спілкування у навчанні за допомогою дистанційних технологій.

Чат – спілкування користувачів мережі в режимі реального часу, засіб оперативної комунікації людей через інтернет.

Блог – це форма спілкування, яка нагадує форум, де право на публікацію належить одній особі чи групі людей.

Електронна пошта – це стандартний сервіс інтернету, що забезпечує передавання повідомлень як у формі звичайних текстів, так і в інших формах (графічній, звуковій, відео) у відкритому чи зашифрованому вигляді.

Слід враховувати можливості здобувачів освіти і сімейний розпорядок дня, щоб не перевантажувати дитину та не позбавити її бажання займатись.

У зв'язку з епідеміологічною ситуацією, яка склалась у всьому світі, оператори освітніх платформ у мережі Інтернет створюють інструменти, щоб допомогти педагогам налагодити ефективний процес навчання за допомогою дистанційних технологій. Більшість з них є безкоштовними для закладів освіти та педагогів.

ПЛАТФОРМИ ДЛЯ ОНЛАЙН ВЗАЄМОДІЇ:

Google Meet www.meet.google.com – відеозустрічі інтегровані з іншими онлайн інструментами Google;

Skype <https://education.skype.com> – відео та аудіодзвінки з функцією розмов, чатів і можливість взаємодії;

Zoom <https://zoom.us/download> – сервіс для проведення відеоконференцій та онлайн-зустрічей;

Google Classroom <https://classroom.google.com> – це сервіс, що пов'язує Google Docs, Google Drive і Gmail, дозволяє організувати онлайн-навчання, використовуючи відео-, текстову та графічну інформацію.

Moodle <https://moodle.org/> – безкоштовна відкрита система управління дистанційним навчанням.

Платформи для виготовлення цифрового навчального контенту:

Thinglink <https://www.thinglink.com> – інструмент для створення інтерактивних зображень, відео та інших мультимедійних ресурсів;

Buncee <https://app.edu.buncee.com> – інструмент для створення візуальних презентацій навчального контенту, у т.ч. мультимедійних уроків, матеріалів, бюлетенів і презентацій;

EdPuzzle <https://edpuzzle.com> – програмне забезпечення для створення відеозанять;

Допоміжні ресурси для створення різноманітного контенту для занять:

Classtime <https://www.classtime.com/uk> – платформа для створення інтерактивних навчальних додатків, яка дозволяє вести аналітику навчального процесу і реалізовувати стратегії індивідуального підходу. Є бібліотека ресурсів, а також можливість створювати запитання.

LearningApps.org <http://learningapps.org/> – онлайн-сервіс, який дозволяє створювати інтерактивні вправи. Їх можна використовувати в роботі з інтерактивною дошкою або як індивідуальні вправи для учнів. Дозволяє створювати вправи різних типів на різні теми.

Google Presentations <https://www.google.com/intl/ru/slides/about/> – сервіс, схожий на Power Point за набором інструментів, але при цьому дозволяє створювати та редагувати презентації онлайн цілою командою.

Wideo <http://wideo.co/en/> – сервіс для створення невеликих презентацій у вигляді анімацій. На сайті представлені фони, картинки, фігурки та об'єкти на різну тематику; можна також додати музику й текст, завантажити ваші зображення чи фото.

Screenshot.com.ua <http://screenshot.com.ua/makeit.cgi> – сервіс дозволяє «сфотографувати» екран/сторінку цілого сайту – для подальшої його демонстрації у ваших презентаціях.

Приклади занять та майстер-класів від державних центрів позашкільної освіти можна знайти за посиланнями:

Національний центр «Мала академія наук України» <http://man.gov.ua/ua/activities/online-navchannya>

Національний еколого-натуралістичний центр учнівської молоді https://nenc.gov.ua/?page_id=26349

Український державний центр позашкільної освіти <https://www.youtube.com/channel/UCnNQcnpxsIM8TPKc0PwrOPw>

Український державний центр національно-патріотичного виховання, краєзнавства і туризму учнівської молоді <http://ukrjuntur.org.ua/dystantsiine-navchannia.html>.

Комунальним навчальним закладом «Черкаський обласний інститут післядипломної освіти педагогічних працівників Черкаської обласної ради» розроблено значний перелік різного роду засобів для організації дистанційного навчання як для учнів так і для педагогічних працівників, зокрема:

- на курсах підвищення кваліфікації читаються лекції, проводяться майстер-класи, практикуми;
- для дистанційного опанування різних платформ та додатків Гугл розроблені спецкурси та майстер-класи;
- проводяться тренінги на замовлення для педагогічних працівників як Черкаської так і інших областей;

• на порталі інституту діє дистанційна школа для учнів, матеріали якої можна успішно використовувати для організації роботи гуртків різного профілю. У школі вчителями та методистами черкащини розроблені відео уроки та практичні поради для учнів та вихованців закладів освіти.

Проводиться значна робота працівниками обласного інституту щодо підвищення кваліфікації педагогічних працівників області за пролонгованими курсами. Педагогічних працівників закладів позашкільної освіти, згідно з наказом, – 65 осіб, які успішно використовують таку форму підвищення кваліфікації у дистанційному форматі у 2021 році. Тож, сподіваємося, що і в наступному році такий вид підвищення кваліфікації буде успішно використаний вашими працівниками, адже у комплексі заході передбачено: тренінги, воркшопи, вебінари, майстер-класи, практикуми, інтернет-конференції та науково-методичні студії. Тематика цих заходів надзвичайно цікава та корисна. За відгуками учасників заходів працівники інституту надають актуальні та необхідні знання, формуючи інформаційні та фахові компетентності педагогічних працівників закладів позашкільної освіти.

Ось уже кілька років інститутом проводиться конкурс на кращий електронний освітній ресурс. **Цього року переможцями серед учасників закладів позашкільної освіти були актуальні матеріали для дистанційного етапу навчання, зокрема:**

- Електронний посібник «Краєзнавчі дослідження: дидактичні матеріали» (автор Михайлова Алла Вікторівна, керівник гуртка Будинку дитячої та юнацької творчості Смілянської міської ради). Посібник дозволяє використати узагальнений матеріал даного напрямку для роботи;

- Електронний посібник Вебквест «Terra Incognita» (автори Молчан Вікторія Олександрівна, Молчан Євгеній Павлович, керівники гуртків Будинку дитячої та юнацької творчості Смілянської міської ради);

- Цифровий ресурс «Моделювання паперових художніх конструкцій – один із чинників формування життєвих компетентностей учнів на заняттях гуртка «Паперопластика» (автор Поліщук Надія Олександрівна, керівник гуртка Маньківського центру дитячої та юнацької творчості, Мала академія наук учнівської молоді» Маньківської селищної ради;

- Цифровий ресурс «Формування творчої компетентності засобами декоративно-прикладного мистецтва на заняттях гуртка «В'язання» (автор Талабанук Тетяна Василівна, керівник гуртка Маньківського центру дитячої та юнацької творчості, Мала академія наук учнівської молоді» Маньківської селищної ради;

- Задояна Алла Миколаївна, директор, Лагодзя Галина Василівна, керівник гуртка Комунального закладу «Тальнівський районний центр науково-технічної творчості учнівської молоді Тальнівської міської ради Черкаської області» - електронний посібник «Духовна спадщина мого народу»;

- Кобець Тетяна Вікторівна, методист, Новик Людмила Іванівна, керівник гуртка Золотоніської будинку дитячої та юнацької творчості Золотоніської міської ради - цифровий ресурс «Виготовлення виробів у різних техніках»;

- Топчій Ольга Михайлівна, Попик Валентина Володимирівна, Лісова Людмила Йосипівна, творча група керівників гуртків Центру дитячої та молодіжної творчості Корсунь-Шевченківської міської ради - пізнавальний медійний проєкт (посібник) «Новорічні свята надихають на творчість»;

- Шкварець Ірина Василівна, керівник гуртка Будинку дитячої та юнацької творчості Смілянської міської ради - електронний ресурс «Віртуальні екскурсії «Бобринський: період меценатства в Смілі».

За підсумками обласного вебінару для педагогічних працівників закладів позашкільної освіти з теми «Використання можливостей Інтернет-технологій у роботі закладу позашкільної освіти» можна зазначити, що працівники позашкільної освіти

справились з викликами і успішно застосовують новітні форми у своїй роботі, ведуть ютуб-канали, знімають відео майстер-класи, проводять онлайн-виставки, змагання, використовуючи усі наявні засоби для роботи в дистанційному періоді, зокрема Наталія Яценко, заступник директора з виховної роботи Будинку дитячої та юнацької творчості презентувала «Організацію виховної роботи з використанням технологій дистанційного навчання». Карина Манько, керівник АРТ-студії Долоньки, розповіла про досвід роботи з дітьми з особливими освітніми потребами під час карантину та власну участь у грантових проєктах. Надія Чередник, керівник гуртка «Юні журналісти» позашкільного навчального закладу «Центр дитячої та юнацької творчості м. Черкаси презентувала цікаві форми роботи молодіжних агенцій закладу. Учасники заходу подякували спікерам за змістовну і насичену роботу, за запропоновані розвідки з досвіду роботи та актуальність презентованої інформації. Крім того до нового навчального року інститутом буде випущено навчальний посібник «Використання засобів інтернет-технологій під час дистанційного навчання в закладах освіти Черкащини», який, сподіваємося, стане настільною книгою для багатьох освітян області які працюють і організовують виховну та позашкільну діяльність учнів та вихованців закладів освіти.

Які ресурси використовувати для навчання за допомогою дистанційних технологій, вирішують заклади освіти і педагоги. Міністерство не надає конкретних рекомендацій користуватись тими чи іншими ресурсами для навчання за допомогою дистанційних технологій. Для забезпечення навчання за допомогою дистанційних технологій педагоги можуть створювати власні веб-ресурси або використовувати інші веб-ресурси на свій вибір. При цьому обов'язково надати здобувачам освіти рекомендації щодо використання ресурсів, послідовності виконання завдань, особливостей контролю тощо.

Найголовнішим критерієм вибору інструментів для організації навчання за допомогою дистанційних технологій мають бути:

- відповідність поставленим методичним цілям, тобто те, наскільки певний сервіс чи ресурс уможливіє досягнення очікуваних результатів навчання в дистанційному форматі;

- універсальність – можливість використовувати одну і ту ж платформу для всіх типів занять, щоб скоротити кількість різних платформ, які використовуються педагогом для навчання;

- зрозумілість інтерфейсу – перевагу краще надати україномовним ресурсам або таким, що мають зрозумілий інтерфейс.

- водночас важливо врахувати можливі особливі освітні потреби здобувачів освіти та засади універсальної доступності програмних засобів;

- в умовах, коли навчання відбувається за допомогою персональних пристроїв, слід зважати на розмаїття цих пристроїв та обирати ресурси, які максимально підходять для різних платформ (персональних комп'ютерів, планшетів, мобільних пристроїв, які працюють на операційній системі iOS та Android тощо);

- інформаційна безпека - мінімізувати кількість платформ, на яких пропонується реєструватись здобувачам освіти та педагогам. Потрібно уважно ознайомлюватись із правилами використання платформ і, наскільки можливо, мінімізувати обсяг персональних даних, які фіксуються на них.

Поряд з цим ми маємо розуміти, що цифрове середовище, зокрема мережа інтернет, сьогодні є не лише важливим джерелом інформації, але і способом комунікації, який нівелює перепони для спілкування. Через глобальний вплив COVID-19 діти проводять

все більше часу в інтернеті і не тільки для засвоєння знань, а й для самостійного опанування того чи іншого контенту.

Зауважуємо, що право дитини на безпеку та захист є базовим та поширюється на її життєдіяльність як онлайн, так і офлайн. Разом з тим, не кожна дитина в Україні володіє достатнім рівнем знань щодо існуючих ризиків в цифровому середовищі та навичками безпечної поведінки в цифровому просторі. Надавати таку підтримку є спільною відповідальністю батьків, педагогічних працівників, громади загалом. Залучення батьків до освітнього процесу, налагодження ефективних партнерських відносин сприятиме не лише ефективному досягненню результатів навчання, а й формуванню безпечного освітнього та родинного середовища для дитини.

Комунікація у віртуальному просторі має свої особливості. Так, інформаційно-комунікаційні технології є важливим інструментом у житті дітей під час здобуття освіти, соціалізації, самореалізації. Водночас безконтрольне та безвідповідальне їх використання містить ризики для здоров'я, розвитку та благополуччя дітей, зокрема:

- контактні ризики;
- ризики контенту;
- ризики поведінки;
- ризики для здоров'я.

Всі перераховані вище ризики не є вичерпними, постійно оновлюються та здатні негативно вплинути на фізичне, емоційне та психологічне благополуччя дитини.

Так, одними з розваг серед підлітків в соціальних мережах, що, зокрема за умови відсутності компетентностей безпечної поведінки в цифровому просторі, можуть призвести до непоправної шкоди здоров'ю та життю дитини, стали інтернет-челенджі та «групи смерті».

Найбільш небезпечними останнім часом стали челенджі.

Вірусний характер поширення цих челенджів дозволяє їм швидко розповсюджуватись та продовжувати існувати, незважаючи на смертельну небезпеку. З огляду на сказане, необхідно

формувати компетентності дітей, [батьків та педагогічних працівників щодо безпечної поведінки в цифровому просторі](#) та потенційної небезпеки безвідповідального ставлення до використання мережі Інтернет, суспільну культуру нетерпимого ставлення до порушення прав, свобод, безпеки дитини взагалі та в цифровому середовищі зокрема, критичне мислення під час сприйняття інформації та вчити правилам інформаційної гігієни, щоб запобігти впливу подібних ризиків та потраплянню дітей в небезпечні ситуації. Рекомендуємо під час змістовного наповнення та організації профілактичних заходів орієнтуватись на зазначені складові для всебічного формування відповідної компетентності.

Додаткову інформацію, зокрема розробки уроків, можна знайти на сайті Міністерства освіти і науки України в розділі [«Безпека дітей в Інтернеті»](#).

Як висновок можна зазначити, що ці та багато інших форм дистанційної освіти можна успішно використовувати для організації безпечного освітнього процесу у закладах позашкільної освіти області було б бажання педагога.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ

1. Стратегія безпечного і здорового освітнього середовища у новій українській школі. URL: <https://www.president.gov.ua/documents/1952020-33789>
2. Лист Міністерства освіти і науки України «Організаційно-методичні рекомендації щодо навчання за допомогою дистанційних технологій в позашкільній освіті». URL: dodatok-do-lista-mon_rekomend-po-distanc-dlja-poza.pdf
3. Лист Міністерства освіти і науки України «Щодо діяльності Національної дитячої гарячої лінії». URL: [file:///C:/Users/1/Downloads/6_645-20%20\(1\).pdf](file:///C:/Users/1/Downloads/6_645-20%20(1).pdf)
4. Лист Міністерства освіти і науки України «Щодо необхідності проведення додаткових профілактичних заходів в середовищі дітей та підвищення обізнаності батьків закладами освіти серед дітей та інформування батьків». URL: <file:///C:/Users/1/Downloads/605852f30422f185789526.pdf>

В. С. Кудін,

завідувач лабораторії виховної роботи комунального навчального закладу «Черкаський обласний інститут післядипломної освіти педагогічних працівників Черкаської обласної ради»

ОНЛАЙН РЕЖИМ ДОЛАЄ ВСІ БАР'ЄРИ!

На сьогоднішній день нам понад усе бракує позитивного досвіду відповідальної участі громадян у демократичних процесах в країні. Тому, ми – педагоги, маємо створити умови для того, щоб учні мали можливість набути важливого для них досвіду соціалізації та набуття життєвих компетенцій. Саме для цього й існує учнівське самоврядування в закладах освіти. Самоврядування сприяє поступовому входженню дітей і молоді у соціальне середовище. Беручи участь у реалізації соціально значущих проєктів та програм, учень набуває певного життєвого досвіду, формує

свої організаторські вміння, розвиває креативні якості і усвідомлює важливість даного процесу. Особистість, яка спроможна розв'язати будь-яке завдання і забезпечити не просто виживання, а й прогрес нації, є життєво необхідною в сучасних умовах формування досконалого демократичного суспільства і утвердження державності. Цей процес неможливий без громадянина як самостійного свідомого суб'єкта, що володіє повним обсягом свобод і водночас, є відповідальним за свої вчинки, а також без появи нової генерації лідерів громадського руху.

Президент України Володимир Зеленський підписав Закон "Про основні засади молодіжної політики". Закон імплементує в українське законодавство більшість положень Європейської хартії про участь молоді в суспільному житті на місцевому та регіональному рівні. Документ визначає, що молодь – це люди віком від 14 до 35 років, та створює умови для запровадження дієвих механізмів залучення молоді до процесу вироблення й ухвалення рішень. На національному рівні – через Національну раду з питань молоді при Кабінеті Міністрів України, на місцевому – через молодіжні ради та радників з питань молоді.

Самоврядування в Україні на всіх рівнях наразі перебуває у процесі народження різноманітних ідей, експериментів, дослідів, проектів, а будь-яке явище в системі освіти залежить від суспільно-політичного устрою в країні, має свої особливості розвитку та певний циклічний характер впливів. Останнім часом на перший план почали виступати вимоги щодо реальної участі громадськості в управлінні школою. Для учнівського самоврядування відкрилися перспективи – бути часткою педагогічного процесу. Одним з найважливіших принципів виховання є забезпечення активної позиції учнів та їх представницьких органів у житті та колективній діяльності. Суть цього принципу полягає в поєднанні самоврядування, самостійності та ініціативи учнів з педагогічним керівництвом. Зараз, насамперед, слід надати учням право бути організаторами власних справ, допомагати активу вихованців, підтримувати їх починання.

Важливим завданням освітнього процесу є адаптація юного покоління до системи ринкових відносин, громадянських відносин, щоб випускники не покидали школу лише з певною сумою знань, але були байдужі до певної справи, безініціативні.

Сьогодні диктує свої вимоги до цілого покоління молодих людей. Саме сьогоднішні лідери з їхніми ідеями, ініціативністю, креативним мисленням виходять на перший план і стають на рівні з дорослими в освітньому та виховному процесі. Адже їхні знання і вміння в цифровому світі спільно великим практичним з досвідом їхніх наставників дають неперевершений виховний ефект у закладах освіти. Учнівська молодь прагне зробити наш світ цікавим, яскравим і різнобарвним. Адже, як зазначено в Національній молодіжній стратегії, для розвитку української держави надзвичайно важливо створити такі умови для молодих людей щоб вони були конкурентноздатними, економічно активними, відповідальними, свідомими, самостійними зі сформованими навичками здорового способу життя, здорового харчування і т.д.

Єдина принципова лінія взаємодії педагогів, учнів та батьків

За умов правильного підходу до співпраці з лідерами, вчителі можуть надавати консультації, методичну та практичну допомогу дітям при організації ними певних заходів та акцій. Для побудови ефективної системи роботи учнівського самоврядування навчального закладу адміністрація повинна визначити єдину принципову лінію взаємодії педагогів та учнів. Батьки учнів закладів освіти юридично не менше за педагогів чи своїх дітей зацікавлені в успішній роботі закладу освіти.

Класні керівники, педагоги-організатори, психологи, соціальні педагоги, координатори регіональних органів самоврядування дітей безпосередньо працюють з лідерами та іншими учнями навчального закладу, міста, району, області. Вони, як ніхто, краще знають усі деталі, можливості, потенціал як кожного учня, так і окремих колективів груп, комісій, центрів чи молодіжних міністерств. Також ці педагоги відпрацьовують конкретні методики практично, вносять у їх зміст корективи, вишукують нові форми роботи та підходи до вирішення тієї чи іншої проблеми.

Пам'ятка лідеру, керівнику, координатору чи раднику учнівського самоврядування

Шановний колего! Якщо у Вашому закладі освіти діє учнівське самоврядування і Ви його лідер, керівник, координатор, радник чи учасник, пам'ятай:

- на старому далеко не поїдеш, тому ускладнюй, збагачуй, змінюй діяльність самоврядування;
- ваш шлях – від ускладнення діяльності до ускладнення організаційної структури, а не навпаки;
- власні особисті соціальні інтереси, захоплення поєднуй із прагненням, інтересами молоді;
- розвивай соціальну мотивацію учнів, соціальне звучання їхньої діяльності;
- допомагай встановленню контактів органів самоврядування з іншими об'єднаннями, організаціями; порівняння, спілкування з іншими однолітками – потужна сила для розвитку;
- обговорюй з учнями проблеми учнівського самоврядування, обмірковуй спільно з ними перспективи;
- роз'яснюй педагогам, адміністрації, батькам, представникам владних структур та недержавних організацій діяльність органів учнівського самоврядування, обговорюй із компетентними людьми проблеми вашого розвитку;
- пам'ятай: діяльність в органах самоврядування молоді – це не педагогіка, а соціальна дія, соціальне життя;
- пам'ятай: учнівське самоврядування – це педагогічна умова раціонального розвитку учнів; думай про те, як підтримати їх під час вирішення їхніх проблем, як допомогти їм зайняти сприятливу позицію у світі ровесників, підтримуй їх в успіхах та досягненнях.

Для розвитку цих навичок учнівської молоді у 2018 році і створена Національна рада дітей та молоді в Україні. У грудні минулого року відбувся онлайн **Форум Національної ради дітей та молоді**, що об'єднав тисячі підлітків України, які прагнуть розвивати свої life skills та самовдосконалюватися. На Форумі відомі спікери, мотиваційні тренери, блогери, бізнесмени та зірки шоу бізнесу поділилися досвідом щодо розвитку своєї успішності у житті. Лідери дізналися більше корисної інформації з теми розвитку лідерства та комунікаційних навичок, підприємницького мислення, блогінгу.

Роботу Форуму розпочав **Володимир Зеленський**, Президент України. До лідерів України звернувся **також Микола Кулеба**, Уповноважений Президента України з прав дитини. Захід відвідали такі відомі спікери:

Іцхак Пінтосевич – експерт з НАДЕФЕКТИВНОСТІ, коуч X10, майстер з навчання та трансформації, професор бізнес школи Синергія. Людина, яка навчає експертів та коучів! IG: <https://www.instagram.com/isaacpintos...>;

Alyona Alyona – українська реп-співачка та авторка пісень IG: https://www.instagram.com/alyona_alyo...;

Руслан Кузнецов – YouTube-блогер, співак IG: https://www.instagram.com/kuznetsov_m... YouTube: <https://www.youtube.com/channel/UC-f3...>;

Євген Клопотенко – український кулінарний експерт, засновник соціального проєкту зі зміни культури харчування «Cult Food» IG: <https://www.instagram.com/klopotenko>;

Семен Кременюк – YouTube блогер, керівник продюсерського центру компанії AIR Media-Tech – міжнародного партнера YouTube, Instagram, TikTok YouTube: <https://www.youtube.com/user/ARTArryA>;

Анастасія Дьякова – радниця з питань безпечного Інтернету для кожної дитини, а також – засновниця проєкту Stop_sexтинг (<http://stop-sexting.in.ua/>);

Сергій Лисак – співзасновник та головний тренер проєкту Y1317 IG: https://www.instagram.com/y1317_ua TG: <https://t.me/y1317telegram>.

Партнерами даного заходу стали Уповноважений Президента України з прав дитини, Фонд Lumos; Міжнародна медіа-тек компанія AIR, що створює передові продукти для розвитку блогерів та брендів на платформах YouTube, Instagram, TikTok. Як бачимо, це спікери, які цікаві в першу чергу молоді, вони знають чим привабити молодих людей. Тож і наставникам сучасної молоді необхідно враховувати ці речі при плануванні різноманітних заходів та надавати більше свободи у проведенні сучасних виховних активностей.

Всеукраїнська рада старшокласників України теж проводить свої зустрічі в онлайн режимі. У жовтні минулого року відбувся онлайн збір «Лідерський челендж». З вітальним словом до лідерів звернувся Міністр освіти і науки України **Сергій Шкарлет**. Координатор Всеукраїнського проєкту з громадянської освіти та політичного виховання «М-18» **Марія Гриньова** запросила лідерську спільноту України взяти активну участь у реалізації проєкту.

Під час проведення Збору оголошені пропозиції обласних рад учнівського самоврядування щодо заходів із відзначення 30-річчя Незалежності України. Лідери України ініціювали низку проєктів для реалізації старшокласниками по всій Україні. Лідери Ліги старшокласників Черкащини також запропонували свою ініціативу - створення відеороликів про свій регіон, **запустивши відео-челендж «Обличчя моєї України. Черкащина»**. Цей проєкт має на меті розповісти усьому світу про історичні пам'ятки кожного регіону України і креативне колоритне сьогодення. Тож у числі інших лідерських проєктів ініціатива Ліги старшокласників Черкащини була підтримана і буде реалізована Всеукраїнською Радою Старшокласників під назвою **«Обличчя моєї України»**.

Протягом березня-травня проходили онлайн-навчання лідерської спільноти України. До цих навчань долучились і старшокласники Черкащини. Тематика навчання різноманітна та актуальна для лідерів, зокрема: тренінгова програма особистісного

розвитку «Підкорення нових горизонтів», «Фандрейзинг: як залучити додаткові ресурси до свого проєкту», «Можливості молоді» та ін.

У соціальній мережі Інстаграм на сторінці громадського діяча **Євгенія Нотевського** лідери України мали можливість зануритися в життя на Антарктиді і поспілкуватися з одним із учасників 26 сезонної Української Антарктичної Експедиції Олександром Нікітенко, адже саме для старшокласників і відбулась пряма трансляція відео зустрічі з українським полярником «На гостини до пінгвінів». Родзинкою для слухачів стало палке привітання від спільноти пінгвінів

В інтерв'ю вони почули відповіді на такі запитання:

1. Як це підкорювати цілий материк?
2. Чи можна стати полярником?
3. Які цікавинки із життя тварин експедитори вже встигли виявити?

Лідери ліги старшокласників Черкащини протягом року працювали як в офлайн-режимах так і онлайн. Карантинні обмеження змусили нас провести звітно-виборчу конференцію в онлайн-режимі. Ми провели цей захід вперше в Україні і поділились досвідом такої роботи з координаторами діяльності Всеукраїнської ради старшокласників. Тож для новобраних очільників Ліги залишився значний спадок національно-патріотичних заходів, які, маємо надію, будуть тільки примножуватися ними.

Діджиталізація виховного процесу здійснюється швидкими кроками, і щоб рухатись у ногу з нашими старшокласниками необхідно, щоб їхні наставники також опановували сучасні форми дистанційної роботи і разом проводили різноманітні челенджі, флешмоби, виставки, активності, акції та проєкти. Проте, необхідно бути обережними з використанням різних платформ та засобів комунікації в мережі інтернет у зв'язку зі зростанням чисельності випадків небезпечної поведінки дітей, зокрема обумовлених впливом соціальних мереж в інтернеті, Міністерством освіти і науки України розроблено рекомендації для проведення додаткових профілактичних заходів закладами освіти серед дітей та інформування батьків щодо компетентностей безпечної поведінки в цифровому середовищі. (див. список використаних джерел).

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ

1. Закон України «Про основні засади молодіжної політики». URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2859-12#Text>
2. Указ Президента України «Про Національну молодіжну стратегію до 2030 року.UURL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/94/2021#Text>
3. Стратегія безпечного і здорового освітнього середовища у новій українській школі. URL: <https://www.president.gov.ua/documents/1952020-33789>
4. Лист Міністерства освіти і науки України «Щодо діяльності Національної дитячої гарячої лінії». URL: [file:///C:/Users/1/Downloads/6_645-20%20\(1\).pdf](file:///C:/Users/1/Downloads/6_645-20%20(1).pdf).
5. Лист Міністерства освіти і науки України «Щодо необхідності проведення додаткових профілактичних заходів в середовищі дітей та підвищення обізнаності батьків закладами освіти серед дітей та інформування батьків».URL: <file:///C:/Users/1/Downloads/605852f30422f185789526.pdf>

С. Ю. Кондратюк,

методист трудового навчання комунального навчального закладу
«Черкаський обласний інститут післядипломної освіти педагогічних
працівників Черкаської обласної ради»

ТЕХНОЛОГІЧНА ОСВІТА В КОНТЕКСТІ КОНЦЕПТУАЛЬНИХ ЗАСАД НОВОЇ УКРАЇНСЬКОЇ ШКОЛИ ОСОБЛИВОСТІ ВИКЛАДАННЯ ПРЕДМЕТІВ ТЕХНОЛОГІЧНОЇ ГАЛУЗІ

У 2021-2022 навчальному році суттєвих змін у викладанні навчальних предметів та використанні навчальних програм з трудового навчання, технологій і креслення в порівнянні з минулим роком не відбулося. Отже, в наступному році діють всі інструктивно-методичні рекомендації щодо викладання навчальних предметів у закладах загальної середньої освіти за останні чотири роки.

Важливо підкреслити, що зміст діючої навчальної програми з трудового навчання, технологій орієнтовано на формування в учнів ключових і предметних компетентностей, які наближають опанування навчальним предметом до особистих потреб учня та його інтересів. Результатом діяльності учнів має бути проект – основний засіб розвитку дітей на уроках трудового навчання, технологій. Тому проектно-технологічна діяльність має відбуватися на кожному занятті, а всі види робіт підпорядковуватися виконанню певного конкретного проекту. Має, нарешті, відійти в минуле практика навчання дітей, коли учитель передає власні знання і вміння дітям, а діти виконують виріб лише під його вказівки. Це ж стосується і подачі теоретичного матеріалу, відокремленого від практики.

На жаль, методика проведення занять минулого століття до цього часу не відпускає значну частину викладачів технологічної галузі. Викладання за новими навчальними програмами, новими принципами відбувалося уже протягом чотирьох років, а багато хто ще й досі не перебудувався і працює за віджилими методиками.

Внаслідок багатьох чинників (застаріла матеріальна база багатьох шкільних майстерень, проблеми з пошуком матеріалів для занять, відсутність в освітньому закладі фахівця з нашої дисципліни тощо), потребує подолання ще одна проблема, яка залишилась в спадщину від минулого – виготовлення виробів, які не є особистісно цінними для дитини або носять відверто спрощений і примітивний характер. Маємо звернути увагу учителів на те, що діти з радістю будуть працювати на уроках, якщо їх вмотивувати, тобто, коли розумітимуть навіщо це їм потрібно. Один з могутніх мотивів на уроках праці є виготовлення речей, якими дитина буде користуватися в побуті, тобто тих, які будуть особистісно-цінними для неї. На жаль, це трапляються випадки, коли учитель оцінює виріб лише як засіб для опанування дитиною певної технології, формування умінь використовувати часто морально застарілі засоби праці та способи обробки матеріалу. У такому середовищі не залишається місця для самої дитини, хоча саме вона, її потреби і прагнення мають бути в центрі уваги сучасної освіти.

Під час виконання проекту необхідно приділяти значну увагу естетичному вигляду виробу. Практика, коли виріб мав відповідати тільки функціональному призначенню, давно минула. Сьогодні саме дизайн виробу має вирішальне значення під час визначення людиною, яким із однотипних товарів користуватися чи який із них придбати. Тому необхідно формувати в дітей уміння і навички оздоблення, підбирання гармонійної кольорової палітри, поєднання різнотипних матеріалів, визначення вдалої композиції окремих елементів в одне ціле та обрання креативної конструкції виробу. Ці види діяльності обов'язково повинні увійти до арсеналу вмінь і навичок дитини та визначати кінцевий результат роботи. Принагідно зазначимо, що нові навчальні програми, за якими будуть навчатися діти, починаючи із 2022-2023 навчального року, враховують ці особливості.

Освітня галузь «Технології» формує і розвиває багато важливих і рівнозначних компетентностей. Але серед них є та, яка належить саме нашому навчальному предмету – проектно-технологічна компетентність. Тому одне з основних завдань учителя трудового навчання, технологій – засвоєння учнями алгоритму дій з виготовлення будь-якого виробу. Саме дотримання послідовності виконання проекту гарантує якість кінцевого результату – виробу чи послуги. Не можна перескакувати через окремі кроки будь-якого з етапів проекту чи відкидати їх як зайві і неважливі на думку вчителя. Дитина особисто має виконувати пошук зразків-аналогів, розробляти на їх основі власну конструкцію, визначати вимоги до виробів, обирати критерії до оцінювання результатів роботи тощо. Головне ж завдання учителя в цьому процесі – це організація роботи і допомога в її виконанні. Адже найкраще засвоюються ті знання і уміння, які здобуваються самостійно, а не які тобі надали готовими.

Навчальна програма надає можливість учителю разом із дітьми самостійно обирати проекти, над якими вони будуть працювати протягом року. Головним критерієм їх підбору має стати цінність для дитини та можливість її використання за призначенням. Вибір проектних виробів має здійснюватися виключно разом із учнями. Лише в такому випадку будуть враховані їх потреби і бажання.

Всі проектні вироби виготовляються тільки основними технологіями, тобто такими, що прописані в навчальній програмі для кожного класу. Разом з тим, за потреби, учитель має право самостійно розширювати цей перелік додатковими технологіями. Наголошуємо, що виріб потрібно виготовляти лише за основною технологією, яка прописана в навчальній програмі, а не за тією, яка

в ній відсутня. Разом з тим можна використовувати будь-яку іншу технологію в якості допоміжної.

Учителю слід замислитися, яку цінність має виріб, наприклад, пістолетик, випиляний з фанери чи рамка для фото, зроблена з паперу технологією квілінг. Таких прикладів, які свідчать про небажання окремих учителів творчо працювати можна навести багато. В результаті такого підходу втрачають усі: в першу чергу не вмотивована дитина, учитель, який дивується, чого учні не люблять його уроків, батьки, які є головними замовниками освітніх послуг і не безпідставно чекають якісних знань і вмінь у своєї дитини. Дитина має володіти технологічними компетентностями, а не набором умінь із застосування різних інструментів. Адже знання і вміння цінні лише ті, які дитина самостійно зможе використати на практиці.

У інструктивних листах обласного методиста з трудового навчання не раз наголошувалося, що вироби, які виготовляються під час виконання проєкту, у всіх дітей мають бути однакової назви і основної технології виготовлення, а їх розміри, конструкція, композиція, оздоблення – різні і такі, які обрала особисто сама дитина. Вкотре наголошуємо, що якщо вироби однакові, то найпевніше вироби виготовляються учнями під диктовку учителя, за його вказівками та наданими розмірами, а отже ні про яку проєктну технологію мова не йде. Сучасний учитель має динамічно підлаштовуватися під вимоги суспільства, а отже постійно працювати над самоосвітою. *Учитель, який перестав навчатися сам, перестав бути учителем для інших.*

Звертаємо увагу на важливість збереження і поповнення матеріальної бази навчальних майстерень. У оптимізованих чи реорганізованих освітніх закладах недопустимо списувати навчальне обладнання або передавати його для нецільового призначення. Найкраще, якщо інструменти та обладнання передаватимуться на баланс опорних шкіл. Також застерігаємо від непродуктивного придбання нестандартного чи специфічного обладнання освітніми закладами, використання якого не призначено для дітей. Все обладнання повинно відповідати віковим категоріям учнів і технологіям, що прописані в навчальних програмах.

За відсутності традиційних конструкційних матеріалів (деревина, метал, тканина) під час виконання учнівських проєктів доцільно замінити їх на альтернативні і цілком доступні матеріали із таких виробів: зубочистки, прищіпки для білизни, шпажки, китайські палички для їжі, палички від морозива, олівці, магніти, ключі, столові прибори, консервні банки, пластикова тара, CD-диски, ґудзики, фурнітура, скляні баночки, пляшечки та кришечки від них тощо. Для обслуговуючих видів праці можна використовувати власний одяг, що вийшов із вжитку, надаючи нове життя старим речам.

Методичний супровід освітнього процесу

У 2020-2021 навчальному році відбувся всеукраїнський конкурс «Учитель року». У номінації «Трудове навчання» переможцями II обласного туру стали: Цимбал М.П., учитель трудового навчання Черкаської гімназії № 9 імені О.М. Луценка Черкаської міської ради; Тараненко Л.О., учителька трудового навчання Золотоніської спеціалізованої школи № 1 Золотоніської міської ради; Козак Л.М., учителька трудового навчання Чорнобаївської загальноосвітньої школи I-III ступенів № 1 Чорнобаївської районної ради.

У III турі Цимбал М.П. ввійшов у десятку кращих учителів України і отримав відзнаку «Вчитель-інноватор» за інтеграцію у трудовому навчанні. Висловлюємо щирі вдячності методистам трудового

навчання Золотоніського і Чорнобаївського районів за якісну підготовку і супроводження своїх представників.

За результатами конкурсу на кращий електронний освітній ресурс з трудового навчання у 2021 році дипломом управління освіти і науки Черкаської обласної державної адміністрації нагороджена МIRONYUK K.B., учителька трудового навчання Черкаської спеціалізованої школи I-III ступенів № 20 Черкаської міської ради. Дипломами комунального навчального закладу «Черкаський обласний інститут післядипломної освіти педагогічних працівників Черкаської обласної ради» відзначено творчі групи учителів міста Черкаси і міста Ватутіно.

Слід відзначити високу професійну майстерність поданих на конкурс робіт. Разом з тим відбувається негативна тенденція щодо загального зменшення кількості поданих робіт на конкурс. Впевнені, що в Черкаській області достатньо багато учителів, які мають достойні власні напрацювання і якими просто необхідно ділитися з колегами.

Протягом року працювала тимчасова творча група з розробки відеоуроків із трудового навчання. Всі учасники, які розробляли навчальні матеріали з виконання учнівських проєктів отримали сертифікати на 30 годин. Створені відеоуроки можна використовувати не тільки для дистанційного, а й для очного навчання в якості посібників. Доступ до сторінки з матеріалами для трудового навчання за посиланням: <https://sites.google.com/view/trudvideo>

У наступному навчальному році ця творча діяльність буде продовжена, а тому запрошуємо всіх бажуючих приєднатися до передової когорти учителів, підняти свій професійний рівень, отримати можливість поширювати власний досвід. Для цього потрібно лише ваше бажання. Методичний супровід, програмне забезпечення і підтримка обласним методистом гарантована.

Повідомляємо, що з початком нового навчального року буде розпочато навчання учителів, які викладатимуть у 2022-2023 навчальному році за новими модульними навчальними програмами. Водночас, пропонуємо учителям технологічної галузі розпочати самопідготовку до навчання учнів 5-6 класів відповідно до Концепції Нової української школи: відслідковувати повідомлення щодо навчальних заходів для учителів, самостійно відшукувати і накопичувати матеріали, опрацьовувати нормативні документи і нові методичні підходи щодо навчання, ознайомитися із досвідом впровадження НУШ у початкових класах.

Кожному учителю необхідно самостійно опрацювати:

Державний стандарт базової середньої освіти у якому визначено перелік ключових компетентностей, опис базових знань учнів та вимоги до обов'язкових результатів навчання з технологічної освітньої галузі;

Професійний стандарт «Вчитель закладу загальної середньої освіти» у якому описані трудові функції та професійні компетентності учителя.

Готуємося до змішаного навчання

Дистанційне навчання як форма проведення освітнього процесу здійснювалося майже протягом півтора року. За цей час учителі пройшли значний шлях від несприйняття такої форми роботи з учнями, вважаючи, що навчити дітей можна лише в очній формі навчання, до розуміння онлайн занять як одного із виходів з ситуації, що склалася в державі внаслідок пандемії коронавірусу. Набула практика дистанційного навчання навіть після завершення карантину має безперечний позитив, адже усьому учительському загалу стала

зрозумілою необхідність опанування комп'ютерними технологіями незалежно від навчального предмета, який вони викладають.

Відзначимо, що переважна більшість учителів, часто методом проб і помилок, самостійно працюючи над отриманням специфічних навичок роботи з інформаційними технологіями, досягла значних результатів на цьому шляху. Працюючи переважно в асинхронному режимі під час першого нокдауну, вже в кінці 2020-2021 навчального року значна частина педагогів почала впевнено використовувати інтернет-сервіси для навчання в синхронному режимі, спілкування з учнями в режимі реального часу, організовуючи навчання на сервісах Jitsi Meet, Zoom, Google Meet тощо.

Сподіваємося, що в наступному навчальному році школи не будуть закриватися, адже наразі здійснюється вакцинація працівників усіх закладів освіти – дитячих садків, шкіл, позашкільних закладів, училищ, вищих навчальних закладів, зокрема, вихователів, вчителів, викладачів, технічного персоналу.

Здавалося б потреба працювати в напрямку вдосконалення умінь з використання інформаційних технологій уже відпала. Але це не так. Адже використання комп'ютерних додатків персональних комп'ютерів та мережі Інтернет зокрема дає широкі можливості для професійного росту учителя, значно збагачує його професійний інструментарій, надає змогу більш ефективного здійснення освітнього процесу. Тому, навіть при відсутності карантинних заходів, все-одно потрібно продовжувати впроваджувати у власну діяльність ці сучасні технології і відповідно – вдосконалювати власні уміння.

До чого ж готуватися педагогам в новому навчальному році?

Найімовірніше, - до змішаного навчання. Тому доцільно опанувати такі інтернет-сервіси, які показали свою ефективність при здійсненні дистанційного навчання:

Інструменти Google акаунту:

Google Meet (<https://meet.google.com>) – для проведення онлайн-заходів і надання консультацій у віддаленому режимі;

Google форми (<https://docs.google.com/forms>) – для проведення онлайн опитувань та тестування;

Google диск (<https://drive.google.com/drive/my-drive>) – для обміну і поширення інформаційних матеріалів.

LearningApps (<https://learningapps.org>) – сервіс для створення і проведення вікторин.

Padlet (<https://padlet.com>) – інтерактивна дошка для спільної роботи учнів над певною проблемою, проектом.

Mentimeter (<https://www.mentimeter.com>) – сервіс для проведення анонімних опитувань.

QR code generator (<https://qrcode.tec-it.com>) – сервіс створення QR-кодів.

Kahoot! (<https://kahoot.com>) – сервіс, який зокрема дозволяє використовувати мобільні телефони для проведення тестування у формі змагань.

Насправді, таких засобів, які можна використати для навчання достатньо багато і їхня кількість буде невпинно збільшуватися. А їх використання залежить в першу чергу не стільки від забезпеченості матеріальною базою, що також дуже важливо, а від бажання самого учителя.

Особливості змішаного навчання:

Під час дистанційного навчання учні отримують і самостійно опрацьовують інформацію, вказану учителем (з підручників, з мережі інтернет тощо), а

під час очного навчання учитель організовує процес застосування цих знань в практичній площині.

Встановлена тривалість у 45 хвилин при очному навчанні не повинна зменшуватися до 20 хвилин на дистанційному навчанні, оскільки скорочений час рекомендується санітарним регламентом лише для роботи з комп'ютером. Приміром, учитель 20 хвилин дистанційно пояснює новий матеріал, а наступні 25 хвилин учні мають опрацьовувати цей матеріал чи виконувати завдання самостійно без застосування комп'ютера.

У дистанційній формі учень може сам керувати своїм часом для опанування навчальним матеріалом в найзручніший для себе час. А співпрацювати з учителем – у визначений розкладом час.

Автономія учителя повинна забезпечуватися високим рівнем відповідальності за результати навчання. Тому він повинен мати свободу і гнучкість у самостійному визначенні видів діяльності і навчальних засобів.

Фокус цілей навчання і оцінки результатів повинен бути на формуванні відповідних компетенцій і практичних навичках.

Під час змішаного навчання, особливо в його дистанційній формі необхідно чітко визначити рівень участі батьків у цьому процесі. Звичайно, він буде залежати від конкретних умов кожної сім'ї, але варто домагатися їх участі в процесі навчання школяра, не перекидаючи одночасно на них роботу учителя. Батьки мають контролювати виконання дітьми завдань учителя, формувати у них розуміння важливості знань і умінь, створювати добрі умови для отримання знань тощо.

Особливу увагу учителю потрібно звертати на психологічний та емоційний стан дітей, виділяючи час для спілкування.

Рекомендації щодо орієнтовних напрямків здійснення методичної роботи консультантами центрів професійного розвитку, методичними об'єднаннями учителів технологічної галузі

Створити банк даних з інформацією про учителів трудового навчання, технологій, креслення своєї об'єднаної територіальної громади. Визначити проблеми щодо яких їм потрібно надавати допомогу і працювати над якісним наданням таких послуг. Один із напрямків на цьому шляху – створення методичного кейсу та своєчасне відповідне реагування на листи інституту.

Налагодити співпрацю з обласними методистами відповідних навчальних предметів, методичними об'єднаннями, педагогами сусідніх об'єднаних громад для обміну досвідом роботи, ефективної діяльності над спільними проектами. Для цього зручно використовувати проведення онлайн-зустрічей, використовуючи конференції Google Meet.

Провести заходи для педагогічних працівників з вивчення професійних стандартів вчителя закладу загальної середньої освіти, звернувши особливу увагу на професійні компетентності.

Ознайомитися та проаналізувати модельні навчальні програми «Технології» для 5-6 класів, за якими будуть навчатися учні, починаючи із 2022-2023 навчального року.

Активізувати діяльність учителів щодо їх участі в місцевих та обласних конкурсах і заходах.

Продовження роботи над опануванням учителями інформаційними технологіями та розширенням знань і умінь з технологій обробки матеріалів суміжного навчального предмета (обслуговуючих чи технічних видів праці).

Зміна підходів оцінювання результатів навчання у відповідності до концепції Нової української школи

Сучасний вектор розвитку освіти передбачає, що дитина із об'єкта має стати суб'єктом навчання. Для цього вона має усвідомити, що знання і уміння не передаються їй учителем, а здобуваються і опановуються нею особисто. Тому одне з першочергових завдань учителя – мотивувати дитину, показати їй, що все чого вона досягне в майбутньому залежить від того чого навчиться в школі зараз.

Одним із способів мотивації учнів до навчання є формувальне оцінювання. Воно надає можливість учителю відслідковувати процес досягнення в учня очікуваних результатів навчання і вчасно допомагати дитині, якщо в неї з'являються труднощі. З іншого боку, в дітей необхідно виробити звичку аналізувати власну діяльність і корегувати її відповідно до результатів оцінювання. Вихованці мають бачити і аналізувати процес зростання власних знань у умінь, знати власні можливості і прагнути до самовдосконалення.

Яка ж відмінність формувального оцінювання від звичного педагогам поточного? Насамперед, в її коригувальній функції. Традиційне оцінювання показує чого досягла дитина на певному етапі або за виконання певного виду роботи, тобто, результат навчання. Але в наш час потрібно не тільки перевіряти якість набутих знань і вмінь, а з допомогою оцінювання вибудовувати траєкторію навчання кожної окремої дитини, визначати подальші кроки, тобто, *корегувати* процес учіння.

Ще одна відмінність полягає в тому, що формувальне оцінювання ґрунтується не на кількісних, коли визначаються кількість помилок у дитини, а на якісних показниках. Наприклад, як працює учень/учениця протягом всього уроку, скільки докладає зусиль, наскільки цінним для них є отриманий результат, як співпрацює з однокласниками, наскільки зацікавлені результатами тощо. Це можливо побачити лише спостерігаючи за діяльністю учнів, а не перевіркою результатів навчання.

Для дієвості формувального оцінювання педагогу необхідно забезпечити постійний і довірливий зворотній зв'язок з учнями, домогтися їх активної участі у власному навчальному процесі. Діти мають усвідомити справжню мету свого навчання, розуміти і підтримувати критерії оцінювання, якими послуговується учитель.

Слід пам'ятати, що батьки – також учасники освітнього процесу, а тому необхідно опиратися на їхню підтримку, опосередковано залучати до розвитку своєї дитини. Учителю трудового навчання зазвичай сприймає батьків не тільки як вихователів своїх дітей, а й як спонсорів навчання. Адже переважно саме вони забезпечують матеріалами своїх дітей, що для якісного виконання проєкту має найважливіше значення. Тому очевидним є вирішення проблеми, який виріб для проєктування обрати – насамперед той, що буде використовувати дитина у побуті вдома. Для цього потрібно опиратися на побажання дітей і членів їх сім'ї.

Щоб оцінювання було стимулюючим, учні обов'язково повинні бути проінформовані щодо критеріїв оцінювання навчальних досягнень, затверджених Міністерством освіти і науки України. І хоча загальновідома сентенція говорить, що головне – знання, а не оцінка, все ж вона є одним із головних факторів впливу на мотивацію дитини до учіння.

Оцінювання якості трудової підготовки має комплексний характер і традиційно здійснюється за рівень володіння теоретичними знаннями, який можна виявити у процесі опитування та за якість практичних умінь і навичок, тобто здатність до застосування вивченого матеріалу під час виконання

практичних робіт. Крім знаннєвого і діяльнісного обов'язково потрібно враховувати ціннісний компонент діяльності учня, який прописаний в колонці «Очікувані результати навчально-пізнавальної діяльності учнів» навчальної програми.

У класному журналі основними видами оцінювання навчальних досягнень учнів з трудового навчання, технологій є поточне та підсумкове – тематичне, семестрове, річне. Поточне оцінювання є обов'язковим і виставляється на кожному уроці всім учням. Головне правило, яке слід дотримуватися при цьому – оцінка має бути стимулом, а не вироком.

Наповнюваність оцінок на сторінці журналу регулює вчитель, але їх кількість повинна бути достатньою, щоб об'єктивно оцінити досягнення учня. Оцінювання учнів з теоретичних знань можуть проводитися як індивідуально так і фронтально. Відповідно в журналі отримані бали виставляються в колонку або вибірково. Оцінювання виконання практичної роботи виставляється усім учням.

Звертаємо увагу, що в навчальних програмах з предметів «Трудове навчання», «Технології» не вказується обов'язкова кількість тематичних оцінок, які мають бути виставлені протягом навчального року. Проте цілком логічним є виставлення тематичної оцінки після виконання кожного проєкту. Окремий урок для тематичного оцінювання не проводиться, а тематична оцінка не підлягає коригуванню.

СПИСОК ІНТЕРНЕТ-ДЖЕРЕЛ НА ДОПОМОГУ УЧИТЕЛЮ

1. Сайт Міністерства освіти і науки України. URL: <http://oipopp.ed-sp.net/>
2. Сайт інституту модернізації змісту освіти. URL: <https://imzo.gov.ua/>
3. Сайт університету менеджменту освіти. URL: <http://umo.edu.ua/>
4. Сайт інституту педагогіки національної академії педагогічних наук України. URL: <http://undip.org.ua/>
5. Сайт державної служби якості освіти України. URL: <http://sqe.gov.ua/index.php/uk-ua/>
6. Сайт «Освіта.ua». URL: <http://osvita.ua>
7. Сайт управління освіти і науки Черкаської обласної державної адміністрації. URL: <https://www.osvita-cherkasy.gov.ua/>
8. Сайт комунального навчального закладу «Черкаський обласний інститут післядипломної освіти педагогічних працівників Черкаської обласної ради». URL: <http://oipopp.ed-sp.net/>
9. Сайт підвищення кваліфікації педагогічних працівників. URL: <https://sites.google.com/view/choipoppkursy>
10. Відкрита група в соціальній мережі Фейсбук «Міністерство освіти і науки України». URL: <https://www.facebook.com/UAMON>
11. Відкрита група в соціальній мережі Фейсбук «Трудове навчання в українській школі». URL: <https://www.facebook.com/groups/1775468302718754/?fref=ts>
12. Сайт інтернет-спільноти учителів трудового навчання «Віртуальна майстерня». URL: <http://virtual.at.ua/>
13. Сайт КНЗ «ЧОІПОПП ЧОР» «Дистанційна школа для учнів».
14. Розділ «Дистанційна освіта з трудового навчання»:
15. Відеоуроки. URL: <https://sites.google.com/view/videotrud>
16. Сторінки для учителів. URL: <https://sites.google.com/view/trudvideo>

С.В. Гловацький,

методист предметів мистецької освітньої галузі комунального навчального закладу «Черкаський обласний інститут післядипломної освіти педагогічних працівників Черкаської обласної ради»

ВИВЧЕННЯ ПРЕДМЕТІВ МИСТЕЦЬКОЇ ОСВІТНЬОЇ ГАЛУЗІ

НОРМАТИВНА СКЛАДОВА ВИКЛАДАННЯ ДИСЦИПЛІН ОСВІТНЬОЇ ГАЛУЗІ «МИСТЕЦТВО»

Організація освітньої діяльності з дисциплін освітньої галузі «Мистецтво» у закладах загальної середньої освіти у 2021/2022 навчальному році здійснюватиметься відповідно до законів України «Про освіту», «Про повну загальну середню освіту», Концепції реалізації державної політики у сфері реформування загальної середньої освіти «Нова українська школа» на період до 2029 року (схвалена розпорядженням Кабінету Міністрів України від 14.12.2016 № 988-р - <https://cutt.ly/ОуА9z5р>), Державного стандарту початкової загальної освіти, затвердженого постановою Кабінету Міністрів України від 20.04.2011 № 462; Державного стандарту базової середньої освіти затвердженого постановою Кабінету Міністрів України від 30 вересня 2020 р. № 898, наказ Міністерства освіти і науки України 19 лютого 2021 року № 235.

З урахуванням поетапного переходу закладів освіти на здійснення діяльності за новим Державним стандартом у 2021/2022 навчальному році освітня програма закладу освіти може розроблятися на основі:

- для 1-2 класів - Державного стандарту початкової освіти (2018), типових освітніх програм (наказ МОН від 08.10.2019 № 1272);
- для 3-4 класів - Державного стандарту початкової освіти (2018), типових освітніх програм (наказ МОН від 08.10.2019 № 1273).

У 5-11 класах закладів загальної середньої освіти освітній процес здійснюватиметься відповідно до таких типових освітніх програм: «Типова освітня програма закладів загальної середньої освіти II ступеня», затверджена наказом МОН від 20.04.2018 № 405; «Типова освітня програма закладів загальної середньої освіти III ступеня», затверджена наказом МОН від 20.04.2018 № 408 (у редакції наказу МОН від 28.11.2019 № 1493 зі змінами, внесеними наказом МОН від 31.03.2020 № 464).

Згідно з положеннями Закону «Про освіту» та в процесі реалізації концепції Нової української школи в новому навчальному році продовжується **упровадження нового змісту освіти в початковій школі в 4 класах.**

Варто звернути особливу увагу на те, що в новому навчальному році **апробується новий зміст мистецької освіти в 5 класах** відповідно до обраних модельних навчальних програм для всього рівня базової середньої освіти або адаптаційного циклу, рекомендованих МОН України в опорних школах України (відповідно за списком).

Модельна навчальна програма - документ, що визначає орієнтовну послідовність досягнення очікуваних результатів навчання учнів, зміст навчального предмета, інтегрованого курсу та види навчальної діяльності учнів, рекомендований для використання в освітньому процесі в порядку, визначеному законодавством. Перелік модельних навчальних програм з мистецької освітньої галузі подано в списку МОН України (на сайті ІМЗО).

На основі модельних навчальних програм заклад освіти може розробляти навчальні програми окремих предметів «Музичне мистецтво», «Образотворче мистецтво» або інтегрованого курсу «Мистецтво», що мають містити опис результатів навчання в обсязі не

меншому, ніж передбачено Державним стандартом базової середньої освіти та/або відповідними модельними навчальними програмами. Такі навчальні програми затверджуються педагогічною радою закладу освіти.

Предмети освітньої галузі «Мистецтво» спрямовані на розвиток емоційно - почуттєвої сфери учнів, формування їх художньо-образного, асоціативного, критичного мислення; створення сприятливих умов для продукування креативних ідей, реалізації власних творчих потреб у художній діяльності та пізнанні. Водночас, через образний зміст творів мистецтва, відкриваються широкі можливості ефективно впливати на виховання патріотизму, моралі та інших цінностей.

У 2021-2022 навчальному році зміст мистецької освітньої галузі може реалізовуватися як через інтегрований курс «Мистецтво» (1-4, 5-9 класи), так і через окремі предмети за видами мистецтва: музичне мистецтво і образотворче мистецтво (в початковій школі 1-4 класи та базовій основній школі 5-7 класи) та інтегрований навчальний курс за вибором «Мистецтво» (в старшій школі 10-11 класи). Вибір здійснюється з урахуванням фахової підготовки кадрового складу педагогічних працівників школи та погоджується педагогічною радою. За умови обрання закладом загальної середньої освіти окремого викладання через окремі предмети, в освітній програмі школи зазначаються окремі навчальні предмети: «Мистецтво: музичне мистецтво», «Мистецтво: образотворче мистецтво», - на які відводиться по 1 годині на тиждень.

Організація дистанційного та змішаного навчання мистецтва

У зв'язку із світовим викликом щодо епідеміологічної ситуації, що має місце в Україні, та необхідністю введення карантинних заходів задля запобігання поширенню вірусних хвороб, під час планування організаційних заходів, що забезпечують освітній процес, у тому числі і під час календарно-тематичного планування з предметів важливо врахувати можливість організації освітнього процесу в межах навчального року в умовах карантину.

Для організації дистанційного навчання в цей період пропонуємо скористатися методичними рекомендаціями, поданими у листах МОН від 23.03.2020 № 1/9 - 173; від 16.04.2020 № 1/9-213; методичними рекомендаціями «Організація дистанційного навчання в школі» (авт. А. Лотоцька, А. Пасічник), розробленими за підтримки МОН (<https://cutt.ly/MynTayc>).

При організації освітнього процесу в карантинних умовах має забезпечувати:

- соціальне дистанціювання;
- мінімізацію переміщення здобувачів освіти та комунікацію між ними в межах закладу освіти;
- дотримання нормативів наповнюваності класів та інших вимог законодавства про освіту.

Уроки мистецтва можуть вивчатись через організацію дистанційного навчання з допомогою:

- поєднання онлайн-занять через Zoom, Skype, Instagram, Google, Hangouts;
- заздалегідь записаних відеоуроків, презентацій від вчителів чи із зовнішніх освітніх ресурсів;

- ретельно підібраних завдань для самостійної роботи із подальшою перевіркою;
- використання безкоштовних вебсерверів та платформ, наприклад, Google, Classroom, Moodle, Microsoft Teams.

Для організації асинхронного навчання однією із найпопулярніших нині платформ для дистанційного навчання є Google Classroom/Google Клас.

Google Клас уможливорює вчителям швидко створювати, урізноманітнювати й упорядковувати завдання; встановлювати зворотний зв'язок; легко спілкуватися з усім класом та з кожним учнем/ученицею окремо.

Всі виконані завдання учнів автоматично зберігаються на Google Диску, що дозволяє за потреби неодноразово переглядати їх. У Google Класі можна працювати з Google Документами, Google Диском, Gmail, YouTube, завантажувати аудіо та відео матеріали.

Вчителі можуть робити оголошення, ставити запитання, коментувати роботу учнів у реальному часі, а також відслідковувати виконання завдань, перевіряти та оцінювати роботу.

Учні дізнаються, яку роботу їм потрібно виконати, на сторінці завдань. Для учнів Google Клас веде облік виконаних та не виконаних завдань, а також оцінок та коментарів.

Нині побутує достатня кількість сервісів обміну з повідомленнями: як-от: WhatsApp, Viber, Messenger тощо. Будь-який з них можна ефективно використати і для дистанційного навчання мистецтву.

Планування мистецької діяльності для здобувачів освіти

Засадничим нормативним документом для закладів загальної середньої освіти є Типові освітні програми, які через очікувані результати навчання конкретизують, чого саме мають навчитися здобувачі освіти на певному циклі навчання.

Вчитель мистецьких дисциплін задля досягнення визначених програмами освітніх результатів навчання може самостійно визначати тематику навчання, мистецький контент (художній матеріал), обсяг годин на вивчення окремої теми, поурочний розподіл опанування кожної теми, технології навчання тощо. Мистецькі твори для сприймання та виконання учнями мають відповідати критеріям їх високої художньої якості, цікавості для учнів і відповідності їх віку.

Вчитель самостійно складає календарно-тематичний план (та відповідно за ним поурочні плани для кожного класу) за обраним підручником, відповідно до якого він здійснює навчання здобувачів освіти.

Необхідною умовою реалізації завдань мистецької освітньої галузі є дотримання **інтегративного підходу** у навчанні, який може розглядатися у декількох значеннях: (у вузькому) через узгодження програмового змісту в межах галузі між різними навчальними предметами (за умови автономного викладання «Музичне мистецтво», «Образотворче мистецтво»); (у широкому) через узгодження предметів мистецької освітньої галузі із змістом інших освітніх галузей (наприклад, сприймання музичного твору, мультфільму тощо на заняттях з вивчення мови), за умови дидактичної доцільності і коректності використання того чи іншого матеріалу.

Для якісної реалізації інтегрованого підходу у навчанні мистецтву на допомогу вчителю можуть бути підручники. Кожен із підручників, відповідаючи типовим освітнім програмам, представляє авторську модель інтегрованої мистецької освіти (тематизм, твори для сприймання і творення, система завдань тощо). Втім, підручник - це навчальне видання для учня, інструмент для оптимізації його (її) навчання. Педагогу він може слугувати орієнтиром для конструювання уроків у частині визначення тематизму, добору мистецького матеріалу та методичного інструментарію.

Для реалізації педагогічних завдань на кожному уроці вчитель має право додатково використовувати різний мистецький контент та методичний інструментарій, який не охоплено змістом підручника.

Слід пам'ятати, що основним нормативним документом, що визначає зміст та вимоги освіти в закладі освіти є типова освітня програма, а підручник - один з педагогічних засобів, що допомагає розв'язувати освітні завдання, визначені програмою.

Оцінювання мистецької діяльності учнів

Система оцінювання результатів навчання в мистецькій освітній галузі ґрунтується на позитивному ставленні до кожного учня (учениці). Оцінюється не рівень недоліків і прорахунків, а рівень прогресу особистісних досягнень, тому критерієм перевірки та оцінювання результатів мистецької освіти є динаміка особистісного розвитку учня (учениці).

Безперечно, певну роль у мистецькій сфері відіграють спеціальні художні здібності (музичний слух, вокальні дані, відчуття ритму, кольору, пропорцій, симультанне образне сприймання тощо), які можуть впливати на освітні результати учнів. Втім для створення об'єктивності системи оцінювання, перевірка має інтегрувати такі показники: - ставлення дитини до мистецької діяльності, її активність та ініціативність, її особистісний зріст у порівнянні з її попередніми досягненнями (**формувальне оцінювання**); - досягнення дитини у різних видах діяльності відповідно до показників успішності, визначених освітньою програмою (підсумкове оцінювання).

Формувальне оцінювання здійснюють з метою отримання інформації про досягнення учнів задля прийняття рішень про наступні кроки в навчанні як учителем, так і учнем. Ефективність формувального оцінювання забезпечується його безперервністю та партнерською взаємодією учасників освітнього процесу.

Формувальне оцінювання ґрунтується на критеріях, що визначаються вчителем з поступовим залученням до цього процесу учнів для кожного виду роботи та виду навчальної діяльності.

Враховуючи рівень сформованості умінь вчитися, навичок самооцінювання і взаємооцінювання, умінь визначати для себе певні завдання, робити вибір, пропонуємо залучати учнів до складання/коментування інструкцій завдань, опису способу його виконання, очікуваного результату (продукту) та характеристик, яким він має відповідати.

Радимо спонукати учнів до аргументованого самооцінювання і взаємооцінювання з визначенням того, що дозволило досягти успіху, чи, що призвело до утруднень. Формувальне оцінювання здійснюється шляхом: постійного педагогічного спостереження учителя за навчальною та іншими видами діяльності учнів та коментарів самого учня, інших учнів, учителя; застосування різних прийомів отримання зворотного зв'язку щодо сприйняття, розуміння, застосування учнями навчального матеріалу; визначення динаміки нарощування якісних показників результатів навчання у поточній навчальній діяльності; поточного аналізу змістового накопичення учнівського портфоліо; самооцінювання та взаємооцінювання результатів навчання учнів; співбесід із батьками учнів задля врахування їх думки щодо особистісного розвитку та соціалізації тощо.

Оцінювання особистих мистецьких досягнень учня відбувається вербально в початковій школі, відповідно до шкали оцінювання у свідомстві досягнень: має значні успіхи; демонструє помітний прогрес; досягає результату з допомогою вчителя; потребує значної уваги і допомоги.

Основні види діяльності на уроках освітньої галузі «Мистецтво»

Слід звернути увагу, що для досягнення цілей і завдань кожного конкретного уроку, зокрема формування тих чи тих очікуваних результатів навчання, визначених

типовою освітньою програмою, педагогу необхідно залучати дітей до різних видів художньо-творчої діяльності.

Основними видами мистецької діяльності на уроках є взаємопов'язані складові: **сприймання (аналіз-інтерпретація), творення мистецтва та мистецька комунікація.**

Поступове і системне набуття учнями художнього-практичного досвіду здійснюється у тісному взаємозв'язку всіх елементів. Тільки за умови, коли учні будуть активно сприймати художні образи, творити їх самостійно (або у взаємодії з іншими), виявляти власну позицію, здійснювати творчий відбір художніх засобів - діяльність на уроках мистецтва буде ефективно впливати на розвиток емоційної сфери дитини (в тому числі емоційного інтелекту), формування художньо-образного, критичного, інших видів мислення, виховання художніх потреб, інтересів, смаків тощо. Пізнання мистецтва відбувається, як через художньо-творчу діяльність, так і активне сприймання творів різних видів мистецтва та знайомства з особливостями їхньої художньо-образної мови.

Художня-творча діяльність на уроці

У художньо-творчій діяльності з музичного мистецтва необхідно приділяти увагу формуванню вокальних навичок дітей (зокрема, співу в унісон). При цьому зазначимо, що використання електронного супроводу («мінус»- фонограм) доцільно лише на заключному етапі вивчення вокального твору.

Важливим акцентом у діяльності педагога залишається розвиток ритмічного чуття, який здійснюється через створення ритмічного супроводу до власного співу, гру на елементарних музичних інструментах (в тому числі, в ансамблі), хореографічних рухах під музику тощо.

На уроках мистецтва необхідно давати учням можливість у виявленні власної музичної творчості через імпровізації, створення ритмічних послідовностей, мелодій тощо. Звертаємо увагу, що знайомство учнів з музичною (в тому числі нотною) грамотою має відбуватися природньо, у безпосередній музичній діяльності - співі, грі на елементарних музичних інструментах тощо.

Образотворче мистецтво як складова у мистецькій художньо-творчій діяльності школярів

В образотворчій діяльності учні, на основі вже отриманого художнього досвіду, мають системно і послідовно опановувати секрети мови візуальних мистецтв, зокрема різні живописні і графічні техніки, способи ліплення, деякі техніки декоративно-ужиткового мистецтва, знайомитися з елементарними законами композиції, перспективи, основами кольорознавства, способами стилізації тощо.

Для досягнення поставлених завдань педагогу необхідно не тільки запропонувати відтворити той чи той зразок, а й сприяти розвитку творчості дитини: показати варіативність виконання завдання в межах поставленої навчальної цілі; запропонувати можливість додавання елементів (відмінних від запропонованого зразка) у власну композицію тощо. Набуття елементарних умінь з театрального та хореографічного мистецтва має відбуватися природньо у тісному зв'язку з іншими видами діяльності: рухи під музику, інсценізація творів мистецтва тощо.

Водночас, в контексті інтегрованого навчання відбувається формування поліхудожніх умінь та якостей (здатність до порівняння мови різних видів мистецтва, відтворення різних явищ через музичні інтонації, малюнок, рух, жест, «оживлення» творів образотворчого мистецтва, візуалізація музики тощо).

Сприймання (інтерпретація) творів мистецтва на уроках

У процесі аналізу - інтерпретації творів мистецтва слід привчати уважно слухати і споглядати твори мистецтва, висловлювати власні враження, розширювати словниковий запас учнів для характеристики мистецьких

творів, шукати зміст, розуміти, яким чином він розкривається (через характеристики художньої мови).

Водночас, у процесі обговорення не слід вдаватися до суто мистецтвознавчого аналізу, а застосовувати різні методичні прийоми та методи для зацікавлення учнів та їх занурення у зміст твору. Системно і послідовно потрібно привчати дітей визначати, описувати емоційні стани, викликані почутим, побаченим, формувати культуру емоційного сприймання й реагування на твір мистецтва.

Окрім того, важливо привчати дітей не тільки творити і самовиражатися, але й презентувати результати власної творчості, брати участь у шкільних мистецьких заходах (концертах, виставках, інсценізаціях тощо), а з часом виявляти ініціативу їх створення, спілкуватися з друзями та знайомими про мистецтво.

Мистецька комунікація на уроках

При організації мистецької комунікації відбувається вплив мистецтва на особистість; діалог у мистецтві; емоційне і раціональне в мистецтві, учні пізнають форми зберігання мистецтва (усна традиція, запис художнього тексту (нотного, хореографічного, літературного тощо), екранізація, аудіо-, фото-, відеофіксація, музейний простір, колекціонування тощо); знайомляться з медіатекстом; пізнають сучасні способи і засоби художньої комунікації; навчаються оцінювати власні мистецькі роботи та роботи інших однолітків.

Викладання мистецьких дисциплін в початковій школі

До нормативних документів початкової ланки належать Державний стандарт початкової освіти (2018 р.); Типова освітня програма для закладів загальної середньої освіти, розроблена під керівництвом О. Я. Савченко (2018р.); Типова освітня програма початкової освіти, розроблена під керівництвом Р. Б. Шияна (2018 р.).

У новому навчальному році актуальним питанням для початкової школи є упровадження нового змісту мистецької освіти в 4 класах.

Пріоритетними в навчанні визнано наступні напрями: упровадження педагогіки партнерства (співробітництва), яка ґрунтується на принципах гуманізму і творчого підходу до розвитку особистості; упровадження особистісно орієнтованої моделі освіти, основаної на ідеології дитиноцентризму; формування в учнів системи загальнолюдських цінностей – морально-етичних (гідність, чесність, справедливості, турбота, повага до життя, повага до себе та інших людей) та соціально-політичних (свобода, демократія, культурне різноманіття, повага до рідної мови і культури, патріотизм, шанобливе ставлення до довкілля, повага до закону, солідарність, відповідальність).

Державний стандарт початкової освіти (2018 р.) визначає завданнями освітньої галузі «Мистецтво»: розвиток художньо-образного, асоціативного мислення у процесі художньо-творчої діяльності через музичне, образотворче та інші види мистецтва, пізнання мистецтва, інтерпретація художніх образів, досвід емоційних переживань, ціннісне ставлення до мистецтва, пізнання себе через художньо-творчу діяльність та мистецтво.

Реалізація нового змісту мистецької освіти в 4 класах

Вивчення предметів мистецького циклу в 4 класі початковій школі базується на основі Державного стандарту початкової школи (2018 р) та двох типових програм «Мистецтво» (колективу авторів під керівництвом Р.Шияна та колективу авторів під керівництвом О.Савченко).

Мистецтво сприяє формуванню *ключових компетентностей*, зокрема, у процесі:

- усного висловлювання своїх вражень від мистецтва; за допомогою коментування дорослого й оцінювання власної художньо-творчої діяльності (*вільне володіння державною мовою/ здатність спілкуватися рідною*).

- здійснення елементарних розрахунків (наприклад, для встановлення пропорцій, визначення метру, запису ритму тощо) (*математична компетентність*).

- спостереження, дослідження і відтворення довкілля та явищ природи засобами мистецтва (*компетентності у галузі природничих наук, техніки і технологій, екологічна компетентність*);

- самостійного (чи за допомогою дорослого) використання інформаційних технологій для отримання мистецької інформації, художнього творення (*інформаційно-комунікаційна компетентність*);

- формування уміння визначати власні художні інтереси, досягнення і потреби; прагнення доцільно використовувати свій час для пізнання, сприймання, творення мистецтва (*навчання впродовж життя*);

- співпраці з іншими, зокрема участі у мистецьких заходах, прикрашенні середовища для друзів, сусідів; прояву відповідальності за особистий і колективний результат; використання мистецтва для отримання задоволення (впливу на власний емоційний стан) (*громадянські та соціальні компетентності, пов'язані з ідеями демократії, справедливості, рівності, прав людини, добробуту та здорового способу життя, з усвідомленням рівних прав і можливостей*);

- опанування народних традицій, мистецтва рідного краю; толерантного ставлення до мистецтва різних народів (*культурна компетентність*);

- проявів творчої ініціативи та намагання її реалізовувати, зокрема через втілення у практичній художньо-творчій діяльності (індивідуальній і колективній); презентації результатів власних мистецьких досягнень (*підприємливість та фінансова грамотність*);

- виявлення бажання впроваджувати нові ідеї (*інноваційність*).

Метою навчання мистецтва у 4 класі початкової школи є всебічний художньо-естетичний розвиток особистості дитини, освоєння нею культурних цінностей у процесі пізнання мистецтва; плекання пошани до вітчизняної та зарубіжної мистецької спадщини; формування ключових, мистецьких предметних та міжпредметних компетентностей, необхідних для художньо-творчого самовираження в особистому та суспільному житті.

Реалізація поставленої мети здійснюється за **змістовими лініями: «художньо-творча діяльність», «сприймання та інтерпретація мистецтва», «комунікація через мистецтво»**, які окреслюють одну з моделей досягнення загальних цілей освітньої галузі та розкривають основну місію загальної мистецької освіти.

Опанування учнями мистецтва у початковій школі та організація освітнього процесу в 4 класі повинно ґрунтуватися на поєднанні діяльнісного підходу та інтегровано-предметній основі з переважанням ігрових методів навчання.

Упродовж навчання в 4 класі в дітей мають системно формуватися виконавські уміння та навички, характерні для кожного окремого виду художньої діяльності: формування вокальних та хорових навичок (з музичного мистецтва); опанування графічних, живописних, декоративних технік, знайомство з правилами композиції, кольорознавства, ліплення тощо (з образотворчого мистецтва); набуття елементарних акторських та хореографічних умінь під час театралізацій, інсценізацій, рольових ігор, рухів під музику тощо.

В контексті інтегрованого навчання відбувається формування поліхудожніх умінь та якостей (здатність до порівняння мови різних видів мистецтва, відтворення різних явищ через музичні інтонації, малюнок, рух, жест, «оживлення» творів образотворчого мистецтва, візуалізація музики тощо). Формування кожного з вищезазначених мистецьких умінь потребує особливого фахового педагогічного підходу.

На уроках мистецтва для досягнення мети навчання вчитель має використовувати поєднання педагогічних, ігрових, інформаційних, інтеграційних, мистецьких технологій навчання та творчих, активних методів навчання. Педагог повинен звертати увагу на навчально-методичне, дидактичне забезпечення освітнього процесу, дбати про забезпечення аудіо-візуального супроводу, експериментувати та поєднувати всі види творчої мистецької діяльності з роботою з навчальними, електронними підручниками, альбомами, робочими зошитами, електронними засобами навчання тощо.

На допомогу вчителю мистецтва знадобляться конспекти уроків мистецтва до підручників, електронна база даних ІМЗО, навчальні і методичні матеріали, посібники електронної платформи «Нової української школи», майстер-класи платформи все освіта та ін.

Електронна платформа «Нова українська школа», www.nus.inf.ua

Електронна платформа «Весосвіта», <https://vseosvita.ua/>

Електронна база даних ДНУ ІМЗО МОН України (електронні версії підручників <https://imzo.gov.ua/>).

Особливості вивчення предметів освітньої галузі «Мистецтво» в основній школі

Вивчення предметів освітньої галузі «Мистецтво» в основній і старшій школі здійснюватиметься за такими програмами: «Мистецтво. 5-9 класи» (оновлена). Програми розміщені на офіційному вебсайті МОН: <https://mon.gov.ua/ua/osvita/zagalna-serednya-osvita/navchalniprogrami/navchalni-programi-5-9-klas>

В основній школі (у 5-7 класах) зміст освітньої галузі «Мистецтво» (у відповідності до навчальної програми) може реалізовуватися як через інтегрований курс «Мистецтво», так і через окремі предмети за видами мистецтва: «Образотворче мистецтво» і «Музичне мистецтво».

Вибір здійснюється з урахуванням фахової підготовки кадрового складу педагогічних працівників школи та погоджується педагогічною радою.

У 8-9 класах зміст освітньої галузі «Мистецтво» реалізується через інтегрований курс «Мистецтво».

З метою формування в учнів мистецьких компетентностей та реалізації практико-орієнтованого компоненту змісту програм предмети освітньої галузі «Мистецтво» мають викладати вчителі зі спеціальною мистецько-педагогічною освітою (вчитель музичного мистецтва, вчитель образотворчого мистецтва, вчитель художньої культури).

Основним нормативним документом, що визначає зміст та вимоги освіти є навчальна програма, а підручник - один з педагогічних засобів (з-поміж багатьох інших), що допомагає розв'язувати освітні завдання, визначені програмою. У основній та старшій школі пріоритетом залишається органічне впровадження компетентнісного, інтегрованого, діяльнісного, особистісноорієнтованого підходів у навчанні мистецтву.

Провідною ознакою сучасної освіти є тяжіння до інтегрування різного роду навчальної інформації під час викладання певної навчальної дисципліни.

Загальна мистецька освіта, надаючи варіативність щодо можливості викладання за монопредметними («Музичне мистецтво»; «Образотворче мистецтво») чи інтегрованим («Мистецтво») курсами, системно і послідовно впроваджує інтегрований підхід в освітній процес. Зокрема у початковій школі він реалізується переважно на засадах тематичної інтеграції.

В основній та старшій школі, крім тематичної, застосовуються й інші види інтеграції, зокрема естетико-мистецтвознавча (художньо-мовна, жанрова, художньо-стильова тощо).

Цілісна структура програми «Мистецтво. 5-9 класи» передбачає наскрізний тематизм та логіку побудови змісту за роками навчання від 5 до 9 класу.

Тематизм у вивченні мистецтва:

у 5-му класі учні засвоюють особливості мови різних видів мистецтва;

у 6-му класі - палітру жанрів музичного та образотворчого мистецтва;

у 7-му класі - новітні явища в мистецтві в єдності традицій і новаторства;

у 8-9 класах учні знайомляться зі стилями і напрями мистецтва.

Звертаємо особливу увагу на те, що **інтегрований підхід** у мистецькій освіті є наскрізним упродовж усього навчання в школі. В умовах постійного збільшення обсягів різноманітної інформації, зокрема мистецької, підлітку дедалі складніше обрати найважливішу або зібрати її у цілісну картину. Актуальною проблемою залишається переформатування методів і прийомів навчання, в результаті чого традиційний ілюстративно пояснювальний підхід поступово й ефективно інтегрується з діяльнісним підходом у навчанні.

Це сприяє формуванню у підлітка потреби в активному здобутті нових знань та умінь, позитивного емоційного ставлення до пізнання, розвитку критичного мислення тощо. Кожна людина від народження наділена певним потенціалом. Оптимально розкритися цей потенціал може в результаті власної, активної практичної діяльності.

Програма інтегрованого курсу представляє органічне поєднання змісту різних видів мистецтва з доміантністю музичного і образотворчого, цей курс може викладати як один, так і два вчителі (вчитель музичного мистецтва; вчитель образотворчого мистецтва), які мають співпрацювати у команді, узгоджуючи планування своїх уроків.

Для більш ефективного впливу мистецтва та розкриття теми (уроку, семестру) рекомендуємо уроки інтегрованого курсу у розкладі ставити парно: музичне мистецтво, образотворче мистецтво.

Варіативність змісту мистецької освіти

Характерною особливістю навчальних програм для основної та старшої школи є варіативність художнього наповнення змісту: учитель самостійно може обрати різноманітні твори мистецтва для реалізації завдань програми, розкриття теми уроку та набуття учнями ключових і предметних компетентностей, визначених програмою.

На допомогу вчителю, як орієнтир для конструювання уроків у частині добору мистецького матеріалу, методичного інструментарію тощо, можуть бути підручники, розроблені різними авторськими колективами для різних моделей викладання мистецьких дисциплін («Музичне мистецтво», «Образотворче мистецтво», «Мистецтво»).

Усі чинні підручники зазначені у «Переліках навчальних програм, підручників та навчально-методичних посібників, рекомендованих Міністерством освіти і науки України», що розміщені на офіційному вебсайті МОН. Щонайперше, цінність кожною з підручників полягає у ретельно відібраній, оптимально збалансованій інформації для опанування учнями певної теми програми. Інформацію подано у текстовому і візуальному форматах. Різноманітність методичного апарату кожного з підручників сприяє розвитку педагогічної креативності, урізноманітненню форм роботи з мистецьким матеріалом, що в результаті підвищує зацікавленість учнів предметом вивчення.

Таким чином, використання підручника у поєднанні з інтерактивними формами діяльності сприяє поступовій зміні типу викладання навчального предмету (з монологічного на діалогічний), а традиційні уроки-лекції перетворюються у цікаві уроки-дослідження, уроки-квести, уроки-мандрівки тощо.

Творче самовираження підлітків у музичній, образотворчій чи іншій мистецькій діяльності необхідно підтримувати і розвивати, втім доцільно спрямовувати відповідно до їхніх потреб та інтересів у співі чи малюванні

(зокрема, у цифровому форматі), конструюванні, фільмуванні, театралізації тощо, в тому числі, у процесі виконання різноманітних мистецьких проєктів (індивідуальних, колективних).

Зазначимо, що проєктну діяльність учнів потрібно ретельно планувати, поетапно відстежувати й оцінювати результати. Учителю доцільно допомагати учням організовувати свою роботу, вчасно коректувати її, консультувати в разі виникнення труднощів. Важливим видом діяльності стає аналіз-інтерпретація творів мистецтва, у процесі якого формується критичне мислення, навички здобуття, опрацювання та аналізу необхідної мистецької інформації, виявлення і обґрунтування власного ставлення до твору мистецтва чи мистецького явища тощо.

Спрямування учнів на активну діяльність сприяє надання їм більшої самостійності і відповідальності, сприяє кращому осмисленню учнями мети та результатів своєї діяльності, усвідомлення, що вони є не об'єктом, а суб'єктом освітньої діяльності. Таким чином, відбувається переорієнтація учнів від пасивного навчання («вчитель мене навчить») до активного учіння («я прагну багато чого навчитися»). Адже тільки в активній мистецькій діяльності підлітки зрозуміють власну причетність до мистецького середовища, що оточує їх повсякденно, його впливу і можливостей використання у власному житті.

Особистісно-орієнтований підхід передбачає співпрацю та співтворчість учня та вчителя, де головною дійовою особою освітнього процесу є учень (учениця).

Завдання вчителя - відстежувати динаміку його (її) розвитку, визначити особисті переваги, досягнення у пізнавальній, художньо-творчій, іншій діяльності, тобто пізнати учня (ученицю) як особистість, розкрити та розвинути його (її) індивідуальні мистецькі здібності, задовольнити потреби, дати можливість самовиражатися через мистецтво.

Формувальне оцінювання орієнтує вчителя на спостереження за навчальним поступом кожного учня (учениці). Такий вид оцінювання триває постійно упродовж навчання дитини у школі. При цьому особливості дитини можуть впливати на темп навчання, внаслідок чого вона може досягати вказаних результатів раніше або пізніше від завершення зазначеного циклу чи рівня. Орієнтирами для здійснення формувального оцінювання є вимоги, визначені навчальною програмою. Їх використовують: для організації постійного спостереження за динамікою формування певних умінь та навичок, що співвідносяться з очікуваними результатами та особистим розвитком учня (учениці).

З метою узагальнення вивченого доцільно здійснювати проміжне оцінювання навчальних досягнень здобувачів освіти. При виставленні тематичної оцінки враховуються всі види навчальної діяльності учнів, що підлягали оцінюванню протягом вивчення теми.

Семестрове оцінювання здійснюється на підставі тематичних оцінок. При цьому мають враховуватися динаміка особистих навчальних досягнень учня (учениці) з предмета упродовж семестру. Семестрова оцінка може підлягати коригуванню.

Особливості реалізації змісту освіти в старшій школі
Вивчення мистецтва в 10-11 класі базується на основі Державного стандарту базової основної загальної середньої освіти (2017 р) та оновлених типових освітніх програм (2016 р.) – рівень стандарту та профільний рівень.

Навчальні програми «Мистецтво» для 10-11 класів логічно продовжують ознайомлення учнів з мистецтвом на прикладі мистецтва культурних регіонів світу (європейського, далекосхідного, арабомусульманського, індійського, африканського, американського).

Програми розміщено на офіційному сайті: «Мистецтво. Рівень стандарту. 10-11 класи», «Мистецтво. Профільний рівень. 10-11 класи» <https://mon.gov.ua/>

ua/osvita/zagalna-serednya-osvita/navchalniprogrami/
navchalni-programi-dlya-10-11-k ^ iy

Рівень стандарту Навчальна програма «Мистецтво». 10-11 кл. розроблена відповідно до Державного стандарту базової і повної загальної середньої освіти. Її зміст спрямовано на цілісний художньо-естетичний розвиток особистості учня шляхом ознайомлення з мистецтвом культурних регіонів світу. Вивчення цього курсу за вибором базується на системі знань, які отримали школярі в початковій, основній школі.

Профільний рівень. Для реалізації ідей профільного навчання в 10-11 класі запропоновано дві складові: *пізнавальну* (2 години на тиждень для реалізації культурологічної змістової лінії державного стандарту базової і повної загальної середньої освіти) та *художньо-практичну* (3 години на тиждень), що репрезентована варіативними модулями, спрямованими на формування умінь з виду мистецької діяльності.

Метою вивчення мистецтва у старшій школі є формування в учнів системи ключових, міжпредметних і предметних мистецьких компетентностей у процесі пізнання, інтерпретації, творення, оцінювання мистецтва.

Реалізація мети здійснюється через розв'язання *завдань*: ознайомлення учнів з мистецтвом різних культурних регіонів світу, формування розуміння взаємодії між різними культурами, усвідомлення необхідності збереження культурно-мистецького надбання людства; виховання національної ідентичності, усвідомлення власної причетності до української культурної спадщини з одночасним усвідомленням культурно-мистецького розмаїття; формування креативних, комунікативних якостей особистості учня; стимулювання потреби до мистецької самоосвіти та здатності до художнього самовираження; естетична оцінка творів мистецтва, явищ сучасності та довкілля (зокрема медіаконтенту та інтернет-простору); критична оцінка впливу мистецтва та інформаційного простору на формування особистих та суспільних цінностей; усвідомлення зв'язків між мистецтвом та соціо-культурним середовищами; мистецтвом різних народів.

Предметна мистецька компетентність (музична, образотворча, хореографічна, театральна, екранна) – це здатність до пізнавальної і практичної діяльності у певному виді мистецтва. Вона формується у процесі опанування учнями системи знань та уявлень у сфері певного виду мистецтва (*знаннявий компонент*), набуття ними художньо-творчого досвіду з мистецтва (*діяльнісний компонент*), виховання ціннісних орієнтацій щодо мистецтва та мистецької діяльності (*ціннісний компонент*).

Основними видами діяльності учнів у процесі опанування мистецтва у старшій школі є сприймання, інтерпретація й оцінювання художніх творів; пізнання явищ мистецтва, художньо-творче самовираження, які мають бути збалансованими між собою.

Програмою передбачено творче ставлення вчителя до змісту і технологій навчання, поурочного розподілу, добору навчального художнього матеріалу. Звертаємо увагу, що особливістю навчальної програми є варіативність художнього змісту: кожен учитель має можливість обирати мистецькі твори для сприймання та виконання учнями, орієнтуючись на навчальну тематику, критерій їх високої художньої якості, репрезентативність художньо-регіональної специфіки, цікавість для учнів і відповідність їх віку.

Провідними видами діяльності в на уроках мистецтва в 10-11 класі є пізнання мистецтва, яке відбувається через сприймання, інтерпретацію і оцінювання художніх творів з акцентом на культурологічний контекст та *творче самовираження* здобувача освіти, що реалізується через виконання мистецьких проєктів (індивідуальних, колективних) та задоволення потреб учнів у співі, образотворчій діяльності, конструюванні, фото- та

відеозйомці тощо, що сприятиме активному формуванню компетентностей, визначених навчальною програмою.

Важливо збалансувати різні види діяльності учнів під час навчання і не перевантажувати учнів зайвою інформацією, а наповнити його завданнями художньо-практичного спрямування. Інформації для засвоєння учнями має бути небагато, не варто її нагромаджувати, зокрема, історичним, світоглядним та іншими контекстами, переліками імен митців, назвами творів, дат тощо, адже наперед відомо, така інформація засвоюється тимчасово. Доцільно зосередити увагу на найголовнішому – на видах мистецтва, їх специфічних унікальних особливостях, які презентують саме той чи той культурний регіон світу.

В процесі планування освітньої діяльності вчитель має використовувати різноманітний методичний інструментарій, діалогічні форми подачі матеріалу.

Серед методів навчання мистецтву слід звертатися до словесних, наочних, діяльнісних, проблемних методів, методами і прийомами стимулювання асоціативно-образного мислення, виявлення міжвидових мистецьких аналогій, порівнянь тощо), що зумовлено спільним тематизмом, який об'єднує навчальний матеріал різних видів мистецтва тощо.

Система оцінювання результатів навчання в освітній галузі «Мистецтво» ґрунтується на позитивному ставленні до кожного учня (учениці). Оцінюється не рівень недоликів і прорахунків, а рівень прогресу особистісних досягнень. Тому критерієм перевірки та оцінювання результатів мистецької освіти є динаміка особистісного розвитку учня та ставлення до опанування предмету. Велику роль відіграють спеціальні художні здібності (музичний слух, вокальні дані, відчуття ритму, кольору, пропорцій, симультанне образне сприймання тощо), які можуть впливати на освітні результати учнів. До основних видів оцінювання належать: поточне, тематичне і підсумкове (семестрове і річне). Додатковими засобами стимулювання пізнавальної активності учнів є самооцінка та оцінювання результатів спільної діяльності за попередньо визначеними критеріями та художньо-творче самовираження, які мають бути збалансованими між собою

СПИСОК ДЕРЖАВНИХ ДОКУМЕНТІВ ЩОДО НОВОЇ МИСТЕЦЬКОЇ ОСВІТИ

1. Концепція Нової української школи. URL: <http://mon.gov.ua/konczepczija.pdf>
2. Програми для початкової школи «Музичне мистецтво», «Образотворче мистецтво», «Мистецтво». 1-4 класи. URL: <https://mon.gov.ua/>
3. Типові освітні програми «Мистецтво» для 1-4 класи, 5-9, 10-11 класи. URL: <https://mon.gov.ua/ua/osvita/zagalna-serednya-osvita/navchalni-programi> <https://mon.gov.ua/ua/osvita/zagalna-serednya-osvita/navchalni-programi/navchalni-programi-dlya-pochatkovoyi-shkoli>
4. Державні стандарти. URL: <https://www.kmu.gov.ua/ua/npas/pro-zatverdzhennya-derzhavnogo-standartu-pochatkovoyi-osviti>
5. Оновлені програми для основної школи освітньої галузі «Мистецтво». URL: <https://artmon59-new.ed-era.com/>
6. Програма «Мистецтво» профільний рівень та рівень стандарту. URL: <https://mon.gov.ua/ua/osvita/zagalna-serednya-osvita/navchalni-programi/navchalni-programi-dlya-10-11-klasiv>
7. Електронна платформа «Нова українська школа». URL: www.nus.inf.ua
8. Електронна платформа «Весесвіта» URL: <https://vseosvita.ua/>
9. Електронна база даних ДНУ ІМЗО МОН України: електронні версії підручників URL: <https://imzo.gov.ua/>

Н. А. Лемешева,

методист лабораторії виховної роботи предметів мистецької освітньої галузі комунального навчального закладу «Черкаський обласний інститут післядипломної освіти педагогічних працівників Черкаської обласної ради»

ПРОВІДНІ ПІДХОДИ ДО МЕТОДИКИ ВИКЛАДАННЯ ПРЕДМЕТІВ МИСТЕЦЬКОЇ ОСВІТНЬОЇ ГАЛУЗІ У 2021-2022 НАВЧАЛЬНОМУ РОЦІ

Діти не навчаються, якщо просто сидять і слухають. Вони повинні говорити про те, що вони вивчають, рефлексувати та зіставляти нові знання з попереднім досвідом. Те, що ви викладаєте, має стати частиною самих учнів.

Стівен Ерман

Універсальна природа мистецтва створює безмежні можливості духовного розвитку особистості, яка його пізнає. Адже мистецтво як специфічна форма естетичної свідомості здатна вбирати в себе будь-які теми і проблеми, що важливі для людини впродовж століть. Занурення в мистецтво задіює в людині всі пізнавальні процеси – емоції і почуття, пам'ять, увагу, фантазію, інтелект, мислення в широкому розумінні, пробуджує творчі сили. Завдяки унікальності художніх образів і художній емпатії мистецтво впливає на розкриття креативності особистості в усіх сферах знання. Мистецькі твори є неповторним підґрунтям для занурення в минуле і для прогнозування майбутнього, пізнання світу та ідентифікації свого «Я» в ньому. Мистецькі твори змінюють на краще людину і духовно збагачують її життя.

Тому необхідною умовою реалізації завдань мистецької освітньої галузі є дотримання таких стрижневих наукових **підходів**, як:

- **особистісно орієнтований** (визнання індивідуальності кожного учня/учениці, розкриття особистісного креативного потенціалу). Особистісно-орієнтований підхід передбачає співпрацю та співтворчість учня та вчителя, де головною дійовою особою освітнього процесу є учень (учениця). Завдання вчителя – відстежувати динаміку його (її) розвитку, визначити особисті переваги, досягнення у пізнавальній, художньо-творчій, іншій діяльності, тобто пізнати учня (ученицю) як особистість, розкрити та розвинути його (її) індивідуальні мистецькі здібності, задовільнити потреби, дати можливість самовиражатися через мистецтво;

- **інтегративного**, може розглядатися у декількох значеннях: через узгодження програмового змісту в межах галузі між різними навчальними предметами (за умови автономного викладання «Музичне мистецтво», «Образотворче мистецтво»); через узгодження предметів мистецької освітньої галузі із змістом інших освітніх галузей (наприклад, сприймання музичного твору, кінофільму на заняттях з вивчення мови), за умови дидактичної доцільності і коректності використання того чи іншого матеріалу. Інтегрований підхід у загальній мистецькій освіті є наскрізним упродовж усього навчання в

школі на основі тематичної інтеграції, естетико-мистецтвознавча (художньо-мовна, жанрова, художньо-стильова тощо);

- **суб'єктно-діяльнісний** (позиціонування здобувачів освіти як активних суб'єктів навчання мистецтва, формування готовності до застосування набутого досвіду в різних життєвих ситуаціях) застосовується через різні інтерактивні форми роботи, під час сприймання та аналізу творів різних видів мистецтва, у ході виконання практичних завдань, творчої діяльності;

- **аксіологічний** (спрямування суб'єктів освітнього процесу на емоційне переживання знань та умінь, їх рефлексію і перетворення мистецьких творів та явищ на особистісні цінності);

- **культурологічний** (формування цілісного художнього образу світу, пізнання мистецьких явищ у контексті інших сфер знання);

- **діалогічний** (виховання особистості як людини культури, націлювання на діалог як природний спосіб мистецького, міжособистісного, міжкультурного буття);

- **компетентнісний** (формування компетентнісної сфери в єдності ключових і мистецьких предметних/міжпредметних компетентностей з метою успішної самореалізації в будь-якій обраній в майбутньому професії, домінантності взаємодії різних видів мистецтва у навчанні, встановлення міжпредметних зв'язків з іншими сферами знання, формування потреби в естетизації життєвого простору, здатності до художньо-творчої самореалізації та культурного самовираження).

Мистецтво у його пізнання особистістю сприяє формуванню у неї ключових компетентностей (вільне володіння державною мовою; здатність спілкуватися рідною (у разі відмінності від державної) та іноземними мовами; математична компетентність; компетентності у галузі природничих наук, техніки і технологій; інноваційність; екологічна компетентність; інформаційно-комунікаційна компетентність; компетентність навчання впродовж життя; громадянські та соціальні компетентності; культурна компетентність; підприємливість і фінансова грамотність) через реалізацію **компетентнісного**

потенціалу мистецької освітньої галузі, що виявляє себе у сформованих наскрізних та предметних уміннях і ставленнях (Додаток 19 До Державного стандарту базової середньої освіти).

Стрижневою для мистецької освітньої галузі є *культурна компетентність*, яка пронизує та інтегрує зміст інших ключових компетентностей і провідним засобом формування якої є мистецтво.

Вкотре звертаємо увагу педагогів на те, що система оцінювання результатів навчання в мистецькій освітній галузі ґрунтується на позитивному ставленні до кожного учня (учениці). Оцінюється не рівень недоліків і прорахунків, а рівень прогресу особистісних досягнень, тому критерієм перевірки та оцінювання результатів мистецької освіти є динаміка особистісного розвитку учня (учениці).

Безперечно, певну роль у мистецькій сфері відіграють спеціальні художні здібності (відчуття кольору, пропорцій, симультанне образне сприймання тощо), які можуть впливати на освітні результати учнів. Втім **для створення об'єктивності системи оцінювання, перевірка має інтегрувати такі показники:**

- ставлення учня (учениці) до мистецької діяльності, активність та ініціативність, особистісний зріст у порівнянні з попередніми досягненнями (*формувальне оцінювання*);
- досягнення учня (учениці) у різних видах діяльності відповідно до показників успішності, визначених освітньою програмою.

У разі виникнення потреби в організації вивчення предметів мистецької освітньої галузі із **застосуванням технології дистанційного навчання**, рекомендуємо використовувати "традиційну" форму навчання, проведення занять із застосуванням технологій дистанційного навчання у **синхронному і асинхронному режимі навчання** через віддалену взаємодію за допомогою цифрових технологій. Таке навчання має включати постійний учительський супровід та регулярне відстеження результатів учнів/учениць та надання, за потреби, їм підтримки. Форми, методи й засоби навчання педагог має обрати самостійно.

Варіанти реалізації із застосуванням технології дистанційного навчання:

- дистанційна форма як окрема форма здобуття освіти;
- застосування технологій дистанційного навчання за будь-якої форми навчання (очна, заочна, екстернат).

Синхронний режим — це безпосередня взаємодія вчителя та учнів/учениць у режимі реального часу під час відео зв'язку, зазвичай у ході онлайн-уроків, що вимагає онлайн-присутності в **чітко визначений час**. Під час якого учні бачать і чують свого педагога й можуть одразу поставити запитання, коли щось незрозуміло. У синхронному форматі можна організувати безпосередню **взаємодію учнів у малих групах**, швидко обговорити питання та прийняти рішення, створити інтелект картку до мистецького поняття, побудувати часову шкалу (Timetoast).

Під час онлайн-уроку педагог має враховувати технологічні обмеження, наприклад, що говорити може лише хтось один із учасників, на екрані можна побачити не всіх учасників водночас, якщо їх достатньо багато. Певна частина синхронного заняття йде на узгодження технічних перешкод,

перепитування й уточнення через непередбачувані перебої зі зв'язком та інші організаційні моменти.

Також під час онлайн-уроку, коли учні нерухомо сидять біля екрана, вчитель має не забувати про чергування розумової активності з фізичною, пропонувати руханки та ігри, проводити гімнастику для очей, враховувати те, що згідно санітарному регламенту діти різного віку можуть безперервно працювати з технічними засобами під час уроку: для учнів 1 класів — не більше 10 хвилин; для учнів 2 — 4 класів — не більше 15 хвилин; для учнів 5 — 7 класів — не більше 20 хвилин; для учнів 8 — 9 класів — 20 — 25 хвилин.

Наголошуємо, що відповідно до [положення](#) про дистанційне навчання, «не менше 30 відсотків навчального часу, передбаченого освітньою програмою закладу освіти, організовується в синхронному режимі (решта навчального часу організовується в асинхронному режимі)».

Асинхронний режим — це коли взаємодія між учнями та вчителями здійснюється із затримкою в часі. Асинхронний режим передбачає роботу учнів за власним графіком та у власному темпі. При цьому застосовуються інтерактивні освітні платформи, телевізійні уроки, електронна пошта, форуми, соціальні мережі, блоги, сайти, надаються посилання на сторінки доступного підручника чи іншого посібника, на віртуальні музеї, бібліотеки, презентації, тестові завдання тощо. Асинхронне навчання можна учням планувати за допомогою вчителя, дедлайнів (жорсткими — обмеженими в часі і гнучкими — додається час на доопрацювання) або самостійно.

Варто зазначити, що переважна більшість сервісів проведення онлайн-уроків дозволяють здійснювати **запис занять**. В окремих випадках доступ до таких записів можна використати як альтернативу відвідуванню синхронних уроків за умови забезпечення:

- **оптимальної тривалості та наповнення запису.** У цифровому навчанні практикують короткі відеоролики тривалістю до 8-10 хвилин. Тож у разі планованого подальшого використання запису варто структурувати його таким чином, щоб можна було виокремити найбільш інформативний фрагмент;
- **приватності учасників уроку.** Бажано, щоб частина уроку, пропонується в записі, не містила відео- чи аудіоматеріалів учнів/учениць, присутніх на занятті. Оптимально, якщо такий запис обмежується фрагментом з поясненням учителя. Також можна надавати доступ до такого відео лише для учнів/учениць конкретного класу.

Асинхронна практика має передбачати значний простір для **експериментів** і можливості виправити учнями ймовірні помилки. Тому тут краще застосовувати інструменти на кшталт LearningApps, LiveWorkSheets, та інші, які дозволяють виконувати завдання довільну кількість разів без ризику отримати погану оцінку. Крім того, гнучкий розподіл часу в асинхронному режимі доцільно використати для виконання творчих, **проектних робіт**. Для реалізації диференційованого підходу можна скористатися **дошками вибору** (Padlet, WhiteBoard.Chat), коли учням пропонують певний набір завдань на вибір, і вони виконують у довільному порядку всі або лише частину завдань. Важливо підібрати альтернативні завдання таким чином, щоб забезпечити досягнення запланованих

результатів навчання, різними шляхами та способами.

Доцільно здійснювати різні комбінації синхронного й асинхронного режимів взаємодії. Наприклад, у синхронному режимі провести **кожен третій урок предмета**, а для решти часу запропонувати завдання учням для самостійного опрацювання та виконання, або розпочинати заняття синхронно, здійснити огляд матеріалу та спрямовувати учнів/учениць до попередньо записаного відеоуроку та набору практичних вправ і завдань, які потім опрацьовуються асинхронно. Наприкінці уроку необхідно повернутися в спільний онлайн-простір, з'ясувати проблемні моменти, дати відповіді на запитання, підбити підсумки, здійснити рефлексію.

Можна спланувати синхронне заняття таким чином, щоб упродовж його тривалості проводити опитування. У такому разі доцільно об'єднувати учнів/учениць у групи, щоб частина учнів/учениць працювала з учителем, відповідаючи на запитання індивідуально чи в малій групі, а решта класу працювала асинхронно над попередньо підготовленими завданнями. За якийсь час (або на наступному занятті) групи міняються.

Заслугує на увагу підхід **«Перевернутий клас»**, коли новий матеріал учні опрацьовують асинхронно (переглядаючи відеозаписи, виконуючи вправи та завдання), а на онлайн-занятті здійснюють його обговорення та практичне закріплення.

Для успішного освітнього процесу з використанням технологій дистанційного навчання рекомендуємо дотримуватися складових навчання:

- **мотиваційний блок** (мотивація яка повинна підтримуватися впродовж усього процесу навчання. Велике значення має конкретна мета, яка ставиться перед учнями та доцільний підбір навчальних завдань що відповідають підготовці учня);
- **інструктивний блок** (чіткі інструкції і методичні рекомендації які надаються учням для виконання кожного із навчальних завдань);
- **інформаційний блок** (система лаконічного і змістовного інформаційного наповнення);
- **контрольний блок** (система тестування і контролю);
- **комунікативний і консультативний блок** (система інтерактивної взаємодії учасників дистанційного навчання з учителем і між собою).

Відео-уроки для асинхронного навчання образотворчого мистецтва та мистецтва «Дистанційної школи» педагогів Черкащини

Початкова школа

Організація освітньої діяльності в 1-4-х класах закладів загальної середньої освіти у 2020/2021 навчальному році здійснюється відповідно до Державного стандарту (застосовується з 1 вересня 2018 р.) для учнів/учениць, які навчаються за програмами дванадцятирічної повної загальної середньої освіти (для учнів/учениць 1-4-х класів). Виконання вимог зазначених державним стандартом

є обов'язковими для всіх закладів загальної середньої освіти незалежно від підпорядкування, типів і форми власності. Основним нормативним документом, що визначає зміст та вимоги освіти загальної мистецької освіти в закладі освіти є Типовими освітніми програмами для початкової школи, розробленими під керівництвом Р. Б. Шияна та О. Я. Савченко, затвердженими Міністерством освіти і науки України.

Для якісної реалізації вище зазначених підходів до навчання мистецтву у навчанні мистецтву на допомогу вчителю можуть бути підручники. У 2021/2022 навчальному році здобувачі освіти 4-го класу будуть опановувати зміст мистецької освітньої галузі по одному з **восьми підручників «Мистецтво»**, які пройшли конкурсне випробовування і рекомендовані до впровадження в освітньому процесі закладів загальної середньої освіти, а саме виданні таких авторів:

- авт. Масол Л. М., Гайдамака О. В., Колотило О. М. Видавництво «Генеза»;
- Калініченко О. В., Аристова Л. С. Видавництво «Видавничий дім «Освіта»;
- Рубля Т. Є., Мед І. Л., Щеглова Т. Л. Видавництво «Ранок»;
- Лемешева Н. А. Видавництво «Абетка»;
- Кізілова Г. О., Шулько О. А. Видавництво «Астон»;
- Кондратова Л. Г. Видавництво «Навчальна книга - Богдан»;
- Лобова О. В. Видавництво «Школяр»;
- Стеценко І. Б., Остапенко Г. С. Видавництво «Світлич».

Кожен з підручників, відповідаючи вимогам типових освітніх програм, представляє авторську модель інтегрованої мистецької освіти (тематизм, твори для сприймання і творення, система завдань тощо). Для реалізації педагогічних завдань вчитель може використовувати різний мистецький контент та методичний інструментарій, зокрема такий, який не охоплено змістом підручника.

У другому циклі початкової освіти (3 – 4 класи) в учнів/учениць на уроках мистецтва будуть формуватися компетентності (ключові, мистецькі, художньо-естетичні), наскрізні уміння, почуття відповідальності й самостійності. У процесі навчання мають використовуватися методи і технології, які вже застосовувалися раніше, але на іншому навчальному матеріалі та вищому рівні складності і вчитимуть третьокласників робити самостійний вибір, пов'язувати вивчене з практичним життям, враховують індивідуальність учня.

Види діяльності учнів/учениць на уроках мистецтва у 4-му класі, як і в попередні роки навчання, репрезентують дві взаємопов'язані складові **сприймання** (аналіз-інтерпретація) і **творення** мистецтва. Поступове і системне набуття учнями художнього досвіду здійснюється у тісному їх взаємозв'язку. Тільки за умови, коли учні будуть активно сприймати художні образи, творити їх самостійно (або у взаємодії з іншими), виявляти власну позицію, здійснювати творчий відбір художніх засобів – діяльність на уроках мистецтва буде ефективно впливати на розвиток емоційної сфери дитини (в тому числі емоційного інтелекту), формування художньо-образного, критичного, інших видів мислення, виховання художніх потреб, інтересів, смаків тощо.

Другий цикл навчання у цьому контексті є важливим, адже діти вже мають певний мистецький досвід, здобутий на першому циклі навчання, у них активно розвиваються мислення, пам'ять, увага, уява. Тому важливим завданням педагога є підтримати і активно розвивати уміння та навички в галузі мистецтва.

У художньо-творчій діяльності учні, на основі вже отриманого досвіду, мають системно і послідовно опановувати секрети мови мистецтв, зокрема в образотворчій діяльності – різні живописні і графічні техніки, способи ліплення, деякі техніки декоративно-ужиткового мистецтва, знайомитися з елементарними законами композиції, перспективи, основами кольорознавства, способами стилізації тощо. Для досягнення поставлених завдань педагогу необхідно не тільки запропонувати відтворити за зразком, а й сприяти розвитку творчості дитини: показати варіативність виконання завдання в межах поставленої навчальної цілі; запропонувати можливість додавання елементів (відмінних від запропонованого зразка) у власну композицію тощо.

Набуття елементарних умінь з театрального та хореографічного мистецтва має відбуватися природньо у тісному зв'язку з іншими видами діяльності: рухи під музику, інсценізація творів мистецтва тощо.

Водночас, в контексті інтегрованого навчання відбувається формування поліхудожніх умінь та якостей (здатність до порівняння мови різних видів мистецтва, відтворення різних явищ через музичні інтонації, малюнок, рух, жест, «оживлення» творів образотворчого мистецтва, візуалізація музики тощо).

У процесі сприймання-інтерпретації творів мистецтва слід системно і послідовно привчати дітей визначати, висловлювати власні враження та описувати емоційні стани, викликані почутим, побаченим, а, отже, формувати культуру емоційного сприймання й реагування на твір мистецтва; розширювати словниковий запас учнів/учениць для характеристики мистецьких творів, шукати зміст, розуміти, яким чином він розкривається (через характеристику художньої мови). Водночас, у процесі обговорення не слід вдаватися до суто мистецтвознавчого аналізу, а застосовувати різні методичні прийоми та методи для зацікавлення учнів/учениць та їх занурення у зміст твору. У процес навчання поступово під час сприймання та інтерпретації творів мистецтва і власної практичної діяльності опановувати сенс мистецьких понять, а не запам'ятовувати терміни механічно. Художні образи і мистецькі поняття мають взаємодоповнювати одне одного: поняття образні уявлення, емоційні відчуття, інтуїтивні прорізання. Доцільно також повторити й узагальнити терміни, що учні вивчали раніше, насамперед спільні для мови різних видів мистецтва (ритм, мотив, тон, штрих, етюд, композиція). Під час перебігу навчання з метою закріплення та узагальнення згадувати навчальний матеріал, твори образотворчого мистецтва, які учні вивчали в попередніх класах.

Окрім того, важливо привчати дітей презентувати результати власної творчості, брати участь у шкільних мистецьких заходах (виставках, конкурсах дитячої художньої творчості), спілкуватися з друзями та знайомими про мистецтво.

Звертаємо увагу педагогічних працівників на те, що відповідно до вимог Державного стандарту початкової освіти в навчальних програмах з усіх предметів і курсів передбачено 20% резервного часу. При складанні календарно-тематичного планування учитель може використовувати його на свій розсуд, наприклад, для вдосконалення вмінь, дослідження місцевого середовища (довкілля), у якому мешкають діти, краєзнавчих розвідок, дослідницько-пізнавальних проектів та екскурсій, зокрема з ініціативи дітей. Крім того, пропонується наприкінці кожної чверті планувати корекційно-рефлексійний тиждень для подолання розбіжностей у навчальних досягненнях учнів/учениць. З метою створення умов для проектної діяльності учнів/учениць, здійснення спостережень, досліджень, виконання практико орієнтованих завдань протягом навчального року пропонується виділити час на проведення навчально-пізнавальної практики, екскурсій. Вибір змісту і форм організації такої навчально-пізнавальної практики навчальний заклад визначає самостійно.

Методично-дидактичне забезпечення для викладання мистецтва містить **Електронний посібник Мистецтво 1-4 класи. До підручника Н.Лемешевої.**

Основна і старша школа

У 2021/2022 навчальному році вивчення предметів мистецької освітньої галузі в основній і старшій школі здійснюватиметься за такими програмами: «Мистецтво. 5-9 класи» (оновлена); «Мистецтво. Рівень стандарту. 10-11 класи», «Мистецтво. Профільний рівень. 10-11 класи». Програми розміщені на офіційному вебсайті МОН: <https://cutt.ly/2yPNerA>; <https://cutt.ly/7yPNtrD> та реалізується або через інтегрований курс «Мистецтво», або через окремі предмети за видами мистецтва: «Образотворче мистецтво» і «Музичне мистецтво». Вибір здійснюється з урахуванням фахової підготовки кадрового складу педагогічних працівників школи та погоджується педагогічною радою. У 8-9 класах та в старшій школі (10-11 класи) зміст освітньої галузі «Мистецтво» реалізується через інтегрований курс «Мистецтво».

Метою мистецької освітньої галузі, сформульованою в Державному стандарті 2020 року), є «цілісний розвиток успішної особистості учня в процесі освоєння мистецьких надбань людства; усвідомлення власної національної ідентичності в міжкультурній комунікації; формування компетентностей, необхідних для художньо-творчого самовираження; розкриття креативного потенціалу, залучення до культурних процесів в Україні».

Досягнення мети мистецької освітньої галузі базується на спільних для всіх освітніх галузей **ціннісних орієнтирах**, якими особистість учня/учениці визнається як найвища цінність.

Досягнення мети навчання мистецтва в основній і старшій школі забезпечується розв'язанням **завдань**:

- розвиток емоційної сфери учнів/учениць у процесі комплексного художнього пізнання, емоційного інтелекту, збагачення емоційно-естетичного досвіду;

- мотивування здобувачів освіти до розширення мистецької ерудиції і проявів критичного мислення щодо мистецької інформації; здатності її оцінювати і протистояти негативним впливам;

- поглиблення потреби в самопізнанні, самовираженні, самореалізації, самоствердженні в різних видах мистецької діяльності і культуротворчих процесах у власному житті та довкіллі на основі розкриття креативного потенціалу;

- формування комунікативної культури, зокрема готовності до художньої комунікації в освітньому середовищі, використання інформаційно-комунікаційних технологій;

- виховання громадянської позиції, національного самоусвідомлення, патріотичних почуттів через мистецтво; здатності ідентифікації себе суб'єктом полікультурного світу.

Наголошуємо, що для формування в учнів/учениць мистецьких компетентностей та реалізації практико-орієнтованого компонента змісту програм предмету мистецької освітньої галузі мають викладати вчителі зі спеціальною мистецько-педагогічною освітою (вчитель музичного мистецтва, вчитель образотворчого мистецтва). Враховуючи те, що програма інтегрованого курсу «Мистецтво» представляє органічне поєднання змісту різних видів мистецтва з доміантністю музичного і образотворчого, цей курс може викладати як один, так і два вчителі (вчитель музичного мистецтва; вчитель образотворчого мистецтва), які мають співпрацювати у команді, узгоджуючи планування уроків. Для більш ефективного впливу мистецтва та розкриття теми (уроку, семестру) рекомендуємо уроки інтегрованого курсу у розкладі ставити парно: музичне мистецтво, образотворче мистецтво.

Характерною особливістю навчальних програм для основної та старшої школи є **варіативність художнього наповнення змісту:** учитель самостійно може обирати різноманітні твори мистецтва для реалізації завдань програми, розкриття теми уроку та набуття учнями ключових і предметних компетентностей, визначених програмою.

Наголосимо, що для драматургії уроку мистецтва (образотворчого мистецтва) особливо значущості набувають взаємозв'язки з музичним мистецтвом, а також систематичне введення в структуру уроку елементів синтетичних мистецтв. Доцільно педагогам продумувати художньо-педагогічну драматургію тематичних циклів у цілому та кожного уроку зокрема так щоб не дублювати навчальний матеріал, здійснювати міжмистецькі взаємозв'язки на основі емоційних чи асоціативно-образних зв'язків, аналогій, протиставлень між видами мистецтва, врахування специфіки художньої мови кожного з них і бути доцільним з огляду на загальну художню-педагогічну драматургію уроку, спрямовану на розкриття теми й розвиток учнів/учениць.

Пропонуємо орієнтовану макроструктуру уроку мистецтва: образотворчого мистецтва у схематичному варіанті:

- **вступ** (організаційний момент, емоційне налаштування);

- **зав'язка** (актуалізація знань і умінь учнів/учениць; формулювання теми, мети, завдань уроку; створення проблемної ситуації);

- **основна частина** (виклад нового матеріалу, сприймання та інтерпретація творів мистецтва в перебігу фасилітованої бесіди чи дискусії);

- **кульмінація** (дослідження, експериментування, виконання вправ, художньо-практичної роботи);

- **розв'язка** (рефлексія, підсумок уроку, спільний пошук відповідей щодо вирішення проблеми, висновки, самооцінювання/взаємооцінювання);

- **кода** (окреслення перспектив, самостійна мистецька діяльність за межами школи).

Дуже важливо намітити перспективи подальшого розвитку учнів/учениць, мотивувати їх використовувати за межами школи набуті знання, вміння, компетентності. Для цього радимо спонукати школярів/школярок досліджувати особливості мови мистецтва, проводити спостереження у довкіллі, мініексперименти, здійснювати самостійні перегляди і пошуки з мистецької інформації в Інтернеті.

Звертаємо увагу на **перелік підручників «Мистецтво» для 8 класу закладів загальної середньої освіти, що можуть повторно видаватися за кошти державного бюджету у 2021 році** (Додаток 2 до наказу Міністерства освіти і науки України 27.04.2021 № 474) авторів:

Масол Л.М., ТОВ «Видавництво «Світоч»;

Гайдамака О.В., ТОВ «Видавництво «Гене́за»;

Кондратова Л.Г., видавництво «Навчальна книга-Богдан»

Електронний додаток до підручника Мистецтво, 8 кл. Підручник – Гайдамака О.В.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ

1. Концепція реалізації державної політики у сфері реформування загальної середньої освіти «Нова українська школа» на період до 2029 року. URL: <https://www.kmu.gov.ua/ua/npas/249613934> (дата звернення: 27.05.20)

2. Державний стандарт початкової освіти (МОН України). URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/87-2018-%D0%BF> (дата звернення: 12.05.21).

3. Державний стандарт Державний стандарт повної загальної середньої освіти URL: https://osvita.ua/legislation/Ser_osv/76886/ (дата звернення: 12.05.21).

4. Типові освітні програми (МОН України). URL: <https://mon.gov.ua/ua/osvita/zagalna-serednya-osvita/navchalni-programi> (дата звернення: 12.05.21).

5. Нова українська школа: посібник для вчителя: навч.-метод. посіб. / за заг. ред. Н. Бібік. Київ : Літера ЛТД, 2018. 160 с. URL: <https://nus.org.ua/wp-content/uploads/2017/11/NUSH-poradnyk-dlya-vchytelya.pdf> (дата звернення: 12.05.21).

6. Масол Л. Навчально-методичний посібник «Нова українська школа : методика навчання інтегрованого курсу "Мистецтво" у 3-4 класах компетентнісного підходу. – Київ : Гене́за, 2020. 160 с. : іл.

Н.В.Бугайчук,

методист лабораторії виховної роботи комунального навчального закладу «Черкаський обласний інститут післядипломної освіти педагогічних працівників Черкаської обласної ради»

ОРГАНІЗАЦІЯ ВИХОВНОЇ РОБОТИ В ЗАКЛАДАХ ЗАГАЛЬНОЇ СЕРЕДНЬОЇ ОСВІТИ ОБЛАСТІ

Виховна робота в закладах загальної середньої освіти здійснюється відповідно до таких нормативних документів:

- Закон України "Про повну загальну середню освіту".
- Закон України "Про запобігання та протидію домашньому насильству".
- Закон України "Про внесення змін до деяких законодавчих актів України щодо протидії булінгу (цькуванню)".
- Указ Президента України "Про Національну стратегію розбудови безпечного і здорового освітнього середовища у новій українській школі".
- Указ Президента України "Про Національну стратегію з оздоровчої рухової активності в Україні на період до 2025 року "Рухова активність - здоровий спосіб життя - здорова нація".
- Указ Президента України "Про затвердження плану заходів з відзначення 100-річчя подій Української революції 1917-1921 років та вшанування пам'яті її учасників на період до 2021 року".
- Указ Президента України "Про Національну стратегію розвитку освіти в Україні на період до 2021 року".
- Концепція національно-патріотичного виховання в системі освіти України. Наказ Міністерства освіти і науки України від 16.06.2015 № 641 у редакції наказу МОНУ від 29.07.2019 року № 1038.
- Концепція підтримки та сприяння розвитку дитячого громадського руху в Україні. Схвалено розпорядженням Кабінету Міністрів України від 11 квітня 2018 р. № 281-р.
- Концепція розвитку громадянської освіти в Україні. Схвалено розпорядженням Кабінету Міністрів України від 3 жовтня 2018 року № 710-р.
- Стратегія національно-патріотичного виховання. Затверджено Указом Президента України від 18 травня 2019 року № 286/2019
- Указ Президента України №621/2019 Про День пам'яті захисників України, які загинули в боротьбі за незалежність, суверенітет і територіальну цілісність України
- Наказ МОН від 31.03.2017 № 519 "Про затвердження Плану заходів Міністерства освіти і науки України щодо вшанування пам'яті Героїв Небесної Сотні".
- Розпорядження Кабінету Міністрів України від 27 листопада 2019 р. № 1335-р "Про затвердження плану заходів з реалізації Національної стратегії реформування системи юстиції щодо дітей на період до 2023 року".
- Розпорядження Кабінету Міністрів України від 26 жовтня 2016 р. № 777-р "Про затвердження плану заходів з відзначення 100-річчя подій Української

революції 1917-1921 років та вшанування пам'яті її учасників на період до 2021 року".

- Розпорядження Кабінету Міністрів України від 25 квітня 2012 р. № 236-р "Про затвердження плану заходів щодо формування громадянської культури та підвищення рівня толерантності у суспільстві".

Основні завдання виховного процесу

Виховний процес є невід'ємною складовою освітнього процесу у закладах освіти і має ґрунтуватися на загальнолюдських цінностях, культурних цінностях українського народу, цінностях громадянського, демократичного суспільства, принципах верховенства права, дотримання прав і свобод людини і громадянина, принципах, визначених Законом України «Про освіту», та **спрямовуватися на формування:**

- відповідальних та чесних громадян, які здатні до свідомого суспільного вибору та спрямування своєї діяльності на користь іншим людям і суспільству;
- поваги до гідності, прав, свобод, законних інтересів людини і громадянина; нетерпимості до приниження честі та гідності людини, фізичного або психологічного насильства, а також до дискримінації за будь-якою ознакою;
- патріотизму, поваги до державної мови та державних символів України, поваги та дбайливого ставлення до національних, історичних, культурних цінностей, нематеріальної культурної спадщини Українського народу, усвідомленого обов'язку захищати у разі потреби суверенітет і територіальну цілісність України;
- усвідомленої потреби в дотриманні Конституції та законів України, нетерпимості до їх порушення, проявів корупції та порушень академічної доброчесності;
- громадянської культури та культури демократії;
- культури та навичок здорового способу життя, екологічної культури і дбайливого ставлення до довкілля;
- прагнення до утвердження довіри, взаєморозуміння, миру, злагоди між усіма народами, етнічними, національними, релігійними групами;
- почуттів доброти, милосердя, толерантності, турботи, справедливості, шанобливого ставлення до сім'ї, відповідальності за свої дії;
- культури свободи та самодисципліни, відповідальності за своє життя, сміливості та реалізації творчого потенціалу як невід'ємних складників становлення особистості.» [3]

Усе це може здійснювати лише вчитель з високою професійною компетентністю, розвиненими творчими, дослідницькими здібностями, високим рівнем інтелігентності, духовно-морального потенціалу,

конкурентноздатності, ерудованості, здібностей до безперервної освіти.

Роль педагога у становленні особистісний якостей учня

Суттєва особливість педагогічної праці в тому, що вона з початку і до кінця є процесом взаємодії людей. Це посилює роль особистісних взаємин у педагогічній праці, підкреслює важливість моральних аспектів. Специфічним є і результат педагогічної діяльності – людина, яка оволоділа певною частиною суспільної культури, здатна до соціального саморозвитку і виконання певних соціальних ролей у суспільстві.

Міністерство розвитку економіки, торгівлі та сільського господарства затвердило професійний стандарт за професіями "Вчитель початкових класів загальної середньої освіти", "Вчитель закладу загальної середньої освіти", "Вчитель з початкової освіти (з дипломом молодшого спеціаліста)".

Професійний стандарт дозволяє вчителям визначати чіткі орієнтири власного професійного розвитку, а також запобігає ризикам необ'єктивного оцінювання професійних компетентностей вчителів під час їхньої атестації та сертифікації.

До переліку професійних компетентностей увійшли:

- мовно-комунікативна;
- предметно-методична;
- інформаційно-цифрова;
- психологічна;
- емоційно-етична;
- педагогічне партнерство;
- інклюзивна;
- здоров'язбережувальна;
- проєктувальна;
- прогностична;
- організаційна;
- оцінювально-аналітична;
- інноваційна;
- рефлексивна;
- здатність до навчання впродовж життя. [12]

Вихідною тезою у професійній діяльності вчителя є розуміння того, що учнями можуть бути різні діти — кмітливі і тугодуми, дисципліновані і правопорушники, мовчазні і «гострі на язик», привабливі і малосимпатичні, здорові і хворобливі, а педагогами — тільки найкращі, які вміють навчити, захистити інтереси учнів, надати їм допомогу, створити умови для самоствердження і саморозвитку кожного з них.

Створення виховного середовища, сприятливого для гармонійного розвитку особистості

Виховне середовище - це все те, що оточує людину від народження до кінця життя, починаючи з сім'ї, ближнього оточення і закінчуючи середовищем соціальним, у якому вона народжується і яке створює умови для її розвитку, соціалізації та формування як особистості. Школа – це простір життя дитини; тут вона не готується до життя, а повноцінно живе, і тому вся діяльність освітнього закладу відбувається так, щоб сприяти становленню особистості як творця і проєктувальника власного життя.

Зазначимо, що створення виховного середовища, яке безпосередньо буде спрямоване на цілісний духовно-моральний розвиток особистості нині ще перебуває на стадії експериментування і

пошуку оптимальних моделей. Під створенням виховного середовища будемо розуміти психолого-педагогічний проєкт, метою якого є духовно-моральне вдосконалення підростаючої особистості. Освітнє середовище системою своїх впливів має забезпечити оптимальні умови для особистісного розвитку кожного вихованця їхньої соціальної активності і виховання у них моральної відповідальності за свої вчинки і рішення.

Основними характеристиками процесу взаємодії всіх учасників освітнього середовища є особистісно-довірливе спілкування, а його відсутність спричиняє досить негативні наслідки (емоційний дискомфорт, небажання висловлювати свою точку зору, думку, негативне ставлення до себе, втрата особистої гідності, небажання звертатися по допомогу, ігнорування особистих проблем і труднощів оточуючих дітей і дорослих, неухильність до прохань і пропозицій).

Принципи безпечного освітнього середовища:

Принцип домінування життя людини як головної цінності, що визначає модель мінімальної (необхідної) безпеки, максимально усуває ризики, що загрожують життю як дітей, так і дорослих.

Принцип регіональної специфіки передбачає під час організації системи безпеки освітнього середовища школи облік небезпек і можливих надзвичайних ситуацій конкретного регіону (міста, області, району).

Принцип комплексності оцінки небезпек (ризиків), що задає методику оцінки різних педагогічних (освітніх) ризиків (зовнішніх і внутрішніх) на основі комплексного, системно-синергетичного підходів.

Принцип міні-макса, що визначає досягнення максимального ефекту безпеки при наявності мінімуму ресурсного забезпечення.

Принцип максимальної ефективності управління системою заходів і створених педагогічних умов, спрямованих на забезпечення максимальної безпеки освітнього середовища і школи, як соціального інституту в цілому.

Робота над створенням освітнього середовища не припиняється з досягненням певного результату. Насамперед, це безперервний процес реагування на нові виклики життя, пошук нових можливостей, ресурсів, генерування нових ідей і правил. Водночас необхідно, щоб всі учасники цього процесу усвідомлювали спільну відповідальність, мали вміння, бажання та добру волю для такої співпраці. [11]

Батьки - повноправні учасники освітнього процесу

Єдність навчання, виховання і розвитку учнів забезпечується спільними зусиллями всіх учасників освітнього процесу. У статті 52 закону України про освіту зазначено «учасниками освітнього процесу є: здобувачі освіти; педагогічні, науково-педагогічні та наукові працівники; батьки здобувачів освіти; інші особи, передбачені спеціальними законами ...». [3]

Учні, батьки та вчителі, об'єднані спільними цілями та прагненнями, є добровільними та зацікавленими однодумцями, рівноправними учасниками освітнього процесу, відповідальними за результат.

Педагогу іноді буває складно побачити в батьках і ще складніше в учнях рівноправних учасників освітнього процесу та визнати, що з ними необхідно будувати партнерські стосунки. У більшості випадків

це результат історичної інерції, а не методологічних настанов чи юридичних норм. Законодавство в освіті не надає жодному з учасників освітнього процесу виключного права розпоряджатися іншим і кожного наділяє певними повноваженнями і автономією.

Важливим аспектом освітнього середовища є підтримка учнів учителями та батьками. За даними Національного звіту міжнародного дослідження якості освіти PISA-2018 (ознайомитися можна за посиланням: <https://cutt.ly/wyuxHVv>) учні в анкетних відповідях повідомили, що більшість учителів підтримує їх у навчанні, тобто допомагає їм побачити їхні слабкі сторони, надолужити те, що з різних причин було недопрацьоване. Водночас досить велика частка учнів повідомила, що вчителі рідко говорять їм про їхні сильні сторони в навчанні. Учительська підтримка впливає на досягнення українських учнів незначною мірою, поліпшуючи їхні результати в середньому лише на 4 бали. А от батьківська емоційна підтримка учнів дає у середньому плюс 10 балів, отже позитивне емоційне тло в родині сприяє досягненню учнями вищих результатів у навчанні. Підвищенню учнівської успішності в навчанні сприяють й інші види батьківської підтримки (періодична допомога з домашніми завданнями, обговорення успіхів і невдач, періодична участь у шкільному житті тощо). З огляду на це основною рекомендацією за підсумками PISA-2018 стосовно цього питання є посилення поінформованості батьків щодо необхідності підтримки ними своїх дітей у навчанні, сприяння будь-яким заходам, що спрямовані на мотивацію батьків із повагою ставитися до своїх дітей і підтримувати їх у навчанні. [4]

Рекомендації щодо форм, методів та тематики проведення виховних заходів

Змінюється підхід до організації виховної роботи в закладах освіти. Карантин, запроваджений проти поширення коронавірусу, вніс корективи в освітні процеси. На час карантину призупинено відвідування освітніх установ, але не освітній процес. Це означає, що педагоги продовжують працювати з учнями – у форматі дистанційного навчання. Організація виховної роботи на безкоштовних системах відеоконференцій у Zoom або Meet.jit.si. стала, за минулий рік, звичною справою. На зміну традиційним формам організації виховної роботи створюються безліч нових інтерактивних і дистанційних форм, наприклад: інформ-шоу, коворкінг, сторітелінг, патріотичний айстопер (Айстопер (від англ. eye stopper – дослівно «той, що зупиняє очі») - це об'єкти, що привертають увагу.), онлайн ігри, онлайн вікторина, онлайн-марафон, квіз-гра та/або Digital-квест і т.п. Навіть традиційні книжкові виставки в бібліотеках змінюються на більш креативні: виставка однієї книги, виставка-факт, виставка-діалог, виставка-обговорення, виставка-інсталяція і т.п.

Ідеї нових форм організації виховної роботи в закладах освіти є в широкому доступі в мережі Інтернет та на Черкаському освітянському порталі, в розділі «Науково-методичне забезпечення закладів освіти» - «Виховна робота» режим доступу: <http://oipopp.ed-sp.net/?q=taxonomy/term/2552>

Зміни, що відбуваються в освіті сьогодні, визначають майбутнє України. Зрозуміло, що цей процес є надзвичайно складним, адже будь-які зміни несуть у собі ризики, тому що кінцевий результат

надто віддалений у часі та доволі абстрактний. А от випробування, які випадають на долю реформ і реформаторів, – конкретні.

Світ змінюється стрімко, і ми повинні інтегруватися у нього. Інтеграція можлива тільки через самореалізацію, формування інтелектуальної, творчої особистості. Отже, визначальною тенденцією процесу формування особистісних якостей учня є готовність вчителя сучасної школи, його прилучення до творчості, наукової та експериментальної роботи, методичного, технологічного збагачення.

СПИСОК РЕКОМЕНДОВАНИХ І ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ

1. Сайт Інституту модернізації змісту освіти. Банк досвіду виховної роботи URL: <https://imzo.gov.ua/osvita/pozashkiina-osvita-ta-vihovna-robota/> (дата звернення: 30.05. 2021)
2. Сайт комунального навчального закладу «Черкаський обласний інститут післядипломної освіти педагогічних працівників Черкаської обласної ради» URL: <http://oipopp.ed-sp.net/?q=node/53083> (дата звернення: 30.05. 2021).
3. Закон про освіту № 2145-VIII від 5 вересня 2017 року URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2145-19> (дата звернення: 30.05. 2021)
4. Національний звіт за результатами міжнародного дослідження якості освіти PISA-2018 URL: https://testportal.gov.ua/wp-content/uploads/2019/12/PISA_2018_Report_UKR.pdf (дата звернення: 30.05. 2021).
5. Сайт Українського інституту національної пам'яті URL: <https://goo.su/1Vi5>; (дата звернення: 30.05. 2021).
6. Сайт Міністерства у справах ветеранів України URL: <https://mva.gov.ua/ua> (дата звернення: 30.05. 2021). У розділі: Головна/ Ветеранам/ Національно-патріотичне виховання/ Інформаційно-методичні матеріали/ Урок зв'язки;
7. Сайт Європейського Центру Вергеланда Програма "Демократична школа" <https://www.schools-for-democracy.org/> (дата звернення: 30.05. 2021).
8. Сайт Книги пам'яті полеглих за Україну URL: <https://www.memorybook.org.ua/index1.htm>; (дата звернення: 30.05. 2021).
9. «Українські зв'язки. Історична подорож у часі. Славні імена України». URL: <https://old.uinp.gov.ua/methodic-materials>; (дата звернення: 30.05. 2021).
10. Українське козацтво у XX-XXI сторіччі URL: <http://vijsko.milua.org/i3.htm>; (дата звернення: 30.05. 2021).
11. Кодекс безпечного освітнього середовища. Методичний посібник Схвалений Міністерством освіти і науки України (протокол № 2 від 13 червня 2018 р.) URL: <https://mon.gov.ua/storage/app/media/zagalna%20serednya/protidia-bulingu/21kbos.pdf> (дата звернення: 30.05. 2021).
12. Професійний стандарт за професіями "Вчитель початкових класів закладу загальної середньої освіти", "Вчитель закладу загальної середньої освіти", "Вчитель з початкової освіти (з дипломом молодшого спеціаліста)". URL: <https://zakon.rada.gov.ua/rada/show/v2736915-20#Text> (дата звернення: 30.05. 2021).

Н.М. Дудіна,

завідувач навчально-методичного центру психологічної служби комунального навчального закладу «Черкаський обласний інститут педагогічних працівників Черкаської обласної ради»;

Т.В. Брайченко,

методист навчально-методичного центру психологічної служби комунального навчального закладу «Черкаський обласний інститут педагогічних працівників Черкаської обласної ради»

ПРОФІЛАКТИЧНА РОБОТА ЯК ВАЖЛИВА ФАХОВА СКЛАДОВА ДІЯЛЬНОСТІ ПРАЦІВНИКІВ ПСИХОЛОГІЧНОЇ СЛУЖБИ

Сучасні реформи в освітній галузі спрямовані на перезавантаження української освіти, що передбачає модернізацію наявного алгоритму професійної діяльності педагога, перегляд та удосконалення методології роботи з усіма учасниками освітнього процесу (учнями, батьками, вчителями); зміну акцентів та пріоритетів з процесу на результат, використання ефективних, дієвих методів роботи, впровадження інформаційно-комунікаційних технологій в освітньому та управлінському процесі, які повинні бути адекватними сучасним технічним можливостям і сприяти гармонійному входженню дитини в інформаційне суспільство. При цьому необхідна свідомо активність з боку керівників закладів освіти усіх рівнів щодо підтримки, регулювання і формування здорового соціально-психологічного клімату у педагогічному колективі і закладі в цілому, а також необхідна тісна взаємодія керівника закладу освіти та фахівців психологічної служби для подолання негативних психологічних наслідків подій (стресові та посттравматичні стани тощо), що відбуваються в країні, для всіх учасників освітнього процесу.

У зв'язку з цим суттєво підвищується роль та значення професійної діяльності працівників психологічної служби у системі освіти (практичних психологів, соціальних педагогів та методистів). Перед фахівцями постає завдання навчити учасників освітнього процесу, як жити в злагоді з самим собою та з іншими, вступати в стосунки з оточуючим світом, щоб життя було безпечним та принесило задоволення. Саме тому першочерговим завданням працівників психологічної служби є пошук дієвих засобів і методів профілактичної, корекційної, просвітницької та розв'язкової роботи.

У Положенні про психологічну службу у системі освіти України визначено просвітницько-профілактичну функцію психологічної служби, яка полягає у поширенні психологічних знань серед усіх учасників освітнього процесу, виявленні фактів порушення прав дитини, вжитті необхідних заходів щодо подолання негативних чинників, які впливають на моральний та соціальний розвиток дитини, її життєзабезпечення, а також здійснення профілактики та попередження негативних впливів, відхилень у розвитку та становленні особистості, міжособистісних стосунках, запобігання конфліктним ситуаціям в освітньому процесі.

Профілактична робота у діяльності фахівців психологічної служби закладів освіти – це система заходів, спрямованих на охорону психічного здоров'я, попередження відхилень у розвитку особистості, неблагополуччя у розвитку як людини, так і групи, суспільства, виникнення конфліктів та проблем у міжособистісних стосунках та конфліктних ситуацій у освітньому просторі.

Метою профілактичної роботи працівників психологічної служби закладу освіти має бути

створення відповідних умов навчання та виховання, які б сприяли гармонійному психічному та особистісному розвитку здобувачів освіти, таких як:

- адаптація здобувачів освіти до нових умов навчання;
- диференціація та індивідуалізація освітнього процесу, виявлення та розвиток інтересів, здібностей та творчих можливостей кожного учня;
- рання профілактика педагогічної занедбаності дітей і підлітків;
- сприятливий психологічний клімат у кожному класі/групі закладу освіти.

Профілактична робота в закладі освіти здійснюється з усіма учасниками освітнього процесу за напрямками:

- робота з попередження виникнення надмірної психологічної напруги в суспільстві в умовах кризових явищ (пандемії, економічні та політичні кризи, міжетнічні, міжконфесійні конфлікти тощо);
- профілактика стресових і постстресових станів, викликаних природними та технічними катастрофами;
- попередження відхилень у психічному розвитку дитини, що пов'язані із проблемами у сім'ї;
- профілактика порушень у психічному та особистісному розвитку учнів;
- профілактика вживання психоактивних речовин та алкогольних напоїв серед дітей та молоді;
- профілактика інтернет-залежностей;
- профілактика девіантної поведінки (правопорушення, пияцтво, наркоманія, токсикоманія) тощо.

Профілактичні заходи, які здійснюють фахівці психологічної служби, спрямовані на попередження певних проблемних явищ. Залежно від стадії розвитку проблеми, заходи із профілактики можна розділити на три типи: первинну, вторинну та третинну профілактику.

Найбільш ефективною і масовою є **первинна профілактика, яка має на меті** інформування про можливість несприятливого впливу факторів соціального і природного середовища, формування у підлітків системи цінностей та відповідних стратегій поведінки, навичок здорового способу життя; розвиток стійкості до негативних соціальних впливів та особистісних ресурсів і навичок щодо досягнення поставлених цілей у реальному житті; розширення кола діяльності особистості, як альтернативи залежної поведінки. Первинна профілактика реалізується на індивідуальному, міжособистісному та соціальному рівнях із застосуванням наступних методів: конференції, онлайн-конференції, відео-лекції, форуми, методичні семінари, круглі столи, дискусії, конкурси, акції та ін.

Вторинна (рання) профілактика розглядається як превентивна допомога і корекція, спрямована на раннє

виявлення негативних змін у проявах поведінки учня та запобігання можливих порушень моральної регуляції. Необхідність її проведення виникає у разі порушення поведінки (агресивність, грубість, брехливість, лінощі, забіякуватість та ін.), що свідчить про спотворення ціннісних орієнтацій та недоліки внутрішніх регуляторів поведінки людини і, відповідно, завдає шкоди суспільству чи інтересам окремих осіб. Тобто, профілактичні заходи передбачають психолого-педагогічний та соціально-терапевтичний вплив на особистість таким чином, щоб вона сама навчалась допомагати собі, розв'язуючи наявні проблеми, що провокують на деструктивну поведінку. Вторинна профілактика має брати за основу результати діагностики різних аспектів життєдіяльності школяра і виступати як індивідуальний план корекційної роботи щодо його життєдіяльності підлітка, тобто, зосереджує увагу на усуненні чинників ризику та на роботі з наслідками, а також має запобігти подальшим можливим виникненням різного роду порушень у поведінці школяра. До методів вторинної профілактики належать психолого-педагогічні консультації, соціально-виховні заходи, індивідуальні та групові бесіди, допомога в соціально-психологічній адаптації, соціально-педагогічні тренінги, арт-терапія, метод «рівний-рівному» та ін.

Третинна, або цілеспрямована профілактика пов'язана із процесами адаптації, реабілітації та ресоціалізації, містить сукупність заходів, спрямованих на корекцію поведінки, її переорієнтацію, реконструкцію соціокультурного оточення для різних категорій клієнтів, а також реабілітацію, допомогу у спілкуванні, навчанні з метою відновлення соціальних зв'язків або адаптації в соціальній життєдіяльності.

Зазвичай, третинна профілактика – це індивідуальна робота з клієнтами, проте, частково проводиться і як групова із застосуванням методів: «рівний-рівному», соціально-педагогічний тренінг, індивідуальні консультації, методи заборони і покарань тощо. Профілактичні заходи полягають у виявленні й усуненні конкретних недоліків сімейного, шкільного і суспільного виховання.

У сучасному світі серед дітей та учнівської молоді активізуються такі негативні явища як насильство, булінг, кібертретирування, секстинг, паління, вживання алкогольних напоїв, наркотичних речовин, правопорушення, безвідповідальне ставлення до статевих стосунків, суїцидальні нахили тощо. Все це викликає стурбованість та посилену увагу з боку педагогічних працівників, батьків та широких кіл громадськості. Цілком логічно, що виникає необхідність захистити, убезпечити, попередити наслідки впливу на особистість несприятливих факторів і чинників, формувати безпечну поведінку підростаючого покоління, навички дій в небезпечних ситуаціях різного походження, формувати стійкі мотивації на необхідність безпечної життєдіяльності та здорового способу життя.

Саме тому у закладах освіти практичними психологами та соціальними педагогами здійснюються профілактичні заходи, спрямовані на зниження рівня вживання алкоголю та наркотичних речовин підлітками з метою підвищення рівня поінформованості та розширення знань учнів про здоров'я, здоровий спосіб життя; формування у них цінностей і життєво важливих переконань; напрацювання необхідних практичних навичок відповідальної поведінки щодо свого життя і здоров'я, а також здоров'я і життя оточуючих тощо.

У закладах освіти Черкащини з 2015 року впроваджується інформаційно-освітня протиалкогольна програма «Сімейна розмова» та її структурна складова факультативний курс «Відверта розмова» для учнів 7-8-х класів та їхніх батьків (наказ Департаменту освіти і науки Черкаської облдержадміністрації «Про впровадження програми «Сімейна розмова» від 22.04.2015 № 71). Здійснюється систематичний моніторинг ефективності реалізації програми через «Електронний щоденник «Сімейна розмова на Черкащині» та в рамках проведення щорічного обласного веб-флешмобу «Сімейна розмова

на Черкащині» на сторінці центру у Facebook. Щорічно проводяться дводенні навчальні семінари-тренінги «Особливості реалізації програми «Сімейна розмова» в закладах освіти» (відповідно до заявок з районів, міст, ОТГ області) або Круглі столи з обміну досвідом. Також, за розробленою працівниками НМЦПС програмою тематичних курсів підвищення кваліфікації педагогічних працівників «Підготовка педагогів до профілактики адиктивної поведінки здобувачів освіти» (30 год./1 кредит) у 2020 році пройшли навчання 24 педагоги. Протягом 2020 – 2021 року в рамках курсів підвищення кваліфікації працівників психологічної служби 180 фахівців були ознайомлені з особливостями впровадження програми. У 106 закладах освіти області сертифікованими тренерами викладаються освітньо-профілактичні програми «Сімейна розмова», «Відверта розмова». Заняттями охоплено близько 3 тис. учнів.

Для здійснення профілактичних заходів на зниження рівня вживання алкоголю та наркотичних речовин підлітками варто використовувати матеріали:

- Закон України від 21.01.2010 р. №1824-VI «Про внесення змін до деяких законодавчих актів України щодо обмеження споживання і продажу пива та слабоалкогольних напоїв» за покликанням: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/1824-17>.

- Закон України від 15.02.1995 р. №62/95-ВР «Про заходи протидії незаконному обігу наркотичних засобів, психотропних речовин і прекурсорів та зловживанню ними» за покликанням:

<https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/62/95-%D0%B2%D1%80#Text>

- Розпорядження Кабінету Міністрів України від 06.02.2019 р. № 56-р «Про затвердження плану заходів на 2019-2020 роки з реалізації Стратегії державної політики щодо наркотиків на період до 2020 року» за покликанням: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/56-2019-%D1%80>.

- Розпорядження Кабінету Міністрів України від 28.08.2013 р. № 735-р «Про схвалення Стратегії державної політики щодо наркотиків на період до 2020 року» за покликанням: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/735-2013-%D1%80#n8>

- Наказ МОН від 22.05.2018 р. №509 «Про затвердження Положення про психологічну службу у системі освіти України», зареєстрований в Міністерстві юстиції України 31 липня 2018 року за № 885/32337 за покликанням: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/z0885-18>

Актуальним напрямом роботи фахівців психологічної служби є просвітницько-профілактична робота з подолання злочинності серед неповнолітніх. Адже подолання криміногенної ситуації в дитячому та молодіжному середовищі є гострою та актуальною проблемою сучасного суспільства, про що свідчить зростаюча кількість правопорушень серед підлітків. Для здійснення заходів у цьому напрямі використовуються матеріали «Банк програм для неповнолітніх у конфлікті з законом», розміщені на сайті ДНУ «Інститут модернізації змісту освіти» за покликанням: <https://imzo.gov.ua/psychologichny-suprovit-ta-sotsialnopedagogichna-robota/informatsiyna-baza-psyholohiv-ta-sotsialnyhpedahohi/najkraschi-rozrobky-metodyky-treninhy-zhumaly/>

Потребує комплексного і системного підходу вирішення проблеми щодо протидії насильства, адже конфлікти між різними учасниками та учасницями освітнього процесу, проблеми цькування (булінгу) і насильства в освітньому середовищі перешкоджають формуванню у школярів таких цінностей як толерантність, повага, підтримка, порядність, гармонійне спілкування та співіснування у суспільстві. Незважаючи на масштабність і складність означеної проблеми, система освіти має можливості для профілактики цього негативного явища, здійснюючи комплексний і системний вплив на всіх учасників освітнього процесу з метою формування моделей поведінки, заснованих на взаємоповазі та недопущенні насильства в міжособистісних стосунках і спільній діяльності.

Профілактика – ефективний інструмент запобігання проявам насильства та булінгу (цькування) в закладі освіти. Фахівцям психологічної служби необхідно працювати над створенням атмосфери поваги та відповідального ставлення один до одного під час міжособистісної взаємодії, ознайомити здобувачів освіти з правилами поведінки під час освітнього процесу та відповідними санкціями за їх порушення, безпечними способами повідомлення про випадки булінгу (цькування) або інші прояви насильства, учасниками або свідками яких вони стали, про свою роль в попередженні проявів насильства в закладі освіти. Батьки повинні бути ознайомлені з процедурами повідомлення та реагування на випадки, якщо їх дитина потерпає від насильства і бути впевненими, що заклад освіти буде реагувати на ці повідомлення належним чином відповідно до законодавства. [3]

Фахівці психологічної служби закладів освіти у практичній діяльності щодо запобігання та протидії насильству використовують матеріали:

- Національна стратегія розбудови безпечного і здорового освітнього середовища у новій українській школі, схвалена Указом Президента України від 25 травня 2020 року № 195/2020;
- наказ Міністерства освіти і науки України № 1646 від 28 грудня 2019 року «Деякі питання реагування на випадки булінгу (цькування) та застосування заходів виховного впливу в закладах освіти», зареєстрований в Міністерстві юстиції України 03 лютого 2020 р. за № 111/34394;
- наказ Міністерства освіти і науки від 26.02.2020 № 293 «Про затвердження плану заходів, спрямованих на запобігання та протидію булінгу (цькуванню) в закладах освіти»;
- лист Міністерства освіти і науки України від 29.01.2019 року за № 1/11 – 881 «Рекомендації для закладів освіти щодо застосувань норм Закону України щодо протидії булінгу»;
- лист Міністерства освіти і науки України від 20.03.2020 року № 6/480-20 «Про план заходів, спрямованих на запобігання та протидію булінгу (цькуванню) в закладах освіти»;
- лист Міністерства освіти і науки України від 19.05.2020 № 6/645-20 «Щодо діяльності Національної дитячої гарячої лінії»;
- лист Міністерства освіти і науки України від 13.01.2020 № 6/37-20 «Про підвищення рівня педагогічної компетенції щодо запобігання та протидії проявам насильства в закладах освіти»;
- лист Міністерства освіти і науки України від 18.05.2020 № 6/642-20 «Щодо реалізації проекту».

Також, з цього напрямку роботи рекомендуються посібники, схвалені МОН України для використання у закладах освіти:

- методичний посібник «Протидія булінгу в закладі освіти: системний підхід». Методичний посібник. / Андреевкова В.Л., Мельничук В.О., Калашник О.А. – Київ: ТОВ «Агентство «Україна», 2019. – 132 с.;
- навчально-методичний посібник «Запобігання та протидія проявам насильства: діяльність закладів освіти». Навчально-методичний посібник./ Андреевкова В.Л., Байдик В.В, Войцях Т.В, Калашник О.А. та ін. – Київ: ФОП Нічог С.О. – 2020. – 166 с.

Вищезазначені та інші корисні матеріали щодо запобігання та протидії насильству розміщені за покликанням: <https://imzo.gov.ua/psychologichnyi-suprovid-ta-sotsialno-pedahohichninarobota/informatsijna-baza-psychologiv-ta-sotsialnyh-pedahohi/najkraschi-rozrobkymetodyky-treninhy-zhumaly/>

Важливе місце у діяльності фахівців психологічної служби займає профілактика суїцидальних тенденцій серед учнів.

За даними статистики, Україна займає одне з перших місць у Європі за кількістю самогубств (на 100 тис. осіб – 22 самогубства). Причому значна кількість

самогубств фіксується серед дітей віком до 14 років та молоді віком від 14 до 29 років. Серед причин дитячих самогубств можна визначити такі: конфлікти в освітньому середовищі з педагогами або однолітками, самотність, відсутність родинної підтримки, вплив релігійних сект, побутова невлаштованість, втеча від покарання і вічне бажання продемонструвати всім свою значимість.

Останнім часом в Україні набули поширення серед дітей та підлітків Інтернет-челенджі та «групи смерті», які теж можуть призвести до непоправної шкоди як здоров'ю, так і життю дитини. Вірусний характер поширення цих челенджів дозволяє їм швидко розповсюджуватись та існувати, незважаючи на смертельну небезпеку. Служби технічного обслуговування та контролю за контентом популярних соціальних мереж не завжди вчасно виявляють та блокують ці небезпечні контенти, проте кожен користувач може звернутися до адміністрації сайту зі скаргою щодо наявності контенту, який загрожувати життю та безпеці інших.

Завдання психологічної служби закладу освіти – формувати компетентності дітей, батьків, педагогічних працівників щодо безпечної поведінки в цифровому просторі та потенційної небезпеки безвідповідального ставлення до використання мережі Інтернет, суспільну культуру нетерпимого ставлення до порушення прав, свобод, безпеки дитини взагалі та в цифровому середовищі зокрема, критичне мислення під час сприйняття інформації та вчити правилам інформаційної гігієни, з метою запобігання впливу ризиків щодо потрапляння дітей в небезпечні ситуації. [4]

Підлітки (12-17 років) є найбільш вразливою групою для залучення до небезпечних челенджів та «груп смерті». У цьому віці відбувається активне формування самооцінки, соціальних установок, моральних уявлень, інтересів, відчуття гострої потреби в спілкуванні та прагнення отримати новий досвід, яскраві емоції, бажання продемонструвати свою винятковість. В силу вікових особливостей підлітки намагаються знайти себе, демонструють свою дорослість, відокремлюючись від батьків, прагнуть самоствердитися та отримати визнання оточуючих за допомогою соціальних мереж. Однак, великий потік інформації з інтернет-мереж здійснює вплив на ще несформовану психіку, викликає емоційну нестабільність та бажання втекти від реальних проблем та соціальних невдач, підлітки починають втрачати інтерес до життя, не даючи собі можливості знаходити інші варіанти розв'язання власних проблем.

Під час організації профілактичних заходів, їх змістовного наповнення не варто детально зосереджуватись на суті самих ризиків цифрового середовища, зокрема, небезпечних челенджів, а слід сконцентрувати увагу дітей та підлітків на відповідальному ставленні до поведінки в цифровому просторі, критичному осмисленні та сприйнятті інформації, правилах інформаційної гігієни, на можливих наслідках для здоров'я та життя, а також інформуванні щодо можливостей отримати допомогу практичних психологів у критичних ситуаціях, в тому числі анонімно. [4].

Психологу, соціальному педагогу у профілактичній діяльності ніколи не слід забувати і про «суїцидальну тему». Найперше, важливо уміти виявляти ознаки, які можуть свідчити про суїцидальну загрозу, викликану особистісними проблемами чи підлітковою кризою. І не лише працівники психологічної служби а й усі педагогічні працівники закладу освіти мають бути обізнаними щодо факторів ризику, що можуть призвести до дитячого і підліткового суїциду. Це можуть бути:

- психічні розлади; - проблеми у спілкуванні з родиною чи друзями;
- матеріальні труднощі;
- проблеми у школі (низька успішність, велике навантаження, тиск вимог навчального процесу, конфлікти з учителями тощо);
- проблеми, пов'язані з вживанням алкоголю та наркотиків; - невдачі в інтимних стосунках;
- занижена самооцінка;
- ізоляваність, почуття самотності; - депресія; прояви агресії (типова маска депресії у підлітків);

- афекти (афекти руйнівні для підлітка, так як суїцидальні погрози, висловлені в афекті, як правило, здійснюються і мають важкі наслідки);

- сімейні проблеми (нерозуміння з боку батьків, байдужість, домашнє насильство, надмірні очікування, відсутність одного чи обох батьків). Зазвичай цей фактор переважає найчастіше, а шкільний конфлікт може бути «останньою краплею».

Отже, педагоги та фахівці психологічної служби мають вчасно помітити важкий душевний стан дитини, допомогти їй, щоб запобігти страшним трагедіям.

З метою попередження вчинення самогубств та психолого-педагогічного виявлення дітей, чий особистісний ризик створюють підвищений ризик суїциду, практичні психологи та соціальні педагоги у закладі освіти організують індивідуальну роботу з відповідною категорією дітей, а також проводять просвітницько-профілактичні заходи з усіма учасниками освітнього процесу.

Система роботи з профілактики суїциду полягає в наступному:

1. Психологічна просвіта учасників освітнього процесу:

а) створення у закладах освіти інформаційного куточка з методичною літературою, інформацією про «телефони довіри», адреси і режими роботи спеціалізованих лікарень, психологічних центрів допомоги, інших фахівців;

б) проведення для педагогічних працівників психолого-педагогічних семінарів, консилиумів, майстер-класів на теми: «Емоційні розлади у дітей та підлітків», «Фактори, що впливають на суїцидальну поведінку підлітка», «Соціальний статус учня в групі», «Цінність особистості», «Як допомогти дитині при загрозі суїциду?» тощо. Під час підготовки до методичних заходів важливо дослідити соціально-психологічний клімат учнівських колективів, соціальний статус здобувача освіти тощо;

в) проведення індивідуальних консультацій з педагогами і батьками дітей із групи суїцидального ризику, організація роботи батьківського психологічного класу або батьківського всеобучу з тем «У сім'ї підліток», «Емоційні розлади у дітей», «Депресивні стани у підлітків», «Алкоголізм і наркоманія у підлітковому віці», «Психологія особистісних і міжособистісних конфліктів» тощо. Організація роботи груп зустрічей для батьків учнів, які мають проблеми (за потреби);

г) проведення просвітницьких заходів з учнями про цінність особистості й сенс життя наприклад диспутів «Я – це Я», «Я маю право відчувати і висловлювати свої почуття», «Невпевненість у собі», «Конфлікти», «Підліток і дорослий», «Спілкування з дорослими», «Спілкування з однолітками протилежної статі», «Підліткові ініціації», «Стрес і депресія» тощо.

2. Створення позитивного психологічного клімату у закладі освіти і сім'ї. Передбачає залучення здобувачів освіти до громадської діяльності (спортивні змагання, клуби, товариства тощо), культурно-виховних заходів, які сприяють формуванню позитивних громадянських, естетичних почуттів, духовності учнів і педагогів.

3. Психологічна та педагогічна діагностика суїцидальних тенденцій:

а) спостереження.

У процесі спостереження звертається увага на фактори ризику: спадковість; вербальну і фізичну агресію; високу конфліктність; прагнення до домінування або орієнтацію на залежність; ізоляцію або неприйняття однолітками; різкі зміни в поведінці; низький або високий IQ; неадекватну самооцінку; несприятливе сімейне оточення; психотравматичні події (смерть близької людини, міжособистісний конфлікт, поганий вчинок, погані стосунки у сім'ї тощо); алкоголізм і наркоманію, асоціальний спосіб життя. Виявлення ознак емоційних порушень – втрата апетиту або імпульсивне ненажерство, безсоння або підвищення сонливості впродовж останніх декількох днів; часті скарги на соматичні хвороби; незвичне неохайне ставлення до своєї зовнішності; постійне почуття самотності, непотрібності або суму; нудьга у звичайному оточенні або

під час виконання роботи, яка раніше подобалася; втеча від контактів або ізоляція від друзів і сім'ї; порушення уваги із зниженням якості роботи; занурення у роздуми про смерть; відсутність планів на майбутнє; раптові напади гніву, навіть через дрібниці.

б) психодіагностика.

Для її проведення використовуються такі методики: соціометрія і референтометрія, малюнкові тести ДДЛі «Моя сім'я», методика Шуберта «Діагностика рівня готовності до ризику», методика визначення нервово-психічної стійкості та ризику дезадаптації у стресі «Прогноз», багаторівневий особистісний опитувальник «Адаптивність» (МЛОАМ), опитувальник депресивності Бека (Beck Depression Inventory – BDI), опитувальник оцінки «душевного болю» (Е. Шнейдман), модифікований опитувальник для ідентифікації типів акцентуацій характеру підлітків (О. Лічко, С. Подмазін), карту виявлення ризику суїцидальності В. Приймєнко, методика визначення типу темпераменту за Б. Цукановим, тест на виявлення суїцидального ризику CP-45, тест на виявлення суїцидальних намірів (Н. Шавровська, О. Гончаренко, І. Мельникова), методика вивчення схильності до суїцидальної поведінки (М. Горська), методика діагностики соціально-психологічної адаптації (К. Роджерс і Р. Раймонд), методика «Наскільки адаптований ти до життя?» (А. Фурман), шкала депресії (адаптація Г. Балашова), методика діагностики рівня суб'єктивного відчуття самотності (Д. Расел і М. Ферьюсон).

Дані методики розміщені за покликанням: <https://imzo.gov.ua/psycholohichnyi-suprovid-ta-sotsialno-pedahohichninarobota/informatsiina-baza-psycholohiv-ta-sotsialnyh-pedahohi/navchalno-metodychnimaterialy-dlya-psycholohiv/psychodiahnostychna-robota/>

4. Психологічне консультування учнів.

5. Психолого-педагогічна корекція суїцидальних тенденцій серед здобувачів освіти передбачає навчання технік керування емоціями, зняття м'язового й емоційного напруження; набуття навичок конструктивних поведінкових реакцій у проблемних ситуаціях; розвиток позитивної самооцінки; усвідомлення цінності особистості, соціального статусу в групі, тренінги особистісного зростання тощо.

6. Систематичний контроль і врахування динаміки змін в особистості та поведінці підлітка – моніторинг ознак, тенденцій, ризиків суїцидальної поведінки на всіх етапах роботи з ним.

7. При потребі – переадресування суїцидальної справи фахівцям медичного профілю – рекомендація відвідати психоневролога, психотерапевта, психіатра тощо. У випадку завершення суїциду задля уникнення ефекту Вертера – наслідкування суїцидальної поведінки у проблемних ситуаціях потрібно організувати групову роботу (40-годин) з класним колективом, у якому навчалася дитина. [4].

Оскільки працівники психологічної служби здійснюють професійний супровід усіх учасників освітнього процесу, то важливу роль у профілактичній діяльності відіграє робота з педагогічним колективом освітнього закладу. Професійна діяльність педагога визначається як одна з найбільш емоційно напружених. Це пов'язано з великою кількістю непередбачуваних і неконтрольованих комунікативних ситуацій, нерегламентованим режимом роботи, високою мірою особистої відповідальності вчителя, неможливістю отримати однозначні підтвердження ефективності своєї діяльності тощо. Все це впливає на психологічний стан працівників, обумовлює виникнення емоційного напруження, розвиток значної кількості професійних стресів.

Професійне вигорання – реакція організму та психологічної сфери людини, яка виникає внаслідок тривалого впливу стресів середньої інтенсивності, що обумовлені її професійною діяльністю. Це психічний стан, який характеризується виникненням відчуттів емоційної спустошеності та втоми, викликаних професійною діяльністю людини, і поєднує в собі деперсоналізацію і редукцію професійних досягнень.

Розрізняють професійне та емоційне вигорання, хоча обидва ці прояви взаємопов'язані.

Синдром «професійного вигорання» працівників освітніх закладів – виснаження моральних і фізичних сил, що неминуче позначається як на ефективності професійної діяльності, психологічному самопочутті, так і на стосунках у сім'ї. Саме роботу з профілактики професійного та емоційного вигорання педагогів має взяти на себе практичний психолог освітнього закладу. На чолі з адміністрацією бажано розробити план превентивних заходів щодо упередження прояву та подолання вигорання. Головною метою практичного психолога освітнього закладу є підвищення рівня компетентності педагогів щодо стабілізації психологічного стану, шляхів запобігання та профілактики професійного та емоційного вигорання.

Важливо надати педагогічним працівникам необхідну інформацію про емоційне і професійне вигорання:

- ознайомити з особливостями емоційного і професійного вигорання та з причинами їх виникнення;
- розкрити поняття стресу як основного чинника професійного вигорання;
- ознайомити педагогів з симптомами вигорання;
- узагальнити теоретичні аспекти та розкрити здоров'язберігаючі способи для підтримки задовільного психологічного стану;
- надати рекомендації щодо запобігання професійного вигорання у педагогічних працівників;
- розробити поради щодо способів самопідтримки.

В процесі вивчення емоційного стану вчителів та причин, які зумовлюють появу синдрому професійного вигорання використовують наступні методи:

Методика діагностики емоційного вигорання В.В.Бойка;

Методика діагностики агресивності у відношеннях А.Ассінгера;

Методика визначення типу реагування у конфлікті К.Томаса;

Методика діагностики рівня стресу на роботі;

Методика визначення типу темпераменту Айзенка.

Форми та методи профілактичної діяльності мають різні можливості формування когнітивного, афективного, поведінкового компонентів поведінки особистості, їх ефективність можлива лише за систематичного, комплексного впровадження у поєднанні з діяльністю, спрямованою на створення умов для повноцінної життєдіяльності та самореалізації учасників освітнього процесу.

Сьогодні фахівцями психологічної служби накопичено значну кількість профілактичних програм.

За результатами Всеукраїнського конкурсу авторських програм практичних психологів і соціальних педагогів «Нові технології у новій школі» номінація «Профілактичні програми» (2019 рік) визначено програми, рекомендовані для використання у закладах освіти. Серед робіт переможців – Авторська програма профілактичних занять для учнів молодшого шкільного віку «Жити в злагоді із собою та іншими» Константинової Лесі Миколаївни, соціального педагога Мошнівської загальноосвітньої школи І-ІІІ ступенів Черкаської районної ради Черкаської області.:

<https://imzo.gov.ua/vseukrainsky-konkurs-avtors-kykh-prohram-praktychnykh-psykholohiv-i-sotsial-nykh-pedahohiv-novi-tekhnohii-u-novy-shkoli/avtors-ki-prohramy/avtors-ki-prohramy-2019/>

Серед кращих робіт, поданих на конкурс цифрових ресурсів (2020 р) авторська профілактична гра «Безпека дітей в Інтернеті», автор – Фесун Світлана Євгенівна, соціальний педагог Черкаської загальноосвітньої школи І-ІІІ ступенів №7 Черкаської міської ради.

<https://master.klasna.com/uk/site/psikhologo-pedagogichnii-suprovod-sistemi-osviti-1.html>

Профілактична робота психологічної служби закладу освіти спрямовується на перспективу повноцінного розвитку усіх учасників освітнього процесу і базується на прогнозуванні можливих ускладнень у житті чи поведінці

учасників освітнього процесу та визначенні соціально-психологічних умов, за яких ці ускладнення можна попередити або пом'якшити; розробці системи заходів із залученням до їх здійснення всіх зацікавлених сторін.

Спираючись на звітні дані практичних психологів та соціальних педагогів закладів освіти Черкаської області за 2019-2020 н.р. з'ясовано, що індивідуальною профілактичною роботою було охоплено 35311 здобувачів освіти, 5091 педагогічних працівників та 10704 батьків, інших законних представників; групою профілактичною роботою було охоплено – 105361 здобувачів освіти, 11785 педагогічних працівників та 37626 батьків, інших законних представників.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ

1. Лист ІМЗО 27.07.2020 №22.1/10-1495 «Про пріоритетні напрями роботи психологічної служби у системі освіти на 2020/2021 н. р.» URL: <https://imzo.gov.ua/2020/07/27/lyst-imzo-vid-27-07-2020-22-1-0-1495-pro-priorytetni-napriamy-roboty-psykholohichnoi-sluzhby-u-systemi-osvity-na-2020-2021-n-r/> (дата звернення: 16.04.2021)

2. Лист МОН №1/9-125 від 07.03.2019 «Щодо організації освітньої діяльності з протидії торгівлі людьми» URL: https://rada.info/upload/users_files/41420942/95691d5066709827ee1a34a7d0e77413.pdf (дата звернення: 16.04.2021)

3. Лист МОН від 14.08.2020 № 1/9-436 «Про створення безпечного освітнього середовища в закладі освіти та попередження і протидії булінгу(цькуванню)» URL: <https://imzo.gov.ua/2020/08/17/lyst-mon-vid-14-08-2020-1-9-436> (дата звернення: 16.04.2021)

4. Лист МОН №1/9-128 від 10.03.2021 **Щодо необхідності проведення додаткових профілактичних заходів в середовищі дітей та підвищення обізнаності батьків** URL: <https://mon.gov.ua/ua/npa/shodo-neobhidnosti-provedennya-dodatkovih-profilaktichnih-zahodiv-v-seredovishi-ditej-ta-pidvishennya-obiznanosti-batkiv> (дата звернення: 16.04.2021)

5. Положення про психологічну службу у системі освіти України. Затверджено наказом МОН України від 22.05.2018 № 509. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/z0885-18> (дата звернення: 16.04.2021)

6. Журавель Т.В. Соціальна профілактика як напрям соціально-педагогічної діяльності / Соціальна педагогіка: навч. посібник / За заг. ред. О. В. Безпалько; Авт.-кол. О. В. Безпалько, І. Д. Зверева, Т. Г. Веретенко та ін.: Київ: Академвидав, 2013. 312 с.

7. Колісник О. Вибір у моєму житті. Заняття з профілактики ранніх статевої стосунків, ВІЛ/СНІДу для учнів 10 класів. Психолог. 2011. №14-15.

8. Литовченко І.В., Максименко С.Д., Болтівець С.І., Чепа М-Л. А., Бугайова Н. М.. Діти в інтернеті: як навчити безпеці у віртуальному світі. Київ: Видавництво: ТОВ «Видавничий Будинок «Аванпост-Прим». 2010. 48 с.

9. Мурашкевич О. Профілактика психоактивних впливів. Київ: Шк. світ. 2011

10. Посібник для проведення тренінгу «Формування толерантного ставлення до ВІЛ-позитивних дітей у системі шкільної та дошкільної освіти»: для слухачів курсів підвищення кваліфікації, вчителів усіх педагогічних спеціальностей та вихователів дитячих садків. А.М. Бойко, О.В. Дудіна, Г.О. Притиск та ін. Вид. 2-ге, перероб. і допов. Тернопіль: Навчальна книга. Богдан. 2013. 120 с.

11. Профілактика ВІЛ/СНІДу, наркоманії, алкоголізму серед учнів і студентів: тренінгові і соціально-реабілітаційні програми за ред. В.Г.Панка, І.І. Цушка. Київ: Ніка-Центр. 2005. Т.1,2,3. 264 с.

12. Сучасні методи і засоби для визначення і діагностування емоційного стресу: монографія / за заг. ред. О. П. Мінцера. Вінниця: ВНТУ. 2010. 228 с.

13. Шугай Т. Профілактика вживання алкоголю серед молоді. Шкільному психологу. Усе для роботи. 2009. №4.

І. М. Литвин,

кандидат педагогічних наук, завідувач ресурсного центру підтримки інклюзивної освіти комунального навчального закладу «Черкаський обласний інститут післядипломної освіти педагогічних працівників Черкаської обласної ради»;

М. І. Галушко,

методист ресурсного центру підтримки інклюзивної освіти комунального навчального закладу «Черкаський обласний інститут післядипломної освіти педагогічних працівників Черкаської обласної ради»;

В. В. Басик,

методист ресурсного центру підтримки інклюзивної освіти комунального навчального закладу «Черкаський обласний інститут післядипломної освіти педагогічних працівників Черкаської обласної ради»

ПСИХОЛОГО-ПЕДАГОГІЧНИЙ СУПРОВІД ОСОБИ З ОСОБЛИВИМИ ОСВІТНІМИ ПОТРЕБАМИ ПІД ЧАС ЗМІШАНОГО ТА ДИСТАНЦІЙНОГО НАВЧАННЯ

Одним із найважливіших чинників прогресивного розвитку суспільства є гуманне, милосердне та дбайливе ставлення до дітей і молоді, які позбавлені можливостей вести повноцінне життя внаслідок порушення фізичного чи психічного розвитку.

Із розвитком демократичного суспільства, яке гарантує право кожного громадянина на активну участь у житті цього суспільства, приходить й нове розуміння понять «інвалід», «дитина з психофізичними вадами», «дитина з порушеннями розвитку» тощо. Сьогодні всі ці визначення поступаються новому - «особа з особливими освітніми потребами» - поняття, яке широко охоплює всіх осіб, чиї потреби виходять за межі загальноприйнятої норми.

У Законі «Про освіту» від 05.09.2017 №2145-VIII подано визначення «особа з особливими освітніми потребами – особа, яка потребує додаткової постійної чи тимчасової підтримки в освітньому процесі з метою забезпечення її права на освіту» та «психолого-педагогічний супровід – це комплексна система заходів з організації освітнього процесу та розвитку особи, передбачена індивідуальною програмою розвитку»[4].

Основними завданнями освітнього процесу для осіб з особливими потребами є:

- здобуття ними освіти відповідного рівня у середовищі здорових однолітків відповідно до Державного стандарту початкової освіти та Державного стандарту базової середньої освіти;
- забезпечення різнобічного розвитку здобувачів освіти, реалізація їх здібностей;
- створення психолого-педагогічних та корекційно-розвиткових послуг для задоволення освітніх потреб осіб з особливими освітніми потребами;
- створення позитивного мікроклімату в закладі освіти з формування активного міжособистісного спілкування осіб з особливими освітніми потребами з іншими учасниками освітнього процесу;
- забезпечення диференційованого психолого-педагогічного супроводу осіб з особливими освітніми потребами;

- надання консультативної допомоги сім'ям, які виховують осіб з особливими освітніми потребами, залучення батьків до розроблення індивідуальних планів та індивідуальних програм розвитку.

Отримання якісних освітніх послуг потребує організації належного психолого-педагогічного супроводу усіх учасників освітнього процесу: дітей та дорослих (фахівців різних напрямків, батьків, адміністрації). Така робота має бути спрямована на створення умов, які забезпечуватимуть підвищення автономності і соціальної активності здобувачів освіти, розвиток інтелектуальних процесів, формування ціннісних установок, що відповідають їхнім психічним і фізичним можливостям. Базуючись на особистісному і системно-орієнтованому підході, такий супровід повинен являти собою комплексну систему всебічної, динамічної, корекційної і розвиткової допомоги у відповідності з віковими та індивідуальними потребами дітей.

Вимушене дистанційне навчання стало викликом для всіх учасників освітнього процесу та особливо для батьків та осіб з особливими освітніми потребами. Організовувати якісне навчання з використання цифрових технологій, надихало й мотивувало осіб з психофізичними порушеннями і їх батьків, бути включеним в освітній процес та давати раду технічним проблемам.

Відповідно до наказу Міністерства освіти і науки України від 25.04.2013 №466 «Про затвердження Положення про дистанційне навчання», зареєстрованого в Міністерстві юстиції України 30 квітня 2013 р. №703/23235, дистанційне навчання – це індивідуалізований процес набуття знань, умінь, навичок і способів пізнання діяльності людини, який відбувається в основному за опосередкованої взаємодії віддалених один від одного учасників навчального процесу у спеціалізованому середовищі, яке функціонує на базі сучасних психолого-педагогічних та інформаційно-комунікаційних технологій.

В одному із документів ЮНЕСКО [10], сучасний рівень розвитку інформаційно-комунікаційних технологій значно розширює можливості педагогів

та здобувачів освіти, спрощує доступ до освітньої і професійної інформації, розширює функціонал засобів навчання та ефективність управління освітнім процесом, сприяє інтеграції національних інформаційних освітніх систем у світову мережу, доступу до міжнародних інформаційних ресурсів в галузі освіти, науки і культури. Компенсаторна властивість нових технологій дозволяє особам з особливими освітніми потребами брати активну участь в освітньому процесі попри функціональні обмеження. Завдяки використанню інформаційно-комунікативних технологій (далі – ІКТ), ці людиздатні подолати бар'єри на шляху до навчання, оскільки отримують доступ до різноманітних дидактичних матеріалів у доступному прийнятному форматі.

ІКТ в спеціальній та інклюзивній освіті можна використовувати в якості компенсаторного, комунікаційного та дидактичного засобу [8;9].

Використання ІКТ як *компенсаторного засобу* означає застосування їх в якості технічної підтримки традиційних для навчання видів діяльності – читання й письма, полегшуючи доступ до дидактичних ресурсів і навчальну взаємодію, частково компенсуючи або замінюючи відсутність природних функцій.

Як *комунікаційний засіб* ІКТ можуть використовуватися для забезпечення альтернативної форми зв'язку, підтримки альтернативної комунікації, в якості інструменту, що полегшує та/або робить можливим спілкування, дозволяючи особам з особливими освітніми потребами комунікувати в більш зручний спосіб.

Використання ІКТ як *дидактичного засобу* зумовила потребу в перегляді традиційних підходів до навчання й викладання, започаткувавши нову віху в освітніх перетвореннях. Нові технології принесли різноманіття педагогічних стратегій для навчання осіб з особливими освітніми потребами, ставши реальним інструментом в інклюзивній та спеціальній освіті.

Серед переваг ІКТ у роботі з особами з особливими освітніми потребами варто відзначити наступні.

Загальні переваги: сприяють розширенню автономії у здобувачів освіти; дозволяють подолати комунікаційні труднощі та бар'єри; надають особам можливість продемонструвати навчальні результати у зручний спосіб; дозволяють розробляти навчальні завдання з урахуванням індивідуальних навичок та їх можливостей.

Переваги для осіб з особливими освітніми потребами: незалежний доступ до навчальних відомостей; можливість виконувати навчальні завдання у власному темпі (в асинхронному режимі); можливість здобувачам освіти використовувати ІКТ в якості компенсаторного засобу, отримати доступ до навчальних відомостей в альтернативний спосіб.

Переваги для педагогів: можливість віддалено комунікувати з колегами, вивчати провідний педагогічний досвід роботи з особами з особливими освітніми потребами та поширювати власний; удосконалення власних навичок використання ІКТ для підтримки ефективної роботи із здобувачами освіти; більше можливостей для підготовки дидактичних матеріалів, наочності. Зокрема, за рахунок мультимедійності можна здійснювати та корегувати вплив на різні сенсорні зони. Матеріали в електронному форматі легше адаптувати до потреб здобувачів освіти (наприклад, великий шрифт, шрифт Брайля і т. д.) [10].

Серед основних напрямів, за якими доцільно здійснювати ІКТ підтримку особам з особливими освітніми потребами, варто відзначити наступні:

визначення початкового рівня особистісного розвитку особи, тобто вихідного рівня, з яким він/вона розпочинає навчання;

підтримка особистісного розвитку шляхом формування нових навичок або розвитку вже набутих; покращення доступу до освітніх ресурсів;

подолання географічних чи соціальних бар'єрів шляхом комунікаційної та мережної підтримки;

посилення мотивації до використання та обізнаності щодо переваг ІКТ як засобу підтримки осіб з особливими освітніми потребами [9].

Серед основних типів ІКТ, доцільних для використання в якості засобу підтримки особи з особливими освітніми потребами, виділяють: стандартні технології — персональні комп'ютери (настільні ПК, переносні ПК (ноутбуки, нетбуки); планшетні ПК (планшети) та ін.) з вбудованими функціями налаштування для осіб з особливими освітніми потребами з доступним форматом даних, або альтернативні формати — наприклад, доступний HTML; DAISY стандарт цифрового формату для запису цифрових аудіо книг (digital talking books); брайлівські принтери, дисплеї і синтезатори мови тощо; асистивні (допоміжні) технології — слухові апарати, пристрої для читання з екрану, клавіатури зі спеціальними можливостями, системи альтернативної комунікації і т. ін. [8].

Розвиток та щоденна доступність веб- і хмаро орієнтованих технологій дозволяють створити підґрунтя для поширення актуальних навчальних відомостей у більш швидкий і гнучкий спосіб.

Низка технологічних рішень, доступних і часто безкоштовних, сприяють розвитку середовищ ефективної навчальної взаємодії: синхронної та асинхронної комунікації і колаборації (електронна пошта, онлайн дошки, чати, форуми, веб-конференції тощо); мультимедійної інтеракції (симуляції, доповнена реальність, гейміфікація); інноваційних методик оцінювання (адаптивне тестування, самооцінювання, онлайн-тестування тощо) [9].

Освітній контент може поширюватися в різних форматах: у вигляді тексту на веб-сторінках, цифрових аудіо та відео, анімації, середовищ віртуальної реальності тощо.

Таким чином, впровадження ІКТ надає доступ до альтернативних джерел інформації, що може бути відібрана та використана кожним здобувачем освіти відповідно до його/її індивідуальних можливостей.

Загальні рекомендації щодо здійснення змішаного та дистанційного процесу навчання осіб з особливими освітніми потребами:

- підготовлений педагогом навчальний матеріал розміщується в мережі Інтернет, попередньо домовившись із здобувачами освіти та їх батьками про місце їх розташування (найзручніше використовувати хмарні технології – розмістити завдання на Google Діску та відкривши доступ до конкретних завдань для конкретної особи);

- виклад матеріалу здійснюється відповідно до державного стандарту, освітнього рівня здобувачів освіти з урахуванням індивідуальних особливостей, можливостей та потреб, у яскравій формі, що позитивно впливає на мотивацію навчання;

- на початку запропонованого матеріалу педагог зазначає мету заняття, очікувані результати;

- при підборі навчального матеріалу використовуються веб-ресурси, відеоролики, мультимедіа, онлайн-тестування, анімація, власні авторські матеріали тощо;

- разом із навчально-пізнавальними готуються завдання практичного спрямування та завдання на перевірку знань;

- не залишаються без уваги педагога й здоров'язбережувальні вправи, які рекомендується виконувати здобувачам освіти під час роботи вдома над темою уроку;

- здобувачі освіти виконують їх у зручний для нього час. Він самостійно працює над теоретичними питаннями та практичними завданнями, питаннями на рефлексію. Має можливість перевірити отримані знання через систему тестових завдань, оцінити свою роботу з теми уроку та радіти успіху відкриття нового;

- педагог слідує за виконанням завдань, вносить корективи, надає консультації, знаходить нові форми дистанційного викладу навчального матеріалу;

- педагог повинен швидко відповідати на листи та повідомлення про виконання здобувачем освіти завдань; хвалити їх за оперативність; встановлювати графік спілкування в режимі on-line і чітко його дотримуватися; створювати атмосферу психологічного комфорту, сприятливий настрій, емоційне піднесення.

Рекомендації щодо умов організації змішаного та дистанційного навчання осіб з порушеннями зору:

- адаптація змісту навчання залежно від способу сприймання (збільшення шрифту та контрастності, схематизація зображень, використання шрифту Брайля, освітлення тощо);

- зменшення часу зорового навантаження, заміна візуальної інформації тактильною та аудіоінформацією;

- використання альтернативного зоровому сприймання (дотикове обстеження, слухове сприймання тощо);

- під час пояснення навчального матеріалу необхідно максимально використовувати приклади реального життя та конкретний матеріал, які допоможуть встановити зв'язки між абстрактними поняттями і досвідом здобувача освіти;

- формувати уявлення, використовуючи реалістичні зображення, реальні моделі, схеми, таблиці та ін.;

- орієнтувати особу з порушеннями зору на пошук додаткової інформації про незрозумілі, нові об'єкти;

- плануючи виклад навчального матеріалу, потрібно передбачити, який практичний матеріал може знадобитися здобувачу освіти під час виконання завдань;

- особа з порушеннями зору може потребувати додаткового пояснення перед початком виконання завдання;

- виклад нового матеріалу слід узгоджувати з наявним досвідом і знаннями;

- тексти для читання, великі за обсягом, особі з порушеннями зору може прочитати дорослий чи дати його в аудіозаписі, дозволяючи пропустити частину тексту, якщо це не вплине на його розуміння та виконання завдань;

- розвивати загальну та дрібну моторику шляхом виконання вправ на розвиток координації, рівноваги, витривалості. Слід пам'ятати, що особа з порушеннями зору недостатньо продемонструвати виконання вправи чи надати словесну інструкцію, слід виконати рух разом з нею, безпосередньо керуючи рухами тіла чи рук;

- для певних завдань, пов'язаних із читанням, записуванням, давати більше часу для їх виконання; для позначення текстів для читання варто використати кольорові позначення, обводити текст контуром; збільшувати контрастність (жирність) друкованої інформації, міжрядковий інтервал. Чорно-білий або чорно-жовтий контраст забезпечують найкраще зорове сприймання. Вони добре сприймають насичений синій, зелений або фіолетовий колір на світло-жовтому тлі, варто уникати червоного

кольору (при певних порушеннях зору цей колір не сприймається);

- копії друкованих матеріалів мають бути максимально чіткими;

- особі з порушеннями зору краще виконувати записи темною чорною ручкою (маркером) замість синьої, в жодному разі не олівцем.

Рекомендації щодо умов організації дистанційного навчання особи з порушеннями слуху:

- надавати роз'яснення абстрактним поняттями, пов'язувати їх з досвідом особи з порушеннями слуху та інше;

- заохочувати незалежність та самостійність здобувача освіти;

- зважати на миттєвість сприймання значно меншої кількості інформації, порівняно з однолітками без порушень слуху (як на слуховій, так і на зоровій основі);

- чергувати навантаження на слуховий та зоровий аналізатор для зменшення втомлюваності й відволікання;

- надавати час для закінчення однієї навчальної дії й переходу до іншої;

- надавати час для запам'ятовування та уточнення навчального матеріалу;

- використовувати наочність, зокрема фільми та відео із субтитрами;

- використовувати покрокові або візуальні інструкції на підкріплення усного мовлення;

- адаптувати/модифікувати процес та результат діяльності відповідно до її освітніх потреб;

- використовувати альбоми та таблиці для розвитку мовлення, картки з ілюстраціями словесною та жестовою мовами, дидактичні ігри (малюнки для складання задач, набір текстів тощо).

Рекомендації щодо умов організації змішаного та дистанційного навчання осіб з порушеннями мовлення

Важлива особливість розвитку мовлення здобувача освіти полягає у тому, що вона є складовою когнітивної сфери. Саме тому важливо приділяти увагу формуванню умінь особи сприймати, зосереджувати увагу, запам'ятовувати і контролювати себе:

1. уважно проаналізувати інструкцію до завдання на предмет наявності складних для сприймання слів (як з точки зору розуміння їх значення, так і з точки зору звукової структури слів, оскільки довгі слова з декількома збігами приголосних є складними для сприймання) і вдосконалити її так, щоб особа з порушеннями мовлення зрозуміла;

2. перевірити доступність змісту завдання з огляду на особливості її мовлення: наприклад, здобувач освіти ще не готовий вставити певні слова, які містять «проблемні» звуки у передбачені завданням місця з опорою лише на власні уявлення, тоді завдання педагога полягає у тому, щоб забезпечити необхідну опору у вигляді надрукованих слів або картинок, які відповідають потрібним для успішного виконання завдання словам);

3. визначити прийнятний для особи з порушеннями мовлення обсяг завдання, обрати правильний темп його виконання (наприклад, дати змогу витратити стільки часу, скільки необхідно для правильного виконання завдання);

4. передбачити необхідні «опори» (картинки, додатковий друкований матеріал, алгоритм виконання завдань, (прямі, опосередковані, навідні запитання), скорочувати текст для читання; використовувати простіший або альтернативний текст, адаптовані навчальні тексти надруковані великим шрифтом;

5. навчальні завдання мають бути короткими, зрозумілими за змістом.

Рекомендації щодо умов організації змішаного та дистанційного навчання осіб з порушеннями опорно-рухового апарату

Під час організації навчальної діяльності осіб з порушеннями опорно-рухового апарату важливого значення має створення таких умов, які б дали змогу опановувати знання з опорою на збережені його функції організму:

- модифікація змісту навчальних завдань до особливих освітніх потреб особи, що полягає у зменшенні обсягу та спрощенні характеру матеріалу, спрощенні складного матеріалу;

- використання наочності у процесі навчання. Наочність має бути конкретною, без абстрактних зображень і деталей, що відволікають від сприймання об'єктів;

- повторюваність у навчанні; доцільно використовувати варіативність засобів та методів повторення для запам'ятовування матеріалу;

- чіткий виклад та уточнення навчального завдання, використовувати розвиваючі ігри тощо;

- заохочення особи до опису, уточнення виконання нового завдання;

- вибору (з боку батьків та особи з порушеннями опорно-рухового апарату) і рекомендації (з боку педагогів) найзручнішого засобу для фіксації навчальної інформації (наприклад, аркуші у клітинку краще використати навіть на уроках української мови);

- передбачення оптимального навантаження письмовими роботами з урахуванням порушень загальної та дрібної моторики пальців рук; передбачення варіативності письмових робіт – не лише самостійне письмо, а й роздаткові картки з друкованою основою; збільшення часу на виконання письмових завдань.

У разі порушень зорово-просторової координації варто використовувати наступні прийоми:

- спеціально вказати (різні позначення) рядок і місце, де потрібно починати писати, малювати;

- позначати відстань між рядками чи частинами завдання;

- під час виконання арифметичних дій у стовпчик можна розфарбувати клітинки олівцем, наприклад, сотні – зеленим, десятки – синім, одиниці – червоним;

- використовувати перфокарти;

- під час читання використовувати спеціальні закладки з прорізами для фіксування слова, словосполучення чи речення.

Рекомендації щодо умов організації змішаного та дистанційного навчання осіб з порушеннями інтелектуального розвитку

У особи з інтелектуальними порушеннями спостерігається низький рівень активності та пізнання; його безпосередні потреби та емоційні прояви не підпорядковуються мисленню, а й, відтак – не усвідомлюються і не контролюються ним/нею. Часто у осіб, які мають порушення інтелектуального розвитку, можна спостерігати прояви почуттів. Недостатній розвиток мислення, його критичності обмежує можливість осіб аналізувати свою поведінку. Для них характерні труднощі в соціальній адаптації, формуванні інтересів. У багатьох із них порушується фізичний розвиток, виникають труднощі артикуляції, рухової моторики, порушується нормальний розвиток пізнавальних, психічних процесів, погіршується сприймання, пам'ять, словесно-логічне мислення.

Загальні рекомендації щодо організації навчальної діяльності:

- модифікація змісту освіти до особливих освітніх потреб здобувача освіти, що полягає у зменшенні обсягу та спрощенні його характеру матеріалу, тощо;

- використання наочності у процесі навчання, вона має бути конкретною, без абстрактних зображень і деталей, що відволікають від сприймання об'єктів;

- уповільненість процесу навчання; надається більше часу для обдумування відповіді та запису;

- повторюваність у навчанні; доцільно використовувати варіативність засобів та методів повторення для запам'ятовування матеріалу;

- у процесі навчання в осіб, які мають порушення інтелектуального розвитку, необхідно використовувати спеціальне обладнання, серед якого, зокрема, спеціальні підручники, площинні моделі, об'ємні муляжі, розвиваючі ігри тощо.

Рекомендації щодо умов організації змішаного та дистанційного навчання осіб з розладами аутистичного спектру

Особливості проявів, рівень здібностей здобувачів освіти, а також інші характеристики при розладах аутистичного спектру можуть бути у різноманітних комбінаціях, а порушення можуть мати різні ступені тяжкості (від цілковитого занурення у власний світ та відсторонення від оточення до мінімальних аутистичних проявів, таких як: захоплення винятково власними інтересами та значні труднощі під час спілкування, взаємодії з людьми).

Головна особливість інтелектуального розвитку осіб з розладами аутистичного спектру – це здатність виконувати завдання абстрактного характеру і нездатність виконати завдання аналогічної складності з конкретним змістом.

Визначити перешкоди, які заважають здобувачу освіти адаптуватися до освітнього процесу. З'ясувати характерні для нього «бар'єри навчання».

Найважливішим елементом організаційних питань навчання є розклад, який оформлюється як серія картинок, фотографій, піктограм (з надписами або без них). Так особу з розладами аутистичного спектру вчать розуміти зміст розкладу, привчають послідовно виконувати певні завдання. Форматом розкладу може бути альбом або папка з файлами, де розміщено у певній послідовності малюнки, фотографії, піктограми або надписи.

Візуалізовані правила. Зокрема, правила, що пов'язані з вимогами до здобувача освіти в закладі. Одні з перших правил, яким треба його навчити, – «Стоп», «Спочатку – потім», «Твоя черга – моя черга».

При цьому слід враховувати: правил має бути не більше п'яти, водночас вони мають бути конкретними, простими, однозначними; правила мають бути привабливими (можливо, з гумором, у вигляді віршу тощо); правила мають бути змінними, враховувати актуальність розвитку конкретних осіб та усього класного колективу.

Надання консультацій і зразків виконання будь-яких завдань, які дитина вважає занадто важкими для себе.

Поступове збільшення кількості завдань, які потрібно виконати.

Використання візуальних засобів, презентацій предметів.

Сприяння соціальному розвитку і розвитку мовлення.

Рекомендації щодо умов організації змішаного та дистанційного навчання осіб із затримкою психічного розвитку

Затримка психічного розвитку характеризується як межовий стан між нормою та порушенням розвитку дитини, якому властиві не грубі порушення інтелектуальної та емоційно-вольової сфери, що виявляються у зниженні навчально-пізнавальної діяльності та соціальної адаптації в цілому. Такий стан визначається як порушення темпу психічного розвитку, коли окремі психічні функції (пам'ять, увага, мислення, емоційно-вольова сфера) відстають від

усталених психологічних норм даного віку. Якщо по закінченні молодшого шкільного віку залишаються ознаки недорозвитку психічних функцій, то йдеться про конституціональний інфантилізм чи інтелектуальні порушення.

Загальні рекомендації щодо навчальної діяльності:

- з метою запобігання втомлюваності дитини під час освітнього процесу слід змінювати види діяльності, використовувати у процесі викладу матеріалу цікаві факти, приклади, організовувати фізкультхвилинки;
- акцентувати увагу на розвиток спостережливості, формуванні навичок і вмінь самостійно оволодівати знаннями та користуватись ними;
- виявляти прогалини у знаннях з метою їх поступового заповнення, аби не допустити посилення відставання від інших учнів;
- враховувати труднощі запам'ятовування. У процесі виконання практичних завдань додатково пояснювати навчальний матеріал, надавати можливість виконувати завдання у повільнішому темпі;
- ставити додаткові запитання з метою глибшого розкриття змісту завдання, наводити вже відомі дітям приклади;
- використовувати поетапну інструкцію, додавати письмові інструкції до завдання, формувати вміння планувати свою діяльність, словесно звітувати, поступово підвищувати темп роботи дитини;
- адаптувати завдання з урахуванням особливих освітніх потреб дитини. Як правило, для надання психолого-педагогічної допомоги особам із ЗПР використовується набір дидактичних ігор з розвитку логіки та творчості, розвиваючі конструктори, різні пірамідки, спеціальні підручники та інтерактивні комп'ютерні програми.

Використання ІКТ ресурсу у міжвідомчій співпраці між закладом освіти, інклюзивно-ресурсним центром та батьками особи з особливими освітніми потребами

У період карантину батьки та педагогічні працівники можуть звернутися за допомогою до найближчого інклюзивно-ресурсного центру (далі -ІРЦ) (контакти центрів, як правило, оприлюднені у доступний спосіб – контактні телефони, електронні пошти, покликання на сайт ІРЦ, оголошення, розміщені при вході в приміщення ІРЦ, на сайтах відділу освіти та ІРЦ, повідомлення в ЗМІ тощо):

Фахівці центру працюють з дітьми та батьками згідно із графіком роботи. Батьки можуть звертатися до фахівців у робочий час для отримання порад і рекомендацій.

Фахівці центру проводять дистанційні заняття та консультації за допомогою електронних технічних засобів (у відеорежимі за допомогою Viber, Skype, Zoom, а також у телефонному режимі, з допомогою електронної пошти тощо), зручних для отримувачів послуг.

Фахівці ІРЦ за потреби надають консультації педагогічним працівникам, які працюють дистанційно з особою з особливими освітніми потребами.

Під час карантину батьки чи законні представники дитини можуть подати заяву на проходження комплексної психолого-педагогічної оцінки розвитку у режимі он-лайн. Для цього їм необхідно зареєструватися на **Порталі ІРЦ**.

Алгоритм реєстрації на порталі:

1. У пошуковій системі Google введіть Іrcenter.
2. Виберіть розділ Реєстрація під Порталом ІРЦ <https://ircenter.gov.ua/>.
3. Виберіть рядок "Зареєструватись". "Реєстрація для батьків" - "Email" або "За формою".

4. Заповніть реєстраційні поля (рядки виділені жирним шрифтом є обов'язковими для заповнення).

5. Поставте галочку у рядку "Згода на обробку персональних даних" та "Підтвердження згоди з правилами реєстрації".

6. Після заповнення натисніть "Реєстрація".

7. Після реєстрації Вам на вказану електронну пошту надійде повідомлення з паролем від Вашого кабінету.

Додатки для створення безбар'єрного освітнього середовища:

- TalkBack – додаток для осіб з порушеннями зору;
- ISEE – додаток для осіб з порушеннями зору;
- BeWarned – додаток для осіб з порушеннями слуху
- Програми для роботи з особами з особливими освітніми потребами мультимедійного видавництва «Розумники».
- Дистанційне та змішане навчання дає великий простір для творчості педагога. Активна робота з електронними засобами інформації дозволяє йому крокувати в ногу з часом, удосконалювати свою педагогічну майстерність.
- Створення електронних ресурсів, програмного матеріалу для проведення уроків за технологією дистанційного навчання позитивно впливає на процес навчання осіб з особливими освітніми потребами.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ

1. Биков В. Ю. Хмарні технології, ІКТ-аутсорсинг і нові функції ІКТ підрозділів освітніх і наукових установ. *Інформаційні технології в освіті*. 2011. № 10. С. 8-23.
2. Гета А. В. Стан проблем людей з особливими потребами. *Актуальні проблеми навчання та виховання людей в інтегрованому освітньому середовищі у світлі реалізації конвенції ООН про права інвалідів* : тези доповіді XIV міжнарод. наук.-практ. конф., м. Київ, Університет «Україна», 2014. С. 101–102.
3. Дегтяренко Т. М. Поширення ідей впровадження інформаційно-комунікаційних технологій у систему спеціальної освіти. *Інформаційні технології і засоби навчання*. 2015. № 2 (46). С. 11–21. URL: <https://journal.iitta.gov.ua/index.php/itit/article/download/1207/917> (дата звернення: 11.06.2018).
4. Електронна бібліотека. URL: <https://goo.gl/pdeg1i>.
5. Засенко В. В., Колупаєва А. А., Мороз Б. С., Овсяник В. П. Використання інформаційних технологій в умовах спеціального та інклюзивного навчання дітей зі слухо-мовленнєвими порушеннями. URL: <http://rc-vabos.at.ua/Id/0/9.pdf>.
6. Легкий О. Корекційні можливості застосування комп'ютера у спеціальній школі. *Дефектологія*. 2002. № 1. С. 36–39.
7. Сучасні засоби ІКТ підтримки інклюзивного навчання: навчальний посібник /А. В. Гета, В. М. Заїка, В. В. Коваленко та ін. ; за заг. ред. Ю. Г. Носенко, Полтава : ПУЕТ, 2018. 261 с.
8. ICT for inclusion: reaching more students more effectively. URL: <http://iite.unesco.org/pics/publications/ru/files/3214675>. (дата звернення: 11.06.2018). pdf.
9. ICTs in Education for People with Special Needs : specialized training course. Moscow : UNESCO Institute for Information Technologies in Education, 2006. 160 p. URL: <http://iite.unesco.org/pics/publications/en/files/3214644>. pdf. (дата звернення: 11.06.2018).
10. Information and Communication Technologies in Secondary Education : position paper. Moscow : Unesco Institute for Information Technologies in Education, 2004. 24 p. URL: <http://iite.unesco.org/pics/publications/en/files/3214616>. pdf. (дата звернення: 11.06.2018).

Т.Б.Артеменко,

методист навчально-методичного центру психологічної служби комунального навчального закладу «Черкаський обласний інститут післядипломної освіти педагогічних працівників Черкаської обласної ради»

НОВІ МЕРЕЖЕВІ НЕБЕЗПЕКИ ЯК СОЦІАЛЬНІ ВИКЛИКИ СЬОГОДЕННЯ

В Україні та країнах ближнього зарубіжжя за період з кінця січня і аж до моменту, коли ця стаття готувалася до друку, сталася критична кількість дитячих самогубств та спроб самогубств. Лише в Києві за один тиждень лютого місяця їх було п'ятеро. Відеокамера зафіксувала спокійне усмінене обличчя загиблого 10-річного хлопчика, який майже урочисто вийшов на балкон 15-го поверху, зняв взуття, акуратно поставив черевики поряд із собою, викинув телефон, а згодом вистрибнув сам. Також в останні дні суспільство сколихнуло новини про отруєння підлітків синтетичними речовинами. Окремі випадки отруєння закінчилися дитячою смертю. Такі випадки були зафіксовані у Київській, Черкаській областях, на інших територіях. Зокрема, у Черкаському регіоні страшна пригода сталася у місті Умань. Кіберполіція пов'язує ці випадки з діями деструктивних груп та популярних мережових челенджів, як от челендж у мережі «Тік-Ток» - «скуштуй таблетки і подивись, що буде». Як гадає кіберполіція, судячи з усього, поняття смерті з подачі таких груп та у мережових закличках зараз змінилося. На відміну від похмурої атмосфери "Блакитного Кита" і йому подібних, нинішня ситуація виглядає так, що діти йдуть на смертельні експерименти у стані певного душевного збудження чи навіть піднесення, так, ніби за останньою ризикою їх чекає щось дуже інтригуюче, привабливе і омріяне.

Поряд із впливом груп смерті та мережових челенджів, направлених на експерименти з психотропними речовинами, розглядається також версія впливу на психіку дітей популярного аніме "Зошит смерті" та похідних від нього екранізацій фільмів. У зв'язку з цим у середовищі фахівців продовжує обговорюватись тема сімейного виховання і сімейних стосунків. Побутує думка, що в хороших сім'ях діти не позбавляють себе життя. На жаль, слід зазначити, що остання хвиля дитячих самогубств, вчинених «з посмішкою на вустах», стосується саме благополучних сімей, де є багато батьківської любові, задовільний догляд та присутній хороший контакт між батьками і дітьми. Тож, можемо зробити висновок, що добрі сімейні стосунки ще не є запорукою для убезпечення дітей від сторонніх руйнівних впливів мережі.

Фахівці і батьки зараз задають багато запитань, серед них звучать запитання на кшталт - **чи можуть подібні мережові активності, ігри, челенджі чи аніме призвести дітей до смерті? Тобто, лише ці впливи, без інших обтяжуючих чинників?** - Як би це не прикро було усвідомлювати, але відповідь вочевидь є ствердною. Тема смерті завжди є дуже привабливою. У нашій культурі, де тема смерті табуована, діти завжди будуть вирівнювати баланс, щоб «підняти» заборонену тему на поверхню. Також підлітки дуже чутливо реагують на «культурну порожнечу». Якщо символічна ніша смерті в культурі не буде заповнена належними відповідниками, підлітки прагнутимуть заповнити цю нішу самостійно.

Здається, що нинішня ситуація зі смертями дітей ставить перед нами не лише особисті та сімейні, а й соціально-культурні завдання, які потрібно вирішувати.

Серед **«гарячих запитів»**, що надходять психологам та іншим спеціалістам, трапляються й такі, де **батьки вказують, що вже володіють інформацією про небезпечні захоплення їхніх дітей, що вони, як батьки, вже знають, що діти наразі захопилися темою смерті, ведуть відповідні ігрові записи чи дивляться сюжети на цю тему. Але ні спроби досягнути домовленостей, які б надали безпеку, ні намагання заборонити переглядати відповідний контент, на жаль, з дітьми поки що не спрацьовують. Що робити у такому випадку, запитує, зокрема, мати дівчинки-підлітка.** Дівчинка нещодавно повідомила матері, що збирається вести «зошит смерті». Запитання непросте, і на нього немає однозначної відповіді. Можна піти шляхом зовнішнього контролю і посилити тиск на дитину, відібравши всі гаджети чи навіть паперові записники та забезпечити щогодинний, щохвилинний нагляд за дитиною. Однак, попередні прогнози щодо вирішення ситуації таким чином не є цілком сприятливими. Адже через застосування будь-яких силових прийомів найперше, що страждає, це контакт та довіра між дитиною та дорослим. У такій ситуації втрата довіри може бути катастрофічною. Хоча, природно, є ситуації, де можуть бути ефективними виключно такі дії. Чим примітна для нас ця конкретна ситуація? Ми бачимо тут значний ресурс довіри між матір'ю та донькою, адже донька довіряє матері і ділиться з нею своїми підлітковими таємницями. Це чималого вартує. У цій ситуації важливо опиратися на ті ресурси, які вже є, тому мати могла би спробувати разом з донькою долучитися до перегляду та обговорення неоднозначних сюжетів, до заповнення різних тематичних зошитів, тощо. У цій ситуації у матері, принаймні, буде певний контроль над ситуацією, збережений контакт та спосіб «м'якого» впливу на дитячі уподобання та активності. І знову ж таки, відкритим залишається питання – скільки часу є у матері, щоб разом з дитиною «пізнавати» складні теми і при цьому не ризикувати? Чи буде цього достатньо, щоб донька все-таки не розпочала небезпечні експерименти, попри добрі стосунки і задовільний контакт? Іноді відповідь на такі питання складно знайти самотужки, тож розумним рішенням буде звернутися до відповідного фахівця чи залучити до ситуації коло людей, які можуть допомогти. В будь-якому випадку, небезпечні дитячі захоплення є системною проблемною, яку складно вирішити одній людині чи на якомусь одному рівні.

Також фахівці цікавляться, **як подібні явища можна профілактувати.** У зв'язку з цим хочеться нагадати, що смерть, так само як і життя, є екзистенційною даністю, і «виставити» на неї «заборону» навряд чи вдасться. Це буде так само складно, як заборонити людині відчувати ті чи інші почуття, як от радість, горе, сум, сум'яття чи злість. Мова має йти, скоріше, про емоційну грамотність дорослого, на прикладі якого діти зможуть копіювати зразки здорової поведінки та адаптивного поводження зі своїми власними емоціями та переживаннями. «Замітання» теми «під килим» може лише розпалити уяву підлітка, який за своєю природою прагне «перевірити» всі існуючі у його досвіді заборони.

Парадокс профілактивання полягає в тому, щоб «впустити» «незручну» тему до культури, в якій перебуваємо. Запитання можна задавати таким чином: як тема смерті, втрат, відчаю, печалі та злості представлена в культурі сім'ї/групи/організації? як сім'я/група/організація поводить з негативними переживаннями? чи надає достатньо часу та підтримки особам, які є в таких переживаннях? чи застосовуються до негативних переживань заборони чи окремі приписи? якщо застосовуються, то які (наприклад, це можуть бути приписи «не плач», «не плач на людях», «зберись», «не злись», «тобі має бути соромно», «ти винний»)? як представлені позитивні настанови (наприклад, «я розумію твої почуття», «переживати те, що ти переживаєш - нормально», «я поряд», «я завжди на твоєму боці», «можеш на мене розраховувати») і т.п.

Якщо відповідь нам дасть зрозуміти, що тема витісняється, негативним переживанням немає місця, а людям, які проходять через такі переживання, не надається належна підтримка та час для відновлення, то прогноз навряд чи є сприятливим.

Однак, однозначної відповіді, **як напевне уберегти дітей від страшних виборів**, немає. Тож **у кожному конкретному випадку це будуть різні тактики у різних ситуаціях. Ми можемо визначити лише головні тези:**

1. Пам'ятаємо про синдром Вертера. Так називають ефект наслідування саморуйнівної поведінки. Чим докладніше, активніше, «більш насичено» буде подаватися інформація про трагедії – тим більше буде провокуватися подібна поведінка. Таку інформацію не слід «смакувати». Разом з тим, втаємниченість, яка може супроводжувати подію, теж може викликати нездоровий інтерес підлітків (про що ми писали вище).

2. Якщо критична ситуація сталася прямо зараз – говорити про неї з дітьми має не «зовнішній експерт», непричетна особа, а ті, хто дітям близькі, ті, кому вони довіряють, хто може розділити їхні почуття. Підліткам важливо відреагувати – на страх, провину, злість. Можна почати розмову з того, що ви дізналися страшну інформацію і що ви відчуваєте. Однак, щоб говорити про це, потрібна спеціальна навичка.

3. Забороняти соцмережі, гаджети – марно. Це ілюзія безпеки, ми нічого не можемо забрати, не давши взамін рівноцінне. Тож, замість забороняти – приєднуємось до дитячих активностей та грамотно регулюємо контент.

4. Важливо своєчасно, спільно з фахівцем, виявляти ознаки зниженого настрою у дитини та ознаки депресивного стану. Депресивні розлади у світі нині посідають друге, «почесне» місце, та вражають біля 40 відсотків населення. При цьому ризик депресій вище в дівчат-підлітків (і в жінок) у всьому світі, адже самооцінка в дівчат більш «вразлива».

Що нам важливо пам'ятати про підлітків?

Це час «пустелі отроцтва», у якій дуже багато амбівалентних почуттів і станів, їх дуже складно витримати. Крім агресії, ейфорії, тривоги, підлітковому віку властивий стан «емоційного обнулення», нудьги, порожнечі. У підлітків часто за ним іде прояв румінації (нав'язливих думок): незадоволеності, злості, болючої туги. Цього стану болісної туги діти намагаються уникнути, вибираючи дивні і страшні дії, наприклад, експерименти з власним тілом та речовинами, шрамування. Також підлітковий вік - це час суб'єктивного переживання тотальної самотності, крихкості внутрішніх опор і невпевненості в зовнішніх. Типові запитання підліткового віку звучать так: «хто я?», «що я можу?», «на що можу вплинути?», «як далеко поширюється моя влада?», «що я можу витримати?».

Як ми можемо допомогти підлітку здолати кризи віку:

– багатьом підліткам складно дочекатися результатів, коли їхня «внутрішня пустеля отроцтва» стане менш бентежною (на це просто може не вистачати «потужності», і це є особливістю нинішнього покоління). Їм важливі «швидкі проекти»: кулінарія, проектні табори, обмежені в часі заняття, «тренінги вихідного дня»;

– побутує думка, що там, де існує якісний триваючий контакт з дитиною, там будь-які кризи переживаються значно легше. Такий контакт може відбуватися через близькість, ігри, спільне проведення часу, сімейні та групові традиції та ритуали;

– для підлітків важлива близькість. Безпечно коло спілкування – це, насамперед, настільні ігри, наукові гуртки, рукоділля, будь-які майстер-класи, хобі, творчість, навчальні проекти, курси програмування, інтелектуальні ігри, фотомайстерні, створення мультфільмів і любительських фільмів. Це прирівнюється до психотерапії;

– відчуття важливості необхідне в цьому віці: важливості свого внеску в спільноту (школи, класу, району), волонтерство, тьюторство, соціальні проекти. Наприклад, діти середньої та старшої школи можуть проводити майстер-класи в початковій школі (з урахуванням усіх особливостей карантинного періоду в закладах);

– якщо дорослим вдасться залучити підлітків до музики – гітари, барабану, укулеле – це здійснюватиме вплив на «внутрішню ритмізацію» їхніх психічних процесів. Існує спостереження - школи, у яких є хор і театр, – у меншій зоні ризику щодо булінгу і інших соціально небезпечних проявів;

– майндфулнес (спосіб розвитку мислення), медитації, візуалізації: усе це – гальмівна система під час збудження. Ці практики допомагають «вижити в пустелі»;

– здорова критичність – будь-які логічні ігри», проекти з розвінчанням міфів, експерименти, ігри в мафію, тощо;

– привчання до рефлексії – сторітелінг (складання історій), написання есе, літературні гуртки, читання. При цьому рекомендується розширювати репертуар ставлень до таких складних тем, як тема смерті, вмирання, втрат і горювання через кроскультурний підхід, запозичуючи різні зразки поведінки з інших культур і традицій;

– важливо дати можливість підлітку «скинути збудження» (можуть допомогти батут, «лазерні бої», будь-які псевдо-агресивні ігри). Батькам також варто пам'ятати, що для дітей актуальною є потреба проживання так званих трансових станів, станів зміненої свідомості, які ми можемо спостерігати, коли діти гойдаються на гойдалках, плигають з «тарзанки», катаються на каруселях, спускаються з гірки, танцюють, бігають чи граються в рухливі ігри. Якщо таку потребу не задовольнити доступним і прийнятним способом, у дитини буде зберігатись спокуса задовольнити її деінде і не завжди в безпечний спосіб;

– поряд з близькістю надзвичайно важливим новоутворенням підліткового віку є здобуття психологічної автономії і відділення від дорослого. «Будьте зі мною – відпустіть мене» – постійний стан підлітків. Їм так важливо відчувати від дорослого: «Я з тобою! Я зможу в себе вмістити те, що ти зараз переживаєш. Ти можеш, «спираючись на мою силу», рости. І поруч зі мною ти можеш розслабитися і покластися на мене». У стосунках з дитиною важливим є вміння дорослого контейнувати, вміщувати до свого емоційного резервуару складні та насичені емоції дитини, допомогти дитині у зміцненні сили дитячого «я», підтримання позитивного «я-образу»;

– в арттерапії в роботі з підлітками можна використовувати тему лабіринту: проходження

лабіринтів-квестів, малювання лабіринтів. Важливо привчати до відчуття, що вихід є – логічний, безпечний – вихід на користь життя;

– у позитивній психотерапії існує гармонійна модель балансу або так званий “ромб балансу”. Уявіть ромб, у вершинах якого стоять найважливіші теми життя:

тіло (здоров'я, харчування, спорт, гігієна, сон...);
контакти (спілкування, близькість, сім'я, друзі...);
реалізація (діяльність, навчання, робота...);
сенс (фантазії, творчість, майбутнє, мрії, цілі, цінності).

В ідеальній системі всі сторони ромба мають бути рівнозначними, але в реальності – якийсь кут може бути “відтягнутим”, перевантаженим, деформуючи всю структуру. І нам важливо не зменшити кут, який “виділяється”, а продумати, як збільшити інші. Це стосується і дітей, і дорослих.

Що можна робити в школі?

Для прикладу використаємо кейс, яким ділиться психолог Світлана Ройз. Шкільний психолог, соціальний педагог або класний керівник збирає клас. Перед дітьми ставиться завдання: розробити інструменти “кризового реагування” в складних ситуаціях. Клас розбивається на групи. Кожна група може розв'язувати своє завдання, або ж групам пропонується кілька тем, на які вони шукають відповіді:

- Як зрозуміти, що однокласнику / другу погано?
- Що я роблю, коли мені погано?
- Як розрізнити “небезпечну інформацію”? які правила безпеки в інтернеті працюють?
- До кого можна звернутися по допомогу?
- Якщо я дізнався, що однокласник / друг збирається зробити ризиковану дію, як важливо вчинити?

– Що мені допомагає заспокоїтися / стабілізуватися?

– Що ми робимо в класі, щоби підтримувати одне одного?

Дорослий фасилітує цей важливий процес. Проводити такий практикум має педагог, якому діти довіряють. Пошук відповідей, робота в групі – уже стає “виходом із лабіринту”.

Загалом найвизначальнішим фактором, що впливає на благополуччя дитини, є стосунки дорослих та дітей. Кожен дорослий може поставити собі запитання на кшталт: “Коли дитина мені або разом зі мною усміхалася? Чи дозволяю я дитині мене чогось навчити? Яка у дитини улюблена страва? Хто є улюбленим героєм для дитини? Чи дитина знає, що я її люблю, що вона для мене важлива?”. Адже педагогічна майстерність полягає ще й у тому, щоб любов для дітей була очевидною і зримою.

Наприкінці ще раз наголосимо на постійному батьківському супроводі, який, однак, різниться, від батьківського контролю, про що вже говорилося вище. Якщо ж батьківський супровід буває неефективним з різних причин, спеціалісти радять подбати про присутність у житті дитини особи, яка б виконувала роль наставника. Важливим також є референтне коло потенційної підтримки. Спеціалісти та батьки завше мають знати список таких значимих для дитини людей, адже саме до них фахівці радять звертатися в першу чергу в емоційно скрутних ситуаціях, які переживає підліток. Разом з тим, батьки не можуть напряму контролювати чи впливати на такі суспільні інституції, як фармація, засоби інформації та зв'язку, культура, і особливо підліткова культура. Для вирішення питання дитячої безпеки на системному рівні потрібні системні рішення і зміна суспільної парадигми в цілому.

В.В. Плахута,

методист відділу фізичної культури, військово-патріотичного виховання та основ здоров'я комунального навчального закладу « Черкаський обласний інститут післядипломної освіти педагогічних працівників Черкаської обласної ради»

ВАЖЛИВІ УМОВИ УСПІШНОСТІ ЗАНЯТЬ З НАВЧАЛЬНОГО ПРЕДМЕТА «ЗАХИСТ УКРАЇНИ»

Сім довгих років продовжується війна українського народу за незалежність, суверенітет та територіальну цілісність нашої держави Україна. На виконання конституційних норм про захист Вітчизни, Закону України “Про особливості державної політики щодо забезпечення державного суверенітету України над тимчасово окупованими територіями у Донецькій і Луганській областях”, що регулює дії української влади, у суворій відповідності до Конституції України, та обумовлюється головна мета воєнної політики України – створення умов для відновлення територіальної цілісності держави, її суверенітету і недоторканності в межах державного кордону України.

Готовність Збройних сил України до виконання своїх функцій значною мірою залежить від її

особового складу, зокрема підготовленості молоді до проходження військової служби. Армія потребує підготовленого резерву, і саме сучасна школа може забезпечити виконання цього завдання, адже на заняттях з навчального предмета «Захист України» допризовна молодь формує почуття патріотичної свідомості та національної гідності, отримує початкову військову підготовку

Статтею 12 Закону України «Про освіту» визначено мету повної загальної середньої освіти – всебічний розвиток, виховання і соціалізація особистості, яка здатна до життя в суспільстві та цивілізованій взаємодії з природою, має прагнення до самовдосконалення і навчання впродовж життя, готова до свідомого життєвого вибору та

самореалізації, відповідальності, трудової діяльності та громадянської активності.

Вивчення навчального предмета «Захист України» організовується та проводиться відповідно до вимог Конституції та законів України, актів Президента України, Кабінету Міністрів України та наказів Міністерства освіти та науки України.

Головною метою навчального предмета «Захист України» є формування в учнівської молоді життєво необхідних знань, умінь і навичок щодо захисту Вітчизни та дій в умовах надзвичайних ситуацій, а також системного уявлення про військово-патріотичне виховання. Військово-патріотичне виховання визначено складовою національно-патріотичного виховання, що в часи війни чи воєнної загрози повинно бути пріоритетом національно-патріотичного виховання.

Відповідно до поставленої мети окреслено такі комплексні освітні та виховні завдання:

- ознайомлення учнівської молоді з основами нормативно-правового забезпечення захисту України, цивільного захисту та охорони життя і здоров'я; – усвідомлення учнівською молоддю свого обов'язку щодо захисту України у разі виникнення загрози суверенітету та територіальній цілісності держави;
- набуття знань про функції Збройних Сил України та інших військових формувань України, їх характерні особливості;
- засвоєння основ захисту України, цивільного захисту, домедичної допомоги, здійснення психологічної підготовки учнівської молоді до захисту Вітчизни;
- підготовка учнів до захисту України, професійної орієнтації молоді до служби у Збройних Силах України та інших військових формуваннях, визначених чинним законодавством, до захисту життя і здоров'я, забезпечення власної безпеки і безпеки інших людей у надзвичайних ситуаціях мирного і воєнного часу.

Типовою освітньою програмою закладів загальної середньої освіти у 2021/2022 навчальному році на вивчення предмета «Захист України» в закладах загальної середньої освіти передбачено:

- 10-11 класи (рівень стандарту) – 1,5 (інваріантна складова) та 2 години за умови виділення 0,5 годин з варіативної складової освітньої програми навчального закладу;
- 10-11 класи (профільний рівень) – 5 (інваріантна складова) годин на тиждень.

Суттєвою загальною ознакою програм, що відповідає сучасним тенденціям в освіті, є надання вчителю значно більшої свободи в питаннях планування освітнього процесу, що значною мірою залежить від матеріально-технічної бази навчального закладу, професійної компетентності педагогів. Вибір форм, методів та засобів навчання, зокрема і підручників, розподіл кількості годин, що відводяться на вивчення розділів та окремих тем (це стосується як порядку вивчення тем, так і розподілу часу на їх вивчення), учитель визначає самостійно.

Під час викладання навчального предмета «Захист України», окрім загальних підходів та принципів (науковості, доступності, достовірності, наочності та ін.), потрібно враховувати те, що молода людина 16-17 років (допризовного віку) отримує перше системне враження про Збройні сили України та інші військові формування та в цілому про Національну безпеку та оборону України. Тому варто акцентувати увагу саме на такій направленості предмета, а не на заучуванні нормативно-правових актів, військових понять та визначень.

Для стимулювання пізнавальної активності учнів, їх дієвої самостійної діяльності під час уроків

тематичного плану №1 бажано використовувати роботу в групах, схожих до військових підрозділів, а під час уроків тематичного плану № 2 – розширювати діапазон організаційних форм, методів навчання, способів навчальної взаємодії, які максимально наближають навчальний процес до реального життя та забезпечують практичну спрямованість навчання. Для цього можна застосовувати:

Вправи і завдання до них, що створюють передумови для співпраці, активної участі учнів у процесі навчання.

Завдання, що спонукають до діалогу, висловлюванню власних думок, міркувань, позицій, способів розв'язання проблеми.

Завдання творчого характеру, при розв'язанні яких учні виявляють ініціативу, самостійність, мають право вибору та власної аргументації.

Завдання, що спонукають до обміну думками, враженнями, включають спеціально сконструйовані ситуації вибору та моделюванню життєвих ситуацій.

Відповідно до освітньої програми закладу заняття проводяться таким чином:

- 10 клас – по 1,5 години на тиждень впродовж навчального року;
- 11 клас – по 1,5 години на тиждень впродовж навчального року, та 18 годин відводиться на проведення навчально-польових занять (зборів) і занять у лікувально-оздоровчому закладі, які можна проводити три дні поспіль, або, якщо немає такої можливості – під час занять за розкладом закладу освіти до кінця другого семестру.

При тижневому навантаженні по дві години на тиждень: 10 клас та перший семестр 11 класу – по 2 години, другий семестр 11 класу – по 1 годині на тиждень та 18 годин – на проведення навчально-польових занять (зборів) (програма для юнаків, тематичний план № 1) і навчально-тренувальні заняття (дівчата, тематичний план № 2). Під час кожного періоду навчання предмет вивчається юнаками та дівчатами окремо. Дівчата за їх власним бажанням (особистим вмотивованим рішенням, у разі згоди батьків, опікунів або піклувальників) навчаються за програмою для групи юнаків. Юнаки, які за станом здоров'я, релігійними поглядами (за подання відповідних документів) не можуть вивчати основи військової справи, навчаються за програмою для групи дівчат. Навчальний предмет при цьому в обох випадках називається «Захист України» з уточненням «Основи медичних знань».

Поділ класів на групи юнаків та дівчат здійснюється незалежно від кількості учнів у класі. Проте, якщо у групі є менше 5 осіб, то учні цієї групи навчаються за індивідуальними навчальними планами.

Навчально-польові заняття (збори) і навчально-тренувальні заняття проводяться з метою практичного закріплення рівня знань, умінь та навичок учнів у 11 класі наприкінці навчального року. 3-х денні (18 годин) навчально-польові збори та навчально-тренувальні заняття проводяться на базах військових частин, військових комісаріатів, лікувально-оздоровчих установ, базових навчальних закладів, а в виняткових випадках при закладі освіти. До їх організації та проведення потрібно залучати обласні, міські/районні територіальні центри комплектування та соціальної підтримки (ТЦК та СП), військові частини чи окремих військовослужбовців, органи місцевого самоврядування, ветеранів АТО/ООС та членів громадських організацій військово-патріотичного спрямування.

Основною організаційною формою вивчення предмета «Захист України» в закладах загальної середньої освіти усіх типів є УРОК, що проводиться вчителем згідно з календарно-тематичним плануванням та навчальним планом, складеними

відповідно до навчальної програми. Важливими умовами успішності занять з предмета є висока дисципліна, організованість, відповідальність учнів.

Заняття з предмета «Захист України» в усіх закладах загальної середньої освіти рекомендується починати з **ВИКОНАННЯ ГІМНУ УКРАЇНИ**. Обов'язковою умовою є шиккування, перевірка готовності класу до уроку і тренування за окремою тематикою протягом 3-5 хв. Стосунки між учнями та вчителем, а також учнів між собою підтримуються на зразок статутних взаємовідносин між військовослужбовцями Збройних сил України. Обов'язкова форма одягу для вчителя та здобувачів освіти, під час проведення занять з предмета «Захист України», – військова (форма Збройних формувань України) у відповідності до наказу Міністерства Оборони України від 18.07.2017 № 370 «Про затвердження зразків військової форми одягу та знаків розрізнення військовослужбовців Збройних Сил України та ліцеїстів військових ліцеїв».

Істотного значення набуває рівень відповідної підготовки вчителів, які б могли якісно викладати предмет з урахуванням особливостей. Відповідно до сучасних вимог щодо розвитку професійних компетенцій та для оволодіння базовими маніпуляціями і обов'язковими умінь навчання вчителям потрібно проходити відповідні курси спеціальної підготовки при інституті післядипломної освіти педагогічних працівників з умінь керування військовим підрозділом, організації та управління сучасним боєм і надання домедичної підготовки. Для цього на початку навчального року потрібно подати відповідну заявку через місцевий орган управління освітою.

У зв'язку із епідеміологічною ситуацією, що має місце в Україні, та необхідністю введення карантинних заходів задля запобігання поширенню вірусних хвороб, під час планування організаційних заходів, що забезпечують освітній процес, у тому числі і під час календарно-тематичного планування важливо врахувати можливість організації освітнього процесу в межах навчального року в умовах карантину. Для організації дистанційного навчання в цей період пропонується скористатися методичними рекомендаціями, поданими у листах МОН від 23.03.2020 № 1/9-173; від 16.04.2020 № 1/9-213.

Під час організації освітнього процесу в карантинних умовах має забезпечуватись:

- *соціальне дистанціювання*;
- мінімізація *переміщення* здобувачів освіти та комунікація між ними в межах закладу освіти;
- *дотримання* нормативів наповнюваності класів та інших *вимог законодавства про освіту*.

Організувати дистанційне навчання з допомогою поєднання онлайн-занять через Zoom, Skype, Instagram, Hangouts; заздалегідь записаних відеоуроків, презентацій від вчителів чи із зовнішніх освітніх ресурсів; ретельно підібраних завдань для самостійної роботи із подальшою перевіркою; використання безкоштовних вебсерверів та платформ, наприклад, Google, Classroom, Moodle, Microsoft Teams.

Безпека під час проведення навчальних занять із предмета «Захист України» забезпечується їх чіткою організацією, суворим дотриманням заходів, що визначаються статутами, курсом стрільб, відповідними керівництвами, положеннями та настановами.

Керівники закладів загальної середньої освіти зобов'язані вживати заходів щодо попередження загибелі та травмування учнів, встановлювати необхідні вимоги безпеки під час роботи з озброєнням та військовою технікою, під час здійснення маршу в район занять, проведення занять, стрільб, спеціальних

занять і робіт, своєчасно доводити ці вимоги до учнів та добиватися їх суворого виконання.

Перед початком практичних занять керівник закладу загальної середньої освіти зобов'язаний особисто впевнитись, що для цього створені безпечні умови, учні засвоїли вимоги безпеки та мають достатні практичні навички щодо їх виконання.

Відповідальність за дотримання учнями вимог безпеки на заняттях несуть учителі предмета «Захист України».

Питання, які не висвітлені в цій публікації, можна знайти в методичних рекомендаціях за попередні роки.

СПИСОК РЕКОМЕНДОВАНИХ ДЖЕРЕЛ

Інформаційні ресурси:

1. Офіційний веб-сайт Міністерства освіти і науки України URL : <http://www.mon.gov.ua>.
2. Офіційний веб-сайт Міністерства оборони України URL : <https://www.mil.gov.ua/>.
3. Сайт газети «Народна армія» URL : <http://www.na.mil.gov.ua/>.
4. Сайт журналу «Військо України» URL : <http://viysko.com.ua/>.
5. Сайт науково-теоретичного та науково-практичного журналу «Наука і оборона» URL : <http://www.nio.mil.gov.ua>.
6. Сайт Державної служби з надзвичайних ситуацій України URL : <http://www.mns.gov.ua>.
7. Сайт Товариства сприяння обороні України URL : <http://tsou.org.ua>.
8. Сайт Товариства Червоного Хреста України URL : <http://www.redcross.org.ua>.

Корисні інтернет-посилання:

1. Брусний С. Брати по духу і зброї. Про дружбу козаків і татар URL : <http://www.istpravda.com.ua/articles/2011/03/15/31684/>
2. Громенко С. Як козаки з кримськими татарами від турків Крим боронили URL : <http://www.istpravda.com.ua/articles/2014/08/15/144019/>
3. Солодзько П. Берестечко. Екскурсія музеєм “Козацькі могили” // Історична правда [сайт] . URL <http://www.istpravda.com.ua/articles/2011/07/10/45334/>
4. Українське козацтво у XX-XXI сторіччі URL:<http://vijsko.milua.org/i3.htm>
5. Хундерт З. Запорожці як фактор політичної боротьби в Речі Посполитій // Історична правда [сайт] / З.Хундерт. – 23.12.2013. URL : <http://www.istpravda.com.ua/articles/2013/12/23/140453/>
6. Черкас Б. Козаки на Балтиці. Як запорозькі “чайки” воювали проти шведів URL: <http://www.istpravda.com.ua/articles/2013/10/10/137416/>;
7. Чухліб Т. Українці, які не дали туркам захопити Європу. Три несхожі долі URL : <http://www.istpravda.com.ua/articles/2013/01/17/108588/>
8. Стисла історія Леріону Українських Січових URL : <http://ycc.milua.org/history.html>
9. Мілітарна Україна URL: <http://forum.milua.org/viewforum.php?f=2>
10. Холодний Яр URL: <http://unknownwar.info/>
11. ОУН–УПА: Легенда спротиву URL: <http://oun-upa.ga/>
12. Пагіря О. Нескорені. Чому українські повстанці не стали нацистськими та советськими колаборантами URL : <http://tyzhden.ua/History/62077>
13. Патриляк І. Українські націоналісти проти гітлерівської Німеччини. Рух Опору URL : <http://www.istpravda.com.ua/articles/2014/05/8/142834/>
14. Патриляк І. УПА була більш “робітничо-селянською”, ніж радянські партизани URL: <http://www.istpravda.com.ua/articles/2011/10/14/59049/>

А.Є. Сіренко,

завідувач відділу дошкільної освіти комунального навчального закладу «Черкаський обласний інститут післядипломної освіти педагогічних працівників Черкаської обласної ради»;

К.І. Ванько,

методист відділу дошкільної освіти комунального навчального закладу «Черкаський обласний інститут післядипломної освіти педагогічних працівників Черкаської обласної ради

ВИХОВАННЯ КУЛЬТУРИ МОВЛЕННЕВОГО СПІЛКУВАННЯ ДОШКІЛЬНИКІВ З ДОПОМОГОЮ КЕЙС-СИТУАЦІЇ

У даний час в освітньому процесі на перший план висувається ідея саморозвитку особистості, її готовності до самостійної діяльності. Змінюються функції педагога. Тепер він вже не інформатор, а організатор інтелектуального пошуку, емоційного переживання і практичної дії. Для цього необхідно освоювати нові педагогічні технології, що здатні формувати активну пізнавальну позицію дитини.

Основне завдання педагога – сформувати у вихованців навички самостійної роботи з пошуку знань та операцій з ними. Це означає: вміти точно формулювати проблему; швидко, ефективно збирати й оцінювати інформацію; виявляти в проблемі традиційні підходи і протиріччя; самостійно формувати альтернативні погляди на проблему; продукувати нові ідеї і пропонувати оригінальні варіанти рішень. Все це ознаки критичного мислення, про яке йшла мова у методичних рекомендаціях нашого відділу дошкільної освіти на 2019-2020 навчальний рік, де ми детально розглянули принципи, прийоми технології розвитку критичного мислення у дітей дошкільного віку.

Під час використання педагогічних технологій необхідно враховувати формування основного набору базових якостей особистості, а також компетентностей, що набули нового змісту в новій редакції Базового компонента дошкільної освіти. Відповідно вихователю потрібно враховувати оновлений зміст дошкільної освіти, осучаснення підходів до реалізації цього змісту й особливості розвитку дітей дошкільного віку.

Що ми можемо виокремити з тих різноманітних вимог, що лунають з відео у Facebook, що нам транслює YouTube, врешті решт вимагає сьогодення? На період дошкільного дитинства вихователь разом з батьками має забути про навчання, як основний вид підготовки дитини до школи. У дошкільному віці завжди була й продовжує займати чільне місце – гра. Тому саме через ігрову взаємодію всіх учасників освітнього процесу має відбуватися розвиток допитливості

– основи пізнавальної активності; здатності самостійно вирішувати творчі, проблемні, інтелектуальні та інші завдання, що дозволяють бути успішним в різних видах діяльності; уяви як напрямку інтелектуального розвитку; комунікативності – здатності спілкуватися з дорослими й однолітками; здатності до рефлексії як одного з головних особистісних якостей; розуміння і усвідомлення себе (дій, поведінки, мовлення, почуттів, станів, здібностей).

Одним з проблемних питань на сьогодні є питання комунікації. Сучасний світ демонструє дефіцит комунікацій між людьми, що призводить до непорозуміння, виникнення конфліктів. Ми перестали відчувати інтонаційні мікро індикатори, що дозволяють змінити тему розмови в інший бік, уникаючи некоректного розвитку подій.

Завдання комунікативного розвитку дошкільника широкі і різноманітні. Дитині треба надати можливості отримати досвід не тільки відповідати на запитання дорослого, але й самій уміти їх ставити, ініціативно висловлюватися, налагоджувати взаємодію, встановлювати з оточуючими довірчі, особистісні, емоційно позитивні контакти, коректно вести суперечку, підтримувати змістовну розмову, бесіду.

Безумовно, до успішного результату призводить спілкування з дитиною, що містить в собі потенціал розвитку, який базується на дотриманні принципу "зони найближчого розвитку" дитини та організоване відповідно до моральних принципів. Така взаємодія має супроводжуватися, з одного боку, врахуванням потреб інших людей, а з іншого – повідомленням дитині потрібних знань з культури людського спілкування. Культура мовленнєвого спілкування передбачає виконання дитиною норм і правил спілкування з однолітками і дорослими, заснованих на повазі, доброзичливості, з використанням відповідного активного словникового запасу і форм звернень, а також ввічливе поведіння в громадських місцях, **побути**.

Дошкільний вік – сенситивний період для того, щоб дитина опанувала основними засобами мовленнєвого етикету. Мовленнєвий етикет – правила мовленнєвої поведінки, що обумовлюються взаємостосунками, які визначають тему і напрям бесіди, залежно від умов, що супроводжують процес спілкування. У нього включаються: звернення, знайомство, вітання, привертання уваги, запрошення, прохання, згода, відмова, вибачення, скарга, співчуття, схвалення, привітання, подяка, прощання та ін.

Формування навичок мовленнєвого етикету – невід’ємна частина загальної роботи з розвитку мовлення дітей, що визначає потенційний успіх у подальшому налагодженні конструктивної взаємодії дитини з оточуючими. Основний напрямок роботи над формуванням мовленнєвого етикету – це збагачення мовлення дитини словами і мовними конструкціями, необхідними в повсякденному спілкуванні між людьми. Введення в мовлення дошкільнят етикетних еталонів, що не тільки збагачує їх активний словник, а й виховує поважне та вдумливе ставлення до вживання даних форм і виразів в мовленні, вмінню вибирати мовленнєві засоби, найбільш доречні у конкретній мовній ситуації.

У дошкільному віці навчання мовленнєвому етикету здійснюється успішно у процесі спеціально організованої ігрової діяльності, де формуються всі три його основних компоненти: вживання різноманітних варіантів мовленнєвих формул, їх «розгортання» і супровід доброзичливою інтонацією і привітною мімікою.

Завданням роботи з освоєння форм мовного етикету і виховання культури мовленнєвого спілкування стає формування у дошкільників наступних навичок і умінь:

- уміння користуватися різноманітними формулами мовного етикету, вживати їх без нагадування;
- дотримання норми вживання слів, вміти говорити так, щоб забезпечити собі сприятливе розуміння з боку співрозмовника;
- вживання слів і етикетних формул в різних ситуаціях спілкування;
- отримання досвіду етикетної поведінки;
- відчуття потреби у використанні мовних формул в повсякденному житті;
- збагачення мовлення дитини словами і конструкціями, які необхідні в повсякденному спілкуванні між людьми.

Для практичного вирішення завдань, що ставить перед нами сьогодення дошкільної освіти, ми пропонуємо використання Кейс-технології. Існують різні визначення цієї технології. У зарубіжних публікаціях можна зустріти назви: метод вивчення ситуацій, метод ділових історій і, нарешті, просто метод кейсів. У вітчизняних публікаціях найчастіше йдеться про метод аналізу конкретних ситуацій,

ділових ситуацій, ситуаційних завдань. Головне призначення даної технології – розвивати здатність опрацьовувати різні проблеми і знаходити їх рішення, використовуючи вже наявні знання, навчитися взаємодіяти з однолітками і дорослими.

Роботу з формування у дошкільників норм мовленнєвого етикету необхідно організувати як захоплюючу справу, що вимагає творчості. Враховуючи необхідність формування серйозних умінь, через захоплюючу участь у даному виді діяльності, технології кейс-ситуації, за допомогою якої діти стають активними учасниками мовленнєвої ситуації, виконання завдань стає реальним і непомітним для дітей.

Кейс-ситуація – це кейс, в якому описується ситуація в конкретний період часу, формулюється проблема, пропонується знайти шлях для її вирішення.

Діти старшого дошкільного віку, знайомляться з описом проблеми, самостійно аналізують ситуацію, визначають проблему і презентують свої ідеї та рішення для учасників в обговоренні, з однолітками.

Мета такого кейса – спільними зусиллями міні-групи дітей проаналізувати ситуацію, знайти вихід.

Особливість кейс-ситуації – створення проблемної ситуації на основі фактів з реального життя.

Ідеї технології:

- призначена для отримання умінь і навичок в тих освітніх областях, де немає однозначної відповіді на поставлене запитання, а є кілька відповідей, які можуть суперечити за ступенем істинності;
- акцент навчання спрямований на вироблення прийомів співтворчості дошкільників з однолітками і вихователем; звідси принципова відмінність даної технології від традиційних методик: дитина рівноправний партнер з однолітками і вихователем в процесі обговорення проблеми;
- результатом застосування технології, стають сформовані уміння і навички, набуті під час взаємодії;
- вихователь виступає в ролі ведучого, що ставить запитання, що фіксує відповіді, підтримує дискусію, тобто у ролі диспетчера процесу співтворчості з кожною дитиною;
- творчої конкуренції в цій технології так багато, що якісно організоване обговорення кейса, може нагадувати театральний спектакль.

Кейс має відповідати таким вимогам:

- відповідати чітко поставленій меті створення;
- мати відповідний рівень складності;
- бути актуальним;
- ілюструвати типові ситуації;
- розвивати аналітичне мислення;

- мати питання, що здатні провокувати дискусію.
- Доцільно виділити наступні етапи створення кейсів:
 - формування дидактичних цілей кейса;
 - визначення проблемної ситуації;
 - вибір моделі ситуації, перевірка її відповідності до реальних умов;
 - вибір жанру кейса;
 - підготовка методичних рекомендацій з використання кейса (питання для обговорення, опис попередніх дій під час презентації).

Пропонуємо для ознайомлення пакет кейсів з формування норм мовного етикету у старших дошкільників:

Кейс 1. «Знайомство»

завдання:

- формувати культуру спілкування;
- сприяти отриманню дітьми досвіду культурної взаємодії;
- збагачувати мовлення дітей словами і конструкціями, необхідними в повсякденному спілкуванні між людьми.

Кейс 2. «Подяка», «Прощання».

завдання:

- формувати культуру спілкування;
- збагачувати мовлення дітей словами і конструкціями, необхідними в повсякденному спілкуванні між людьми.

Кейс 3. «Розмова по телефону»

завдання:

- закріплювати знання правил і норм мовленнєвого етикету;
- продовжувати формувати культуру спілкування;
- виховати потреби використання мовленнєвих формул в повсякденному житті.

Кейс 4. «Ввічлива відмова»

завдання:

- продовжувати формувати культуру спілкування
- вправляти у використанні варіантів етикетних формул в залежності від ситуації;
- сприяти придбання досвіду етикетної поведінки;
- збагачувати активний словник дітей словами і конструкціями, необхідними в повсякденному спілкуванні між людьми.

Кейс 5. «Прохання»

завдання:

- розвивати вміння дотримуватися норм вживання ввічливих слів, говорити так, щоб забезпечити розуміння себе з боку співрозмовника;
- виховувати потребу використання мовних формул в повсякденному житті;
- вправляти у використанні етикетних формул в залежності від ситуації.

Кейс 6. «Вибачення»

завдання:

- розвивати вміння дотримуватися норм вживання ввічливих слів, говорити

так, щоб забезпечити розуміння себе з боку співрозмовника;

- виховувати потребу використання мовних формул в повсякденному житті;
- вправляти у використанні варіантів етикетних формул в залежності від ситуації.

Запропоновані кейси сприяють вирішенню завдань психолого-педагогічної роботи з дітьми дошкільного віку відповідно до державного стандарту дошкільної освіти, а саме формування певних інтеграційних якостей:

- здатність керувати своєю поведінкою і планувати свої дії на основі первинних ціннісних уявлень;
- дотримання елементарних загальноприйнятих норм і правил поведінки;
- опанування засобами і способами взаємодії з дорослими і однолітками.

Дані кейси можна використовувати як в безпосередній освітній, так і в самостійній діяльності з дітьми. Використання даної технології розвиває і активізує розумові здібності дітей дошкільного віку. Вони не просто «вивчають», як щось не пов'язане з ними і сучасним життям, а стають повноправними учасниками ситуації і навіть її творцями. Технологія кейс-ситуації активізує навчальний процес, долає класичний дефіцит традиційного навчання, пов'язаний з «сухістю», не емоційного подання дітям матеріалу.

Унікальність даної технології в роботі з дітьми полягає в тому, що для досягнення мети і завдань відбувається об'єднання модульних технологій з компетентнісним підходом у навчанні. Модульне навчання-альтернатива традиційному. Його основна ідея полягає в тому, що дитина повинна вчитися сама, а вихователь має мотивувати, організовувати, консультувати, супроводжувати її діяльність. Технологія кейс-ситуації актуальна, відповідає вимогам сучасної державної освітньої політики, націлена на особистісно-орієнтоване діяльнісне навчання, сприяє реалізації комплексного підходу і розвитку інтеграційних якостей особистості дитини.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ

1. Біскун В.С. Застосування методу аналізу ситуацій в інтерактивних формах навчання. URL: <http://www.sau.kiev.ua>
2. Дегтярьова Ю. В. Підвищення ефективності навчання іноземних мов з використанням кейс-методів URL: <http://www-center.univer.kharkov.ua/vesnik/full/173.pdf>.
3. Сурмін Ю. П. Метод аналізу ситуацій (Casestudy) та його навчальні можливості. Глобалізація і Болонський процес: проблеми і технології: Кол. моногр. Київ.: МАУП, 2005.

Л.Ф. Неділя,

методист інформаційно-ресурсного центру комунального навчального закладу «Черкаський обласний інститут післядипломної освіти педагогічних працівників Черкаської обласної ради»

ЕЛЕКТРОННІ ОСВІТНІ РЕСУРСИ НА ДОПОМОГУ ПЕДАГОГАМ У ДИСТАНЦІЙНОМУ НАВЧАННІ

Уже другий рік поспіль заклади освіти змушені працювати в умовах пандемії COVID-19 та час від часу переходити на змішане та дистанційне навчання. Педагогічні працівники активно розвивають свої інформаційно-цифрові компетентності, опановують новітні освітні платформи, онлайн-інструменти та вебсервіси. Пропонуємо їм на допомогу – електронні освітні ресурси розроблені та представлені працівниками освітньої галузі Черкащини для участі в обласному конкурсі на кращий електронний освітній ресурс (далі – Конкурс).

У 2021 році Конкурс проведено відповідно до наказу комунального навчального закладу «Черкаський обласний інститут післядипломної освіти педагогічних працівників Черкаської обласної ради» (далі – Інститут) від 15.12.2020 № 136/01-06 „Про проведення обласного конкурсу на кращий електронний освітній ресурс“ з 01 березня по 20 квітня 2021 року на базі комунального навчального закладу «Черкаський обласний інститут післядипломної освіти педагогічних працівників Черкаської обласної ради».

У конкурсі взяли участь 722 педагогічних працівників області, які представили 528 комплектів (всього 4558 одиниць) електронних освітніх ресурсів із 38-ти районів, міст, об'єднаних територіальних громад області, 4-ьох спеціальних закладів освіти, 1-ого закладу позашкільної освіти обласного підпорядкування. Найбільшу кількість серій електронних освітніх ресурсів представили освітяни комунальної установи «Золотоніський центр професійного розвитку педагогічних працівників» Золотоніської міської ради (50 комплектів), відділу освіти Жашківської міської ради (35 комплектів), управління освіти, молоді та спорту Смілянської міської ради та відділу освіти Лисянської селищної ради (по 31 комплекту), відділу освіти, молоді та спорту Тальнівської міської ради (29 комплектів), департаменту освіти та гуманітарної політики Черкаської міської ради та комунальної установи «Центр професійного розвитку педагогічних працівників Монастирищенської міської ради» (по 26 комплектів), комунальної установи «Центр професійного розвитку педагогічних працівників» Степанківської сільської ради (25 комплектів).

Більша частина робіт, представлених на Конкурс, оформлена у вигляді електронних навчальних посібників та вебсайтів, наповнених інтерактивним навчальним матеріалом, який можна використовувати для роботи з учнями в синхронному та асинхронному режимі – це відеоуроки, інтерактивні вправи-тренажери, інтерактивні плакати, скрайбінг-презентації, динамічні презентації, авторські відеоролики, тестові завдання, пазли, вікторини, кросворди, ребуси, онлайн-діаграми, інтерактивні ігри, інтелект-карти, лепбуки, онлайн-карти, інтерактивні віртуальні моделі, хмари тегів, віртуальні дошки, Qr-коди та інші інтерактивні цифрові

ресурси. Розробки створені з допомогою сучасних освітніх вебсервісів, а саме: <https://learningapps.org>, <https://quizizz.com>, <https://miksike.net.ua/>, <https://kahoot.com>, <https://www.classtime.com>, <https://onlinetestpad.com/ua>, <https://quizlet.com>, <https://naurok.com.ua/test>, <http://www.triventy.com>, <https://www.proprofs.com>, <http://popplet.com>, <https://www.plickers.com>, <http://app.wizer.me>, <https://www.thinglink.com>, <https://www.genial.ly>, <https://www.powtoon.com>, <https://biteable.com>, <https://www.renderforest.com/ru>, <https://www.liveworksheets.com/>, <https://www.jigsawplanet.com>, <http://rebus1.com/ua>, <https://wordcloud.pro/>, <https://www.mindomo.com>, <https://www.mindmeister.com/>, <https://mind42.com>, <https://coggle.it>, <https://wordart.com/>, <https://prezi.com>, <https://sway.office.com/>, <https://www.flippity.net>, <https://www.geogebra.org/>, <https://padlet.com/>, <http://linoit.com>, <https://www.storyboardthat.com/>, <https://classtools.net/>, <https://simpoll.ru>, <http://puzzlecup.com/>, <https://bookcreator.com>, <https://www.tes.com/lessons>, <https://www.symboloo.com>, Google та інші.

272 ЕОР представлено до нагородження, з них найбільше робіт високого рівня: 33 ЕОР комунальної установи «Золотоніський центр професійного розвитку педагогічних працівників» Золотоніської міської ради, 25 – управління освіти, молоді та спорту Смілянської міської ради, 20 – відділу освіти, молоді та спорту Тальнівської міської ради, 16 – відділу освіти Жашківської міської ради, 14 – комунальної установи «Центр професійного розвитку педагогічних працівників» Степанківської сільської ради.

Найкращі електронні освітні ресурси, автори яких представлені до нагородження, розміщено у розділі «Колекція цифрових ресурсів» за посиланням: <http://oipopp.ed-sp.net/digital-resources-collection>.

Дані цифрові розробки можуть бути використані педагогами для організації дистанційного навчання, у підготовці до занять, як мультимедійний супровід до уроків та позакласних заходів, для закріплення та перевірки знань та умінь учнів, допоможуть педагогічним працівникам ефективніше та цікавіше організувати освітній процес.

Рекомендуємо керівникам органів управління освітою здійснити аналіз підсумків участі у Конкурсі, врахувати результативність участі педагогічних працівників регіону у Конкурсі під час атестації та рекомендувати керівникам закладів освіти, методистам, учителям, бібліотекарам, соціальним педагогам, психологам, вихователям, керівникам гуртків системно впроваджувати електронні освітні ресурси у викладання навчальних дисциплін згідно з вимогами сучасних педагогічних та інформаційно-цифрових технологій. Це надасть можливість інтенсифікувати процес навчання, підвищити рівень професійної підготовки педагогів, сприятиме розвитку наскрізних умінь учнів. А найголовніше – допоможе організувати якісне дистанційне навчання.

